78.071
C87V

Maria Vieru-Isaev

Alexandru Cristea

Viața si activitatea reflectate in timp

78.071
C87V
BIBLIOTECA MUNICIPALĂ "B. P. HASDEU" DIN CHIŞINĂU

MARIA VIERU-IŞAEV

ALEXANDRU CRISTEA (1890 – 1942)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA REFLECTATE ÎN TIMP

35428

Simpaticelor fete din Serviciul Bibliografic - prima mea "familie" profesională de la Biblioteca Municipală, pentru care păstrez amintiri calde.
Cu drag și mulțumiri pentru ajutor
Maria Vieru-Işaev
22.02.2002

Editura CIVITAS
Chişinău, 2001

78.071.1/.2(478)Cristea,A.=135
929 2 Cristea, Alexandru

CZU 784.071.1

**Cartea a apărut cu sprijinul financiar
al Ministerului Culturii al Republicii Moldova
şi al Primăriei Municipiului Chişinău**

Lectori: Vasile Malaneţchi
Vlad Pohilă

Copertă: Ştefan Eşanu
Tehnoredactare şi procesare computerizată:
Radu Plămădeală
Corectură: Tamara Filimon

© Maria Vieru-Işaev
© Editura "Civitas"

ISBN 9975-936-88-1

Dedic această carte fiului Roman şi tuturor basarabenilor, cu dorința şi speranța de a se regăsi în românism, cum mi s-a întâmplat şi mie; cu sfatul de a iubi necondiționat România – Patria noastră istorică; cu îndemnul de a contribui prin muncă la cunoaşterea şi prosperarea ei.

Autoarea

Lidia Kulikovski

Societatea modernă informaţională atribuie bibliotecilor, inclusiv celor publice, alte roluri, alte responsabilităţi, pe lângă asigurarea accesului liber la informaţie al cetăţenilor.

Una dintre funcţiile Bibliotecii Municipale "B. P. Hasdeu" este cercetarea, valorificarea personalităţilor notorii ale Chişinăului, printre care se înscrie şi Al. Cristea.

Cunoscuta lui creaţie mizicală "Limba noastră" pe versurile lui Al. Mateevici face parte din istoria neamului nostru. Istorie care în Basarabia poate fi comparată cu munca lui Sizif. În perioada când Al. Mateevici şi Al. Cristea au creat compoziţia "Limba noastră" eram sus, la o înălţime pe care înaintaţii noştri o luaseră. Au venit însă peste noi alte timpuri, o altă istorie şi iarăşi ne-am coborât la poalele muntelui.

Atunci când, la începutul anilor 1990, biblioteca şi-a propus să susţină lucrarea despre Al. Cristea eram entuziasmaţi să ajungem la vârful muntelui. După o jumătate de drum, însă, iarăşi am coborât la vale.

Sperăm că cei ce vin după noi vor fi mai fericiţi şi, cucerind muntele românismului, vor rămâne acolo pentru vecie.

Cred în utilitatea monografiei de faţă pentru generaţiile următoare. Lectura ei învaţă să ne cinstim înaintaşii, neamul românesc, valorile noastre naţionale – cântecul, tradiţiile, limba etc. În fine, cartea invită să ne trăim viaţa spre binele societăţii şi al naţiunii.

Dosarul "Alexandru Cristea" sau o anchetatoare printre cercetători (în loc de prefață)

Vasile Malanețchi

Am avut, în primii ani de activitate la Muzeul de Literatură "Dimitrie Cantemir" din Chișinău, o discuție cu un fost coleg de universitate, absolvent al facultății de drept, angajat la procuratură. Dânsul, ucrainean de naționalitate, aflând că sunt angajat în calitate de cercetător, colaborator științific, cum se mai zicea pe atunci, îmi zise: "U nas rodstvennîe professii, potomu cto ia sledovateli, a tî issledovateli" ("Avem profesii înrudite, pentru că eu sunt anchetator – literalmente: cercetaș – iar tu cercetător"). Peste un timp (să fi trecut vre-o 5 – 6 ani), când ne-am reîntâlnit, aflu cu surprindere că fostul meu coleg de universitate nu mai e anchetator, ci...cercetător. Sistematizând observațiile făcute în cei câțiva ani de activitate la procuratură, generalizând și trăgând niște concluzii, încropi o disertație, pe care o susținu cu brio, devenind...om de știință. "Vot tebe i rodstvennîe professii!" – nu mi-a rămas decât să confirm, la rându-mi, că profesiile noastre, într-adevăr, sunt înrudite.

Dar iată că mai târziu mi-a fost dat să văd, să urmăresc și să admir, cum un fost anchetator al Poliției s-a infiltrat în chiar domeniul meu de activitate, cu metodă și ustensile cu tot, realizând adevărate performanțe.

Nu știu ce a făcut-o pe Maria Vieru-Işaev să renunțe la cariera, care oarecum îi era asigurată în sfera instituțiilor de drept, pentru care obținuse calificarea în cadrul facultății. Nu știu nici cum a ajuns să practice după aceea meseria de bibliotecar la una din școlile medii de

odinioară din Chişinău. Înțeleg, însă, că sunt oameni care, în căutare de liniște sufletească, de confort interior, regăsindu-se în alte preocupări, identificându-şi adevărata vocație, îşi iau viața de la început. Am cunoscut-o în chiar această fază a incertitudinilor. Publicase nişte articole – simple opinii de cititor – vizavi de nişte scrieri proaspăt apărute de sub tipar şi căuta să-şi împlinească rostul spre care simțea că îi este deschisă calea. A venit în sfera de cercetare bibliologică călăuzită, cred, mai degrabă de intuiție, dar ferm decisă să realizeze ceva. Avea mai multe teme la care se gândise îndelung şi aştepta parcă să i se ofere şansa, pe care o vedea ca pe o adevărată binecuvântare, de a se putea consacra în liniște şi pace investigațiilor. Nu înțelegea cum se face că, în timp ce arhivele şi bibliotecile sunt pline cu materiale, cărți şi documente – veritabile surse de mâna întâia – cei mai mulți dintre autorii abilitați să abordeze temele ignorate până nu demult, continuă să se complacă în starea de lâncezeală la care au fost condamnați de regimul vechi, totalitar.

În pofida faptului că nu stăpânea încă în suficientă măsură stilul strictamente ştiințific, indispensabil preocupărilor cărora dorea să se consacre, aducea cu sine un soi de entuziasm, îngemănat cu o poftă nestăvilită de cercetare, de aplecare cu migală şi tenacitate asupra izvoarelor, a documentelor închise între copertele dosarelor îngălbenite de timp.

Angajată la Biblioteca Municipală "B.P.Hasdeu" din Chişinău cu sarcina expresă de a elabora un studiu bibliografic consacrat lui Alexandru Cristea – slujitor al Bisericii, cunoscut dirijor de cor şi compozitor din perioada interbelică – a pornit la reconstituirea, filă cu filă, a vieții şi activității celui care a compus cea mai reuşită până acum melodie pentru celebra poezie "Limba noastră" a lui Alexei Mateevici.

Nu ştiu dacă Lidia Kulikovski, directoare a bibliotecii şi coordonatoare a edițiilor din colecția "Bibliografie Basarabiana" este satisfăcută de rezultatele acestei investigații, care depăşeşte substanțial proiectul inițial şi iese, atât prin aria vastă de cuprindere, cât şi, mai ales, prin bogatul fond de materiale noi şi date inedite pe care le conține, din rigorile oarecum stânjenitoare ale genului. Dar istoria culturii româneşti din Basarabia s-a ales, inclusiv la compartimentul bibliografie, cu o lucrare meritorie ce umple un imens gol provocat în mod deliberat în ştiința noastră (în faza imediat următoare reîncorporării ținutului nostru în colosul roşu de la Răsărit) şi cultivat cu grijă de pseudosavanții aflați în solda neadevărului – falsificatori abilitați ai revirimentului prin care

a trecut românimea şi românismul dintre Prut şi Nistru în perioada dintre cele două războaie mondiale.

Or, lucrarea Mariei Vieru-Işaev, fără a-şi fi propus să fie o cercetare exhaustivă, acoperă întregul spectru al evoluţiei culturii muzical-pedagogice-bisericeşti din Basarabia revenită la sânul ţării în 1918 şi intrată în circuitul general al spiritualităţii neamului după înstrăinarea forţată ce durase mai bine de un secol. Astfel încât se poate afirma că, abordând fenomenul Alexandru Cristea ca pe un element difinitoriu al acestui proces, autoarea a stabilit şi a scos în evidenţă coordonatele unei întregi epoci istorice. Pornind să reconstituie calea vieţii şi a destinului de creaţie ale lui Alexandru Cristea şi, implicit, să refacă anturajul şi climatul în care acesta şi-a desfăşurat activitatea, autoarea a căutat să amplifice şi să aprofundeze investigaţiile, utilizând din plin informaţia din cele mai indicate surse: materiale inedite de arhivă, ce au înmagazinat şi tăinuit până acum date de ordin strict documentar de cea mai mare importanţă; apoi surse bibliografice depozitate în biblioteci şi care au conservat referinţele antume cu privire la obiectul cercetat şi, în fine, mesajul ce s-a conturat din graiul viu al contemporanilor, pe mulţi dintre care a avut norocul să-i mai prindă în viaţă şi să le solicite mărturiile – preţioase piese şi detalii de care a avut nevoie pentru a întregi profilul etic şi efigia profesională ale protagonistului monografiei. Conducerea investigaţiei pe tustrele planurile a permis refacerea în ansamblu a dosarului celui care a fost Alexandru Cristea: omul de aleasă omenie, de credinţă şi simţire românească, slujitor devotat al bisericii şi pedagog de vocaţie, compozitor şi dirijor de cor, deci, personalitate complexă, figură marcantă, exponent fidel al epocii.

Nu-i vorba, de la declanşarea perestroikăi (1985) încoace, când s-a permis a aborda şi problemele tabuizate, până la Maria Vieru-Işaev, s-a scris şi publicat câte ceva despre Alexandru Cristea. Primul pas în vederea reabilitării şi readucerii lui în actualitate l-a făcut regretatul Vasile Badiu care, prin articolul său *Autorul melodiei "Limba noastră"*, inserat în hebdomadarul "Literatura şi arta", nr. 14 din 3 aprilie 1986, a dat semnalul despre valabilitatea moştenirii lăsate de înaintaş. A urmat apoi intervenţia Elenei Vasilache, fostă coristă, discipolă a maestrului, intervenţie tipărită în aceeiaşi publicaţie ("Literatura şi arta" din 9 iulie 1987), urmată de amintirile unei alte foste eleve a profesorului, Claudia Cobasnian ("Literatura şi arta" din 2 martie 1989 şi din 12 noiembrie 1992). În fine, subsemnatul a publicat

integral, în pliantul "Limba noastră", editat în 1988 de Societatea "Prietenii Cărții" şi Muzeul de Literatură "Dimitrie Cantemir", şi textul poeziei lui Alexei Mateevici, şi notele – melodia compusă de Alexandru Cristea. Însă, odată cu preocupările Mariei Vieru-Işaev, începe o fază nouă, de cercetare aprofundată şi popularizare în plan mai larg a vieții şi operei distinsului pedagog şi compozitor. Or, autoarea, pe lângă faptul că a produs personal o întreagă bibliografie la temă (studii, articole, interviuri), a declanşat un întreg torent, un flux continuu de amintiri ale celor ce l-au cunoscut, amintiri pe care le-a solicitat cu mult tact colaboratorilor săi şi a avut grijă să le promoveze în paginile presei culturale de la noi.

Tot semnatara acestei cărți este cea care a inițiat şi organizat, cu râvna şi tenacitatea care o caracterizează, omagierea, în decembrie 1995, a 105 ani de la naşterea lui Alexandru Cristea, antrenând în această acțiune Ministerul Culturii, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Compozitorilor, Primăria Municipiului Chişinău. A îndrăznit, cu ocazia amintită, să deranjeze chiar Preşedinția şi Guvernul, amintindu-le unor înalți demnitari suferinzi de amnezie că, de vreme ce au adoptat – în toiul dezmățului antinațional declanşat odată cu venirea la putere, în primăvara anului 1994, a forțelor reacționare revanşarde – cu titlu de soluție salvatoare pentru un act de ruşine națională cântecul "Limba noastră" drept Imn de Stat al Republicii Moldova ("Deşteaptă-te, Române!" fiind considerat al unei țări străine şi trecut din nou la index), trebuie să manifeste respectul cuvenit față de autorii care, nemaifiind printre cei vii, nu au avut cum să-şi manifeste oprobriul față de sacrilegiul comis. În alte condiții istorice şi în lipsa unui imn național unanim acceptat, acțiunea în sine n-ar fi fost reprobabilă, căci ar fi avut alte conotații politice şi, desigur, i-ar fi onorat pe autori. Or, votul Parlamentului agrarian-interfrontist este un caz spectaculos de abuz, de însuşire frauduloasă a unei moşteniri repudiate anterior – caz nici pe departe, încă, elucidat – de cras fariseism politic. Dar ştiu oare cei care au votat în Parlamentul de la Chişinău împotriva Imnului Național al tuturor românilor că Al. Cristea, autorul fără de voie al Imnului de Stat actual al Republicii Moldova, nu are o piatră funerară pe potrivă la mormântul său din Cimitirul Central Ortodox din Chişinău? Ştiu oare acei care şi-au făcut jocul şi şi-au primit solda că semnatara acestei cărți a încercat în repetate rânduri, dar fără succes, să-i impulsioneze pe cei de la putere de a soluționa problema, primordialitatea căreia este evidentă? Şi asta în timp

ce avem la Chişinău şi un minister de resort, şi o direcţie specializată în cadrul Primăriei, şi o mulţime de fundaţii şi societăţi culturale (în conturile unora dintre care s-au şi făcut vărsăminte în scopul expres al îngrijirii unor morminte), şi uniuni de creaţie şi foarte mulţi patrioţi declaraţi.

"De ce nu se astâmpără? Ce vrea această femeie?" – s-au întrebat unii dintre aceştia. Recunosc că la un moment dat nu mai înţelegeam nici eu, la ce bun atâta risipă de suflet şi de eforturi fizice într-o lume insensibilă la orice zvâcnire sănătoasă, într-o societate marcată de morbul egoismului.

În aceste împrejurări rămâne, totuşi, speranţa că alte generaţii care vin şi care vor creşte şi se vor împlini hrănindu-se şi din suflul viu al acestei cărţi, în alt timp istoric, mai statornic şi mai atent la ceea ce ţine de memoria şi efortul înaintaşilor, se va putea reveni cu mai mult succes la ceea ce, cu regret, nu este îngăduit să vedem înfăptuindu-se azi.

Iar cartea aceasta va rămâne o mărturie a unui act de profundă moralitate, într-o epocă de tranziţie-tranzacţii, pe care o vrem depăşită cât mai curând posibil.

15 aprilie 1997.

Multe scrie omul şi e bine când vremea lui a cerut să scrie.
Nicolae Iorga

Argumente pentru o reconstituire documentară

Vremea mea este marcată de căderea comunismului. Pentru mulţi contemporani aceasta a însemnat a doua naştere, regăsirea de sine, entuziasm, confort spiritual şi, nu în ultimul rând – dorinţa de a afla adevărul despre trecutul Basarabiei, zonă geografică extrem de încercată. Istoria ei, în deosebi perioadele 1812 – 1918 – 1945, a devenit un subiect de maxim interes. Democratizarea societăţii a creat condiţii favorabile pentru cercetare, deblocând fonduri de arhive şi cărţi, odinioară inaccesibile. Astăzi *"miile de documente şi dosare aşteaptă pe lucrătorii, care le vor face să vorbească"* – ar fi spus Nicolae Iorga.

Dorind să contribui la luminarea unui trecut cultural, *"neîndepărtat în timp, dar atât de depărtat prin cunoaştere"*, m-am alăturat cercetătorilor în problemele Basarabiei. Încep să cred că Cineva din Univers mi-a încredinţat studierea vieţii şi activităţii lui Alexandru Cristea (1890 – 1942) – profesor de muzică, dirijor de cor, compozitor, diacon, preot, animator al vieţii culturale.

Cartea pe care aţi deschis-o reprezintă o primă reconstituire documentară a vieţii şi activităţii lui Al. Cristea, numele căruia, ca şi al atâtor altor înaintaşi, a fost exclus din memoria neamului de forţe ostile.

Acum câţiva ani am pornit de la o simplă şi firească întrebare: "Cum şi când s-a născut celebra şi nemuritoarea lui melodie *Limba noastră*, pe versurile poetului Alexei Mateevici?" N-am găsit deocamdată răspunsul dorit, dar am avut marea surpriză să descopăr o personalitate marcantă din epoca interbelică, de o admirabilă reputaţie culturală. Cu siguranţă, în Marea Carte a Istoriei Culturii Române sunt rezervate câteva pagini pentru Al. Cristea care, slujind cu pasiune muzica, pedagogia şi biserica, a

contribuit la regenerarea românismului în Basarabia după Unirea din 1918.

O altă surpriză a fost să cunosc o societate de înaltă conştiinţă civică, în care s-a trăit şi s-a creat cu dăruire de sine. Am considerat necesar să includ în paginile lucrării unele imagini pedagogice şi culturale din acel timp: manifestări şcolare; secvenţe din istoria şi activitatea organizaţiilor de tineret "Straja Ţării" şi "Tinerimea Română", în cadrul cărora muzica deţinea un rol important; aspecte din preocupările Ministerului Instrucţiunii şi Educaţiei Naţionale pentru bunul mers al învăţământului secundar, în special al celui muzical ş. a. Sper ca într-un moment binecuvântat imaginile culese să servească la realizarea unui film documentar sau artistic despre Al. Cristea, viaţa căruia reprezintă un model de implicare socială.

Dintr-o structură şi nevoie sufletească am preferat să desprind din multiplele materiale de arhivă cu care m-am confruntat, momente de calitate, bine întemeiate, valoroase şi frumoase din cultura şi învăţământul secundar de altădată. Am făcut-o şi în ideea că unele dintre ele pot fi repere educative şi culturale pentru generaţiile ce se vor succeda.

Nu doresc să se creadă că idealizez starea lucrurilor din Basarabia interbelică. În orice stat, mai cu seamă în unul tânăr cum era cel român, pot fi semnalate lipsuri de divers gen. Armonizarea cu Vechiul Regat a fost adesea dureroasă pentru basarabeni. Între centru şi provincie au existat o seamă de neînţelegeri. Enumerarea exemplelor ar însemna câteva pagini bune de scris. Şi totuşi... orânduirea socială din România interbelică garanta continuitatea prosperării culturale şi economice a Basarabiei. Şi totuşi... doar prin românism basarabenii îşi pot păstra fiinţa naţională, doar el ne poate elibera de sentimentul inferiorităţii, cultivat cu voie sau fără voie de imperiile ţarist şi comunist rus.

Am ţinut să citez în carte cât mai multe documente originale, ele având miraculoasa însuşire de a reînvia trecutul. Multiplele aprecieri pentru Al. Cristea, alte aliniate din volum, vor sprijini şi împlini manifestările de evocare care, credem, vor fi organizate de instituţiile de cultură şi de învăţământ. Eventualii cercetători vor găsi mai multe puncte de reper pentru valorificarea în continuare a segmentelor neelucidate. Va veni timpul când cineva, recuperând întârzierea în cercetare, va face descoperirea de senzaţie, găsind răspuns la întrebarea, care ţine de geneza melodiei "Limba noastră". Din momentul din care ea a fost decretată imn de stat (1994) mi se pare absolut necesar să se insiste asupra faptului.

A sosit timpul să-i mulţumesc pe calea tiparului Directoarei Bibliotecii Municipale "B.P.Hasdeu", dna Lidia Kulikovski, pentru înţelepciunea şi curajul de a susţine această cercetare, neobişnuită la prima vedere pentru o bibliotecă, pentru încrederea pe care a investit-o în mine.

Le sunt profund recunoscătoare generoşilor oameni, care m-au însoţit în căutări, acordându-mi sprijin financiar, moral şi documentar: Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit al Olteniei Nestor Vornicescu; preoţilor Vasile Ţepordei, Sergiu Roşca, Viaceslav Cazacu; nepoatei lui Alexandru Cristea, dna Nona Cristea; regretatei Gabriela Cristea-Tudorănescu; doamnelor Ana Ciornea, Achilina Andon, Tatiana Vacalov, Elena Rău, Claudia Cobasnian, Veronica Bancea, Larisa Eladi, Valentina Cosmescu, Paulina Nour, Adelina Bumbu, Ana Samohvalov; domnilor Vlad Dumbravă, Vasile Malaneţchi, Toma Istrati, Ilie Ghioc, Valentin Manu, Grigore Filip-Lupu, Constantin Duca, Glebus Sainciuc, Ion Borşevici, Grigore Vereş, Lucian Vasiliu, Gheorghe Petică, Victor Gurău, Anatol Telembici şi multor altor (îmi vine greu să nu-i nominalizez aici pe toţi). Mulţumesc la fel Arhivei Naţionale a Republicii Moldova, în special dnei directoare Antonina Berzoi şi dlui director adjunct Silviu Tabac.

Dorim să completăm în viitor lucrarea cu noi informaţii şi documente. Îi rugăm frumos pe eventualii posesori să ni le pună la dispoziţie.

Am încercat să fim exacţi în expunerea numelor, faptelor şi a evenimentelor. Dacă totuşi pe alocuri s-au strecurat unele greşeli, aşteptăm să ni le semnalaţi.

Descrierea bibliografică s-a facut după STAS 12629/2–88 "Descrierea bibliografică a documentelor. Publicaţii monografice curente", STAS 8256–82 "Prescurtarea cuvintelor şi a expresiilor tipice româneşti şi străine din referinţele bibliografice" şi STAS 6158–90 "Referinţe bibliografice. Structură, formă şi conţinut".

Referinţele bibliografice din text trimit la capitolul cu acelaşi nume, şi nu la cel intitulat "Muzica românească de azi". Câteva referinţe sunt date la subsolul paginilor, fiind omise din listă din diverse motive.

Lucrările unui singur autor, atât la capitolul "Muzica românească de azi", cât şi la capitolul "Referinţe bibliografice", sunt aranjate cronologic.

Credem că monografiava fi utilă cercetătorilor, muzicienilor, bibliotecarilor, profesorilor, studenţilor, elevilor, publicului pasionat de istoria culturii.

Autoarea

Decembrie 1996.

Alexandru Cristea
Tabel cronologic

1890, 13 dec. stil vechi. În familia lui Ştefan şi a Elenei Cristea (Cristi) din Chişinău se naşte fiul Alexandru. Urmează Şcoala de aplicaţie de pe lângă Seminarul teologic din Chişinău.

1900 – 1907. Elev la Şcoala spirituală din Chişinău.

1907 – 1908, 17 ian. Elev la Seminarul teologic din Chişinău.

1909, 19 ian. Se înscrie la cursurile de învăţători, organizate de Şcoala spirituală din Chişinău.

1909, 21 mart. Obţine certificatul de învăţător al şcolii bisericeşti parohiale cu dreptul de a preda şi cântul bisericesc.

1909, 21 oct. Începutul carierei pedagogice. Este numit învăţător la şcoala primară bisericească din com. Otaci jud. Soroca. În acelaşi an devine cântăreţ la biserica din localitate.

1910, 22 aug. Se căsătoreşte cu Matrona Carafizi, fiica lui Gheorghe Carafizi din com. Chiriutnea jud. Tighina. Cununia a avut loc la biserica "Sf. Gheorghe" din Chişinău.

1911, 2 iul. Se naşte, în comuna Otaci judeţul Soroca, fiul Vladimir, viitor muzician.

1911, Este transferat maestru titular provizoriu la catedra de muzică a şcolii primare bisericeşti din com. Tatarbunar, judeţul Cetatea Albă.

1912, 17 nov. Este confirmat, prin ordinul P.S. Episcop Gavriil, cântăreţ la biserica "Adormirea Maicii Domnului" din Tatarbunar.

1912, 1 dec. Maestru de muzică la şcoala medie din aceeaşi localitate.

1913, 24 apr. Se naşte, în comuna Tatarbunar judeţul Cetatea Albă, al doilea fiu, Victor, viitor ofiţer.

1915, oct. Este cântăreț la Biserica Catedrală din Ismail, dirijează corul Catedralei.

1915, nov. – 1918, nov. Profesor de muzică bisericească la Seminarul spiritual inferior din Ismail.

1918, nov. – 1919, ian. Maestru de muzică la Liceul de fete din aceeaşi localitate.

1919, ian. – 1920, sept. Maestru de muzică la Liceul de băieți din Ismail.

1920, 8 apr. Este hirotonisit diacon, conform ordinului Arhiepiscopiei Chişinăului (nr. 4431).

1920, sept. Revine la Chişinău, unde este angajat profesor la Şcoala eparhială de fete. Cu mici intermitențe va activa aici până la sfârşitul vieții.

1923, 17 apr. Este binecuvântat cu gramată de către Arhiepiscopia Chişinăului (nr. 5645).

1925, 19 febr. Prin Decretul Regal nr. 567 este decorat cu medalia "Răsplata muncii clasa 2 pentru Biserică".

1926, mai. Dirijează corul mixt al Seminarului teologic şi al Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, care obține premiul I la concursurile muzicale ale Societății "Tinerimea Română" (Bucureşti).

1927, 4 oct. Prin ordinul Arhiepiscopiei Chişinăului nr. 9572/1927 este numit diacon titular la Biserica Catedrală din Chişinău.

1928, mai. La concursul de coruri din acest an (se împlineau 50 de ani de la înființarea Societății "Tinerimea Română"), corul mixt al studenților de la Facultatea de Teologie şi al Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, dirijat de Alexandru Cristea, obține premiul I cu distincție.

1928, iun. Absolveşte Şcoala de muzică din Chişinău cu calificativul "Magna cum Laude".

1929, nov. Absolveşte cu calificativul "Laude" Conservatorul particular "Unirea" din aceeaşi localitate.

1938, 27 apr. – 1 mai. La Bucureşti, unde s-a sărbătorit jubileul de 60 de ani ai Societății "Tinerimea Română", corul mixt al Seminarului teologic şi al Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, dirijat de Alexandru Cristea este menționat cu Premiul excepțional onorific.

1938, 30 apr. Corul imprimă un program artistic (o şezătoare ţărănească) difuzat la postul de Radio Bucureşti.

1938, Tipăreşte la Chişinău partitura cântecului "Limba noastră" pe versuri de Alexei Mateevici.

1939, 15 apr. Elevele Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, sub conducerea muzicală a profesorului Cristea, prezintă la "Ora străjerilor" a postului de radio Bucureşti, programul literar-artistic "Lumina lunii".

1940. Cântecul "Limba noastră" este inclus în culegerea "Straja Ţării: Taberele de şef (i) de grupă: Repertoriu muzical".

1940. Se refugiază împreună cu familia peste Prut. Se stabileşte în oraşul Caracal, apoi se mută cu traiul la Bucureşti.

1940, sept. – 1941, aug. Este utilizat la catedra religie-muzică a gimnaziului "Ion Heliade Rădulescu" din Bucureşti.

1941, Revine în Basarabia, dar împrejurările de familie îl vor determina să se reîntoarcă la Bucureşti.

1941, 1 oct. Demisionează din calitatea de diacon la Biserica Catedrală din Chişinău.

1942, 1 febr. Detaşat la Liceul de băieţi "Titu Maiorescu" din Bucureşti.

1942, vara. Se reîntoarce cu familia la Chişinău.

1942, 23 aug. Este hirotonisit şi numit preot la capela Şcolii eparhiale din Chişinău.

1942, 21 nov. Dirijează ultimul concert în ziua hramului Şcolii eparhiale din Chişinău. Din această zi boala cronică se agravează.

1942, 27 nov. Moare la Chişinău, în apartamentul său de la Şcoala eparhială de fete, în vârsta de 52 de ani neîmpliniţi. Este înmormântat la Cimitirul central ortodox din Chişinău.

1992, 21 nov. Prima omagiere la Chişinău a lui Alexandru Cristea după ani de uitare, impuşi de regimul sovietic.

1994, 7 iun. Prin hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova, nr. 140–XIII, publicată în Monitor nr. 6 din 1994, s-a abrogat hotărârea Parlamentului nr. 691–XIII din 27 august 1991 cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova şi s-a stabilit ca, până la aprobarea noului Imn de Stat, în calitate de imn se va intona cântecul "Limba noastră", versuri de Alexei Mateevici,

muzică de Alexandru Cristea (catrenele 1, 2, 4, 5, 8, 12).

1995, 22 iul. Se aprobă în calitate de Imn de Stat al Republicii Moldova cântecul "Limba noastră", versuri de Alexei Mateevici (strofele 1, 2, 5, 8, 12), muzică de Alexandru Cristea, aranjament de Valentin Dânga, prin Legea Republicii Moldova cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova, nr. 571–XIII, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 45–46/555 din 17 august 1995.

1995, dec. Omagierea lui Alexandru Cristea în aceeiaşi localitate într-un cadru mai larg la 105 ani de la naştere.

1998, 15 oct. Se aprobă Regulamentul privind intonarea Imnului de Stat al Republicii Moldova "Limba noastră" de Al. Mateevici şi Al. Cristea, prin Legea Republicii Moldova pentru completarea Legii cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova, nr. 160–XIV, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.105–107/644 din 26 noiembrie 1998. Punctul 9 al Regulamentului prevede: "Respectul profund faţă de Imnul de Stat al Republicii Moldova (am adăuga, "şi faţă de autorii lui"- n. n.) este o datorie patriotică a fiecărui cetăţean al Republicii Moldova".

2000, 31 aug. În cadrul sărbătorii naţionale "Limba noastră", la mormântul lui Al. Cristea, se inaugurează un monument funerar. Autori – sculptorul Mircea Spinei şi graficianul Alexei Colâbneac.

Un rând lung de perechi în urma noastră / Se pierd de departe în negura timpului.

Victor Teleucă

Segmente din arborele genealogic

Primele rânduri ale oricărei biografii pornesc de obicei de la momentul naşterii. Despre Alexandru Cristea vom spune: s-a născut la **13 decembrie (s. v.) 1890 în oraşul Chişinău**, în familia lui Ştefan al lui Filip Cristi şi a Elenei a lui Timotei, ambii de religie ortodoxă, *"el cu cununia întâia, iar dânsa cu a doua cununie"*.[256] A fost botezat în prima zi de Crăciun, la 7 ianuarie 1891, la biserica "Sf. Gheorghe" din Chişinău de protoiereul Luca Laşcov şi cântăreţul Constantin Ursu. Evenimentul s-a produs în prezenţa naşilor – diaconul Gheorghie al lui Mihail Doncilă şi Maria a lui Chiril [Volna].*

3528

Doritorii de a studia genealogia muzicianului, vor găsi câteva puncte de reper în articolul scriitorului basarabean **Nicolai Costenco** (pseudonim **Rafail Radiana**), intitulat **"Muzica şi maeştrii ei în Basarabia: Diaconul Alexandru Cristea"**: *"Înaintaşii după tată – Ştefan Cristea – s-au făcut vestiţi pentru vocea lor, atât în or. Chişinău, cât şi în împrejurimi. Mama – o descendentă din ţărani moldoveni din com. Sipoteni"*.[330]

Vocea lui Ştefan Cristea putea fi admirată la slujbele din biserica "Sf. Gheorghe" din Chişinău, unde acesta îşi desfăşura activitatea de cântăreţ. Din nefericire, a murit de timpuriu, la [1901], lăsând în grija soţiei şi a clerului cinci orfani pe nume Sergiu, Alexandru, Maria, Nina, Liuba. Aceste nume ni le dezvăluie un document publicat în "Kişinevskie Eparhialnîe Vedomosti" din iunie 1908, intitulat *Lista funcţionarilor,*

Biblioteca Municipală ... HAJDEU

* Aici şi în continuare, numele care n-au fost descifrate cu exactitate, anii, altă informaţie care necesită verificare, au fost luate în paranteze drepte.

văduvelor şi orfanilor pe eparhia Chişinăului...[431] În listele bursierilor-orfani ai Şcolii spirituale şi ai Seminarului teologic din Chişinău întâlnim în repetate rânduri numele elevului Alexandru Cristea.[32, 33, 49 ş.a.]

Majoritatea datelor referitor la familia Cristea necesită reconstituire. Pe linia mamei Elena, arborele genealogic se ramifică după recăsătorirea ei cu **Franț Belichevici**. Cunoaştem numele unei surori de pe mamă – Tamara Belichevici, născută în 17 aprilie 1914 la Odesa. La aproximativ patru ani copila rămăsese orfană de mamă. Nu peste mult timp a trecut în lumea celor drepți şi tatăl – Franț Belichevici. Fetița a fost adoptată de familia diaconului Procopie Postoronca din com. Dumitreşti jud. Ismail. Mai târziu Al. Cristea a înscris-o la secția normală a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, în care profesa. Din Piatra-Neamț, unde a locuit în ultimul timp Tamara Belichevici, am adus o imagine din anul 1927, în care îi regăsim pe eleva-soră şi profesorul-frate.

Al. Cristea se căsătorise de timpuriu, la **22 august 1910**, luând-o de soție pe **Matrona Carafizi**, născută la **20 noiembrie 1892** (pe piatra ei funerară de la cimitirul Bella din Bucureşti e indicat anul naşterii **1891** – n. n.), fiica lui Gheorghe al lui Spiridon din com. Chiriutnea jud. Tighina. Deşi lucra pe atunci învățător la şcoala bisericească din com. Otaci jud. Soroca, cununia s-a oficiat la biserica Sf. Gheorghe din Chişinău de către preotul Teofan Dubnevici şi cântărețul Grigorie Chelaru. Din partea mirelui au semnat martorii Nicolai Viliant (diacon) şi Vladimir Curelovschi; din partea miresei – Nicolae al lui Simeon Talasnai şi Simeon al lui Savelie Taucri.[255]

De **com. Otaci** jud. Soroca, este legat un alt eveniment important din viața lui Al. Cristea – naşterea primului fiu **Vladimir**, care a văzut lumina zilei la **2 iulie 1911**. Pruncul a fost botezat de proprietarul moşiei comunei Otaci, nobilul Simeon al lui Mihail Crupenschi şi soția protoiereului aceleiaşi comune, Natalia Proțencu.[257]

Al doilea fiu, **Victor**, s-a născut la **[24 aprilie 1913]** în **com. Tatarbunar,** jud. Cetatea Albă.[133]

Datorită documentelor puse la dispoziție de Gabriela Cristea-Tudorănescu, cât şi informațiilor de arhivă şi din presă, putem dezvălui unele momente din viața şi activitatea primului fiu – Vladimir. A absolvit patru clase la Liceul "M. Eminescu" din Chişinău (1927),[227] Şcoala superioară de comerț din aceeiaşi localitate (1932),[190] şi Academia Regală de Muzică din Bucureşti (1939).[189] A urmat clasa de canto şi solfegiu la Conservatorul de Muzică din Strasbourg (1934).[191] Suplinind ore la

catedra de muzică vocală, a predat la următoarele instituții de învățământ: Liceul "Spiru Haret" din București (aprilie – iulie 1939), Seminarul teologic din Chișinău (noiembrie 1941), Școala normală de băieți din Chișinău (noiembrie 1941 – septembrie 1942), gimnaziile din Tighina (septembrie – decembrie 1942), Școala eparhială de fete din Chișinău. La ultima școală a lucrat după moartea tatălui său, din decembrie 1942 până în noiembrie 1944.[74, 392]

Aprecierile inspectorilor pentru activitatea lui Vladimir Cristea sunt dintre cele favorabile. În foaia de inspecție din 10 aprilie 1943, Marieta Popescu-Pașcanu notase: "*D-l Cristea este un element muncitor și are rasă de muzicant.*"[78] Cu două luni mai târziu, la 27 mai 1943, Inspectorul general [C. Predețeanu] consemna: "*...Au urmat câteva coruri conduse de D-l profesor suplinitor Vladimir Cristea, muzica scrisă de decedatul său tată, preotul Cristea. Am rămas foarte impresionat de minunata nuanțare a bucăților, lucru mai rar în școalele noastre, și mai ales de faptul că elevele au fost lăsate de conducător să cânte singure, după darea tonului și dirijarea a numai câteva măsuri. Exactitatea cu care au cântat singure au impresionat întreaga asistență, și în special pe cei câțiva invitați de la București.*"[77] *

Evacuându-se în 1944 cu școala în com. Sfânta Ana jud. Arad, în timpul vacanței de vară, Vladimir Cristea a prestat munca de război, desfășurând o rodnică activitate la organizarea șezătorilor, la conducerea corului religios, conducerea excursiilor, organizarea serbărilor în comunele vecine și prepararea elevelor (certificat din 2 noiembrie 1944, nr. 128, semnat de Maria Dumitrescu, directoarea Școlii eparhiale de fete din Chișinău).[74]

Vorbind despre alte activități ale lui Vl. Cristea, ne vom referi la încheierea Comisiei speciale (proces-verbal din 29 februarie 1940) și rezoluția Î.P.S. Arhiepiscop Locotenent Efrem, potrivit cărora el a fost numit, în data de 1 martie 1940, în locul vacant de dirijor al corului Bisericii Catedrale din Chișinău, preluând conducerea de la M.Berezovschi. Consilierul Arhiepiscopiei Chișinăului, protoiereul Vladimir Burjacovschi și secretarul Constantin Tomescu i-au dorit deplin spor în noua funcție ce i s-a încredințat.[76] Ziua de 28 iunie însă a întrerupt activitatea ce se întrezărea a fi fructuoasă. În refugiu a fost utilizat

* Peste tot, în citate, am respectat ortografia epocii și a autorilor.

dirijor al corului bisericii "Bradu Boteanu" din Bucureşti (28 iunie 1940 – 1 septembrie 1941).

La reîntoarcere, "*lucrează cu o meritoasă abnegaţie la formarea unei orchestre simfonice*", scria **Sergiu Matei Nica** într-un articol din 27 noiembrie 1941, intitulat **"Sufletul muzical al Basarabiei: Pretext pentru înfiinţarea orchestrei simfonice"**.[299,*] Un alt articol din ziar, intitulat **"Organizarea orchestrei simfonice a A. C. T. -ului"**** anunţa: "*Zilele acestea a avut loc prima şedinţă a Asociaţiei Creştine a Tinerilor, filiala Chişinău, la sediul său din str. Alexandru cel Bun, nr.105, în vederea formării unei orchestre simfonice în capitala Basarabiei. A răspuns la această chemare un mare număr de muzicanţi de elită din oraşul nostru. Dl prof.* ***V. Cristea*** *(subl. n.), organizatorul şi dirijorul orchestrei, a schiţat programul de activitate, insistând asupra necesităţii formării muzicanţilor pentru ridicarea prestigiului de centru muzical al Chişinăului şi a întregii Basarabii*".[303]

Frumoasă idee, dar greu de realizat în vreme de război, când oamenii nu puteau fi stăpâni pe soarta lor. Or, Vl. Cristea a fost direct marcat de el, fiind mobilizat în Regimentul 3 Roşiori. La 1 septembrie 1942 caporalul Vl. Cristea a fost decorat cu medalia pentru "Bărbăţie şi Credinţă" cu spade, cl. II-a,[172] iar la 23 februarie 1944 (în grad de sergent) – cu medalia "Virtutea militară de război" cl. II-a.[173]

După moartea lui Al. Cristea din noiembrie 1942, numele fiului Vladimir a preluat locul în informaţiile din presă, în relatările despre spectacolele Şcolii eparhiale. Unul dintre ele a fost susţinut cu ocazia turneului corului bănăţean "Ion Vidu" la Chişinău, în zilele de 10 şi 11 martie 1943, condus de Preşedintele Societăţii Bănăţenilor din Bucureşti Petru Nimoianu.[174]

În ziua de 21 martie a aceluiaşi an s-a ţinut prima şezătoare literară a Asociaţiei scriitorilor şi publiciştilor din Basarabia, în sala "Arzo–Palace", la care S. M. Nica a fost prezent cu un cuvânt de evocare a poetului Al. Mateevici şi a compozitorului Al. Cristea. Corul Şcolii eparhiale, dirijat de Vl. Cristea, a prezentat un program artistic.[175]

Altă ştire vizează concursul de cântece, jocuri şi port românesc,

---

* Vezi şi materialul intitulat "*Înfiinţarea unei orchestre filarmonice la Chişinău*" // *Basarabia*. – 1941. – 30 oct. – p. 3.

** Sursa n-a fost deocamdată identificată.

organizat de regionala Fundației Culturale Regale, susținut în capitala Basarabiei, la 29 august 1943 pe stadionul "Regele Ferdinand I". Vladimir Cristea era membru al juriului pentru cor, alături de I.Bârzu și Olga Motelică. La concurs a răsunat "Imnul Regal" în interpretarea tuturor corurilor, sub conducerea lui M. Stegaru.[221]

Activitatea componistică a lui Vl. Cristea este reprezentată prin lucrări laice și religioase. Cunoaștem unele: **"Liturghia", "La râul Babilonului", "De puterea ta, Doamne"** din psalmul 20, **"Pre tine te lăudăm", "Doina recrutului basarabean"**. La hramul Școlii eparhiale din 21 noiembrie 1943 corul dirijat de Vl. Cristea a interpretat printre alte piese "Limba noastră" de Al. Cristea, **"Nistru", "Basarabia", "Muzică pentru Sf. Liturghie"** de **Vl. Cristea**.[129]

În noiembrie 1944 Vl. Cristea a înaintat o cerere Ministerului Culturii și al Cultelor pentru suplinirea catedrei de cor și dirijat coral la Academia de Muzică din Iași, având recomandații din partea directorului Conservatorului Regal de Muzică din București Mihail Jora și a profesorului clasei de cor și dirijat de la aceeași instituție Ștefan Popescu.[139]

Decesul prematur în ziua de **25 iulie 1945** va curma toate visurile și intențiile talentatului muzician...[258] La cimitirul **Bellu din București**, privirea Matildei Cristea se va opri de nenumărate ori la epitaful de pe mormântul fiului mai mare: "*din glasul norului cu foc tivit / se lămurea un plâns, o rugăciune / copilul meu, de ce m-ai părăsit?*".

De nenumărate ori își va aminti Matilda Cristea și de al doilea fiu, Victor, ofițer în armata română, dispărut în război la retragerea de pe cotul Donului, în moartea căruia nu vroia nicidecum să creadă. Ce soartă, Domne! Trei ființe dragi au părăsit-o într-un timp atât de scurt – la început soțul, apoi doi feciori frumoși ca din poveste, lăsând-o să înfrunte de una singură valurile vieții. Ultimul val, din **17 iunie 1990**, a luat-o de pe pământ, așezând-o alături de feciorul Vladimir. A plecat ducând cu sine o ultimă întrebare fără răspuns: "*Dacă Victor nu mai trăiește, unde i-o fi mormântul, o Doamne?...*"

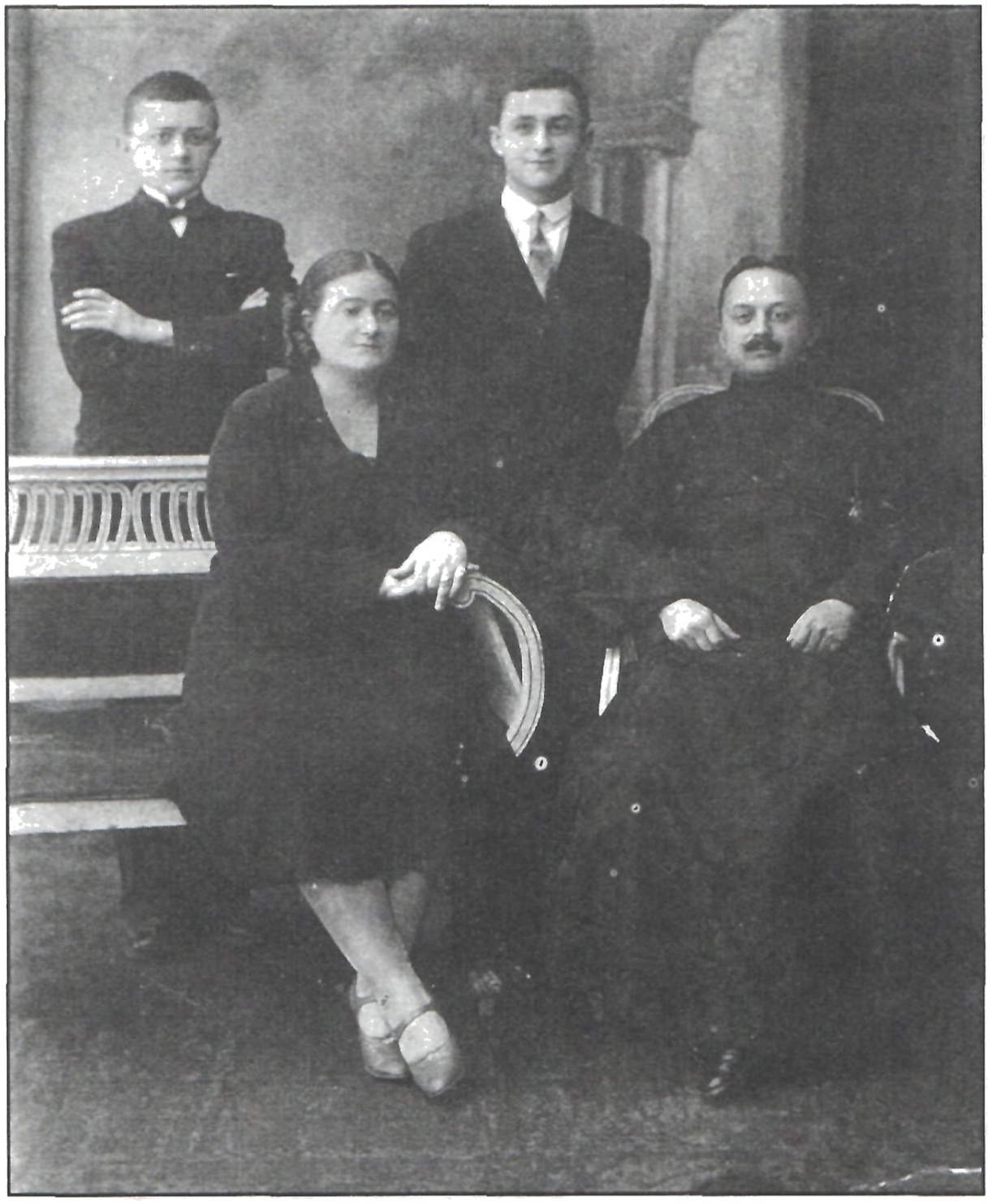
Spre finalul capitolului reproducem câteva adrese – locuri de trai ale lui Alexandru Cristea. În timpul studiilor la Școala spirituală era domiciliat pe **stradela Comună (Obcii pereulok), nr. 4**.[34] Profesând la Școala eparhială de fete, i s-a pus la dispoziție o locuință din curtea școlii pe **str. Muncești, nr. 6**. Mai târziu a trecut cu traiul în casa Soborului de pe **str. Mihai Viteazul, nr. 50**.[76, 133] Ultima adresă o întâlnim în două documente: unul din 29 martie 1933,[75] iar altul – din 1 martie

1940 (scrisoarea amintită mai sus despre numirea lui Vl. Cristea în postul de dirijor al Catedralei). Aici locuia în vecinătatea preoților Mihail Berezovschi, Vasile Guma, Comerzan, Madan, Vasilescu (regățean); diaconilor Ion Osievschi, Teodor Ursachi, Moraru, [Semionov]; protopsaltului Vasile Ureche; pălămarilor Boris Miliutin, Gheorghe Borş; cântărețului Eftodiev; proprietarului cafenelei "Varşovia" Daridis (din amintirile lui Eugen Ureche).

În anul 1941, după revenirea de la Bucureşti, a stat un timp pe **str. Mihai Viteazul nr. [50 ori 56]**[113], apoi s-a strămutat la Şcoala eparhială de fete.* A fost şi ultimul său domiciliu.[133]

Adesea casele în care a locuit o personalitate ori alta ne interesează la fel ca şi cel ce le-a marcat prin prezența sa. Multe plăci comemorative lipsesc astăzi pe pereții clădirilor din Chişinău. Îşi vor găsi oare locul cele cu inscripția: "*Aici, între anii.., a locuit Alexandru Cristea, distins...*"?

* Clădirea în care au locuit Al. Cristea şi alți profesori ai şcolii s-a păstrat până în zilele noastre. Este unicul corp al Şcolii eparhiale de fete, care a supraviețuit timpului. Actualmente el găzduieşte Centrul de creație tehnică pentru copii şi adolescenți "*Politehnic*"(Bul. Gagarin, 4.)

Familia Alexandru, Matilda, Vladimir şi Victor Cristea

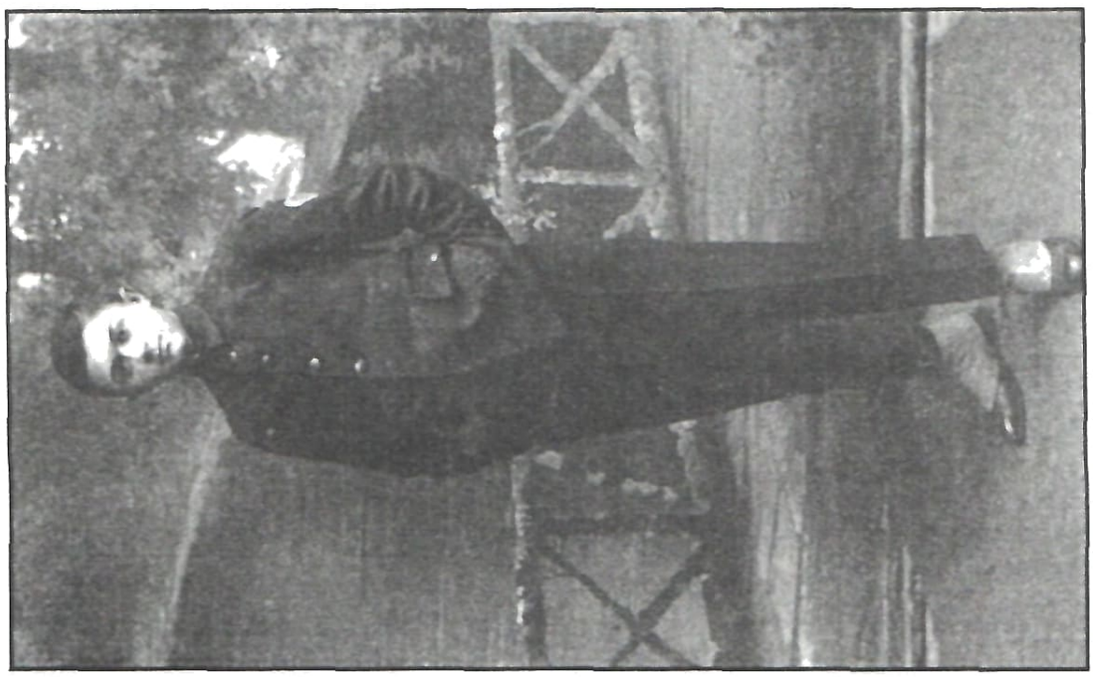
Matilda Cristea, născută Carafizi

Soții Cristea la Ismail

Vladimir Cristea

Liceanul Vladimir Cristea

ROMÂNIA

ARHIEPISCOPIA CHIŞINĂULUI

Secţia Administrativă

Nr. 2583

Chişinău, 1940, Martie 1

D o m n u l e,

Vă facem cunoscut că potrivit rezoluţiei I.P.S. Arhiepiscop Locotenent Efrem, data pe încheerea Comisiunii speciale, prin procesul-verbal dresat în ziua de 29 Februarie 1940, Dvs. aţi fost numit, pe data de 1 Martie crt. în locul vacant de dirijor al corului bisericii Catedrale din Chişinău.

Veţi prelua, de îndată, dela păr. ic. st. Mihail Berezovschi conducerea corului Catedralei, rămînînd ca chestiunile financiare ale corului pe lunile Februarie şi Martie 1940 să fie încheiate de p. cuc. păr. Mihail Berezovschi.

Începînd cu data de 1 Aprilie, veţi prelua şi partea financiară, dată dela care veţi fi trecut în bugetul respectiv în calitatea în care aţi fost numit.

Vă dorim deplin spor în noua funcţiunea ce vi s'a încredinţat.

ROMANIA Consiliul Eparhial Misiunea Basarabeană

CONSILIER, Pr. Mihail Berezovschi

SECRETAR, Cor. A. Gorki

Domniei Sale,

Domnului Vladimir C r i s t e a, strada Mihai Viteazul nr. 50

Loco.

Adresa Arhiepiscopiei Chişinăului către Vladimir Cristea despre numirea lui în postul vacant de dirijor al corului Bisericii Catedrale din Chişinău (martie 1940)

Ministerul Apărării Naționale

Brevet

Noi Ministru Secretar de Stat la Departamentul Apărării Naționale adeverim că prin Inaltul decret No 2565 *din* 1 Septembrie 1942 *Majestatea Sa Regele a binevoit a conferi medalia pentru „Bărbăție și Credință" cu spade clasa* II-a

Caporalului T.R. CRISTEA VLADIMIR

din Regimentul 5 Roşiori, pentru fapte de arme săvarşite în războiul contra Rusiei Sovietice în anul 1941.-

Ministrul Apărării Naționale

General de Divizie

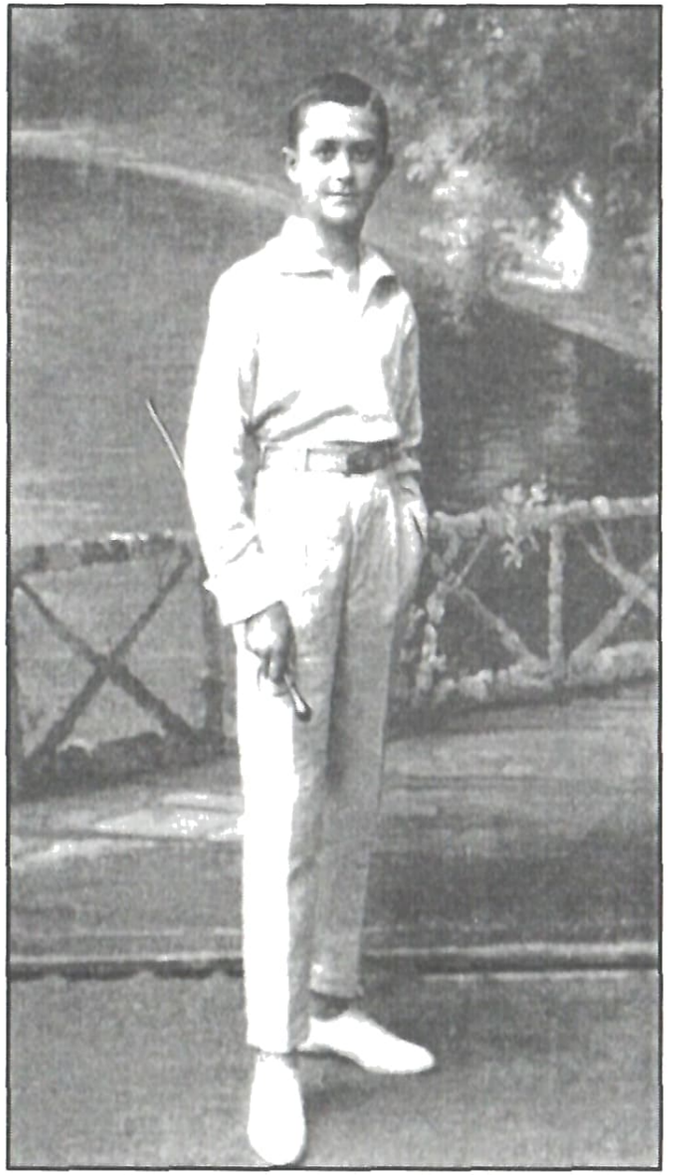
Directorul Personalului

Colonel

No 40783

anul 1942 *luna* Sept. *ziua* 1.

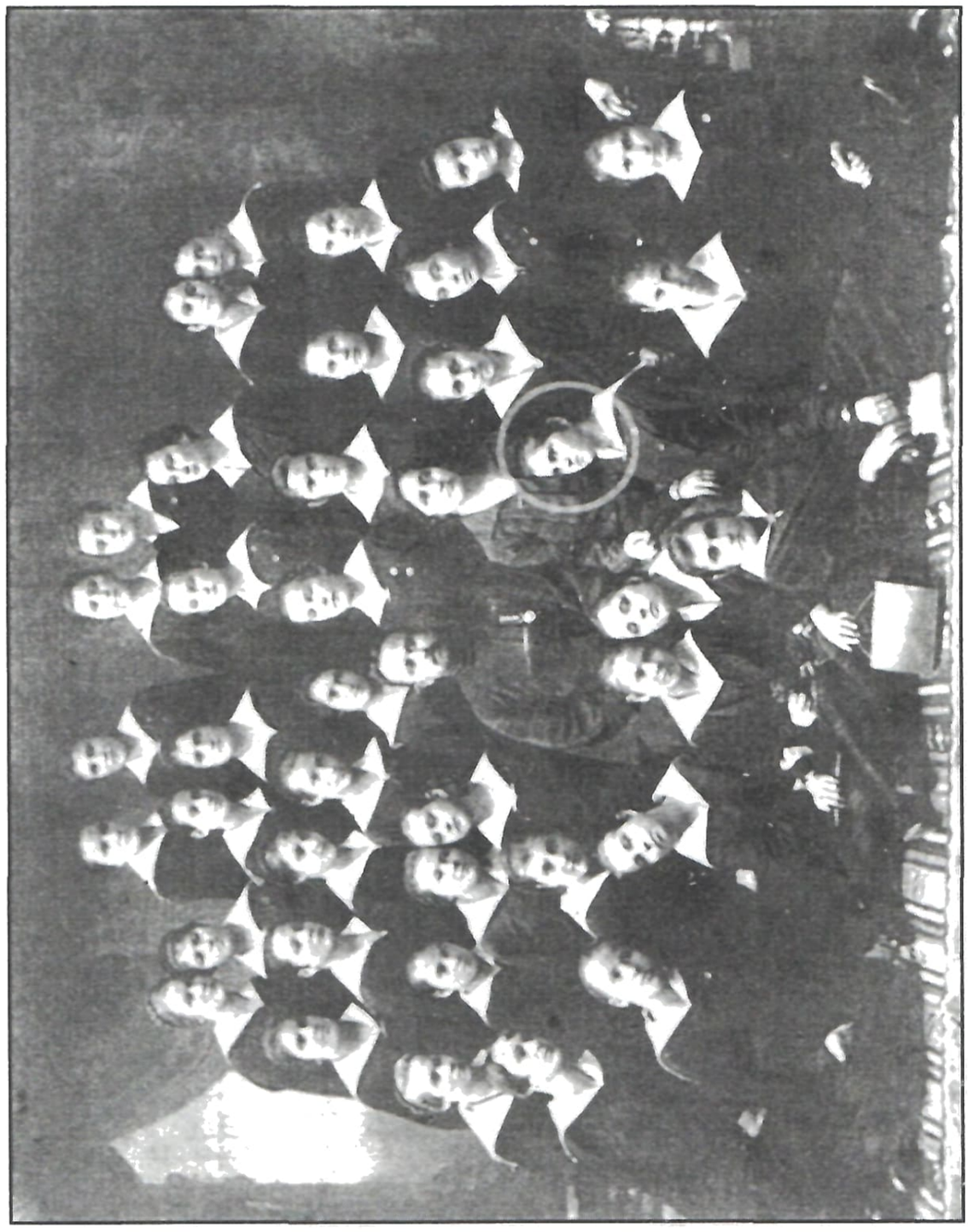
Brevet despre conferirea lui Vladimir Cristea a medaliei pentru "Bărbăție şi Credință" cu spade clasa II-a, *pentru fapte de arme săvârşite în războiul contra Rusiei Sovietice în anul 1941* (septembrie 1942)

Victor Cristea la vârsta adolescenței

Victor Cristea ofițer

Alexandru Cristea – dirigintele clasei IV-a a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău. Printre eleve – sora Tamara Belichevici (decembrie 1927)

Blocul locativ al Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, unde a trăit şi a murit Alexandru Cristea (astăzi Bul. Gagarin nr. 4)

Matilda Cristea şi absolventele Şcolii eparhiale de fete din Chişinău la mormântul lui Vladimir Cristea (Bucureşti, Cimitirul Bellu, august 1970)

Sute de ani românii au fost, cel puțin indirect, stăpâniți de turci, niciodată însă, în curgerea veacurilor, turcii nu au pus în discuție limba și naționalitatea română. Oriunde însă românii au căzut sub stăpânirea directă ori indirectă a slavilor, dezvoltarea lor firească s-a curmat prin mijloace silnice.

Mihai Eminescu

Lăsați-ne să învățăm românește, dacă ne voiți binele...

Ioan Rusu,
cărturar ardelean (1811-1843)

"Toate-s vechi și nouă toate..."

La momentul intrării lui Al. Cristea în școală, în Basarabia nu găseai nici urmă de instruire ori educație românească. De la 1867 învățământul se rusifică complet.*

Școlile prin care a trecut Al. Cristea aparțineau clerului care și ele cultivau intelectuali fideli statului rus. Însă oricât de cumplită ar fi fost rusificarea țaristă, eternul sentiment al conștiinței naționale nu putea fi înăbușit în toți indivizii. A fost destul să răsară la orizontul istoriei anul 1905, ca manifestările naționale să-și croiască drumul printre cele de altă natură. S-a pus în discuție și problema predării limbii române. Ca

* Problema deznaționalizării și rusificării în Basarabia a fost tratată de mai mulți oameni de știință și cultură, printre care Ștefan Ciobanu[196], Al. Boldur[151], Ioan Stoicov[393], Liviu Marian[293] ș. a.

urmare, basarabenilor li s-a permis câte ceva, dar... ceva foarte derizoriu.

Limba băştinaşilor şi-a ocupat un loc cu adevărat onorabil abia după Unirea din 1918, prin naţionalizarea completă a şcolii. Al. Cristea a asistat la acest proces, întâmpinându-l cu inima deschisă.

Nouă, celor trecuţi prin al doilea val de rusificare (1944 – 1989), ne vine uşor să-i înţelegem gândurile şi simţirile. Vorba poetului Mihai Eminescu: "Toate-s vechi şi nouă toate..."

* * *

În statul personal al profesorului Cristea, la rubrica *studii* sunt menţionate următoarele instituţii de învăţământ (toate din Chişinău):

Studiile primare – Şcoala de aplicaţie de pe lângă Seminarul teologic.

Studiile secundare – Şcoala spirituală, clasa întâi a Seminarului teologic (până la 17 ianuarie 1908).

Studii speciale – Examenul de învăţător pe lângă Direcţia Scolii spirituale, Şcoala de muzică, Conservatorul "Unirea".[133]

Se crede că arhiva primei instituţii de învăţământ nu s-a păstrat. Unele detalii din istoria Şcolii de aplicaţie ni le oferă Darea de seamă pe anul 1887 – 88.* A fost înfiinţată la 14 decembrie 1886 pe lângă Seminarul teologic. Învăţământul era asigurat de doi învăţători. La deschiderea ei au lucrat protoiereul Ioan Butuc şi diaconul Ioan Iaţemirschi. Procesul instructiv şi educativ era dirijat de un Consiliu, din a cărui componenţă făceau parte rectorul şi un profesor al seminarului, la fel învăţătorii şcolii. La predarea lecţiilor asistau elevii claselor a V-a şi a VI-a ale seminarului. Uneori aceştia îi înlocuiau la catedră pe învăţători, aplicându-şi cunoştinţele obţinute în seminar (de aici denumirea şcolii) la obiectele religia, limba bisericească slavă, limba rusă, aritmetica, cântul bisericesc.[48] Amănunte despre anii petrecuţi în această şcoală de micul Cristea nu deţinem (cu excepţia celor relatate de dna Galina Roşca, vezi capititolul "Amintiri de zile mari").

În toamna anului 1900, patruzeci de copii, printre care şi **Al. Cristea**, au susţinut examenul de admitere pentru secţia superioară, clasa preliminară a Şcolii spirituale. Au fost puse la încercare cunoştinţele la obiectele religia, limba rusă, scrisul. În acea perioadă şcoala era condusă de Macarie Epure,

* *Kişinevskie Eparhialnîe vedomosti.* – 1888. – nr. 23. – 1 dec. – p. 835 – 839.

susținut de Piotr Sladcopevțev (director adjunct, mai târziu director), preoții Ioan Sava şi Sofronie Celan, secretarul Alexandru Anenschi.[21]

Al. Cristea a urmat Şcoala spirituală între anii 1900 – 1907. Perioada numită e prezentată la Arhiva Națională a Republicii Moldova destul de fragmentar. Totuşi, putem aduce la lumină câteva momente din viața lui şcolară. Unul este absolut clar: dintre toate obiectele elevul Cristea prefera cântul bisericesc. În toți anii a avut la acest obiect doar note excelente. La examenul de absolvire a şcolii, în anul 1907, dintre 30 de elevi ai cl. IV-a paralele, nota "cinci" (în Rusia țaristă şi sovietică funcționa sistemul de notare de cinci puncte) la cântul bisericesc au luat-o doar doi elevi – Al. Cristea şi Ion Macovei.[36]

Ce profesori au susținut şi încurajat vocația lui Cristea pentru muzică? Răspunsul nu-l cunoaştem. Vom spune doar că în anul de studii 1903 – 04, în componența Comisiei de examinare la cântul bisericesc au fost profesorii preoți Mihail Ciachir, membrul Consiliului şcolii; Ioan Sava şi profesorul de muzică **Mihail Placsin**.[29] În august 1900 ultimul a adresat o cerere Consiliului şcolii cu rugămintea de a procura 20 de exemplare ale volumului lui **A. Karasev "Uroki penia"** (Lecții de cânt [bisericesc]), partea I-a, ediția a 12-a completată, pentru a fi folosit la lecțiile de muzică în clasele I. Lucrarea fusese aprobată de Comitetul Şcolar al Sf. Sinod pentru bibliotecile şcolilor spirituale (hotărârea din 18 mai 1897, nr. 600).[22]

Sf. Sinod considera cântul bisericesc un obiect de maximă importanță pentru viitoarea activitate bisericească. Deciziile acestuia din 26 martie şi 17 iunie 1887, la fel cele din 8 – 24 februarie 1889 (nr.243), recomandau consiliilor şcolilor spirituale şi ale seminarilor teologice, ca la întocmirea listelor de clasificare, în situațiile când elevii aveau acelaşi număr de puncte, să li se dea preferință celor cu performanțe la cântul bisericesc.[31]

Alte obiecte predate la Şcoala spirituală au fost însuşite de Al. Cristea cu mai puțin entuziasm, fie din motive de boală, fie din altele. Nota medie la majoritatea obiectelor era cea de "trei". De altfel, aceasta era nota obişnuită a majorității elevilor. Să nu ne grăbim însă s-o comparăm cu valoarea treiului din perioada sovietică. În timpul țarismului nu se planificau şi nu se cereau "*note înalte*" (în realitate, foarte multe neadecvate cunoştințelor), nu existau "*întreceri socialiste*". Îmi amintesc acum cu stimă de fosta mea profesoară de chimie Maria Barschi, care făcea o excepție. La obiectul ei cu greu puteai lua nu că

nota "cinci", dar şi "patru". Obişnuiţi să obţinem la alţi profesori, cu acelaşi efort, aprecieri mai înalte, ne manifestam adesea nemulţumirea. Domnia sa ne răspundea: "*Dumnezeu cunoaşte pe cinci, eu – pe patru, iar voi – doar pe trei*". Avea probabil probleme cu administraţia şcolii (catalogul era plin de "trei"), dar această doamnă mi-a rămas în amintire ca un profesor model şi exigent, care ne obişnuia să muncim mult pentru note mai strălucitoare. De altfel, aceeaşi exigenţă în aprecierea cunoştinţelor a avut-o şi şcoala românească în perioada interbelică.

Revenind la Şcoala spirituală din Chişinău, vom menţiona că după sistemul de apreciere existent, nota trei însemna cunoştinţe "bune", patru – "foarte bune", iar cinci – "excelente". La absolvirea şcolii, în anul 1907, Al. Cristea avea următoarele rezultate:

1. Catehismul – 3
2. Tipicul – 4
3. Istoria civilă – 3
4. Geografia – 3
5. Aritmetica – 3
6. Limba rusă – 2
7. Limba latină – 3
8. Limba greacă – 3
9. Cântul bisericesc – 5[36]

Obligaţia de a studia limbile, în deosebi pe cea rusă, îl necăjea probabil pe Al. Cristea, producându-i disconfort spiritual. Dar nici alţii n-o duceau mai bine la aceste obiecte. În trimestrul doi al anului de studiu 1903 – 04, optzeci şi patru de elevi din şcoală au avut note insuficiente la limba rusă (locul doi în trista supremaţie, după matematică – cu 88 de "doi").[27]

Insuccesele permanente la însuşirea limbilor îi îngrijora atât pe cei de la Consiliul şcolii, cât şi pe cei de la Comitetul Şcolar al Sf. Sinod. Ultimul a întreprins în acest sens o inspecţie în anul 1898. Concluziile reprezentantului Comitetului – un oarecare Neceaev, susţinute de Consiliul şcolii, se reduceau la ideea că elevii de altă naţionalitate decât cea rusă, după formularea oficială de atunci *inorodţî* ("*supuşi ruşi de origine neslavă*", conform *Dicţionarului enciclopedic* de F. A. Brokhauz şi I. A. Efron. – St. Petersburg: 1894), nu cunoşteau bine limba rusă, faptul fiind o piedică la însuşirea programului de învăţământ.[23]

Durata cursurilor la Şcoala spirituală pentru cei care începeau cu clasa preliminară era de cinci ani. Al. Cristea a urmat studiile timp de

şapte ani, deoarece doi a fost repetent: în clasa preliminară (1900 – 01)[25] şi în clasa II-a (1903 – 04).[30] Unul dintre motivele corigenţelor ar fi cel de boală. Din tabelul conduitei elevilor pentru luna februarie 1901, bunăoară, aflăm că elevul Cristea a avut 33 absenţe motivate.[24] În septembrie 1901 medicul şcolii Ivan Levi atestă la el *"trahomă"*.[26] În anul de studiu 1901 – 02 a lipsit pe motiv de boală de la 93 de lecţii.[35] Tot starea sănătăţii a fost, după încheierea profesorilor, cauza notelor insuficiente, obţinute la patru obiecte în trimestrul III al anului de studiu 1903 – 04 (limbile rusă, latină şi greacă, istoria biblică).[28]

Se întâmpla ca uneori aprecierile profesorilor pentru Al. Cristea să fie puţin favorabile. Aşa a fost în trimestrul I al anului 1905 – 06. Trei note de doi se datorau, după părerea lor, insuficienţei de sârguinţă.[33] Un moment delicat, nu însă şi esenţial. Importante rămân notele la cântul bisericesc, deoarece în muzică s-a realizat mai târziu elevul Al. Cristea.

În toamna anului 1907 Al. Cristea îşi continuă studiile în cl. I, secţia a doua paralelă, a **Seminarului teologic**. Notele de la finele primei jumătăţi a anului sunt bunişoare:

1. Purtarea	august-septembrie – 4
	octombrie – 5
	noiembrie – 5
	decembrie – 5
2. Sfânta Scriptură	august-octombrie – 3
	noiembrie-decembrie – 3
3. Istoria civilă generală	august-octombrie – 4
	noiembrie-decembrie – 4
4.Teoria literaturii şi istoria literaturii ruse	august-octombrie – 4
	noiembrie-decembrie – 4
5. Matematica	august-octombrie – 3
	noiembrie-decembrie – 3
6. Limba greacă	august-octombrie – 2
	noiembrie-decembrie – 3
7. Limba latină	august-octombrie – 1
	noiembrie-decembrie – 3
8. Cântul bisericesc	august-octombrie – 5
	noiembrie-decembrie – 5
9. Limba germană	august-octombrie – 2
	noiembrie-decembrie – 3[52]

Regăsim tradiționalul "cinci" la cântul bisericesc, şi nu mai puțin tradiționalul "unu" şi "doi" la limbile străine, care însă, spre finele anului, sunt corectate.

Cine ştie cum s-ar fi desfăşurat în continuare lucrurile pentru Al. Cristea, dacă în viața Seminarului teologic n-ar fi intervenit **tulburările elevilor din 14 – 17 ianuarie 1908**. Pentru unii – elevi, profesori, alte persoane – evenimentul şi urmările lui au înclinat balanțe, au schimbat ori au hotărât destine.

Studierea revistei "Kişinevskie eparhialnîe vedomosti", a documentelor Seminarului teologic (în special, a extrasului din referatul inspecției, întreprinsă de reprezentantul Comitetului şcolar al Sf. Sinod),[51] ne permit să redăm parțial întâmplările trăite de Al. Cristea.

După concluziile inspectorului, cauzele tulburărilor se trăgeau din anul de studiu 1906 – 07. La finele lui s-a declanşat un conflict între elevii cl. VI-a, pe de o parte, şi rectorul seminarului Pavel Cazanschi, profesorul de teologie morală Ciulcov – pe de altă parte. Elevii considerau purtarea rectorului față de ei incorectă, iar a profesorului menționat – cicălitoare şi părtinitoare. Se făcea agitație pentru boicotarea examenelor, elevii bursieri anunțaseră greva foamei, alții evitau lecțiile, slujbele religioase ş. a. Cealaltă parte a conflictului – admiinistrația – considera că seminariştii atentau la credință, la disciplina şi exigența ce le-o impunea statutul special al şcolii. Opinia ultimei coincidea cu cea a Congresului deputaților eparhiali, care în şedința din 3 octombrie 1907 a discutat starea lucrurilor la Seminarul teologic. "*În aşa zisa mişcare de eliberare*" (fraza le aparține), ei vedeau doar un rău social.[429] Nu toți împărtăşeau însă această părere, considerând că reforma învățământului devenise problema zilei.[441]

În urma conflictului au fost eliminați din seminar aproximativ 88 de elevi. Dintre ei, 50 au fost restabiliți în anul de studiu 1907 – 08. Spiritele însă nu s-au potolit. Nici vizita la seminar a Arhiepiscopului Chişinăului şi Hotinului Vladimir, în ziua de 16 octombrie 1907, nici îndemnul lui la disciplină, bună purtare şi credință, n-a stins nemulțumirea ce mocnea în rândul elevilor.[428]

În noaptea din 6 spre 7 ianuarie 1908, la ora două, au fost sparte cu pietre geamurile din apartamentele rectorului şi cel al inspectorului şcolii. Trei presupuşi vinovați urmau să fie exmatriculați din şcoală. Spiritele s-au încins, iar în ziua de 14 ianuarie au explodat în revoltă. Organizatorii ei erau elevii claselor I şi II. Alte clase au fost reprezentate de mai

puțini elevi, ori doar de unii. S-a format un comitet din nouă persoane (documentul citat nu dă nume), care a elaborat programul acțiunilor pentru fiecare zi. Seminariștii au refuzat să asiste la lecții, înaintând un șir de cerințe conducerii școlii, aduse și la cunoștința Episcopului de Acherman Nicodim care, la solicitarea Arhiepiscopului Vladimir, a vizitat școala în ziua de 14 ianuarie. Însă reprezentanții claselor I-V au insistat să-și exprime doleanțele nemijlocit Arhiepiscopului. Ultimul a sosit la seminar în ziua de 17 ianuarie.[423] Discuția cu elevii adunați în sala de festivități a durat două ore (9 – 11). Spre acel moment conducătorii seminarului, prin procesul-verbal din 16 ianuarie, hotărâseră deja închiderea claselor I-V până la data de 5 februarie, cu exmatricularea tuturor elevilor. Cei ce doreau să reînceapă studiile, urmau să înainteze o cerere.[439]

După vizita la seminar, Arhiepiscopul Vladimir a invitat în aceeași zi conducerea școlii, propunându-i să nu fie eliminați elevii care n-au participat la dezordini. Administrația a rămas însă neclintită, și Arhiepiscopul a fost nevoit să aprobe decizia ei din 16 ianuarie. Dar Sf. Sinod a luat o altă hotărâre, deosebită de cea locală, cu mult mai drastică: continuarea lecțiilor doar în clasele a VI-a, clasele I-V să se închidă, elevii să fie exmatriculați, iar primirea documentelor în anul viitor să se facă doar din cl. I-a.[424]

Clerul basarabean, în frunte cu Arhiepiscopul Vladimir, n-a putut să se împace cu o sentință atât de dură. Mai ales că ea a creat o situație de neliniște, debusolare în rândul părinților, elevilor, ba chiar și a profesorilor, care urmau să fie detașați în alte seminare ale imperiului, în caz dacă nu-și găseau un serviciu în localitate. Majoritatea sperau în aplicarea hotărârii locale, care permitea deschiderea cursurilor în anul școlar 1907 – 08. Însă Consiliul seminarului anunțase pe cei interesați, prin intermediul revistei "Kișinevskie eparhialnîe vedomosti" din 10 februarie 1908, că redeschiderea școlii poate fi făcută doar cu învoirea Sf. Sinod, iar până la un aviz special elevii nu trebuiau să vină la seminar și în orașul Chișinău.[430]

Cronica evenimentelor ce au urmat poate fi redată cu ajutorul aceleiași publicații.

Arhiepiscopul Vladimir a intervenit pe lângă Mitropolitul St. Petersburgului Antonie pentru deschiderea cursurilor conform hotărârii Consiliului seminarului.

La 7 februarie 1908, la ora 6 seara, în localul Consistoriului, sub

preşedinţia protoiereului Gh. Dânga, a avut loc consfătuirea clerului din Chişinău şi a preoţilor sosiţi din diverse parohii ale eparhiei, în problema deschiderii cursurilor din a doua săptămână a Postului Mare. Adunarea a hotărât delegarea la Sf. Sinod a unui grup în următoarea componenţă: Const. Parfeniev – parohul bisericii "Buna Vestire", Spiridon Muranevici şi Mihail Cecan – membrii Consistoriului duhovnicesc. Decizia, susţinută de Arhiepiscopul Vladimir, a fost adusă la cunoştinţa membrului Consiliului de Stat, Episcopului Pskovului şi Porhovului Arsenie.[424]

La 8 februarie conducerea seminarului discută aceeaşi problemă. Pentru soluţionarea ei urma să fie delegat în capitală profesorul Iu. Ponomarev.

Răspunsul pentru toţi a fost că delegaţia nu este necesară, deoarece seminarul poate fi deschis nu înainte de rezultatele inspecţiei, ce urma să aibă loc în luna februarie.

În final, *Kişinevskie eparhialnîe vedomosti* din 18 – 25 mai înştiinţa, că la 10 mai direcţia şcolii a primit, prin Ariepiscopul Vladimir, hotărârea Sf. Sinod, ea fiind mai puţin dură decât prima: cursurile urmau să reînceapă din anul şcolar 1908 – 09 (n-a fost acceptată totuşi propunerea lui Vladimir de a relua lecţiile în anul 1907 – 08 din contul vacanţei de vară); vor fi admişi să repete cursul doar acei elevi, ce vor fi consideraţi de către Consiliu loiali; iniţiatorii tulburărilor nu vor fi restabiliţi, ci exmatriculaţi, fără dreptul de a mai susţine cândva examene de admitere; alţi vinovaţi să fie admişi, însă sancţionaţi şi supravegheaţi în mod deosebit.[425] În privinţa ultimilor Consiliul şcolii a decis adăugător admiterea lor la seminar nu de la începutul, dar din a doua jumătate a anului şcolar 1908 – 09, cu susţinerea în zilele de 8 – 10 ianuarie a examenelor pentru temele din prima jumătate a anului.[426]

Încercând să restabilesc şirul evenimentelor anului 1908, doream să găsesc răspuns la două întrebări:

1. **Din ce motiv Al. Cristea n-a continuat studiile la seminar?**

2. **A fost ori nu pusă în discuţie şi în anul 1908 problema predării limbii române**, cum s-a întâmplat în greva din 20 noiembrie 1906, când s-a cerut predarea ei în mod obligatoriu?

Ambele întrebări vin de la afirmaţia lui **N. Costenco** de la 1938, conform căreia Al. Cristea "*ia parte activă la greva seminariştilor din **1907** (sic – subl. n.), care se luptau pentru introducerea limbii moldoveneşti în şcoală*".[330] Dacă a fost aşa cum declara N. Costenco, atunci s-a strecurat o greşeală, posibil de tipar, în privinţa anului care

este **"1908"** şi nu **"1907"**. Pe de altă parte, fără o confirmare documentară, nu putem relua afirmaţia despre participarea activă la grevă a lui Al. Cristea. Publicaţia "Kişinevskie eparhialnîe vedomosti" nu dă nici un nume referitor la acest fapt. Nici în arhiva Seminarului teologic n-am dat de liste, nume concrete (nu-i exclus ca ele să existe totuşi pe undeva).

Până la noi descoperiri ne permitem doar o înşirare de ipoteze. Bunăoară, dacă Al. Cristea n-a fost printre cei excluşi pentru participarea activă la grevă, putea fi printre cei cărora li s-a permis frecventarea cursurilor doar din a doua jumătate a anului 1908 – 09. În ultimul caz îi venea mai greu să susţină examenele pentru prima jumătate a anului. Posibil, din acest motiv nu s-a prezentat la ele în ianuarie 1909, ori n-a izbutit să le susţină. Ar mai fi şi alte presupuneri. În decembrie 1908, Al. Cristea împlinise 18 ani. Cine ştie ce gânduri şi intenţii avea dânsul la această vârstă de răscruce. Oare nu fusese deja ademenit de frumuseţea Matildei, cu care s-a căsătorit peste puţin timp? Se poate că vârsta ori starea materială nu i-au permis continuarea studiilor.

Încheiem cu ipotezele pentru a trece la a doua parte a afirmaţiei lui N. Costenco – revendicările cu caracter naţional ale seminariştilor. Au existat ori nu astfel de cerinţe în ianuarie 1908? Chiar dacă au existat, documentele la care m-am referit nu amintesc despre ele. Erau ori nu mulţumiţi seminariştii moldoveni de ultimele hotărâri ale Sf. Sinod (1906), în problema predării limbii române (numită "limba moldovenească")?

Poate unii vor spune că Sf. Sinod a luat decizii progresiste, reintroducând-o după aproape 30 de ani de izgonire. Până la **1867**, în seminar exista **catedra de limbă moldovenească**. Din lucrarea lui **P. Lotoţchi "Administrativnîi stroi Kişinevskoi Duhovnoi Seminarii"** aflăm şi numele profesorilor de la catedra numită: până la 1845 ea a fost ocupată de M. Dadâţchi (inspecţia din 1830 a stabilit că, de fapt, până în februarie 1826 limba moldovenească a fost predată de Avraam Glijinschi, iar până în septembrie 1828 – de stareţul Antonie); din 10 septembrie 1845 până la 31 octombrie 1847 – de N. Danilevschi; din 31 octombrie 1847 până la 24 octombrie 1860 – de T. Baltaga; din 24 octombrie 1860 până în septembrie 1867 – de E. Ghepeţchi; din decembrie 1906 – de Gr. Constantinescu (în monografia lui Ştefan Ciobanu "Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă" este menţionat alt nume – regăţeanul I. Rădulescu[196]); din 1909 – de Macarie

Untul (date la anul 1913). În aceeaşi lucrare a lui P. Lotoţchi găsim şi unele ştiri biografice despre profesorii numiţi.[432]

Reluând întrebarea – a fost ori nu progresist Sf. Sinod în problema limbii române – consider că schimbările erau cosmetice, dacă nu chiar batjocoritoare. Redăm hotărârea lui în traducerea revistei **"Luminătorul"**: "*Sf. Sinod a ascultat: jurnalul Comitetului de învăţături, cu nr. 562, pus înainte de Dl Ober-procuror al Sinodului la 3 octombrie, cu nr. 2164, cu încheierea comitetului, după propunerea P.S.V. despre desfiinţarea în seminarul duhovnicesc din Chişinău a catedrei de limbă evreiască şi despre aşezarea în locul ei a catedrei de limbă moldovenească. A poruncit. Ne aflând temei a desfiinţa catedra de limbă evreiască în seminarul din Chişinău, de altă parte având în vedere trebuinţele locuitorilor moldoveni aflători în Basarabia într-un număr însemnat (83%) Preasfântul Sinod, unindu-se cu încheierea Comitetului de învăţături, hotărâse: a lăsa la voia P.S.V. a introduce în clasele 5 şi 6 din seminarul din Chişinău predarea şi învăţarea limbii moldoveneşti,* ***ca obiect neobligat, cu mijloace (paralele) Eparhiale de pe loc, numai ca să se facă predarea limbii moldoveneşti în vremea slobodă de uroace (lecţii), ne împiedicând la învăţarea obiectelor obligate din cursul seminarial, şi ca sporirile elevilor la limba moldovenească să nu se ee în samă la trecerea dintr-o clasă în alta şi la învrednicirea de loc în rând, după sfârşirea cursului seminariului,*** (subl. n.) *drept care se trimite Î.P.S. Ucazul; octombrie 31, anul 1906, nr. 12066*".[271]

O altă hotărâre publicată în aceeaşi sursă vizează predarea în limba română a cântului bisericesc: "*După Ucazul Măriei Sale Împăratului, P. S. Sinod a ascultat jurnalul Comitetului de învăţături, cu nr. 675, arătat de dl Ober-procuror al Sinodului cu nr. 2617 de la 11 noiembrie, după mijlocirea P.S.V. de a se învăţa în clasele 5 şi a 6 ale Seminariului Duhovnicesc din Chişinău – cântarea bisericească moldovenească, după dorinţa preoţimii de loc, arătat în adunarea de obşie Eparhială a ei. A poruncit. Luând în samă trebuinţile locuitorilor moldoveni, foarte mulţi la număr în Eparhia Chişinăului, Preasf. Sinod, potrivit încheierii Comitetului de învăţătură, rânduieşte: a vă da P.S.V. dreptul de a pune în cl. 5 şi a 6 ale Seminariului Duhovnicesc din Chişinău –* ***cu mijloacele Eparhiale de pe loc învăţarea cântării bisericeşti moldoveneşti, pentru acei care binevoiesc, cu aceeiaşi rânduială, după care se învaţă limba moldovenească în seminar:*** *(subl. n.) drept care, Ucazul se trimite*

P.S.V., Anul 1907, decembrie în 14 zile. Ober-secretar – Ostrogradski".[270]

Consiliul seminarului, în şedinţa din 20 – 21 decembrie 1907, decide introducerea din ianuarie 1908 a cântului bisericesc în limba română cu condiţia că *"se va găsi pentru aceasta persoana corespunzătoare"*.[50] După P. Lotoţchi însă cântul bisericesc a fost introdus din decembrie 1906, profesor fiind numit acelaşi Gr. Constantinescu, iar din ianuarie 1909 obiectul a fost predat de Gh. Hodorogea. De unde vine această nepotrivire de ani ne vor spune cercetătorii care vor studia în mod special subiectul.

După zbuciumatul an 1908 în viaţa seminarului aparent se restabilise liniştea. S-au schimbat diriguitorii. În locul Arhiepiscopului Vladimir vine faimosul rusificatior Serafim. În funcţia de guvernator este numit contele I. V. Kankrin. Rectorul seminarului Pavel Cazanschi şi-a luat rămas bun de la elevi în ziua de 14 decembrie 1908, amintindule în cuvântarea sa despre consecinţele dăunătoare ale libertăţii.[427] Noul rector Drozdov (Arhimandritul Zinovie, transferat din Ecaterinoslav), a sosit la Chişinău în ziua de 13 februarie 1909. A urmat prezentarea lui seminariştilor. Însă printre ei Al. Cristea nu mai era. Căci la **19 ianuarie 1909** dânsul depunea cerere **Direcţiei Şcolii spirituale** pentru susţinerea examenului de învăţător al şcolii parohiale bisericeşti de o clasă, indicând în ea că **a abandonat** învăţătura la Seminarul teologic din cl. I (trebuie să înţelegem că n-a fost exclus?). La 21 martie 1909 lui Al. Cristea i se înmânează certificatul de învăţător (nr.132), cu dreptul de a preda şi cântul bisericesc.[37]

După aproximativ 18 ani de activitate pedagogică, la vârsta de 37 ani şi ceva, Al. Cristea obţine primele studii muzicale. Ce-l determinase pe el, împovărat de familie, să devină elev, apoi student la o astfel de vârstă? Este una dintre multiplele întrebări pentru care nu avem un răspuns imediat.

În **iunie 1928** absolveşte cursul complet de studii muzicale la **Şcoala de muzică din Chişinău** condusă de V. Cornilov. Nu ne miră faptul că cele şase examene la obiectele canto-solo (clasa profesorului G. Atanasiu), teoria muzicii, solfegiul, armonia, istoria muzicii, pianul, le susţine cu succes, luînd la toate nota zece. Certificatul cu calificativul "Magna cum Laude" i-a fost înmânat în 16 iunie 1928 (nr.105).[133]

Alt certificat, la fel de onorabil – "Laude", i-a fost eliberat în **noiembrie 1929** de către **Direcţia Conservatorului particular**

"Unirea" (director Anastasia Dicescu, subdirector A. Antonovschi; nr. 5 din 15 noiembrie 1929). Şi de data aceasta, la examenele de absolvire la obiectele canto, teorie, solfegiu, armonie, a fost apreciat cu cea mai înaltă notă.[133]

Acestea au fost instituţiile de învăţământ pe care le-a parcurs Al. Cristea. Fiind înzestrat cu multiple talente muzicale, nu cred că era mulţumit de realizările sale în domeniu dat. Să fi fost de vină destinul, concursul de împrejurări, alte cauze?.. Cine ştie?..

De ce, reformând instrucţiunea publică, n-am răscoli mai bine prin trecut? Putem descoperi atâtea lucruri noi.

Aureliu Busuioc

"Profesorul care iradiază lumină, bucurie şi entusiasm"

Persoanele care sunt în bună înţelegere cu noţiunile "*ordine*", "*obligaţie*", "*exigenţă*", "*responsabilitate*", "*onestitate*", "*inteligenţă*", "*muncă pasionată*" îşi amintesc cu plăcere şi nostalgie de sistemul de învăţământ din Basarabia interbelică. Şcoala românească ştia să propage, să cultive aceste şi alte însuşiri prin apostolii săi – profesori, pedagogi, învăţători. Şi deoarece ei operau prin pilda vie, şi nu "*formală şi abstractă, adică moartă*", performanţele erau evidente.

Într-o asemenea perioadă istorică, plină de realizări pedagogice, şi nu numai, şi-a desfăşurat activitatea profesorul de muzică Alexandru Cristea.

Pentru a contura mai exact personalitatea maestrului, m-am scufundat pe cât a fost posibil în vremurile când conta mult calitatea materialului uman. Mi-am dat seama că el s-a lăsat modelat de epocă, impunându-se ca un veritabil reper moral şi profesional.

Călătoria în trecut mi-a oferit şi importante ştiri conexe, cum ar fi momente din istoria Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, care l-a avut profesor pe Al. Cristea timp de două decenii; din biografia şi activitatea distinselor directoare ale şcolii Elena Alistar şi Maria Dumitrescu; mostre de educaţie complexă. Nu le-am putut neglija, considerându-le importante la redarea mediului, în care a trăit, a activat şi s-a format un profesor, ce "*iradia lumină, bucurie şi entuziasm*".

* * *

1. Contribuţii la istoria Şcolii eparhiale de fete din Chişinău

Cea mai completă sursă de documentare pentru o eventuală monografie despre Şcoala eparhială de fete din Chişinău, înfiinţată la **1864**, îl constituie fondul acestei instituţii de învăţământ, care se păstrează la Arhiva Naţională a Republicii Moldova. Nu vor fi trecute cu vederea fondurile altor instituţii de odinioară: Episcopiei Chişinăului, Ministerului Instrucţiunii Publice din România, Directoratului Învăţământului Public din Basarabia, Directoratului Instrucţiunii şi Cultelor din Basarabia, Inspectoratului şcolar Regiunea 15 Chişinău ş. a.; publicaţiile periodice ale timpului;[1, 5, 179 ş.a.] cunoscutele apariţii în volum, destinate acestei şi altor instituţii de învăţământ;[422, 433, 434 ş.a.] cataloagele;[185] indicii bibliografici,[436, 437, 438] alte surse.

Modestele rânduri de restituire documentară detaliază unele momente din viaţă şcolii în perioada interbelică.*

În numerele 5 – 6 ale revistei **"Şcoala moldovenească"** din 1917 **G. Tofan** semna un articol intitulat **"Limba şi istoria naţională în şcolile secundare din Basarabia"**, în care afirma: "*cea dintâi şcoală secundară, care a început învăţământul limbii moldoveneşti a fost Şcoala eparhială de fete din Chişinău. În această şcoală funcţionează în anul acesta numai clasele a şesea şi a şeptea, fiecare cu câte două secţii; limba se predă în fiecare secţie câte două lecţii pe săptămână. Profesor pentru limbă a fost ales d. George Tofan, care a început cursurile la 1 octombrie. În toate secţiile sunt înscrise vre-o 70 de eleve, toate moldovence*".[407]

La acel an şcoala era condusă de **Ecaterina N. Vitreşco** (1914 – 18). A urmat-o un timp scurt **Sanda Hulubeanu** (septembrie –

* Deşi şcoala s-a aflat în acelaşi loc de la înfiinţare şi până la evacuarea din 1944, ea apare în diferite surse sub diverse adrese. Bunăoară la 1940 – str. Munceşti, 101,[12] iar în noiembrie 1942 – Munceşti, 8.[412]

decembrie 1918). Din decembrie 1918 directoratul îl preia **Elena Alistar** care, cu excepția unei scurte perioade, se va menține în funcție până la pensionarea din 1938. În anul şcolar 1938 – 39 şcoala a cunoscut-o pe noua şi ultima directoare – **Maria Dumitrescu**.

Până la 1918 absolventele Şcolii eparhiale aveau de ales între posibilitatea de a deveni învățătoare, ori a se înscrie la cursuri superioare feminine. Din 1918 şcoala devine liceu, cu o programă specială combinată – de liceu şi de şcoală normală, astfel că toate absolventele de până la 1923 inclusiv aveau dreptul de a fi învățătoare. În 1923 şcoala se separă în două secțiuni – liceu şi şcoala normală nr.2 eparhială, fiecare cu drepturi şi programe respective. Din acel an absolventele liceului nu mai puteau fi învățătoare, iar absolventele şcolii normale nu puteau să se înscrie la facultate. Ca secție normală ea a funcționat până la 1936. De la 1 septembrie 1936 funcționa ca Şcoală normală completă cu 8 clase, prin desființarea cursului inferior "B" al Liceului eparhial şi înființarea cursului inferior la secția normală.[5, 64]

În 1942 a intervenit o nouă schimbare structurală. Prin decizia ministerială nr.152789/942, Liceul şi Şcoala normală s-au contopit într-o singură instituție de învățământ cu denumirea "Aşezământul Eparhial Regina Mamă Elena" cu două secții – liceală şi normală. Hotărârea a fost luată după ce instituția se divizase în două şcoli separate, sub conducerea a două directoare – Liceul teoretic şi Şcoala normală. Administrația eparhială a intervenit la minister, exprimându-şi dezacordul. În consecință, începând cu anul de studii 1942 – 43, şcoala a început să funcționeze iarăşi sub conducerea unei singure directoare, cu titulatura anunțată mai sus.[126, *]

Deşi şcoala purta denumirea de "eparhială", acces la ea aveau copilele din toate categoriile sociale. O statistică în această privință ne-o oferă ziarul **"Raza" din 17 aprilie 1938**. În 1938 Ministerul Educației Naționale decide desființarea câtorva şcoli normale din țară. În presa din Chişinău se discuta aprins viitorul a două şcoli normale de fete – "Florica Nița" şi Şcoala normală eparhială nr. 2. Directoarea primei şcoli, Vasilescu, pleda pentru desființarea celei de-a doua pe motiv că acolo ar fi învățat numai "*fete de popi*" (fraza îi aparține). Reacția celor

* În lucrarea noastră instituția va fi numită în continuare, indiferent de perioadă, "Şcoala eparhială de fete din Chişinău".

de la eparhială a fost promptă. Comitetul şcolar a delegat-o pe directoarea E. Alistar *"la lupta"* pentru menţinerea şcolii. Arhiepiscopia Chişinăului, care acorda anual instituţiei aproximativ un milion de lei, a făcut şi ea demersurile necesare. Pe biroul ministerial s-a pus ca argument şi statistica referitor la componenţa socială a elevelor. Din totalul de 320 de persoane, 65 erau fiice de preoţi, 10 – de diaconi, 37 – de cântăreţi, 45 – de învăţători, 59 – de agricultori, 51 – de funcţionari, 22 – de orfane din familii de preoţi ş. a. categorii sociale. În şcoală îşi făceau studiile 21 de eleve din Vechiul Regat. 89 de eleve se bucurau de bursa statului (4600 lei anual), 56 erau bursiere eparhiale (11.000 lei anual), iar 9 – semi-bursiere eparhiale [5500 lei anual].[379] În final, s-a desfiinţat Şcoala normală "Florica Niţa". Prin ordinul Ministerului Educaţiei Naţionale nr. 178396/938 la Şcoala normală eparhială din Chişinău au fost repartizate 125 eleve de la şcolile normale desfiinţate din ţară, din localităţile Tg. Secuiesc, Turnu Măgurele, Botoşani, Chişinău (Şcoala "Florica Niţa").[70]

Şcoala eparhială, considerându-se de elită, era onorată adesea de înalţi oaspeţi, care înnobilau cu semnăturile lor cartea de aur a instituţiei. În **21 mai 1920** ea a fost vizitată de **Regina Maria** şi **Principesa Elisabeta**.[292] O fotografie din **1938** păstrează imaginea scriitorului **Ionel Teodoreanu** (sosit la Chişinău pentru conferinţa **"Cum am scris "La Medeleni?"**), alături de directoarea E. Alistar şi de un grup de fete. Au mai vizitat şcoala primul ministru **Mihai Antonescu**, doamna **Maria Mareşal Antonescu**, miniştrii **Constantin Anghelescu** şi **Ion Petrovici**; scriitorii **Octavian Goga, Gala Galaction, Nichifor Crainic, Ion Minulescu** ş. a. personalităţi marcante.[198] Avem oare şansa să descoperim cartea de aur a şcolii din care vom citi multiplele impresii? Trei dintre ele le-am preluat din revista şcolară **"Ghiocelul"**:

"Şcoala aceasta este o mărturie a veşniciei noastre în Basarabia." **(Mihai Antonescu, 27 martie 1943)**

"O şcoală exemplară." **(Maria Mareşal Antonescu, 28 martie 1943)**

"Am revăzut Şcoala eparhială după recucerire. Aceeaşi impresie de elan sufletesc, într-adevăr românesc." **(Nichifor Crainic, 11 aprilie 1943)***

* *Ghiocelul*. – 1943. – nr. 1 – 3. – oct. – dec. – p. 77, 78.

Oaspeții admirau nu numai ordinea, curățenia, devenite aici un cult,* dar şi splendoarea grădinii fructifere, florăriilor, grădinii botanice – toate semn al civilizației şi culturii, supravegheate şi îngrijite cu multă pasiune şi dragoste de inginerul agronom **B. Nemirovschi**, profesor de ştiințe agricole.

Impresionantă era şi gospodăria şcolii. În anul 1939 ea poseda o suprafață de **6 ha 1043 m. p.** teren, situat în partea de sus a Chişinăului, în imediata apropiere a şcolii, proprietatea Episcopiei Ismail, cedată şcolii spre folosință în 1937. Pe acest teren s-a înființat ferma agricolă pentru instrucția şi practica elevelor cu următoarele ramuri:

1. Grădină de zarzavat.
2. Livadă de pomi fructiferi.
3. Pepinieră de pomi şi viță-de-vie.
4. Cultura florilor şi a răsadului de flori în sere şi răsadnițe calde.
5. Creşterea păsărilor pentru producția de ouă.
6. Câmp demonstrativ cu diferite culturi comparative, grădină botanică şi plante medicinale.
7. Crescătorie de viermi de mătasă.

În şedința Consiliului profesoral din 12 septembrie 1939, din care am selectat informația, s-a ajuns la concluzia că pentru o mai desăvârşită instrucție şi practică în domeniul agricol, conform noii programe analitice, era absolută nevoie să se practice şi:

1. Creşterea păsărilor.
2. Creşterea iepurilor de casă.
3. Plantarea de viță-de-vie.

S-a propus să se facă câte două ore practică agricolă în fiecare clasă.[59]

Nu mai puțin impresionant era localul şcolii.** Către anul 1941 el includea 5 corpuri de case cu toate dependințele (spălătorie, magazie, garaj, tâmplărie, uzină electrică, brutărie şi trei pivnițe). Corpul principal

---

* La 9 noiembrie 1933, Inspectorul general V. Păcală semna în foaia de inspecție administrativă: "*Pretutindeni se văd rezultatele unei munci ordonate şi spornice. Se remarcă curățenia exemplară a sălilor de studii, a dormitoarelor, camerelor de serviciu şi a întregului mobilier.*"[130]

** "*Aici, în imensitatea acestui liceu trebuie să umbli cu firul Ariadnei, ca să nu te rătăceşti* ", a declarat ministrul instrucțiunii Anghelescu, vizitând şcoala (Arhivele Naționale ale României, București, fond "Constantin Tomescu", dos. 3, p. 418).

avea 94 de încăperi, clădirea spitalului – 27, corpul III – 10, corpul IV - 8, corpul V – 23.[85]

Războiul a făcut ca anul de studiu 1941 – 42 să înceapă în Şcoala eparhială de fete abia la 26 ianuarie 1942. A fost singura şcoală care şi-a deschis atât de târziu uşile, deoarece n-a putut să se aranjeze în alt local cu internatul, oraşul fiind în cea mai mare parte distrus de sovietici la retragere. Clădirea şcolii, care adăpostea 800 eleve interne, era ocupată de spitalul german pentru contagioşi nr.[5/601]. În urma intervenţiei Guvernatorului Basarabiei pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri, spitalul a primit ordin de evacuare în or. Tiraspol până la 26 octombrie 1941. Ordinul însă n-a fost executat pe motiv că spitalul a primit alt ordin de evacuare la Odesa. Între timp, membrii corpului didactic activau în alte şcoli, precum şi în cadrul Societăţii de Patronaj, făcând servicii la spitale, cantine, cancelarie etc. Elevelor li s-a dat lista manualelor şi îndrumările necesare pentru a se pregăti în particular.[114]

Povara redobândirii clădirii internatului şi-a asumat-o "*inimoasa şi energica directoare Maria Dumitrescu, care a emoţionat toate autorităţile înalte căpătând sprijinul necesar. O muncă uriaşă, condusă de o fărâmă de femeie, blândă şi bună cu profesoarele, apropiată mamă faţă de eleve*" (din procesul-verbal nr.1 din **7 februarie 1942,** semnat de Inspectorul şcolar secundar **Mihail C. Popovici**, care a efectuat inspecţia administrativă a şcolii).[86]

Perseverenţa Mariei Dumitrescu, nenumăratele demersuri către autorităţile militare, civile şi particulare (aşa, la 26 noiembrie 1941, s-a adresat Mariei Mareşal Antonescu, cunoscută prin ataşamentul său faţă de Basarabia), s-au finalizat prin deschiderea cursurilor, cum spuneam, la 26 ianuarie 1942. Iar la 8 februarie a avut loc solemnitatea deschiderii anului şcolar.[84, 88]

Cu acest eveniment s-a mai redus din grijile ultimei directoare a vestitei şcoli. Multe altele însă îşi aşteptau rândul. După ocuparea Basarabiei de către sovietici, impunătoarea Şcoală eparhială a fost degradată "*prin efectele cutremurului (în noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1940 – n. n.), la care s-a adăugat brutala administrare a Institutului pedagogic bolşevic, apoi distrugerile în timpul războiului de eliberarea Basarabiei şi degradarea făcută de către trupele germane*".[86] Pagubele se evaluau la suma de **11.213.000 lei**. Pentru restabilirea capelei şcolii, înzestrarea ei cu veşminte, icoane, cărţi bisericeşti, clopote, iconostas ş.a. se solicita suma de **1.000.000 lei**.[115]

Multe inimi sângerau pentru urmările ocupației sovietice şi ale războiului devastator între cele două mari puteri. Era copleşită de durere şi inima **Elenei Alistar**, fosta directoare a Şcolii eparhiale. Într-o scrisoare din **18 februarie 1942** dânsa semnala Directorului General al Învățământului şi Cultelor din Basarabia: "*Tot ce a fost mai frumos, icoanele, iconostasul, lucrat artistic, steagurile şi veşmintele brodate cu mult gust de serii de eleve, care stăruiau să împodobească acest lăcaş de reculegere sufletească, au fost menite pieirii. Pentru a menține frumoasa tradiție a şcolei s-au depus sforțări supraomeneşti, adunându-se o parte din icoanele rămase, care s-au păstrat pe la casele credincioşilor din cartierul şcolei, – şi până la refacerea bisericii s-a instalat o capelă provizorie* (într-o sală mare – n. n.), *în care s-a oficiat prima slujbă în ziua de 15 februarie, când s-a făcut şi sfințirea capelei.*"[87]

În ziarul **"Raza"** din **14 – 21 iunie 1942** tot **Elena Alistar** vorbea despre criminala transformare de către bolşevici a bisericii şcolii în sală de dans şi gimnastică, despre pereții ei goi, găsiți la reîntoarcerea din 1941. Urmă propunerea de a se înființa o Asociație a fostelor eleve ale şcolii, care şi-ar asuma grija reparației bisericii. Şedința de constituire se preconiza pentru ziua de 14 iunie, în apartamentul Elenei Alistar, pe **str. Ştefan cel Mare, 72**.[7] Apelul a fost repetat în august 1942 (noua adresă a E. Alistar – **str. General Berthelot, nr. 80**).

Munca perseverentă era un refugiu pentru cei ce trăiau în timp de război. În anul de studiu 1942 – 43, din banii oferiți de Eforia Şcolară s-au efectuat lucrări de construcții a serei de flori. S-au zidit pereții şi s-au pus căpriorii, urmând să fie puse geamurile şi să se construiască sobele, să se tragă apeductul. Intențiile administrației nu se opreau aici. Se proiecta să se construiască (prin atribuirea terenului din imediata vecinătate – casa Langhe şi proprietatea evreului Carol Fişer) mai multe obiective, necesare pentru bunul mers al şcolii: o sală de gimnastică, sală de teatru, locuințe pentru personal, hotel pentru părinții copiilor care veneau la şcoală, teren de sport, bazin, cabinet pentru ştiințele naturale, sală de geografie, sală de desen şi de lucru manual.[119] Toate planurile însă au fost curmate prin evacuarea din primăvara anului 1944.

Urmează câteva ştiri despre activitatea editorială a şcolii. În mai 1934 ea îşi sărbătorea 70 de ani de existență. Acestui eveniment i-a fost închinat numărul 3 al revistei şcolii "**Ghiocei**" (publicația s-a numit şi "**Ghiocelul**"). La aniversarea a 75-a de la înființarea şcolii (1939),

directoarea M. Dumitrescu intenționa să scoată un anuar. În ședința Consiliului profesoral din 26 septembrie 1938 (procesul-verbal nr. 39) s-a decis formarea unei comisii pentru realizarea ideii, propunându-se să se apeleze la ajutorul fostei directoare E. Alistar.[101] Din motive necunoscute, anuarul n-a apărut. Intenția însă n-a fost abandonată. Printr-o adresă din 11 aprilie 1940, M. Dumitrescu înştiința Ministerul Educației Naționale că materialele pentru publicarea anuarului sunt în curs de pregătire şi că el va vedea lumina tiparului în 1940.[62]. Nu cunoaştem dacă s-a revenit la această problemă în anii 1941 – 44, căci deocamdată n-am dat de publicația numită.

În schimb, am avut surpriza să descopăr la Biblioteca Academiei din Bucureşti lucrarea **"Din comorile sufletului basarabean: Material didactic folcloristic adunat de eleve sub îndrumarea prof. Ecaterina Nemirovschi", publicată de Şcoala eparhială la 1936**.[243] Destul de voluminoasă, cartea va suscita cu siguranță interesul folcloriştilor.

Rămânând pe aceeaşi undă, vom spune că în conformitate cu ordinul Ministerului nr.41507/939, şcoala a adoptat satul [Răciula] pentru cercetări monografice şi acțiune culturală. La 28 aprilie 1939 urmau să plece pentru 15 zile elevele cl. VIII-a, însoțite de profesorii de pedagogie şi religie. Alte şapte echipe au mers în sat pentru două zile. Despre rezultatele cercetărilor monografice fiecare grup trebuia să raporteze printr-un proces-verbal, întocmit în două exemplare.[58]

Revista Societății culturale "Iulia Hasdeu" – **"Ghiocei"**, amintită mai sus, a fost înființată în **ianuarie 1934** (apărea de 2 ori pe an), cu concursul profesoarelor de limbă română **Elena Muhanov** şi **Ecaterina Nemirovschi**. S-a editat până la 1938 inclusiv, după care şi-a restrâns activitatea din lipsa de fonduri. A reapărut cu numărul din ianuarie-aprilie 1940, dar nu pentru mult timp.[62]

În 1938 – 39 biblioteca şcolii număra 4.583 volume. Aparent, sunt puține. Să nu uităm însă de bibliotecile de clasă, care existau pe timpuri, şi de faptul că odinioară cu cărți mai puține se făcea carte şi lectură mai multă şi mai serioasă.[71, 112]

În acelaşi an de studiu 1938 – 39 şcoala a fost abonată la publicațiile: "Viața românească", "Gândirea", "Tinerimea Română", "Revista generală a învățământului", "Revista Fundațiilor Regale", "Satul şi şcoala", "Şcoala şi familia de mâine", "Revista de pedagogie", "Revista laptelui", "Farul căminului", România", "Natura", "Straja neamului", "De strajă", "Cuibul nostru", "Economia", "Cuget clar".[71]

Optzeci de ani s-au înscris în istoria Şcolii eparhiale de fete din Chişinău. Ultimele decenii în ea s-a făcut o strălucită instruire şi educaţie românească, fapt recunoscut şi apreciat în Ţară. Iată un vast subiect pentru cercetare. Dacă mai adăugăm zeci şi sute de instituţii de învăţământ, care şi-au desfăşurat activitatea între anii 1918 – 44?..

Prezentăm pentru ghidare o listă a instituţiilor secundare de învăţământ din Chişinău, care au funcţionat în perioada amintită, listă întocmită în baza câtorva documente din fondurile Arhivei Naţionale a Republicii Moldova:*

1. Liceul de băieţi nr.1 "B. P. Hasdeu".
2. Liceul de băieţi nr. 2 "M. Eminescu".
3. Liceul de băieţi nr. 3 "A. Donici".
4. Liceul de băieţi nr. 4 "A. Russo".
5. Liceul militar "Regele Ferdinand".
6. Liceul comercial de băieţi.
7. Seminarul teologic.
8. Şcoala normală de băieţi "Mihai Viteazul".
9. Şcoala comunală de meserii de băieţi (fosta tehnică).
10. Gimnaziul de băieţi nr. 1.
11. Gimnaziul de băieţi nr. 2.
12. Gimnaziul de băieţi nr. 3
13. Şcoala medie de băieţi nr. 1.
14. Şcoala medie de băieţi nr. 2.
15. Şcoala medie de băieţi nr. 3.
16. Liceul eparhial de fete.
17. Liceul comercial de fete "Regina Maria".
18. Liceul de fete "Principesa Dadiani".
19. Liceul de fete "Jeanne d' Arc".
20. Liceul de fete "General Berthelot".
21. Liceul industrial de fete "Reuniunea Femeilor Române".
22. Liceul de fete "Baronesa Gheiking".
23. Liceul de fete "Nagovschi".
24. Liceul de fete "Carmen Sylva".
25. Liceul de fete al Asociaţiei funcţionarilor comerciali.

* Lista nu este completă, subiectul nefiind studiat în mod special. Pe de altă parte, din acelaşi motiv, nu-i exclus ca unele denumiri de şcoli să reprezinte aceeaşi instituţie de învăţământ la diferite etape reorganizatorice.

26. Şcoala normală de fete nr. 2 eparhială.
27. Şcoala normală de fete "Florica Niţa".
28. Şcoala normală de învăţătoare pentru grădini de copii "Florica Niţa".
29. Şcoala normală de conducătoare.
30. Şcoala profesională de fete gr. 1 nr. 1.
31. Şcoala de meserii gr. 1 de fete a Societăţii Ortodoxe.
32. Şcoala prof. de fete gr.1 de pe lângă orfelinatul "Regina Maria".
33. Şcoala de menaj de fete.
34. Şcoala de surori infirmiere.
35. Gimnaziul practic de fete "Maria Baiulexu".[44]
36. Şcoala medie pentru fete.
37. Liceul mixt "Şumaher".
38. Liceul "Gamer".
39. Şcoala de viticultură.
40. Şcoala de ucenici.
41. Şcoala de gospodărie urbană gr.1.
42. Şcoala comunală de arte şi meserii.
43. Gimnaziul industrial casnic.
44. Şcoala atelier practic de băieţi din Nisporeni, jud. Lăpuşna. [12, 41, 42, 98, 123, 176, 412 ş.a.]

Întocmirea unei liste a tuturor instituţiilor de învăţământ din Basarabia interbelică, studierea activităţii celor mai prestigioase dintre ele, ar onora actualele instituţii de cercetare din domeniul pedagogiei.

2. Născute pentru a rămâne în istorie

"am iubit copilul..."

Printre primele nume cu care ne-am familiarizat în perioada renaşterii naţionale de după 1989 a fost şi cel al Elenei Alistar.* Majoritatea materialelor au evocat chipul ei politic – membră a Sfatului Ţării, luptătoare pentru Unirea Basarabiei cu Ţara, pentru idealurile

* Născută Balan, din prima căsătorie Alistar, din a doua – Romanescu. Vezi un tabel cronologic în materialul subsemnatei, publicat în ziarul "*Literatura şi arta*" [287]

naționale. Mai puțin s-a scris despre Elena Alistar profesorul și pedagogul. Or, ea a stat la începuturile românizării învățământului în Basarabia. Astfel, a fost membră cu vot hotărâtor a Comisiei școlare moldovenești de pe lângă Ministerul de Instrucție al Basarabiei. Iar în calitate de directoare a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, pe parcursul a 19 ani, a dirijat, instruit și plămădit mii de suflete "*cu incomparabila ei experiență, cultură și inimă de mamă*"[369], punându-le în "*minte știința și-n mână făclia curată a naționalismului*".[382] "*Profesoară model, înzestrată cu o vastă cultură, cu o formidabilă experiență pedagogică, metodologică și o frumoasă prestanță morală*" – o asemenea schiță de portret ne-a lăsat-o unul dintre contemporanii E. Alistar, Al Rupa.[369]

Nu mai puțin inspirată este aprecierea directoarei Maria Dumitrescu, făcută la 1938, cu prilejul pensionării E. Alistar: "*Sunt conducători de instituții, cari au ajuns la conducere datorită muncii, meritelor și câte odată unui concurs favorabil de împrejurări, precum sunt și conducători născuți pentru aceasta.*

Cei dintâi își fac perfect datoria în limita obligațiunilor ce au și instituția respectivă merge bine, dar numai atât.

Cei din categoria a doua, conducători născuți, nu se mulțumesc a-și face rece datoria, așa fel ca să nu li se poată imputa nimic. Ei pun în conducerea instituției ce le-a fost încredințată toată inima și tot sufletul lor. Ei nu pregetă la muncă și nu știu nici odată ce este oboseala. În jurul lor se învârtește instituția respectivă și nimic nu se face fără ei. Sunt apreciați și iubiți necondiționat și au concursul nelimitat al tuturor colaboratorilor, cari împletesc pentru astfel de conducători dragostea și respectul în doze egale. Ei însuflețesc pe egali și pe subalterni; îi îndeamnă la muncă pozitivă, la activitate creatoare cu rezultate rodnice, fără să se pretindă formal aceasta. Asemenea conducători se identifică cu instituția pe care o conduc și lasă urme neșterse atunci când cedează locul ce l-au deținut cu cinste o viață, rămânând exemplu viu pentru urmași. Un astfel de conducător a fost Doamna Doctor Elena Alistar la Direcțiunea Școalei Eparhiale."[250]

În vasta activitate pedagogică E. Alistar s-a manifestat ca o bună româncă și mare naționalistă, școala devenind sub conducerea ei un focar de cultură românească. La sărbători, și nu numai, purta costum național cu maramă de borangic, "*măestoasă și blândă ca o voievodeasă desprinsă din picturile noastre vechi*".[195]

Voievodeasă blândă, dar şi hotărâtă să se înfrunte (dacă era cazul), pentru "*şcoala şi fetele ei*". Mulţi contemporani au simţit caracterul autoritar şi ferm al E. Alistar. Unii admirau aceste însuşiri, alţii posibil rămâneau mai mult sau mai puţin incomodaţi de ele. Când apărea în costum naţional şi cu valiza în mână, aceasta însemna că directoarea pleacă la Bucureşti ***"să lupte"*** (din amintirile eparhialistei **Nina Gorceac**). Pentru această secvenţă memoralistică avem şi o confirmare documentară. Fondul Inspectoratului şcolar nr.15 Chişinău păstrează o scrisoare din **1933**, semnată de **Florica Niţa,** directoarea Şcolii normale de fete din Chişinău (care îi purta, de altfel, numele), adresată Inspectorului şef al învăţământului secundar. Semnatara solicita trecerea inventarului unei Şcoli de conducătoare, desfiinţate printr-o hotărâre ministerială, către instituţia pe care o conducea, şi nu către secţia normală a Şcolii eparhiale de fete, pe motiv că ultima "*nu are nevoi, având mobilier şi material bogat (bunăoară vre-o 20 de piane marcă scumpă)*".[40] Am simţit nemulţumirea Floricăi Niţa şi rivalitatea ce exista probabil între conducătoare din rândurile ce urmează: "*...dna Directoare a secţiei normale Şcoala eparhială, care se ducea în fiecare lună la Bucureşti, a obţinut avantajii pentru şcoala dânsei, de care şcoala noastră a fost lipsită, ne având cine-i apăra drepturile.*" (Florica Niţa suferea după o operaţie de apendicită, de aceea nu se putea deplasa la Bucureşti).[40]

Contemporanii remarcau naţionalismul înflăcărat al E. Alistar. La un moment m-am întrebat de unde venea acest sentiment. Căci trecuse prin moara rusificării, studiind la Şcoala eparhială de fete, pe care acum o conducea. Răspunsul ni-l oferă amintirile ei de la 1917 – 18.[8] Ele conţin referinţe şi la politica culturală a ţarismului în Basarabia. Vom evoca în continuare unele crâmpeie.

Intrând în şcoală la 1882, s-a obişnuit anevoie cu regimul impus, în deosebi cu regula de a vorbi doar ruseşte, iar cu umilitoarea frază "*moldovanio...bolvanio*" (în traducere "moldovan prost"; am întâlnit şi fraza "moldovan, cap de bou" – n. n.) nu s-a împăcat niciodată. Româna o vorbea pe furiş. Rusificarea însă a mers aşa de repede, încât peste puţin timp vorbea destul de stâlcit româneşte. Bietul tată lăcrăma de durere, ascultându-şi fiica, îndemnând-o mereu să nu-şi iute limba: "*Te-am trimis să înveţi încă o limbă, dar tu ai uitat-o şi pe a ta..*" Diferenţa de spirite între tată, care avea profunde sentimente româneşti, şi fiică, formată într-o şcoală rusească, era evidentă: "*... despre Mihai Viteazul şi Ştefan cel Mare nu ştie nimic, dar despre Tolstoi îmi spune toată ziua*", se plângea

el. Cu amărăciune îşi îndemna fiica să înveţe cântece patriotice româneşti. Vorbele lui despre limbă, istorie, neamul asuprit, se depuneau în subconştientul copilei în aşteptarea timpului potrivit. El a sosit prin neprevăzuta (predestinata?..) întâlnire a E. Alistar cu un revoluţionar polonez. Lucra în acel timp învăţătoare în satul Zărneşti. Într-o zi acela s-a oprit lângă curtea şcolii urmărind un timp jocul copiilor, după care a invitat-o pe E. Alistar la o discuţie. Aflând că învăţătorilor nu li se permite să vorbească româneşte cu elevii, necunoscutul şi-a exprimat profunda indignare pentru imperiul, în care se produc astfel de absurdităţi. Conversaţia a durat câteva ore şi a avut o influenţă hotărâtoare asupra vieţii E. Alistar, căci polonezul i-a aprins dorinţa de luptă pentru eliberarea poporului român din Basarabia, pentru trezirea conştiinţei naţionale.

E. Alistar a desfăşurat o apreciabilă activitate politică naţional-culturală românească, în mod special prin şcoală. Se spune că interzicea elevelor din Şcoala eparhială să vorbească ruseşte, aşa cum pe timpuri aici era interzisă limba română, că sesiza părinţii copilelor, care încălcau această regulă. Situaţiile însă nu pot fi considerate identice, căci în fosta şcoală ţaristă era interzisă limba română pe pământ românesc, de autorităţi străine neamului, cu scop de rusificare. Se insista astfel asupra unor anormalităţi. În cazul E. Alistar se dorea înlăturarea urmărilor unei mentalităţi naţionale şi lingvistice deformate, pe un teritoriu până nu demult dominat de ruşi. Se lupta de fapt nu împotriva limbii ruse, dar cu nedorinţa, neglijenţa şi nesilinţa în cunoaşterea limbii române, pentru mulţi maternă, cu lipsa respectului cuvenit faţă de ea. Or, într-un stat naţional toate grupurile etnice, nemaivorbind de băştinaşi, au obligaţia juridică şi morală de a cunoaşte limba oficială. Urmările benefice ale unei atare concepţii le-am resimţit în prezent. Colindând prin Ţară în căutarea materialelor pentru monografie, am cunoscut mai multe foste eparhialiste, printre ele poloneze, ucrainence, rusoaice, şi am constatat cu satisfacţie că toate simt româneşte, vorbesc perfect atât limba română, cât şi cea maternă, considerând acest fapt absolut firesc.

Pentru a obţine succesele menţionate era nevoie de curaj, perseverenţă, fermitate, spirit autoritar – însuşiri pe care E. Alistar le avea cu prisosinţă. Dar în alte cazuri aceleaşi însuşiri creau neplăceri, stări de conflict. O asemenea situaţie s-a declanşat în anul 1923 – 24. Fondul Episcopiei Chişinăului păstrează un dosar cu denumirea "*Cazul de la Şcoala eparhială*".[38] Nu putem trece peste acest moment din viaţa E. Alistar, chiar dacă vom fi nevoiţi să scoatem la iveală lucruri

mai puțin plăcute şi pe alocuri indiscrete. Menționez că nu mi-am propus să examinez cazul în complexitatea lui, limitându-mă doar la unele notițe.

În ghemul conflictului s-au adunat mai multe: dificultățile în conducerea şcolii, cauzate de probleme de subordonare; bifurcarea ei în 1923 în două secții – liceu şi normală; neînțelegerile între E. Alistar şi soțul Romanescu ş. a.

După Unirea din 1918 şcolile din Basarabia treceau prin grele încercări. Dificultățile directoarei de la Şcoala eparhială erau şi mai mari, ea subordonându-se mai multor administrații (Ministerului Instrucțiunii, Sfântului Sinod, Arhiepiscopiei Chişinăului), dispozițiile cărora adesea se contraziceau, deoarece nu erau definitivate, armonizate problemele privitor la conducerea bătrânei instituții. Astfel şcoala se conducea de vechiul regulament rusesc, regulamentul şcolilor secundare din Țară de gr. 2, de dispozițiile Directoratului de Instrucție Publică din Basarabia, de ordinele Arhiepiscopiei Chişinăului care uneori se băteau cap în cap.

Prin adresa nr. 6062 din 29 noiembrie 1918, Directorul de Instrucție Publică Ştefan Ciobanu comunica faptul că în baza Înaltului Decret Regal din 14 august 1918 nr. 2092 şcoala a trecut sub conducerea respectivului Directorat. Instituția era obligată să execute ordinele Ministerului şi ale Directoratului în privința programelor, părții educative şi didactice. Partea economică era dirijată de Arhiepiscopie.

La 1918 autoritățile bisericeşti l-au numit pe protoiereul E. Lesnic subdirector al şcolii. Numirea a fost confirmată de Directoratul de Instrucție, însă la 1 septembrie 1923, prin ordinul Inspectoratului şcolar, el a fost substituit cu dra Harnas, pe motiv că regulamentul şcolilor secundare nu admite menținerea unui bărbat în funcție administrativă într-o şcoală de fete. Hotărârea a provocat nemulțumirea preoțimii, care nu dorea să renunțe la vechile reguli şi tradiții, conform cărora în calitatea respectivă erau numiți preoți. Neînțelegeri de felul acesta s-au iscat mai multe.

În ce priveşte bifurcarea şcolii, situația pare a fi următoarea. În iulie 1923, Congresul General Eparhial a hotărât divizarea ei în secția liceală şi normală începând de la cl. V-a, preconizând ca secția normală să aibă două clase – a V-a şi a VI-a. E. Alistar s-a abătut însă de la hotărârea Congresului, încercând să creeze o secție normală aparte de cea liceală, elevele înscriindu-se la ea începând cu cl. I-a. În consecință, Comitetul Eparhial i-a înaintat Mitropolitului Gurie o serie de procese-verbale, prin care îi aducea E. Alistar grave acuzații: "*nu execută*

ordinele Arhiepiscopiei", "*îşi bate joc de preoţime*", "*calcă în picioare drepturile Bisericii asupra şcolii*", "*desconsideră caracterul şcolii, ce trăieşte de 60 de ani*", "*urmăreşte transformarea ei în şcoală normală*", "*congresele eparhiale i-au arătat neîncredere*", "*a pierdut încrederea întregului cler*", "*nici prin studiile ce posedă şi nici prin calităţile de conducător ce se cer unei directoare, nu corespunde demnităţii ce i s-a încredinţat*", "*viaţa internă a şcolii şi rezultatele pedagogice la care au ajuns elevele sunt criticate aspru de preoţime, chiar şi pe cale de publicaţie*", "*scandaluri şi bătăi cu soţul în şcoală în faţa copilelor*".

Delegaţia aleasă de Congresul General Eparhial (Alexandru Baltaga, ic.st. Vâlcov, ic.st. S. Bejan, Const. N. Tomescu) i-au cerut Mitropolitului Gurie înlăturarea E. Alistar de la conducere. S-a deschis o anchetă pentru cercetarea cazului de la Şcoala eparhială. Din partea Arhiepiscopiei a fost numit ic.st. Vâlcov, din partea Inspectoratului şcolar – inspectorul Bobeică. Preoţii Belodanov şi Dumbravă s-au deplasat la Ministerul Instrucţiunii pentru explicarea cazului. O altă delegaţie a preoţimii s-a prezentat la acelaşi Minister cu un raport, solicitând demiterea nesupusei şi incomodei directoare, care n-a acceptat propunerea clerului de a-şi da demisia. Printr-o adresă a Arhiepiscopiei Chişinăului din 25 ianuarie 1924 cu nr. 630, E. Alistar este anunţată că din data de 1 februarie 1924 este pusă în disponibilitate din postul de directoare, în locul ei fiind numită dra Arventiev. Iar prin telegrama din 26 februarie 1924 Mitropolitul Gurie e invitat la Bucureşti de ministrul instrucţiunii Anghelescu "*spre a aranja împreună chestiunea direcţiei şcoalei eparhiale*". Ministerul Instrucţiunii, cu ordinul nr. 20031, semnat de Kiriţescu, anunţă Şcoala eparhială despre ancheta ce va fi efectuată de inspectorul Longhinescu la 3 martie 1924...

Aici ne oprim la expunerea cazului din 1923 – 24, el având o istorie prea lungă. În anul şcolar 1924 – 25 E. Alistar a fost detaşată la Liceul de fete din Bolgrad. Pe parcurs apele s-au limpezit. La 1 septembrie 1925 ea şi-a reluat catedra de la Şcoala eparhială, precum şi direcţiunea "*având drepturi câştigate*" (ord. Min. Instr. Publ. nr. 75.642/1925, anunţat prin adresa Inspect. Şcolar al Regiunii XV Chişinău nr. 14.952 din 15 septembrie 1925).[130] Timpul le-a aranjat pe toate, confirmând însuşirile ei de talentat conducător şi pedagog. Peste un timp s-a stins din viaţă.

Citisem într-un referat al Congresului General Eparhial, că directoarele şcolilor eparhiale de fete au fost totdeauna necăsătorite, aşa

cum li se cerea şi doamnelor de clasă, acesta fiind un principiu de mare însemnătate, *"ca să se dea persoanelor din administraţie putinţa completă de a se interesa de apropape de rolul lor şi a fi atente la bunul mers al şcolii"*. E. Alistar nu s-a mai recăsătorit. Neavând copii, corespundea întocmai cerinţelor expuse mai sus. A trăit doar pentru *"fetele ei"* şi pentru idealurile românismului în Basarabia. Nu se poate să nu fi greşit în lunga-i activitate pedagogică, ca oricare dintre noi... Este însă cert că a iubit copiii cu dragoste de mamă, muncind neobosit şi entuziasmat pentru binele lor şi al şcolii până la pensionarea din 1938.

Un şir de materiale de arhivă şi din presă evocă acest hotar al vieţii E. Alistar. Ministerul Educaţiei Naţionale emite două decizii de retragere a E. Alistar din oficiu pentru limita de vârstă (65 de ani): de la **1 aprilie 1938** – din funcţia de directoare a Şcolii normale (nr. 35317 din 4 martie 1938),[61] şi din **1 mai 1938** – din funcţia de directoare a Liceului eparhial (nr. 19438/1938), urmând să funcţioneze la catedră până la finele anului şcolar.[103] La intervenţia Mitropoliei Basarabiei a fost menţinută în funcţia de director până la finele anului şcolar.[104]

În timpul tradiţionalei serbări **"Sf. Constantin şi Elena" din 21 mai,** E. Alistar a fost omagiată de profesori, elevi, personalităţi marcante (printre ei Ion Pelivan, Gherman Pântea, Elefterie Sinicliu ş. a.), *"pentru felul cum a ştiut să conducă unul din cele mai alese licee din localitate"*,[290] reuşind *"în toţi anii şi în toate împrejurările să situeze acest important lăcaş de cultură pe primul plan"*.[368, 382]

În ziua de **5 iunie 1938** a fost sărbătorită în acelaşi local de membrii fostului Sfat al Ţării, în prezenţa oficialităţilor şi prietenilor. Revista **"Viaţa Basarabiei"** i-a adus omagiu *"pe calea mai modestă a tiparului (...) un "expromt" cu rădăcina în atmosfera generală a acelei zile de sărbătoare"*. Este vorba de o poezie semnată de **N. Costenco** intitulată **"Omagiu Dnei E. Alistar"**.[368, 419]

La 1 septembrie 1938 şcoala era dirijată deja de Maria Dumitrescu. Dar s-a mai ţinut la **13 noiembrie** a aceluiaşi an o manifestare de adio cu fosta conducătoare.[278] O istorică fotografie din acea zi redă chipurile a două directoare în costume naţionale – E. Alistar şi M. Dumitrescu. Alături de ele – Rezidentul Regal **Dinu Simion** şi profesorul de religie **Bocanovschi**. În jur – un grup de profesoare, îmbrăcate în costume naţionale. În faţă – un coş cu renumitele crizanteme albe, mari, şi trei frumoase copile, care au rostit cuvântările de rămas bun: **Elena**

Ghinculov – din partea Şcolii normale; **Rodica Cerchez** – din partea Liceului; şi **Lidia Popovici** – din partea străjerilor. În numărul special al revistei "Ghiocelul" au fost publicate unele dintre "*producţiunile modeste*" ale elevelor, închinate E. Alistar.

Aceste şi multe alte eleve au păstrat duioase amintiri pentru directoarea care, "*cu toate grijile, problemele şi preocupările zilnice, nu se culca şi nu putea adormi până nu venea prin dormitoare, să vadă dacă elevele s-au culcat, dacă în dormitor este cald, dacă este aerisit, după cum, la ora prânzului, trecea prin bucătărie, venea în sufragerie să ştie dacă masa era corespunzătoare*".[192]

După moartea E. Alistar (**1955, Pucioasa**), după ce osemintele ei au fost deshumate şi transportate la cimitirul **Bellu** din Bucureşti în cavoul familiei **Isanos**,* a devenit o tradiţie ca în ziua de 21 mai, de sărbătoarea "Sf. Constantin şi Elena", fostele eleve să vină la mormântul ei simbol pentru a aprinde o lumânare, "*flacără a recunoştinţei lor care ar lumina calea veşniciei celei ce a fost buna şi neuitata lor directoare Dna Doctor Elena Alistar*".[192]

E. Alistar trăieşte nu numai în memoria fostelor eparhialiste. Mai multe pagini documentare menţionează prezenţa ei publică şi intelectuală la diferite acţiuni şi manifestări sociale. Vom evoca în continuare unele:

A fost membră a Comisiei şcolare moldoveneşti (cu vot hotărâtor) pe lângă Ministerul de Instrucţie al Basarabiei.[377]

La şedinţa Congresului învăţătorilor moldoveni din **25 – 28 mai 1917**, în timpul discutării punctului "Cărţile în şcoală", E. Alistar a susţinut o comunicare, aducând salutările corpului didactic din Iaşi, dispus să colaboreze la elaborarea cărţilor didactice pentru Basarabia.**

La înfiinţarea Universităţii Populare din Chişinău, în ziua de **18 februarie 1918**, E. Alistar a cuvântat în numele "Ligii culturale a femeilor moldovene". A susţinut pe parcurs mai multe conferinţe în cadrul acestei instituţii.[130, 413]

---

* Elisabeta Isanos (născută Balan), medic la Şcoala eparhială, sora E. Alistar şi mama poetei Magda Isanos.[73]

***Cugetul*. – 1993. – nr. 1. – p. 61.

A fost membra Sfatului căminului cultural central din Chişinău (informaţie din **21 iunie 1937**).

La sărbătorirea a 24 de ani de la apariţia ziarului "Cuvânt moldovenesc", în ziua de **5 ianuarie 1938**, a vorbit în numele femeilor române.[373]

A fost membră a Comitetului Municipal de Patronaj (informaţie din **17 august 1941**).*

A colaborat la publicaţiile **"România nouă"**,[265] **"Gazeta Basarabiei"**, **"Poetul"**,[266] **"Viaţa Basarabiei"**[391] s. a. E menţionată nu o singură dată în manuscrisul lui **Iorgu Tudor "Mişcarea cultural–socială în Basarabia după Unire. 1918 – 44"**.[275] Şirul relatărilor de acest fel poate fi continuat.

Astăzi E. Alistar continuă să rămână pe scena istoriei prin pagini de reconstituire. Cu trecerea timpului numărul lor va creşte.

"...tot atât de luminoasă şi scumpă nouă..."

Rândurile despre Maria Dumitrescu, născută Usinevici,** din lipsa de date, sunt deocamdată modeste. S-a manifestat însă printr-o activitate socială, pedagogică şi culturală nu mai puţin importantă şi nu mai puţin românească, încât n-a rămas în afara atenţiei şi admiraţiei lui Tudor Iorgu, figurând în cunoscutul lui manuscris "Mişcarea culturală socială în Basarabia după Unire: 1918 – 1944".[275] Directoare la Liceul de fete "Principesa Ileana" din Tighina, în anul şcolar 1938 – 39 M. Dumitrescu este transferată la Şcoala eparhială de fete din Chişinău.[15, 16, 105, 417] Ce a însemnat dânsa pentru elevele şcolii a mărturisit eparhialista Elena Ciornea la reuniunea din 21 noiembrie 1979, la care a asistat şi Maria Dumitrescu (recăsătorită Neş): *"Dacă personalitatea E. Alistar este*

* A. N. R. M., fond 1404 (Municipiul Chişinău), inv. 1, dos. 1452, p. 13.

** În lucrarea "*Figuri contemporane din Basarabia*" (Chişinău: Editura Arpid, 1939. – p. 53), este indicată data naşterii "*23 iulie 1895, jud. Orhei*".

copleşitoare, cu profil monumental pe zarea istoriei meleagurilor noastre natale şi, implicit, a Şcolii noastre, imaginea Doamnei Maria Dumitrescu, cea care a urmat-o, rămâne tot atât de luminoasă şi de scumpă nouă – amândouă sunt două figuri deosebit de dragi, care au constelat fericit copilăria şi tinereţea noastră şcolară."[199]

În acea zi E. Ciornea a ţinut să vorbească despre rolul M. Dumitrescu în refugiul din 1944: *"În aprilie 1944, la evacuarea Basarabiei, Dna Directoare Maria Dumitrescu a retras salvator tot efectivul Şcolii eparhiale – arhiva, bunuri mobile şcolare, profesoare şi eleve, şi le-a strămutat la Sântana, jud. Arad, în clădirea unui liceu săşesc, dar pentru puţină vreme. A urmat o adevărată odisee, cu peregrinări în mai multe localităţi şi clădiri, în situaţii dintre cele mai dificile. Le cunosc, fiind împreună, ca pedagogă a şcolii.*

După 23 august 1944, Şcoala eparhială din Chişinău a fost desfiinţată. Profesoarele şi elevele au fost repartizate pe la alte şcoli – cele mai multe din ele la şcolile din Bucureşti, unde s-a mutat şi Doamna Directoare. Erau 60 de eleve fără părinţi şi Doamna Maria Dumitrescu le-a purtat de grijă providenţial. Eu eram studentă, şi pedagogă la şcoala Pia Brătianu. Duminica o însoţeam pe Doamna Directoare pe la şcolile unde erau repartizate elevele ei. Le chema la vorbitoare, le ducea daruri, le întreba de ce au nevoie, eu notam pe foi şi întocmeam liste de lucruri necesare – îmbrăcăminte, încălţăminte, lenjerie, pe care Doamna Directoare le procura de pe unde putea şi le ducea elevelor, care simţeau că nu sunt singure pe lume, că sunt ocrotite şi ajutate cu dragoste de mamă. După absolvire, le-a ajutat să fie cât mai mulţumitor repartizate – cu sprijinul soţului Doamnei Directoare, prof. Universitar Theodor Neş, inspector general şcolar."[199]

Foarte mult ar avea de spus despre Maria Dumitrescu dl inginer Constantin Lefter. Soţul eparhialistei Eugenia Manolescu, dânsul a cunoscut-o îndeaproape pe ultima directoare a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău în perioada aflării ei la Bucureşti.

Având ingeniozitatea de a nota cele evocate de M. Dumitrescu, deţinând documente de alt gen, dl C. Lefter a înjghebat o lucrare despre viaţa şi activitatea acestei strălucite personalităţi. Publicarea ei ar completa seria de volume cu genericul "Basarabia necunoscută".

3. Puţin despre buna educaţie

Răsfoind ani în şir dosarele Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, alte documente de epocă,[268] reveneam la unul şi acelaşi gând: ***în şcoala românească interbelică se făcea o educaţie aleasă***. Noţiunile – "*după Dumnezeu Patrie*", "*datorie*", "*sacrificiu*", "*calitate*", ca să ne oprim doar aici, precum şi maximele de felul "*Înainte de a te întreba ce poate face ţara pentru tine, întreabă-te ce poţi face tu pentru ea*", "*Nu există nici libertate, nici cultură fără muncă*", "*Accept odihna, dar nu pentru munca pe care a-i făcut-o, ci pentru acea pe care o începi*" – au fost cele mai frecvent întâlnite de mine. Şansa mi-a pus la dispoziţie şi un document, care confirmă şi sintetizează gândurile, sentimentele, deşteptate de multiplele lecturi, intitulat **"Instrucţiuni privitoare la organizarea educaţiei elevelor şi elevilor din învăţământul secundar al Ministerului Culturii Naţionale şi al Cultelor din 24 octombrie 1942"** (nr. 232.082). Ele completează un alt act normativ: **"Instrucţiuni pentru aplicarea decretului-lege nr. 870 din 4 octombrie 1941, privitor la organizarea educaţiei tineretului român"**, aprobate de Ministerul Culturii Naţionale şi al Cultelor la **15 ianuarie 1942**, cu nr. 10.891, publicat în **Monitorul Oficial** nr. 235, partea I, din 4 octombrie 1941.[124]

Ţin neapărat să rememorez unele aliniate din primul document anunţat: "*Enunţarea scopurilor şi idealurilor către care au să tindă toate sforţările educatorilor înseamnă în acelaşi timp definirea poziţiei morale a tuturor şi fiecărui profesor în faţa unor probleme esenţiale pentru misiunea lor.(...)*

Şcoala şi profesorii români nu vor ignora nici una din valorile spirituale consacrate prin respectul întregei lumi civilizate şi vor evita deopotrivă un exclusivism strâmt, ca şi un internaţionalism steril şi perimat. Se vor considera însă în rolul permanent de apărare, desvoltare şi afirmare a tot ce este românesc.(...)

Ţinuta morală a profesorilor noştri trebuie să servească de exemplu viu şi în cadrul şcoalei şi în societate.

Naţionalismul care se cere corpului didactic trebuie să fie integral, categoric şi activ.

Există unele valori supreme în ordinea naţională: Patria, unitatea şi legitimitatea drepturilor românismului, credinţa străbună, respectul tradiţiei, cultul limbii, încrederea în misiunea neamului nostru pe pământ – care trebuie imprimate până în adâncurile mistice

ale sufletului tineretului.

Să se adauge la acestea năzuința și apoi deprinderea următoarelor virtuți: disciplina în gând și faptă, continuitatea în efort, râvna spre lucrul întreg și bine făcut, spiritul de inițiativă și al datoriei, simțul responsabilității și onoarei, sentimentul cinstei și al respectului cuvântului dat, spiritul solidarității prin munca în echipă, și, mai presus de toate, avântul eroic și duhul de jertfă. Iată o serie de obiective prin a căror realizare vom pregăti țării generații de muncă, cinste, credință și sacrificiu.(...)

Să completăm instrucția cu educația, realizând cu adevărat acea școală activă pe care pedagogii au propus-o ca un ideal, iar țara o reclamă ca o necesitate."[124]

Cu cât mai civilizați ar fi astăzi românii, mai cu seamă cei din Basarabia, dacă și-ar fi urmat scopurile și idealurile propuse... Dacă n-ar fi dat năvală peste ei bestialul bolșevism cu nenumăratele lui consecințe nefaste – răsturnarea criteriilor, demoralizarea, minciuna, ignoranța, incultura, întronarea unei orânduiri în care "*sufletul și duhul*" îndurau "*tot mai serioase reducții*" (**Lucian Blaga**)... Noțiunile înșirate la începutul subcapitolului au devenit în socialism predominant declarative, fiind înlocuite în fapte cu antonimele respective.

Propunem cititorilor câteva mostre de bună educative, care ne-ar face cinste astăzi, dacă am fi revenit la ele.

"Ziua sădirii pomilor" – o tradiție despre care aș dori să spun mai mult decât îmi permite spațiul lucrării. Circulara Inspectoratului școlar Chișinău nr. 6062 din **23 martie 1933** adresată instituțiilor de învățământ, ne inițiază în utila acțiune ecologică și civică: "*Cu on. Vă trimitem mai jos în copie ord. Casei Școalelor, Direcției educației populare, nr. 446/933, privitor la fixarea și programul zilei "Sădirea pomilor"" (...): Avem onoare a vă înștiința că d-l Ministru a fixat ziua "Sădirii pomilor" în acest an la 6 aprilie. Programul constă din:*

1. *Lecțiuni concentrate în jurul copacului, și al pădurii, livezii pentru școlarii din curs primar, secundar și profesional. Șezători, conferințe demonstrative pentru public.*
2. *Trei conferințe la radio, fixate împreună cu C. P. S.*
3. *O pagină la gazete pentru aceste zile.*
4. *În vitrinele librăriilor o expoziție de publicații legate de pădure și grădini.*

5. Sădirea împreună la locurile şi cu participarea societăţii. S-au făcut intervenţiile necesare la Ministerul de Interne şi al Agriculturii."[96]

Şi tot pe aceeaşi pagină o altă circulară a Inspectoratului numit (nr. 6795/33 din **1 aprilie 1933**): *"Pentru procurarea pomilor necesari pentru ziua de 6 aprilie a.c. binevoiţi a vă adresa din timp Direcţiunii Silvice din Chişinău."*

Circulara nr. 7294/939 din **13 aprilie 1939** adresată şcoalelor supraprimare din Chişinău şi Revizoratelor şcolare din jud. Lăpuşna, conţine indicaţii concrete pentru serbarea sădirii arborilor în or. Chişinău. Documentul descrie una dintre solemnele şi frumoasele zile ale oraşului, descriere a cărei lectură te însenineză: *"La 7 dimineaţa a zilei de 20 aprilie elevii se adună în unităţile lor. La 7-30 – se încolonează pe str. Alexandru cel Bun, pornind pe traseul: Alexandru cel Bun, Mihai Viteazul, Mincov, Baia Dobromirov, podul Bâc, şoseaua aeroport, pepiniera silvică, aleea nouă la pădurea Râşcani, parcul "Carol al 2-lea".*

10-00 – Slujba religioasă. Vor cuvânta Rezidentul Regal al Ţinutului Nistru, Primarul municipiului, reprezentantul bisericii, Corpului de armată, Inspectoratului şcolar, Inspectoratului silvic, Comandantul străjerilor. Cuvântările şi slujba religioasă vor dura o oră.

11-00 – Plantarea potrivit planului general, întocmit de Inspectoratul silvic de acord cu Comandamentul străjerilor. Conducerea şi supravegherea lucrărilor o va avea Comandanţii de stol şi centuri, directorii de şcoli cu corpul didactic respectiv – împreună cu reprezentanţii silvici locali – modul cum să se facă practica sădirii, sădind fiecare ca amintire câte un arbore în porţiunea dată elevilor şi străjerilor de sub unitatea sa. La încheierea lucrării se va organiza o scurtă şezătoare – separat pentru băieţi, separat pentru fete. În caz de vreme rea serbarea se va desfăşura la 27 aprilie . Muzica va fi prezentă."[66]

Slujba religioasă, cuvântările, pilda îndrumătorilor, muzica – toate aveau un rol educativ nu numai pentru elevii prezenţi la sărbătoare, dar şi pentru cei rămaşi în şcoală.

Unul dintre cântecele care răsuna în acea zi se numea **"Sădirea pomilor"**, muzică de **Marţian Negrea**, cu următorul text semnificativ:

În pământul țării noastre,
Astăzi, pomi frumoşi sădim,
Ca prin munca noastră sfântă,
Rod bogat să dobândim.
Orice loc şi orice casă
Cu pomi buni, să' mpodobim,
Cu belşug de road' aleasă,
Țara' ntreagă, să hrănim.
Iar acum toți să ne prindem,
Că vor fi bine' ngrijiți,
Ca să crească, să rodească
De-or ce rău vor fi feriți.
Căci muncind cu hărnicie,
Vom scăpa de-orice nevoi,
Pomii sunt o bogăție,
Pentru țară, pentru noi.[181]

Alt cântec era intitulat **"Cântecul sădirii pomilor"**, versuri de **Mircea D. Rădulescu**, muzică de **C. M. Teodosiu**.[182]

Sădirea pomilor n-a încetat nici în timp de război (Instrucțiunea Directoratului Învățământului şi al Cultelor al Guvernământului Basarabiei din **24 aprilie 1942**).[89]

Vorbisem inițial despre buna educație. Or, după rândurile parcurse, veți accepta sper şi o altă idee – despre **buna organizare a Zilei sădirii pomilor.** Cât priveşte persoanele care au avut fericita ocazie să participe la ele, acestea sunt absolut convinse de cele afirmate mai sus. Printre ele e şi fosta eparhialistă Alexandra Juravlev. De la domnia sa am aflat că Şcoala eparhială de fete din Chişinău şi-a adus contribuția la sădirea pădurii din sectorul Râşcanu al oraşului. Acțiunea avea loc într-o zi de program.* În viitoarea pădure domnişoarele din cursurile superioare găseau groapa săpată din timp, iar lângă ea – copăcelul, căldarea şi hârletul. Rolul lor se reducea la minim. Dar câtă plăcere simțeau ele în acele clipe pentru nobila misiune. Iar faptul că lucrul cel greu şi-l asumau băieții le reda îmbietoarea senzație că sunt ocrotite şi respectate.

* Am găsit şi o confirmare documentară la cele susținute de dna Juravlev. Prin circulara din 4 aprilie 1933 se aproba suspendarea totală ori parțială a lecțiilor.[97]

Dacă a venit vorba de **cavalerismul bărbaţilor,** vă mai oferim o mostră de educaţie a acestei virtuţi, catalogată astăzi la compartimentul "*rarităţi*".

Societatea **"Astra Basarabiei"**, dorind să contribuie la educaţia naţională şi culturală a tinerei generaţii, organiza împreună cu **Teatrul Naţional din Chişinău** o serie de acţiuni (festivaluri, conferinţe), la care erau invitaţi şi elevii. Invitaţiile-circulare se expediau prin intermediul Inspectoratului şcolar în toate instituţiile secundare de învăţământ. Una dintre ele suna astfel: "*Asociaţia Culturală "Astra Basarabiei" împreună cu Teatrul Naţional organizează un festival la teatru, cu prilejul zilei de 24 ianuarie. Potrivit dorinţei Asociaţiunei "Astra Basarabiei" vă rugăm să trimiteţi câte un grup de 15-20 elevi-eleve din cursul superior, cari vor fi conduşi şi supravegheaţi de pedagogi-pedagoge.* ***Elevele vor fi aranjate la parter, iar elevii – la galerie şi balcon.***" (circ. nr. 1124/933 din **21 ianuarie 1933,** subl. n.).[94]

Stabilirea de la bun început a regulilor de purtare în societate, în cazul nostru fixarea locurilor pentru fete şi pentru băieţi, crea o atmosferă civilizată şi excludea dezgustătoarele scene pe care le întâlnim astăzi cu nemiluita în instituţiile de cultură.

O astfel de **educaţie concomitentă, "*din mers*"**, am întâlnit-o şi în alte cazuri. Bunăoară, în ziua de **24 noiembrie 1927** au fost suspendate cursurile din cauza morţii Primului Ministru. A doua zi un grup de eleve de la Şcoala eparhială, însoţite de două pedagoge şi o profesoară, au plecat la Bucureşti pentru a participa la înmormântare.[83] La lectura acestei ştiri mi-a răsărit din memorie o altă imagine, actuală – înmormântarea la Chişinău a ultimului deputat al Sfatului Ţării **Anton Crihan**, mort în S. U. A. la **9 ianuarie 1993**, înmormântat la Chişinău în **22 ianuarie 1993**. Deşi evenimentul era trist, m-a bucurat mult prezenţa la el a elevelor. Am dorit să aflu de la ce liceu erau. **"De la "Mircea Eliade"** – a fost răspunsul. Posibil erau copii şi din alte instituţii de învăţământ. Nu însă de la multe. Oaze naţionaliste cu directori de felul **Iulianei Costin** erau încă puţine în Chişinăul de început de democratizare. Femeie curajoasă, deschisă pentru tot ce este naţional, românesc, animată de mari ambiţii patriotice, frumoasă la chip şi la suflet, dna I. Costin înţelegea perfect că prezenţa tineretului la înmormântare este nu numai un act creştinesc, dar şi unul educativ-patriotic. Cortegiul funebru pe străzile istorice ale oraşului (s-a trecut şi

pe lângă clădirea fostului palat al Sfatului Țării), cuvântările rostite în fața localului actualului Parlament şi la cimitir au înlocuit zeci de lecții de istorie şi de conştiință națională.

Îngrijirea mormintelor de către elevi şi studenți... O altă idee nobilă, educativă... Idee care pluteşte în toate timpurile, dar care prinde doar atunci când există o bună organizare. Iar organizarea trebuie să vină de la Ministerul Învățământului, alte organizații statale, aşa cum era pe timpuri. Despre modul materializării ei aflăm din circulara nr. 5513 din **22 octombrie 1941** a Directoratului Învățământului şi al Cultelor a Administrației Basarabiei, semnată de T. Hotnog cu următorul conținut: "*Prin ordinul Domnului Ministru General Radu Rosetti, vă rugăm să ne înaintați până la 25 octombrie curent un tablou arătând cimitirile sau părțile de cimitire ce au fost destinate fiecărei şcoli din comunele urbane sau municipii, pentru lucru, sâmbetele după amiază.*" (circulară expediată şcolilor secundare de toate categoriile, inspectorilor şcolari de circ. şi inspectorilor şcolari județeni).[118]

Succesele învățământului şi ale educației sunt determinate în mare parte de instituția care organizează şi dirijează şcoala. Una dintre constatările subsemnatei ține de **eficiența şi fecunditatea activității Ministerului Instrucțiunii şi Educației de odinioară** (a avut pe parcurs diverse denumiri), a Direcțiilor lui şi a Inspectoratelor şcolare, care nu oboseau să inițieze acțiuni, să formuleze şi să expedieze în adresa instituțiilor de învățământ ordine şi circulare. Dosarele de arhivă cu acest gen de documente sunt cele mai voluminoase. Parcurgerea lor îți produce mai multe gânduri elogioase pentru autorii şi semnatarii lor. Menționăm în continuare doar unele:

1. **După actele ministerului poți realiza cronica vieții sociale şi culturale a epocii.**

2. **Indicațiile aveau un caracter pragmatic** şi nu unul formal, abstract: "*Facem cunoscut că M.I.P. cu ord.76313/933 a hotărât ca în cadrul săptămânii pentru pânza românească în ziua de 10 iunie a.c. profesoarele să vorbească elevilor despre frumusețea artei costumelor românești îndemnând copiii a-şi lucra costume naționale.*" (circulara din **10 iunie 1933**).[99] Profesoarele nu numai îndemnau elevele, dar îşi confecționau ori procurau deopotrivă costume naționale, apărând în ele la unele sărbători în mod obligatoriu. Imaginile Reginei Maria şi ale copiilor săi demonstrează că tradiția de a purta

costume naţionale era respectată de la *opincă până la vlădică.*

3. **Implicarea la realizarea cerinţelor educaţionale era palpabilă, cu recomandări practice**, şi nu platonică. Pentru a porni activitatea din şcoli se făcea o muncă serioasă: "*Joi, la 25 mai, în ziua Înălţării Domnului, se va sărbători cu deosebită solemnitate "Ziua eroilor", după următorul program...*" (urma programul, circ. nr. 10.663 din **23 mai 1933**).[91]

4. Asumându-şi rolul în serios, autorităţile aveau grijă ca **mecanismul dirijării şi coordonării să fie gândit până la ultimul segment**. Într-o circulară din **1932** (nr. 150.096) cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la moartea lui Alexandru cel Bun, a 25 de ani de la moartea lui B. P. Hasdeu şi a pictorului N. Grigorescu, după obişnuitele recomandări practice Ministerul cerea: "*Autorităţile şcolare în subordine vor raporta despre modul cum a decurs programul comemorărilor.*"[92] Poate pentru unii acest fapt pare o formalitate. Nu însă şi pentru cercetătorii istoriei culturii şi pedagogiei. Raportul E. Alistar, spre exemplu, despre modul comemorării personalităţilor numite, va servi la studierea istoriei şi activităţii Şcolii eparhiale de fete din Chişinău.[93]

5. **Caracterul obligatoriu al circularelor pentru anumite manifestări naţionale dezvolta simţul responsabilităţii**. A participa prin mesagerii săi, spre exemplu, la evocarea unor personalităţi ori a unor evenimente istorice era o datorie a tuturor şcolilor faţă de societate, neam: "*La 18 iunie 1931 să se organizeze la şcoli activităţi culturale cu ocazia împlinirii a 60 de ani de la naşterea lui N. Iorga.* ***La 18 iunie grupe de elevi vor participa obligatoriu*** *(subl. n.) la serbarea de astă seară la Teatrul Naţional.*"[90] Astăzi, spre regret, noţiunea "*obligativitate*" este în mare măsură depăşită, lucru odinioară greu de înţeles.

Aici închei prezentarea mostrelor educative. Cu menţiunea că ele, precum şi altele care e bine să fie studiate şi analizate, pot fi o cheie la elaborarea sistemului contemporan de educaţie naţională.

4. Repere profesionale

Cariera pedagogului Alexandru Cristea, care acoperă trei decenii de neîntreruptă activitate, îşi ia începuturile la **21 octombrie 1909**, în

şcoala primară bisericească din **com. Otaci,** jud. Soroca.*

Prin hotărârea Consiliului Şcolar Eparhial din **12 octombrie şi 3 noiembrie 1911,** a fost transferat la sudul Basarabiei, în **com. Tatarbunar** jud. Cetatea Albă (ord. 2604). Rămâne aici pentru patru ani, exercitând funcţia de **maestru titular provizoriu la catedra de muzică a şcolii primare bisericeşti** (conform datelor din fişa de pensionare). Alt certificat, eliberat de Arhiepiscopia Chişinăului în data de 20 ianuarie 1942 (nr. 604), atestă numirea lui Cristea în calitate de **maestru de muzică la şcoalele primare bisericeşti** din Tatarbunar, iar prin ordinul Inspectoratului de învăţământ circ. 2 Cetatea Albă (nr. 204) este numit în ziua de 1 decembrie 1912 **maestru de muzică la şcoala medie** din Tatarbunar.

În noiembrie 1915 urmează a doua transferare – în **or. Ismail**, unde s-a aflat cinci ani şi trei luni, profesând la trei instituţii de învăţământ: **a predat muzica bisericească** la Seminarul inferior spiritual (noiembrie 1915 – noiembrie 1918, ord. 6091/1915); **a fost maestru de muzică** la Liceul de fete (noiembrie 1918 – ianuarie 1919); **maestru de muzică** la Liceul de băieţi (ianuarie 1919 – septembrie 1920).

În septembrie 1920, după unsprezece ani de muncă istovitoare pe tărâmul pedagogiei, revine în oraşul natal, fiind apreciat "*ca om cinstit, harnic şi diriginte bun şi cu multă ştiinţă în muzica duhovnicească*" (dintr-o adeverinţă din 9 august 1920, semnată de Episcopul de Ismail).[133]

La Chişinău este numit maestru provizoriu la Şcoala eparhială de fete (ord.15.117 din 27 august 1920). Dorea probabil să fie încadrat la un liceu de băieţi. Căci într-o adresă semnată de Al. Cristea citim: "*cer transferarea la Liceul de băieţi "Hasdeu" din Chişinău conform Ordinului Onor. M. I. Publice din 1930 (pierdut) care m-a utilizat provizoriu la Catedra de muzică vocală la Liceul eparhial de fete din Chişinău, rămânând să fiu încadrat la prima ocazie la vre-un liceu de băieţi din aceeaşi localitate, cu care sunt legat cu interesele familiale*" (data adresei lipseşte).[133] Nu cunoaştem modul în care a fost soluţionată cererea, dar Al. Cristea a continuat să funcţioneze la Şcoala eparhială de fete până în refugiul din iunie 1940 (cu titlul de maestru titular definitiv din mai 1921, ajungând la 1 aprilie 1940 la al 6-lea termen de gradaţie pentru vechime). Pe parcursul

* Aici şi în continuare date din dosarul personal al lui Al. Cristea.[133]

acestor ani a predat la secţiile liceu şi normală, la şcoala de aplicaţie,[60] a pregătit eleve în particular.[100, 102]

În tragicul an 1940 familia Cristea s-a refugiat în România. Cataclismului moral i s-a alăturat şi cel material. La Chişinău rămăsese pradă străinilor o avere evaluată, după inventarul prezentat la recensământ, în sumă de 1.350.000 lei.[116]

Din **septembrie 1940 până în august 1941 Al. Cristea a fost utilizat la catedra religie-muzică a Gimnaziului "Ion Heliade Rădulescu" din Bucureşti** (ord. Min. Ed. Naţ. nr. 134.699/940, transmis cu ord. Inspector. şcolar nr. 207/940), şi retribuit cu un salariu lunar 11.950 lei, iar din 1 ianuarie 1941 până la 31 august 1941 – 16.250 lei.

În septembrie 1941 se reîntoarce în Basarabia cu o avere ce evalua 375.700 lei.[117] Cu atât s-a ales Al. Cristea după o viaţă de muncă arzătoare în diverse domenii.

Prima reîntoarcere în Basarabia a fost de scurtă durată. Interesele familiale l-au silit să înainteze o adresă Ministrului Culturii Naţionale, Cultelor şi Artelor: "*Sânt în învăţământul secundar 32 de ani din cari ultimii 21 la menţionata şcoală din Chişinău. În decursul acestor ani de învăţământ am desfăşurat o activitate şcolară cultural artistică cunoscută şi apreciată, colaborând cu toate societăţile de acest gen, ce s-au perindat prin capitala Basarabiei ca: Astra, Casele Naţionale, Ateneul de la Nistru, Universitatea populară, etc., luând în acest interval de timp trei premii la concursurile naţionale de coruri pe ţară. În anul 1940 odată cu cedarea Basarabiei, m-am refugiat în România, unde am funcţionat ca maestru de muzică şi profesor de religie la gimnaziul de băieţi Ion Heliade Rădulescu. După cucerirea Basarabiei am plecat la vechiul post, unde n-am funcţionat din cauza că localul şcoalei a fost ocupat de trupele germane urmând ca şcoala să-şi înceapă cursurile la 20 ianuarie anul curent.*

Din vechea-mi gospodărie acumulată din truda anilor de serviciu a rămas numai ruine. Între timp s-a înapoiat de pe front fiul meu locotenent Victor Cristea chemat pentru a urma cursurile şcoalei superioare de război din Bucureşti. În urma divorţului are pe seama lui, prin hotărârea tribunalului, o fetiţă de trei ani, pe care o creşte soţia mea şi deci implicit sântem forţaţi a sta împreună cu fiul meu la Bucureşti.

Dat fiind anii ce cu credinţă şi modestie i-am servit în

învățământ, dat fiind activitatea ce am desfășurat în acest timp, dat fiind surmenajul fizic, care cere un tratament medical special precum și faptul că numai o situație fără altă soluție mă face să apelez la bunăvoința Excelenței Voastre, respectuos rog să binevoiți a dispune să fiu utilizat la București, unde sânt legat de familia mea."[133]

Probabil rugămintea lui Al. Cristea a fost satisfăcută, dacă din **1 februarie 1942 dânsul este detașat la Liceul de băieți "Titu Maiorescu" din București** (Calea Dorobanților, 163), și retribuit lunar cu 17.150 lei (ord. Min., Direcția Înv. Sec. Nr. 10.871/1972).

A doua revenire a maestrului Cristea la Chișinău (**vara anului 1942**) s-a dovedit a fi de și mai scurtă durată. În anul de studiu 1942 – 43 deschiderea cursurilor la Școala eparhială a avut loc în ziua de 19 octombrie.[120] Ziarul **"Basarabia"** din **23 octombrie 1942** informa cititorii: "*Pentru complectarea atmosferei festive și entuasmate cu care s-au deschis cursurile anului școlar, corul Liceului Eparhial de fete combinat cu cel al Școlii Normale de învățătoare sub conducerea preotului Al. Cristea, a executat câteva coruri naționale, după care elevele au trecut la lecții.*"[241]

A mai urmat o sărbătoare a școlii – hramul "Intrării Maicii Domnului în Biserică" din 21 noiembrie, ultimul pentru Al. Cristea și penultimul pentru școală. Peste șase zile, la 27 noiembrie, moartea subită l-a răpit de pe pământ.

Agreat de colegi, iubit de eleve, apreciat de persoanele administrative – iată imaginea celui care s-a dedicat învățământului secundar. Dosarul lui Al. Cristea păstrează mai multe foi de inspecție favorabile, dintre care reținem doar două: "*Am asistat la cl. 5 la orele de muzică propuse de păr. Al. Cristea, profesor titular definitiv, și la ora de ansamblu, unde elevele Sf. Sale au cântat mai multe cântece religioase ca Psalmul "Lăudați pe Domnul", "Canonul Nașterei" etc. bucăți armonizate chiar de s. sa. Fiind și compozitor de S. Sa nu pot avea decât numai cuvinte bune. Îmi închipui ce servicii frumoase se fac în capela școalei, când răspunsurile Sf. Liturghii sânt date de un atare cor, condus de un pasionat muzician cum e păr. Cristea.*" (Inspector general al seminariilor a Min. Educ. Naț. **[Tz. Cezar N. Vuza], 12 decembrie 1935**).[133]

Ultima foaie de inspecție e semnată în data de **13 noiembrie 1942**, adică cu două săptămâni înainte de deces: "*În ziua de 13 noiembrie*

am asistat la un ansamblu de muzică de sub conducerea preotului Cristea, profesor de muzică. S-a executat cu vădită pricepere un repertoriu bogat şi variat de cânţece patriotice, cele mai multe fiind compoziţii pline de avan ale păr. Cristea, în vederea serbării Patronului Aşezămintelor, care va avea loc în ziua de 21 noiembrie 1942. Execuţia ireproşabilă se datoreşte în mare parte talentului de bun muzician, compozitor şi dirijor al păr. Cristea." (Inspectoarea **Elena D. Bungetianu**).[133]

Am punctat câteva momente din statul personal al maestrului Al. Cristea. Informaţia aridă parcursă o veţi completa cu emotivitatea genului memoralistic, prezent în lucrare. Analiza activităţii lui profesional-muzicale rămâne pe seama pedagogilor, muzicologilor. Tot lor le revine studierea problemelor pedagogiei şi educaţiei muzicale de altădată. O bună parte de informaţii la acest capitol poate fi desprinsă din **Registrele de prezenţă** ale fondului Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, în care sunt înregistrate temele lecţiilor, precum şi cântecele bisericeşti, populare, patriotice, didactice, arii din opere ş. a., studiate ori executate de elevi. Dăm mai la vale unele titluri pe anul şcolar **1926 – 27**:

1. Ultima noapte a lui Mihai Viteazul
2. Primăvara
3. Natura
4. Cât e cerul de frumos
5. Intrarea în clasă
6. Iancu merge la [Abrud]
7. Hai, odor
8. Locul natal
9. Cântarea locului natal
10. [Peneş Curcanul]
11. Frunză verde busuioc
12. Tatăl nostru
13. [Păsărica]
14. Cerescule împărate
15. Trece dorul
16. Colinda
17. Cucul
18. Hai la vale
19. Hai la joc
20. Tisa-Nistru
21. Ucenicul
22. Marşul războinic
23. Cântece şcolare
24. Cântece populare
25. De la Dunăre la Sena
26. Cântecul Dorobanţilor
27. Visul copilei
28. Vara
29. [În ce chip doreşte cerbul]
30. Sfânt Domnul Isus
31. Pe-al nostru steag
32. Iarna vine
33. [Fetele casnice]
34. În pădure
35. Noapte de vară
36. [Doi ochi şi numai o gură]
37. Frunză verde de cireş

38. Țară mândră şi măreață
39. Cântec de mai
40. Codrule
41. Revedere
42. [Mugur]
43. Iarna
44. Bună dimineața
45. Secerişul
46. Dogarul
47. [Icoanele din trecut] ş. a *

Din aceleaşi **Registre de prezență** vom afla şi programele serbărilor din şcoală, repertoriul cântecelor executate. Astfel, în anul de studiu **1943 – 44** (vreme de război) s-au interpretat:

1. Deşteaptă-te, Române
2. Tatăl nostru
3. Ardealul
4. Pe-al nostru steag
5. Voința neamului
6. Ştii tu, mândro
7. Imnul Regal
8. Ruga de război
9. Hai, odor, hai, păsărică
10. Aseară şi alaltă seară
11. Hora lui Iancu
12. Fata care joacă bine
13. Să trăieşti, tăticul meu
14. La arme
15. Toate fetele se duc
16. Lelea 'naltă cu galoş
17. Arde focu'n paie ude
18. 10 mai
19. Trăiască Regele
20. Fetița cu ochii verzi
21. Pentru neam, Țară şi Rege
22. Marş războinic
23. Nu uita că eşti român
24. Sună buciumul, de Simionescu
25. Țara mea
26. Arcaşul
27. Glorie Patriei
28. Vrem Ardealul
29. Ce stai, bade, tot pe prag
30. Marşul Basarabiei
31. Imnul eroilor
32. Pui de lei
33. Cântec de leagăn
34. Doina lui Lucaci
35. Lele roşie la obraz
36. Lele, a dracului mai eşti ş. a.[129]

În presupusa documentare cercetătorii din domeniul muzicii vor zăbovi neapărat la lucrarea lui **George Breazul "Muzica românească de azi"**.[158] Noi vom desprinde din capitolul **"Educația şi instrucția"** expunerile de natură istorică. Studiul tratează problemele predării muzicii

* **A. N. R. M.**, fond **1862**, inv. **30**, dos. **61**.

în învăţământul elementar şi cel secundar, problemele învăţământului muzical special, ale pregătirii profesorilor de muzică. Unul din compartimente vine să ne relateze despre participarea României la Primul Congres Internaţional de Educaţie Muzicală de la Praga în aprilie 1936. La acest for internaţional al savanţilor, muzicanţilor şi pedagogilor România a fost reprezentată de G. Breazul. Comunicarea susţinută la Congres s-a publicat cu completări în "Archives pour la science et la reforme sociales", Melanges D. Gusti, XIII-e Annee, 1936, pag. 47 – 95. În volum separat a apărut sub titlul "Muzikerziehung în Rumanien" (Bucureşti, editura Luceafărul, 1936).

În studiul menţionat, cât şi în comunicarea de la Praga, G. Breazul insista asupra reformei radicale a învăţământului muzical din şcolile primare, secundare, teoretice, profesionale şi industriale. Conform concepţiei sale, *"muzica, potrivit naturii sale artistice şi scopului educativ ce se urmăreşte prin învăţărea ei în şcoală, nu poate fi predată ca "dexteritate", ca abilitate practică, ci ca "artă", ale cărei substanţiale valori educative au menirea să înrâurească şi să contribuie la îmbunătăţirea sufletului copilului, în faza de formaţie din vremea şcolarităţii".*[164]

Acest principiu a fost formulat în **Legea învăţământului secundar din 15 mai 1928**. Numai că după zece ani G. Breazul constata cu regret: *"cât de puţin s-a înfăptuit, ce proporţii au luat lipsurile, cât s-au înmulţit cele ce se cer înfăptuite."*[165]

Dorind să amelioreze situaţia, Ministerul Educaţiei Naţionale emite **decizia nr. 191265/937**, care urmează: *"Având în vedere că studiul muzicii în învăţământul secundar, normal, seminarial, industrial, comercial şi menajer nu dă rezultatele educative mulţumitoare, din pricină că se pierde din vedere caracterul de artă al acestui obiect de învăţământ, iar predarea muzicii în şcoală este adeseori limitată la elemente teoretice şi tehnice, fără ca elevii să fie puşi în contact direct cu însăşi [sic] valorile artistice, estetice, morale, naţionale şi sociale, cuprinse în operele de artă muzicală;*

Constatând, pe de altă parte, că, din comoara de frumuseţe muzicală, de suflet şi omenie românească, cuprinsă în cântecul nostru popular, nu au pătruns în şcoală decât pre puţine elemente, şi deci, nu în măsura necesară, pentru a putea forma baza educativă a învăţământului muzical românesc;

Decidem:

Art. 1. Profesorii de muzică sunt obligați a alcătui, pentru fiecare clasă și pentru fiecare an școlar, repertorii obligatorii de câte zece cântece, melodii sau teme caracteristice, pe care le vor pune în studiu și vor face ca elevii să le învețe și să le știe cânta în cele mai bune condiții artistice. Piesele care vor alcătui aceste repertorii, vor fi alese dintre cele mai de valoare, sub raportul artistic și educativ. O atenție deosebită trebuie acordată melodiilor populare: cântece, joc, muzică bisericească strămoșească. Aceste repertorii vor fi depuse la direcția școlii respective la începutul fiecărui an școlar.

Art. 2. Toți elevii din învățământul secundar, seminarial, normal, industrial, comercial și menajer vor învăța și vor ști să cânte cel puțin câte un exemplu din următoarele genuri de muzică populară românească: cântec de leagăn, colindă, cântec de stea, plugușor, doină (cântec lung, horă lungă), cântec propriu zis (de lume, de nuntă, de miliție), cântec bătrânesc (baladă), melodie de joc, bocet, melodie bisericească. Aceste piese vor fi alese de profesorul de muzică, dintre cele mai caracteristice și mai potrivite, ca conținut literar și muzical, cu desvoltarea sufletească a elevilor, putând întrebuința, fie pe cele mai cunoscute și valoroase aflate prin manualele de învățământ sau în colecțiile existente, fie culegând altele pe care le-ar putea găsi în regiunea în care se află școala. Se vor evita cântecele cu caracter erotic.

Art. 3. Orele de curs, care cad înainte de sărbătorile principale ale neamului și creștinității noastre, vor fi consacrate exclusiv învățării și executării de piese muzicale, care sunt în legătură cu aceste sărbători și anume:

a) În tot cursul lunei decembrie, colinde, cântece de stea, plugușorul, Irozi, etc., activitatea școlară dinaintea Crăciunului urmând să se încheie cu sărbătoarea datinelor;

b) Ultimele două săptămâni dinaintea vacanței de Paști, colinde, Sâmbăta lui Lazăr, Florii și Paști, Salcia, Lăzărelul și Prohodul (ce se cântă în Vinerea Patimilor);

c) Săptămânile dinaintea sărbătorilor de 1 Decembrie, 24 Ianuarie, 10 Mai și Ziua Eroilor, piese potrivite cu sărbătorile respective, eroice în general.

Acestea sunt, pentru moment, măsuri pe care le socotim nimerite pentru înfrânarea direcției greșite, urmate până acum la

învățământul muzicii şi care, nădăjduim, sunt de natură a forma un început favorabil educației naționale, etice, sociale şi estetice, ce urmărim prin cuprinderea şi predarea muzicii ca artă în şcoală şi sunt menite să pună temei serios unui învățământ muzical potrivit realităților şi năzuințelor spirituale ale obştei româneşti."[162]

Conținutul deciziei ministeriale m-a ajutat să înțeleg de ce după atâția ani persoanele trecute prin şcoala românească n-au uitat cântecele învățate în copilărie. La sfințirea monumentului lui Anton Crihan, în vara anului 1993, asistenței i s-a propus să execute unele cântece patriotice, potrivit momentului. Din cei prezenți, cu unele excepții, intonau doar persoanele în vârstă.

Deşi nu dispunem de documente care ar reflecta gândurile pedagogice ale lui Al. Cristea, totuşi întreaga sa activitate practică ne permite să credem că el împărtăşea concepțiile teoreticianului şi contemporanului său G. Breazul, mai cu seamă că aceleaşi concepții erau formulate şi în legile învățământului. În studiul lui G. Breazul "Muzica românească de azi" sunt puse în discuție multiple acte normative de acest gen. Vă propunem unele titluri:

1. Legea învățământului secundar din 15 mai 1928 (a ministrului Anghelescu).
2. Regulamentul personalului didactic al şcoalelor secundare din 1929.
3. Regulamentul examenelor de capacitate din februarie 1935.
4. Legea învățământului secundar din 7 mai 1934.
5. Programa analitică a învățământului muzical supraprimar (Înaltul Decret Regal nr. 2594 din 3 iulie 1937).
6. Decizia Ministerului Educației Naționale nr. 191265/937 (citată mai sus).
7. Programa analitică a şcoalelor normale de învățători (învățătoare) şi conducătoare (Înaltul Decret Regal nr. 3384 din 28 septembrie 1938).

Studierea acestor şi altor acte normative este un atractiv subiect de cercetare. De altfel, ca şi cel al manualelor şcolare care, cu mici excepții, este puțin cunoscut contemporanilor noştri. Muzicologul **Titus Moisescu**, fost director la Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din Bucureşti, reprezintă o excepție. În prefața lucrării lui **G. Breazul şi N. Saxu "Carte de cântece pentru copii"** dânsul susține: "*În țara*

noastră existau nu numai preocupări şi concepţii educaţionale de mare interes, ci şi realizări remarcabile, concretizate în manuale şi cărţi frumos şi bine alcătuite."[170]

O opinie mai detaliată despre manualele de muzică de odinioară i-am solicitat-o dlui profesor universitar, muzicologului **George Pascu (Iaşi)**. Cu o bunăvoinţă aristocratică domnia sa mi-a dictat un material, din care desprindem finalul: "*Îi mulţumesc dnei Maria Işaev pentru faptul că mi-a dat prilejul să-mi rememorez anii petrecuţi în învăţământul secundar (1934 – 44) şi în care am avut prilejul să folosesc atâtea manuale valoroase, a căror rememorare poate fi considerată reconstituire a unei bogate culturi muzicale, ce înflorea pe teritoriul Patriei Româneşti.*"

Numele autorilor de manuale menţionaţi de dl G. Pascu le-am întâlnit în anuarele instituţiilor secundare de învăţământ din Basarabia. Iar în fondul Şcolii eparhiale de fete din Chişinău am descoperit **"Tabloul de cărţi didactice secundare, valabile în învăţământ în anul şcolar 1938 – 39, publicat de Ministerul Educaţiei Naţionale"**. Documentul poate fi util pentru eventualii cercetători, de aceea îl redăm în continuare integral:

Manualele de muzică aprobate de minister din 1935, valabile până la 1 septembrie 1940:

1. Gr. Magiari şi N. Lungu (1 – 6)
2. Maria şi N. Severeanu (1 – 4)
3. Marcel Botez (1 – 5)
4. Livia Teodorescu (1, 5 – 7)
5. M.Gr. Posluşnicu (1 – 7)
6. N. Vasiliu (1 – 3)
7. V. Soloveanu (1, 2)
8. Victoria Hasnaş (7)
9. S. Drăgoi şi G. Breazul (1 – 4)
10. C. Brăiloiu şi I. Croitoru (1)

Aprobate din 1936, valabile până la 1 septembrie 1941:

1. N.Vasiliu (4)
2. D. Cuclin (1)

3. G. Gălinescu şi C. Georgescu (1 – 5)
4. Marcel Botez (6)
5. Livia Teodorescu (2)
6. Gr. Magiari şi N. Lungu (7)
7. C. Brăiloiu şi I. Croitoru (2)

Aprobate din 1937, valabile până la 1942:

1. C. Brăiloiu şi I. Croitoru (3)
2. D. Cuclin (2 – 5)
3. Faust Niculescu (1)

Aprobate din 1938, valabile până la 1943:

1. D. Cuclin (6 – 7)
2. Vicol (1 – 2)
3. A. Bena, Repertoriu coral mixt
4. Livia Teodorescu (3 – 4)
5. D. Cuclin şi N. Ionescu, Coruri de trei şi patru voci
6. C. Brăiloiu şi I. Croitoru (4)
7. Gr. A. Chirvasic (1 – 7)
8. Gr. A. Chirvasic, Caiet de muzică şi caiet coral.[63]

Din varietatea de manuale Al. Cristea a folosit în anul de studiu 1939 – 40, clasele I-II liceu, pe cele ale lui **C. Brăiloiu** şi **I. Croitoru**, iar în clasele III-VI – pe ale lui **Gr. Magiari** şi **N. Lungu** (dintr-o notiță semnată de maestru).[109]

Ne-ar plăcea să cunoaştem aprecierile lui Al. Cristea pentru manualele epocii. La fel şi ale colegilor săi de breaslă. Din ultima frază desprindem un alt subiect de mare interes: Care au fost profesorii de muzică din învățământul secundar interbelic? Ce activitate au desfăşurat? Cu cine dintre ei a colaborat, a fost în relații amicale Al. Cristea? Ce arhive personale ale muzicienilor păstrează ştiri despre el?

Dăm în continuare numele unor profesori din învățământul secundar din Chişinău (cu excepția lui Vasile Popovici, care activa la Tighina), şi unele ştiri răzlețe din activitatea lor:

1. **Anencova Suzana** (Gimnaziul industrial, Gimnaziul industrial casnic, Şcoala de gospodărie – toate pentru fete).[322]
2. **Berezovschi Mihail** (a predat în mai multe şcoli, împărțind un

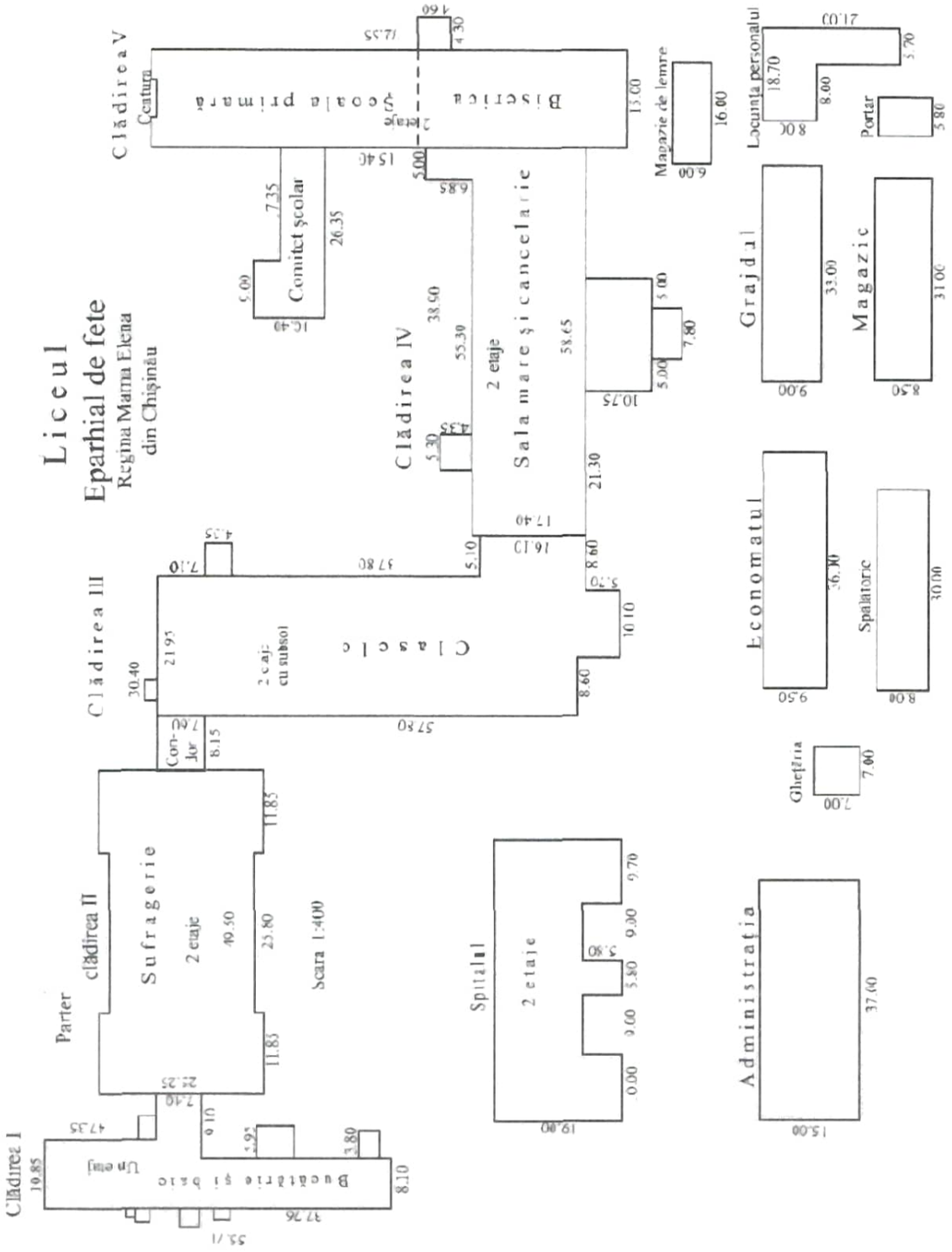
timp orele cu Al. Cristea la eparhială. Membru al Uniunii Compozitorilor Români).[46, 131, 322]

3. **Bârcă Mihail** (Şcoala eparhială, Liceul militar, Liceele de băieţi "A. Donici" şi "A. Russo". A dirijat Imnul Regal, cântat de mai multe coruri şi orchestre din Chişinău la solemnitatea dezvelirii monumentului "Regelui Ferdinand 1" în 5 februarie 1939 la Chişinău. Membru al Uniunii Compozitorilor Români).[17, 125, 132, 134, 322]
4. **Capriţa Ion** (Seminarul teologic. A editat broşura "Coruri după diferiţi autori, pentru una, două şi trei voci", pe coperta căreia anunţa cititorii: "Sub tipar de I. Capriţa: 1. Coruri pe patru voci mixte, pentru uzul tuturor şcoalelor secundare. 2. Coruri pentru voci bărbăteşti. 3. Sfânta Liturghie, pentru 4 voci mixte. 4. Coruri populare pentru 4 voci mixte. 5. Colecţie de melodii populare cu acompaniament de pian. 6. Prohodul Domnului nostru Iisus Hristos").[18, 53, 183, 244, 322]
5. **Cadea Damian** (Seminarul teologic).[322]
6. **Gâdei Grigore** (Liceele "A. Donici" şi "A. Ruso". Decorat cu medalia "Răsplata muncii pentru învăţământ" cl. 2. A "*colindat Basarabia în lung şi lat dând concerte*" cu Societatea corală "Armonia").[13, 142, 322]
7. **Harghel Gheorghe** (Gimnaziul "M. Eminescu", Şcoala profesională de fete gr. 1 nr. 1 "Reuniunea femeilor române". Din 1930 director la Şcoala de cântăreţi din Chişinău).[286, 322]
8. **Iacovlev Alexandru** (Seminarul teologic – 1913 – 18; 1938 – 40. Liceul de băieţi "Vasile Lupu" din Orhei – 1938. Liceul de fete din Bălţi – 1942. Profesor de canto bisericesc-slavon la Şcoala de cântăreţi din Chişinău – 1916).[54, 322]
9. **Iuşchevici (Iusceanu) Victor** (Şcoala normală de băieţi "Mihai Viteazul". A scris basme muzicale pentru copii: "Într-o ţară minunată", "Bastonul fermecat"; muzica la piesele lui V. Alecsandri "Harţă răzeşul" (operă comică într-un act) şi "Piatra din casă" (operetă într-un act). Ultimele două piese au fost înscenate în timpurile noastre de Teatrul "V. Alecsandri" din Iaşi (regizor – Mihai Zabolică).[47, 322, 418]
10. **Mareş Elvira** (Şcoala normală pentru fete nr.1).[322]
11. **Motelică Olga** (Liceul comercial de fete).[322]
12. **Poroseci Zaharia** (născut la 24 martie 1885 la Chişinău. Profesor la Liceul "A. Russo". A fost decorat cu medaliile "Răsplata muncii

cl. 2 pentru învăţământ" la 1922 şi "Răsplata muncii cl.2 pentru muzica bisericească" la 1925. Director fondator al revistei "Armonia" a Societăţii corale muzicale de pe lângă Liceul "A. Russo").[79, 80, 81, 322]

13. **Popovici Vasile** (Liceul de băieţi, Liceul comercial de băieţi – ambele din Tighina. A condus un program muzical în ziua de 21 mai 1938 la Radio Bucureşti, executat de elevele şi elevii din Tighina. Pasiunea pentru folclor, însă, era dominantă în activitatea sa. Într-o scrisoare din 20 noiembrie 1937, adresată lui G. Breazul, dânsul scria: *"...de multe ori îmi vine ideea să demisionez din învăţământul secundar pentru ca să-mi pot satisface pasiunea pe care o am pentru culegerea şi armonizarea cântecelor populare. Aş fi în stare să îndur toate mizeriile, numai ca să am timpul disponibil necesar pentru aceasta."* Membru al Uniunii Compozitorilor Români).[168, 322, 328]
14. **Prosie Ileana** (Liceul de fete "Principesa Dadiani").[322]
15. **Popovici Elena** (Liceul industrial de fete).[322]
16. **Popovici Traian** (Şcoala normală pentru băieţi. A dirijat corul orfanelor din Chişinău. A desfăşurat o apreciabilă activitate extraşcolară).[138, 322]
17. **Stegareov (Stegari) Mihail** (Liceul militar. Şcoala de cântăreţi din Chişinău – 1942. Dirijorul corului C. F. R. La un concert din Sala Eparhială din 19 aprilie 1936 a dirijat mai multe compoziţii muzicale naţionale. *"Ultimul număr al programului, "Bat-o focul", muzică de Al. Cristea a entuziasmat publicul."* Dirijorul Corului Mitropolitan – 1941).[140, 219, 322]
18. **Toma Anton** (Seminarul teologic, Şcoala normală de fete. Colabora cu revista "Armonia" a lui M. Gr. Posluşnicu).[18, 322]
19. **Urlescu Ion** (Seminarul teologic, Liceul "B. P. Hasdeu". Îşi petrecea vacanţa laolaltă cu Al. Cristea în familia preotului Teodor Roşca din Hogineşti, jud. Orhei).[82, 322]

Istoria pedagogiei româneşti, a învăţământului muzical de toate gradele, nu va fi completă fără valorificarea activităţii profesorilor de muzică din Basarabia. Printre aceştia, cercetătorii vor descoperi multe nume de rezistenţă. În lucrarea pe care o parcurgeţi se face încercarea de a reconstitui numele unuia dintre ei – cel a maestrului Alexandru Cristea.

Planul Școlii eparhiale de fete din Chișinău

Bătrâna şi vestita Şcoala eparhială de fete din Chişinău

Ora de gimnastică în sala cu piane şi parchetul strălucind ca o oglindă

Capela Şcolii eparhiale
de fete din Chişinău

Temuta şi respectata subdirectoare
Ana Ivanovna Şerbanovici

Profesoara de limba română
Ecaterina Nemirovschi

Scriitorul Ionel Teodoreanu în vizită la Şcoala Eparhială de fete din Chişinău.
În dreapta – Elena Alistar în haine de străjeră

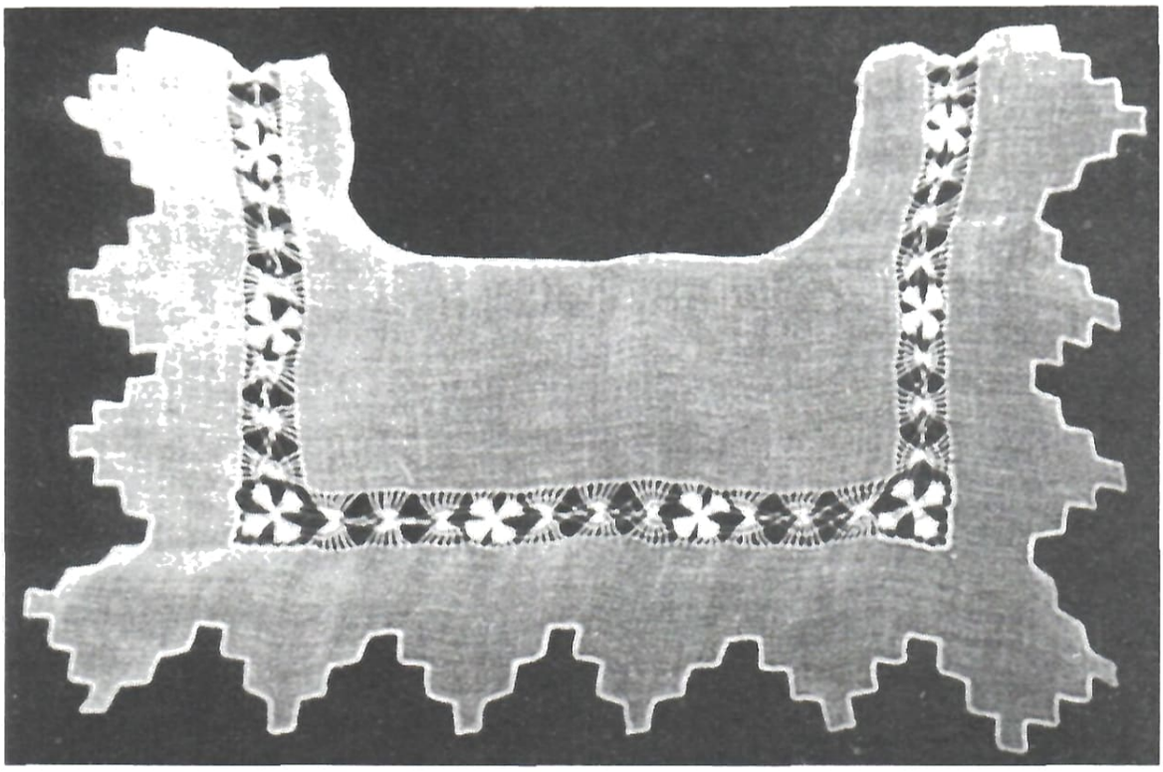
Pe un covor de iarbă în *Grădina Raiului*

La recreație în parcul Școlii eparhiale de fete din Chișinău, numit *Grădina Raiului*

Domniţele de la Eparhiala din Chişinău, în vestita şi impresionanta uniformă, culegând admiraţia trecătorilor

Frumosul guleraş alb de la uniforma eparhialistelor, confecţionat de eleve manual la orele de muncă

Elena Alistar înconjurată de *fetele sale*. În stânga - preotul și profesorul de religie Ilie Tocan

La una dintre sărbătorile Şcolii eparhiale de fete din Chişinău cu participarea fostei directoare Elena Alistar şi a succesoarei Maria Dumitrescu. În stânga Elenei Alistar - Rezidentul Regal Dinu Simion. În dreapta Mariei Dumitrescu - preotul de religie Bocanovschi (noiembrie 1938)

Directoarea Şcolii eparhiale de fete din Chişinău Elena Alistar

Elisabeta Isanos, medicul Şcolii eparhiale, sora Elenei Alistar

Directoarea Şcolii eparhiale de fete din Chişinău Maria Dumitrescu
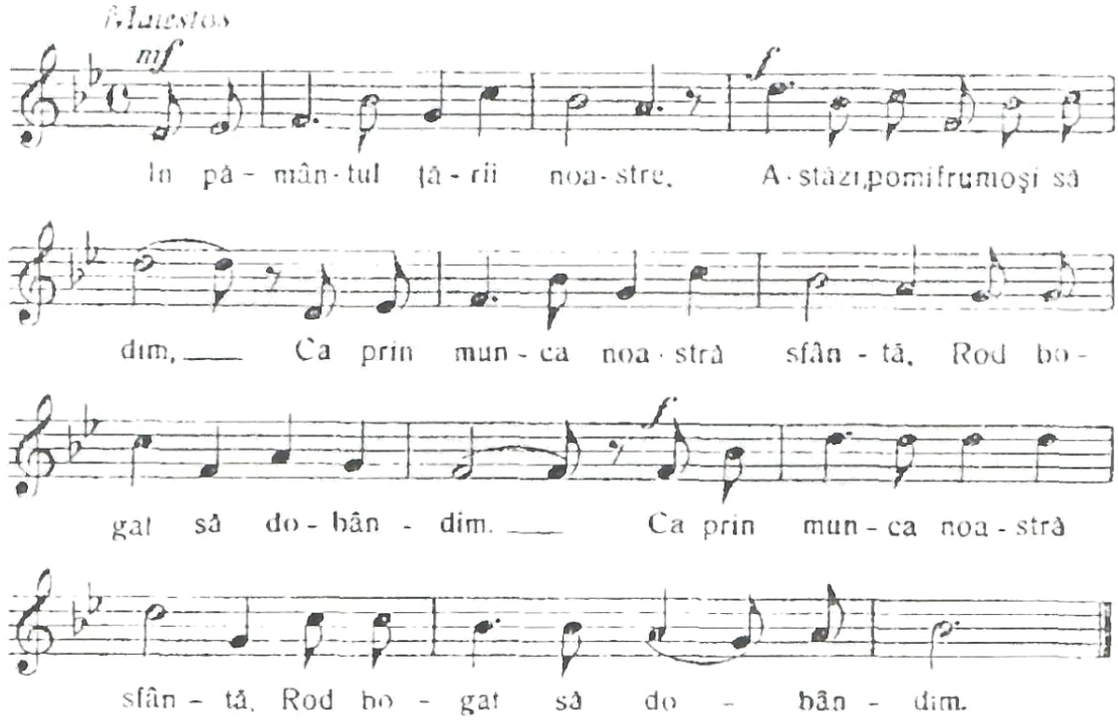

Elevele Şcolii eparhiale de fete din Chişinău în anul de refugiu la Sf. Ana, judeţul Arad, ocrotite de directoarea Maria Dumitrescu, preotul Ilie Tocan, pedagogul Ana Şerbanovici ş. a.

O revedere nostalgică a eparhialistelor şi seminariştilor din Chişinău. În centru la masă – directoarea Şcolii eparhiale Maria Dumitrescu (Bucureşti, 21 noiembrie 1976)

98. SĂDIREA POMILOR

Marțian Negrea

1. În pământul țării noastre,
   Astăzi, pomi frumoși sădim,
   Ca prin munca noastră sfântă,
   Rod bogat să dobândim. } bis

2. Orice loc și orice casă,
   Cu pomi buni, să'mpodobim,
   Cu belșug de road'aleasă,
   Țara'ntreagă, să hrănim. } bis

3. Iar acum, toți să ne prindem,
   Că vor fi bine'ngrijiți,
   Ca să crească, să rodească
   De-or ce rău, vor fi feriți. } bis

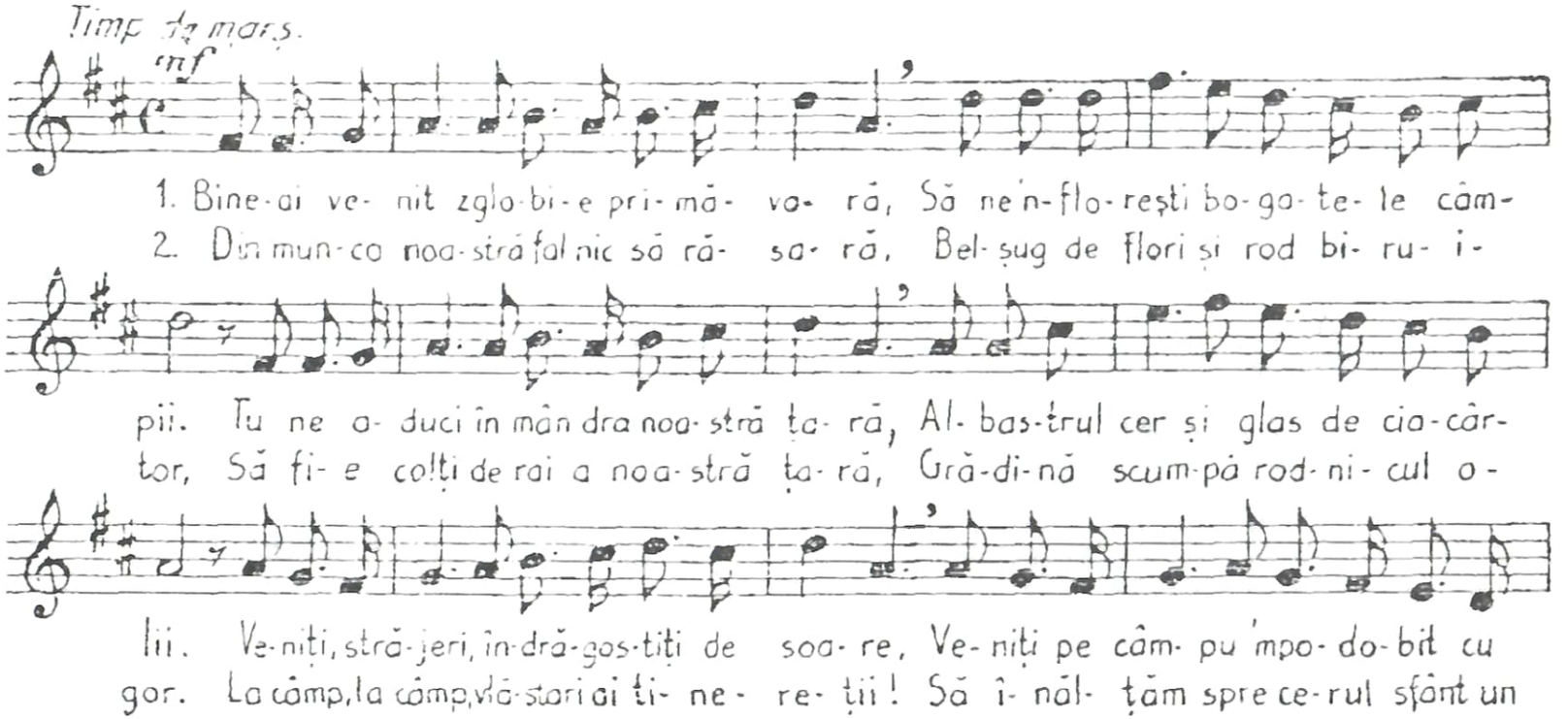
4. Căci muncind cu hărnicie,
   Vom scăpa de-orice nevoi,
   Pomii sunt o bogăție,
   Pentru țară, pentru noi. } bis

Cântecul "Sădirea pomilor", muzică de Marțian Negrea

21. CÂNTECUL SĂDIRII POMILOR.

(Versuri de: Mircea D. Rădulescu)

muzica de: C. M. TEODOSIU.

Cântecul "Sădirea pomilor", muzică de C.M. Teodosiu

Lecția de muzică cu părintele Alexandru Cristea. În centru – profesoara de limbă română Elena Muhanov. În dreapta – directoarea Elena Alistar

Profesorul de muzică Alexandru Iacovlev

Profesorul de muzică Ion Căpriță

7 XI 1941
Se aprobă intrarea în ghetou
la Dl Președinte al Comisiei
p. O.
Șef de Stat Major
Căpitan, Alexandrescu
Ale. T. Alexandrescu

Domnule Comandant

Subsemnatul Protodiacon Alexandru Cristea, profesor de muzică cam mult a îndrăznit să vă roage de bunătatea a-mi aproba intrarea în ghetoul spre a lua contact cu Dl Jurist Grău, delegatul justiției în Comisiunea de inventariere a bunurilor rămase acolo, pentru a ridica personal proprietatea mea aflată în locuința mea pe timpul deportărilor.

Cu profund respect
Protodiacon Cristea

7 XI 41
Cu [illegible] aprobare
d-l [illegible] la 11-12
[illegible]

Domniei sale
Domnului Comandant Militar al Guvernământului
Chișinău

Document scris şi semnat de Alexandru Cristea

Numai înflăcărata iubire pentru copil şi muzică, credința tare într-un ideal, convingerea nestrămutată în valorile de transformare şi înnobilare, cu care o asemenea activitate poate înrâuri sufletul în formație al copiilor, numai sentimente şi convingeri de înalt idealism pot provoca şi susține truda fără seamăn a profesorului de muzică, pentru pregătirea şi dirijarea corului şcolii.[166]

George Breazul

"Sublimul era totdeauna gradul la care se înălța părintele Cristea în opera sa"

Dacă ziariştii epocii ar fi practicat mai mult dialogurile, am fi aflat probabil de la Alexandru Cristea despre prețul sublimului ce-i definea activitatea dirijorală. Deoarece mărturiile lui ne lipsesc, vom apela la opinia contemporanului său **George Breazul**: "*Organizarea şi pregătirea corului şcolii ca şi participarea activă şi conducerea lui la serbările naționale, culturale, religioase şi şcolare, se consideră, în general, printre cele mai însemnate obligații didactice, artistice şi educative din câte cad în sarcina profesorului de muzică(...) Nu ştiu cum să arăt, ce muncă aspră, obositoare peste fire, extenuantă, este pregătirea corului. Îmi vine foarte greu să spun, dar spun din experiența unui sfert de veac de dirijor de cor şcolar, că nu cunosc o muncă mai istovitoare, în care toate puterile de viață ale unui biet om, să fie mai greu puse la încercare, ca în pregătirea şi conducerea elevilor pentru o activitate corală. Am convingerea că toate orele de curs la un loc, poate că nu au nici valoarea, dar mai*

ales, nu sleiesc puterile unui profesor ca o oră de ansamblu coral. Căci nu este de privit o asemenea activitate a profesorului de muzică în rândul îndeplinirii obişnuite, cât de zeloase, a îndatoririlor didactice. Ci, puterile artistice, cunoştinţele teoretice, râvna educativă, responsabilitatea morală, sentimentele, cea mai încordată atenţie, neîncetată stăruinţă, o permanentă şi chinuitoare umbră de îndoieli şi teamă, avânt şi descurajare, cele mai variate mişcări sufleteşti, necurmată agitaţie psihică şi chiar trupească, frământă şi sleiesc energia, nervii, puterile profesorului."[163]

Această avalanşă verbală emotivă dezvăluie cu prisosinţă preţul perfecţiunii unui dirijor de cor. Ce-l determina totuşi pe Al. Cristea să poarte în spate o asemenea povară? Răspunsul sub care, cu siguranţă, ar fi semnat şi dânsul, vine tot de la George Breazul. Îl găsiţi în motoul capitolului pe care-l parcurgeţi. Vă propunem să-l recitiţi...

* * *

În lipsa mărturiilor lui Al. Cristea posibil nu greşesc mult afirmând că dintre toate preocupările muzicale ale acestuia, dirijarea corului a fost activitatea lui preferată. Am sesizat acest lucru parcurgând articolele marcate de numele său, ascultând amintirile contemporanilor. Aliniatele ce urmează, pe lângă faptul că susţin afirmaţiile de mai sus, vor completa şirul de aprecieri despre dirijorul Alexandru Cristea:

"*Părintele Cristea iubea muzica. Dar mai mult decât toate îi plăcea să dirijeze. Oridecâteori s-a apucat Alexandru Cristea să organizeze un cor, a reuşit. Şi asta îl făcea să fie iubit şi admirat de toată lumea.*" **(Vasile Ţepordei)**[405]

"*Când apărea în faţa corului spre a-l dirija, părintele Cristea îi dădea nerv. Era numai energie şi atenţie. Orice greşală cât de mică o observa imediat. Şi-l indica pe vinovat pe loc. Dintr-o sută şi două chiar. Atâta dinamism cât mi-a fost dat să văd la acest ales între aleşi, n-am pomenit şi nici nu mi-am închipuit că poate cumula în sine un om atâta putere de pătrundere. Basarabia a avut mulţi muzicanţi şi mai are. Dar ca să execute şi să interpreteze ca părintele Cristea, mai rari. În special bucăţile populare culese, aranjate şi*

armonizate de el, erau extraordinare. (...) Când îl ascultai îți venea parcă să zbori. Te îndemna ceva să te rupi din cele ale pământescului și vremelnicului și să sbori spre cele ale slavei cerului și ale veșniciei ori în ce stare sufletească te-ai fi aflat. (...) Sublimul era totdeauna gradul la care se înălța păr. Cristea în opera sa." **(V. Țepordei)**[404, *]

"*Ca dirijor, Alexandru Cristea aprindea glasurile pe care le conducea. A fost cel mai impetuos și mai duios conducător de cor, care a zăpăcit invidia multora. Fără să-și arunce mâinile în toate părțile, ca pe niște vâsle fără cumpănă, fără să-și clocotească părul, ca într-o tremurare epileptică, Alexandru Cristea știa, în afară de zguduitoarea strângere a glasurilor într-o deplină armonie, să-și păstreze frumusețea ținutei și să sondeze respirația ascultătorilor săi. Părea un rug în plină ardere, la căldura căruia se desmorțesc simțirile, apropiindu-se de cer. Spun cei ce au cântat sub conducerea lui, că producea o adevărată electrizare împrejur și succesul și-l împărtășea cu toții, ca pe un cadou de bună înțelegere din partea lumii.*" **(S. Matei Nica)**[300]

"*Degetele dirijorale, din care se desprindea melodia ca un abur supraomenesc, ale preotului Alexandru Cristea, nervul incandescent din priviri în timpul conducerii corului, fierbințeala cu care știa să crească cuceritoarea plămadă a sunetelor, transpirația tulburătoare cu care-și îmbrăca eforturile de topire a propriei lui transpuneri muzicale, toate acestea, astăzi când nu le vom mai vedea și auzi, ne fac să înțelegem că odată cu moartea profesorului Alexandru Cristea s-a frânt și o parte din sufletul acestei provincii.*" **(S. Matei Nica)**[301]

Dezvăluind laturile de activitate ale lui Al. Cristea, **Nicolai Costenco** îl considera "*mai ales strălucit dirijor basarabean*" și constata cu satisfacție că în Basarabia "*o pleiadă de maeștri dirijori organizează cu pasiune și virtuozitate coruri care uimesc țara la concursuri. Notăm corul care va rămâne în istorie al părintelui*

* Vasile Țepordei a vorbit admirativ despre Al. Cristea și în articolul "*Muzicanți, fiți atenți!*", semnat cu pseudonimul *Vlad Țepeș* // *Raza*. – 1934. – 28 ian. – p. 2.

M. Berezovschi, alături de care, pe picior de egalitate, îl socotim pe părintele diacon Cristea Alexandru. (...) Sufletul basarabean rebel la disciplină, sub bagheta acestui magician, produs direct al conştiinţei muzicale tradiţionale din Basarabia, se lasă închegat în tact şi tonalitate; prezenţa acestui omuleţ cu ochi scăpărători şi barbişonul în vânt electriza".[330]

"*Maestrul baghetei muzicale din Basarabia*" – astfel era numit Al. Cristea într-un material dedicat lui Liviu Marian, publicat în ziarul **"Basarabia"** din **9 decembrie 1942**.

Dacă adăugăm la acest medalion de aprecieri amintirile fostelor coriste (vezi capitolul "Amintiri..."), vom avea o imagine mai completă a dirijorului Al. Cristea.

Medalionul ar fi mai bogat, dacă am cunoaşte şi opiniile muzicienilor, de care însă momentan nu dispunem. Doar în volumul lui **George Breazul "Scrisori şi documente"**, am dat de o scrisoare din **14 iunie 1938**, semnată de **Mihail Bârcă** către **G. Breazul** cu fraza: "*Ce crezi, dacă dau păr. Cristea câteva lecţii de teorie şi clasa de cor la Conservatorul Municipal, fac bine? Sunt silit să fac acest lucru si pentru că V. Popovici, fiind şi anul acesta la Tighina, nu se poate ocupa serios de conservator.*"[169] Informaţia însă ne oferă mai multe întrebări decât răspunsuri.

Al. Cristea a repurtat numeroase succese dirijând peste 20 de ani corul Şcolii eparhiale de fete din Chişinău. Dar care a fost primul cor din viaţa lui? Când s-a produs debutul artistic? Deocamdată putem vorbi documentat despre activitatea lui de dirijor începând cu perioada din Ismail. Faptul se datorează scriitorului **Nicolae Dunăreanu**, care a descris împrejurările cunoştinţei sale cu maestrul. Lucrurile s-au întâmplat la un moment de răscruce istorică. Mărturiile scriitorului, sosit din Vechiul Regat, prezintă un document tulburător şi pentru istoria pedagogiei din Basarabia. Ele redau greutăţile, obstacolele, prin care trecea şcoala românească din ţinutul răsăritean în primii ani după Unirea de la 1918. Iată de ce le vom reda în continuare aproape integral: "*L-am cunoscut în vremuri grele, pe timpul încrucişerilor naţionale, la răspântia anilor 1918 – 1919 la Ismail. Primisem din partea profesorului Ciobanu, pe atunci directorul învăţământului din Basarabia, o telegramă prin care eram numit profesor de limbă română la liceul de*

băieți din marele port dunărean. (...) Dar liceul era pustiu, nici director, nici profesori, nimeni care să-ți dea o lămurire. Profesorii ruși se ascunseseră ca șoarecii în găuri, iar ostilitatea lor în privința noastră, era mai mult ca vădită... Umblam rătăcind pe ulițele largi ale frumosului oraș, mă duceam în port, privind Dunărea, și nu știam ce să fac. Un singur coleg, care venise și el la câteva zile după mine, profesorul Mihail Timotin, era tot așa de dezorientat... Sfătuindu-ne ce era de făcut, am început să căutăm profesori. De cei vechi, toți ruși, nici vorbă... Ei nici pe departe să creadă într-o temeinică rămânere a noastră pe pământul Basarabiei. La Catedrala din Ismail era paroh însă protoiereul Kirilă, un venerabil preot și profesor de religie la liceul de băieți. Iar șeful corului regretatul nostru cântăreț... (Al. Cristea – n. n.). Ne-am adresat lor, și împreună am început să punem la cale modul cum s-ar putea deschide liceul. Cl. I, nici vorbă, trebuia să fie românizată. Umblând prin mahalale, făcând apel la fiii refugiaților dobrogeni, căci Dobrogea era încă ocupată, am putut înjgheba un număr de elevi pentru cl. I. Mai târziu a venit și directorul, profesorul brăilean, Nică Dumitrescu, și liceul a luat ființă, profesorii ruși primind să-și iee locurile însă cu predarea în limba rusă. Un greu început a fost acela, al școalei românești în anul 1918... Elevii bolșevizați și ațâțați de profesorii ruși căutau să pună cât mai multe piedici în calea unui bun mers al școalei. A trebuit multă tactică și răbdare, ca să se formeze un corp profesoral din profesori amestecați, și cu elevi crescuți în spiritul vechilor stăpânitori. Dar unul din acele elemente de valoare cu suflet de adevărat român, și care și-a pus tot sufletul pentru izbânda cauzei românești în orașul de port din sudul Basarabiei, a fost părintele Cristea, profesorul de muzică. Parcă îl văd, după aproape un sfert de veac, cum își aduna elevii, îi sfătuia, și cu vocea lui blândă, dar plină de foc, căuta să înjghebe un cor românesc. Și n-a fost zi mai măreață și mai plină de entuziasm ca atunci, când păr. Cristea în mijlocul elevilor lui, la două luni după deschiderea liceului, a apărut pe scenă cu un cor de elevi, mulți îmbrăcați în ruseşte, dar cântând în locul imnului rusesc, minunatele noastre imnuri: "Trăiască Regele" și "Pe-al nostru steag". Cine a trăit ceasurile acelea și l-a văzut pe iubitul nostru cântăreț, cu câtă însuflețire își dirija copiii, cu câtă mândrie căuta să se achite de marea, dar greaua însărcinare, n-au să-l uite toată viața... Nu era în persoana

lui simplu profesor de muzică, ci era personificarea unui crez, a unei izbânzi de mai bine de un veac pe pământul Basarabiei dezrobite. El însuşi moldovan, fiu al Basarabiei, concretiza în ceasurile acelea dorul şi durerile, bucuriile şi speranţele unui neam întreg... Şi aşa a fost toată viaţa lui, acest mare cântăreţ şi compozitor. Modest până la ultima literă a cuvântului, blând ca un copil, uita de persoana lui când era vorba de a-şi pune personalitatea în serviciul şcoalei şi a neamului."[252]

Remarcat de autorităţile şcolare şi bisericeşti, în septembrie 1920, Al. Cristea este transferat în oraşul natal Chişinău şi încadrat profesor de muzică la Şcoala eparhială de fete. N-a încetat să se dăruiască şcolii, muzicii şi neamului. Îşi trăia viaţa într-un neastâmpăr cultural, astfel că în 16 ani de activitate corul dirijat de el a înregistrat peste o sută de serbări şcolare şi culturale, fiind apreciat de M. S. Regele Carol II, Preafericitul Miron, Patriarhul României, Ministrul Instrucţiunii Publice Anghelescu, alţi demnitari ai statului (dintr-un certificat, semnat de E. Alistar).[133] Cu doi ani mai înainte, în 12 iunie 1934, E. Alistar a expediat Ministrului Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor o adresă, din care citäm: "*În şcoală totdeauna e de un extrem de valoros ajutor la serbările şcolare, unde elevele execută atât bucăţi clasice cât şi compoziţii proprii ale s. sale culese din folclorul basarabean, tot atâta stăruinţă şi succes are păr. Cristea şi în conducerea corului bisericesc al şcoalei. Dar activitatea păr. Cristea nu se mărgineşte numai cu zidurile şcoalei, ci el cu corul dirijat de s. sa apare la toate festivităţile cu caracter public în zilele naţionale sau comemorări de persoane şi evenimente. Având în grija sa elevele Şcoalei Normale de fete nr. 2 (de pe lângă Liceul eparhial) păr. Cristea ştie să împărtăşească elevelor sale gustul şi măiestria pentru conducerea corurilor şcolare, aşa că elevele absolvente plecate la posturile lor de la ţară duc cu ele cântecul românesc prin toate unghiurile ţării.*"[133]

Aprecierile contemporanilor ne permit să afirmăm, că pasionatul dirijor îndeplinea cerinţele programelor analitice privitor la activitatea corală din şcoli. În **"Programa analitică a Şcoalelor normale de învăţători (învăţătoare) şi conducătoare"** (Decretul Regal 3384 din **28 septembrie 1938**), la compartimentul **"Corul"**, citim: "*Exerciţiile corale urmăresc: 1) să contribuie la educaţia şi instrucţia muzicală a viitorilor învăţători, alături de celelalte exerciţii şi noţiuni prevăzute de programa analitică a muzicii, (...) 2) să studieze repertoriul necesar*

pentru festivități școlare, naționale și religioase; și 3) să pregătească pe elevi în vederea rolului de dirijori de cor școlar, bisericesc și sătesc (la căminele culturale), dându-le cunoștințele și practica necesară pentru organizarea, instruirea, interpretarea și dirijarea corului, învățând repertoriul coral indispensabil pentru școală, biserică și sat. (...) Piesele puse în studiu la ansamblul coral vor avea caracterul moral, național, religios, social și estetic potrivit menirei educative a muzicii în școlile normale. (...) Chiar de la începutul anului școlar, profesorul va fixa și pune în studiu repertoriul pentru următoarele festivități: deschiderea cursurilor, 1 Decembrie, serbarea datinilor de Crăciun, 24 Ianuarie, serbarea primăverii (a cântecului), ziua eroilor, 8 Iunie, ziua mamei, ziua copilului, patronul școlii, Vinerea Patimilor (Prohodul) și sfârșitul anului. Fiecare școală normală își va avea corul său bisericesc, care va da răspunsurile liturgice la capela școlii, la biserica de care ține școala, sau la o altă biserică din apropiere."[161]

Prin reprezentațiile corale susținute, Al. Cristea a desfășurat o largă propagandă național-românească. Este regretabil că nu dispunem de reflecțiile lui asupra importanței muzicii corale și a corurilor școlare pentru cultura unui popor. Dar este foarte probabil ca profesorul de muzică de la Școala normală de învățători din Cluj, **I. Șerban** să fi sintetizat, în articolul său **"Despre ansamblul coral în școlile normale și secundare"**, gândurile tuturor profesorilor, dirijorilor din învățământul secundar de altădată:

"Corurile școlare îndeplinesc în general următoarele condiții:

1. Au caracter instructiv. Însemnătatea ansamblului coral o știe fiecare profesor de muzică. Iar publicul laic nu comite chiar o greșeală, când judecă muzicalitatea și capacitatea elevilor după felul cum s-a executat un cor. Căci dacă adevărata bază a cunoștințelor muzicale o primește elevul la ora de muzică, în cântarea în ansamblu coral elevul are ocaziunea să-și pună în aplicare toate cunoștințele sale muzicale teoretice și practice. Am putea zice, că – aproape exclusiv – numai în ansamblu coral se dezvoltă cu adevărat muzicalitatea elevilor, în deosebi simțul ritmic atât de important în muzică, elevii primesc într-o măsură oarecare – inconștient – chiar și noțiunea formei muzicale precum și a armoniei dintre voci.

2. Caracter educativ. Corurile școlare prin conținutul lor desvoltă în elevi sentimentul religios, patriotic, moral ș. a., și întru câtva și simțul estetic. Prin urmare am putea zice, că nici un studiu din

şcoală nu îşi îndeplineşte atât de bine scopul educativ ca muzica: ea contribuie poate mai mult la formarea caracterului elevului. (...) Muzica prin natura sa are înrâurire asupra mai multor facultăţi sufleteşti deodată, pretinde dela elev o deosebită încordare a atenţiunei, o concentrare a forţelor sale sufleteşti. Executarea celui mai simplu cântec pretinde dela elev exactitate absolută în ce priveşte melodia şi ritmul, cere deci o conştiinciositate deosebită. (...)

3. Corurile şcolare trebuie să conţină o muzică cât se poate de atrăgătoare pentru elevi şi de efect pentru auditoriu. (...) Aici din punct de vedere melodic, ritmic şi armonic. Corurile prelucrate din muzica poporală sunt cele mai potrivite pentru şcoală nu numai din punct de vedere al uşurinţei executărei, dar şi din punct de vedere al educaţiunei. (...) Aceasta însă nu înseamnă, ca să excludem orice compoziţiuni corale streine. Există o mulţime de compoziţiuni corale streine foarte frumoase, potrivite pentru şcoală, cari au devenit aşa zicând un bun internaţional, şi cari trebuie să facă parte din repertoriul oricărei şcoli."[380]

Revista profesorilor de muzică **"Armonia"**, editată de **M. Gr. Poslușnicu**, a dezbătut în paginile sale problema crizei repertoriului coral în şcoli. În numerele **1** şi **2** ale anului **1929**, ea a venit în ajutorul profesorilor cu un **"Repertoriu coral bisericesc"**, care conţinea 56 de titluri. Iar în numerele din ianuarie-martie 1930 redacţia recomanda şcolilor secundare o listă de compoziţii religioase şi laice cu caracter patriotic şi naţional. Prima listă a fost alcătuită de compozitorul **D. G. Kiriac** în următoarele împrejurări descrise de redacţie. În dorinţa de a se da în biserici o cât mai mare dezvoltare cântării corale, arhiereul Visarion, pe atunci episcop de Argeş, a cerut Ministerului Cultelor instituirea unei comisii, care s-a şi creat în martie 1923. Din componenţa ei făceau parte Episcopul Visarion, D. G. Kiriac, Al. Zira, N. Nona, I. Popescu-Pasăre şi Ştefan Popescu. Comisia avea misiunea de a cerceta toate repertoriile existente, pentru ca ulterior să se alcătuiască din ele colecţii alese pentru corurile instituţiilor bisericeşti şi şcolare. Din di-verse motive intenţia n-a fost realizată. Însă lista alcătuită de maestrul D. Kiriac a fost expediată în februarie 1923 Episcopului Visarion. Ea era incompletă, după cum susţinea autorul, şi fără aprecieri asupra valorii compoziţiilor.

Atât prima, cât şi a doua listă constituie pentru noi o iniţiere în studierea şi alcătuirea bibliografiei muzicale retrospective, a repertoriilor corale din

perioada interbelică. Sper că mai avem şansa de a descoperi partiturile compoziţiilor lui Al. Cristea în arhiva celor care s-au preocupat de această problemă. Căci redacţia revistei "Armonia" anunţa la 1929 că va "*stărui neîncetat ca acţiunea părăsită destulă vreme, să fie reluată cu toată râvna trebuitoare, fiind spre înfrumuseţarea culturii şi uşurarea răspândirii repertoriilor selecţionate în tot cuprinsul ţării noastre*".[360]

Dăm mai la vale ambele repertorii publicate în revistă, admiţând că ele au putut fi călăuză şi pentru Al. Cristea în pregătirea numeroaselor spectacole şcolare, publice şi religioase.

Repertoruil coral bisericesc pentru cultul creştin ortodox (şi greco-catolic)

1. Liturghia de G. Musicescu pentru cor mixt şi diferite alte cântări.
2. Aceiaş, aranjată pentru cor de bărbaţi de T. Teodorescu.
3. O liturghie mai veche a lui G. Musicescu pentru cor mixt, tipărită la 1882 la Bucureşti în tipografia medelnicerului I. Cartu.
4. Serviciul cununiei de G. Musicescu pentru cor mixt.
5. Liturghia aşa zisă Grecească de Preyer (Viena) pentru 1 voce de femeie şi 3 bărbăteşti (S. T. B I, B II). Aceasta aranjată pentru S. A. T. B.
6. Liturghie grecească pentru cor mixt armonizată de muzicanţi austriaci (la Viena).
7. Axioane şi tropare greceşti pentru cor mixt de aceeaşi autori.
8. Liturghie sârbească pentru cor de bărbaţi.
9. Liturghie pentru 3 voci egale de G. Ionescu.
10. Liturghie pentru 3 voci egale de I. Popescu-Pasăre.
11. Cântări religioase de I. Voropchievici.
12. Liturghie pentru cor de bărbaţi de V. Vasilescu.
13. Diferite cântări religioase.
14. Liturghie pentru cor mixt de Ed. Wachmann.
15. Axioane şi alte cântări religioase în fascicole separate de Ed. Wachmann.
16. Troparele duminicale pentru cor mixt de Ed. Wachmann.
17. Troparele praznicale pentru cor mixt de Ed. Wachmann.
18. bis Liturghie pe 2 voci pentru copii de Al. Podoleanu.
19. Altă liturghie mai veche pentru cor mixt de Ed. Wachmann.
20. Câteva concerte religioase de D. Bortneanschi, traduse în româneşte.

21. Alte concerte de Bortneanschi, traduse în româneşte.
22. Repertoriu coral religios de I. Bunescu. Liturgii de I. Bunescu, Al. Flechtenmaher, Ed. Wachmann, şi diferite cântări religioase de Al. Podoleanu şi Mugur, I Băjenaru, Fotino, G. Ionescu şi alţii.
23. Liturghie pentru cor mixt de G. Dima.
24. bis Liturghie pentru cor bărbătesc de G. Dima.
25. Axioane şi alte cântări de biserică pentru cor mixt şi bărbătesc în fascicole de G. Dima.
26. Serviciul înmormântării şi cântări funebrale pentru cor mixt şi bărbătesc.
27. Liturghie şi diferite cântări religioase scrise în timpul războiului mondial de G. Dima, în manuscris.
28. Liturghie pentru cor de bărbaţi de T. Cerne.
29. Liturghie pentru 3 voci egale de G. Musicescu.
30. Liturghie pentru cor bărbătesc de I. Vidu.
31. Liturghie pentru 3 voci egale de I. Vidu.
32. Diferite cântări religioase pentru cor (tipărite şi manuscript) de I. Vidu.
33. Liturghie pentru cor mixt (tipărită) de A. Sequens.
34. Diferite cântări religioase de A. Sequens.
35. Liturghie pentru cor mixt (manuscript) de A. Sequens.
36. Diferite cântări religioase (manuscript) de A. Sequens.
37. Liturghie pentru cor mixt de Fr. Hubic.
38. Concerte şi diferite cântări religioase (manuscript) de Fr. Hubic.
39. Diferite cântări religioase pentru cor mixt şi bărbătesc de Al. Mihăilescu.
40. Cântări religioase pentru cor (tipărite şi în manuscript) de Aug. Bena.
41. Liturghie pentru trei voci egale şi alte cântări, cu volumul tipărit de P. S. S. Episcopul Nifon.
42. Liturghie pentru cor mixt de S. Niculescu.
43. Cântările liturghiei Sf. Ion Gură de Aur de Ioana Ghica-Comăneşti, revăzută de D. G. Kiriac pentru cor mixt.
44. Liturghie şi diferite cântări religioase pentru cor (tipărite şi manuscript) de M. Berezovschi.
45. Pentru liturghiile greceşti se pot lua informaţii fie dela biserica din Bucureşti, sau dela cea din Viena, sau dela legaţia Grecească.
46. Pentru cântările ruseşti se pot lua informaţii fie dela d. Berezovschi,

fie dela ceilalți din Chișinău.

47. Liturghie pentru cor mixt cu text românesc și slavon de E. Mandicevschi (manuscript), ș. a. (a se vedea revista – n. a.).[360]

Repertoriul școlar al școalelor secudnare

Repertor religios

1. Liturghia pentru voci egale de Teodor Teodorescu (Iași).
2. Liturghia pentru voci bărbătești de George Dima (Cluj), G. Ștefănescu, Antonie Sequens (Caransebeș).
3. Liturghia pentru voci mixte bărbătești și egale de M. Berezovschi (Chișinău).
4. Liturghia pentru voci mixte de G. Musicescu, Aurel C. Popovici (Arad), Constantin I. Baciu (Iași), Mihail Rădescu (Craiova), Ioana Ghica-Comănești, A. Sequens, Ioan Bohociu (Galați).
5. Îngerul a strigat de A. Sequens.
6. Cantată religioasă de I. Bohociu.

Repertor laic

1. Culegerea de 60 coruri mixte de Sava Columba (Cluj).
2. Colecție de coruri mixte (3 caiete), de coruri bărbătești (3 caiete) de Sabin Drăgoi (Timișoara).
3. Colecție de coruri mixte și bărbătești de Ioan Vidu (Lugoj).
4. Două colecții de coruri mixte și bărbătești de N. Oancea (Brașov).
5. Cântece de copii cu acc. de piano de Ana Pavelescu-Dimo.
6. Cântece populare românești pentru cor bărbătesc de T. Teodorescu.
7. 29 de coruri mixte, bărbătești și femeiești de A. Bena (Cluj).
8. 6 fascicule cu coruri bărbătești și femeiești de C. Porumbescu.
9. Codrule-Codruțule, pentru cor bărbătesc de A. Sequens.
10. Zece coruri mixte de I. Danielescu (Ploiești).
11. Imnul școalei pentru 3 voci femeiești de I. Danielescu.
12. Zece coruri mixte de Enrico Mezetti (Iași).
13. Melodii populare românești pentru solo, cor și piano de C. I. Baciu
14. 9 coruri mixte și bărbătești de I. Bohociu.
15. 8 coruri bărbătești de I. Bohociu.

16. Madrigal pe o temă populară pentru cor mixt de Stan Golestan.
17. Două volume de cântece populare româneşti de N. Oancea.
18. Cântece pe 1, 2, şi 3 voci egale de Timotei Popovici (Sibiu).
19. Florile dalbe, colinde pentru cor mixt şi bărbaţi de Timotei Popovici.
20. Mama lui Mihai (baladă), Rapsodia română, Năluca şi Farmec de primăvară – toate pentru cor mixt şi orchestră, 10 cântece patriotice – pentru cor şi orchestră de A. C. Popovici-Racoviţă.
21. Anacreontice, coruri vesele, cântece naţionale pe 3 voci de G. Gălinescu (Iaşi).
22. 43 coruri mixte pe voci egale de Al. Zira (Cernăuţi).
23. 29 cântece poporale şi melodii vechi româneşti, în 10 caiete, 17 cântece pentru cor bărbătesc de G. Dima.
24. Colecţiune de coruri şcolare pe 3 voci de I. Solovin (Craiova).
25. Amintiri din şcoală, coruri pentru 2 şi 3 voci de M. Rădescu (Craiova).
26. Colecţiune de folclor în 3 caiete de G. Dumitrescu-Bistriţa.
27. Colecţiune de 20 coruri mixte de M. Gr. Posluşnicu.[362]

În anii de după 1936, numărul manifestărilor culturale semnate de Al. Cristea a trecut mult de cifra anunţată de E. Alistar. Când vor fi indexate toate publicaţiile periodice din Basarabia interbelică, vom avea posibilitatea să alcătuim o cronică a acestor manifestări – parte integrantă din peisajul culturii româneşti. Aici dăm în continuare doar unele, descoperite de noi:

1934, mai. Şcoala eparhială de fete şi-a sărbătorit 70 de ani de existenţă. O manifestare de importanţă majoră, la care n-a lipsit corul dirijat de Al. Cristea.[370]

17 [iunie] 1934. Duminică, din iniţiativa corpului didactic secundar din Chişinău, în Sala Eparhială, a fost omagiat compozitorul C. Porumbescu. Serbarea a deschis-o conferinţa lui Liviu Marian. Au fost executate aproximativ 13 compoziţii ale omagiatului: *"La executare au contribuit profesorii şi profesoarele de muzică din localitate: d-ra Cojuhareva, d-na Poltzer, d-nii Pavlov, Munteanu, Stegareov.* ***Corurile Şcoalei Eparhiale de fete şi a studenţilor teologi de sub conducerea iscusitului maestru-dirijor prof. diacon Cristy a uimit pe ascultători, încât cu drept cuvânt d-l prof. Niculiţă, luând cuvântul la sfârşit a zis că corurile pentru asemenea cântări ar***

***trebui premiate iar păr. Cristy decorat** (subl. n.)*". S-au interpretat: "Pe-al nostru steag", "Ştefan cel Mare şi altarul m-rei Putna", "Balada", "Serenada", "Pe malurile mării", "Cântec de primăvară" ş. a.[321]

1936, 2 ianuarie. Tradiţionala serbare a clerului din Chişinău în jurul Pomului de Crăciun. La evocarea frumoaselor obiceiuri strămoşeşti a asistat şi Mitropolitul Gurie. ***"Corul clericilor, condus de păr. Al. Cristea a fost un lung timp aplaudat pentru cântecele "Buna dimineaţa la Moş Ajun" şi "O, ce veste minunată", prin care şi-a afirmat încă odată renumele de un bun dirijor"** (subl. n.).*[363]

1936, 5 martie. În prima zi a Congresului cântăreţilor bisericeşti din Basarabia, la şedinţa de după amiază, corul Asociaţiei cântăreţilor, condus de Al. Cristea, a susţinut un concert: "***Atât bucăţile executate cât şi conducerea păr. Cristi au întrecut aşteptările** (subl. n.). În special delegaţii din restul ţării au rămas încântaţi, întrucât au avut ocazia să asculte prima dată în viaţă un asemenea cor compus din cântăreţi."*[226] În acelaşi număr s-au publicat reflecţiile profesorului de religie Ilie Tocan despre congresul numit. Spre final acesta remarca: "*Încheind nu pot să nu împărtăşesc tuturor impresia ce mi-a lăsat-o minunatul cor al cântăreţilor, care sub conducerea unui minunat cântăreţ ne-a dat o fină şi neîntrecută executare a câteva bucăţi liturgice.*"[406]

1938, ianuarie. La întrunirea clerului din or. Chişinău în jurul Pomului de Crăciun, "*în prezenţa Mitropolitului Gurie, s-a desfăşurat un bogat program artistic.* ***Corul cântăreţilor sub conducerea p.c. diacon A. Kristi, a cântat mai multe bucăţi, care s-au remarcat prin fineţea execuţiei** (subl. n.). Apoi totul a trecut pe seama copiilor, cari cu mult elan, c-o însufleţire de nedescris, au executat cântece, bucăţi la pian, la vioară etc. A urmat filmarea datinelor şi obiceiurilor de Crăciun în diferite ţări. Totul s-a sfârşit prin o gustare, servită tuturor oaspeţilor în localul şcoalei de cântăreţi*".[272]

1938, aprilie. Chişinăul sărbătorea 20 de ani de la Unirea Basarabiei cu Ţara: "*Din grija d-lui General Georgescu Pion, preş. secţiunii culturale a Ligii Culturale din Chişinău şi osteneala d-lui profesor Ciulcu a avut loc o serbare frumoasă în Sala Eparhială, unde a conferenţiat d-na E. Alistar-Romanescu*

"Despre mişcarea naţională în Basarabia" în faţa tineretului şcolar şi a cetăţenilor cari n-au mai încăput în sala fostului Sfat al Ţării. ***Aici corul liceului eparhial de fete şi al seminarului teologic de sub conducerea păr. Cristea şi corul interşcolar condus de dl prof. Traian Popovici, au cântat arii naţionale*** *(subl. n.). Apoi a vorbit dl general Ciupercă, comandantul corpului armată, sfătuind tineretul să i-a pildă de la înaintaşii cari au sângerat să le lase lor un neam întregit şi o ţară mărită."*[372]

1940, 24 – 25 mai. În acele zile la Chişinău, în sala festivă a Primăriei, s-a ţinut Adunarea generală ordinară a membrilor Societăţii Scriitorilor din Basarabia. *"După şedinţă scriitorii s-au îndreptat spre Sala Eparhială, unde a avut loc o şezătoare literară.* ***Corul liceului de fete din Chişinău, dirijat de pr. Al. Cristea, a intonat "Imnul Regal", a executat admirabila poezie a lui Mateevici "Limba noastră", pusă pe note de păr. Al. Cristea. Corul a mai executat câteva cântece din folclorul basarabean*** *(subl. n.)."*

1942, 31 octombrie – 1 noiembrie. Şcoala a participat la Serbarea unui an de la dezrobirea Basarabiei, pentru care a primit mulţumiri din partea Onor. Guvernământ. Ea a adăpostit 400 de corişti din întreaga Basarabie, sosiţi la serbare. În darea de seamă a Şcolii eparhiale pe luna noiembrie 1942, din care am extras această informaţie, nu se precizează dacă a participat ori nu la serbare corul dirijat de Al. Cristea. Putem însă presupune că printre coriştii din întreaga Basarabie, întruniţi la impresionanta acţiune, erau şi elevele de la Eparhială în frunte cu dirijorul lor.[121]

N-am inclus în micro-cronica culturală reportaje despre participarea corului lui Al. Cristea la fascinantele **excursii prin ţară**, pentru că ne vom referi la ele în mod deosebit în continuare.

Din articolul intitulat **"Ce interesează pe profesorii de musică din noul regulament al învăţământului secundar"**, publicat în numerele **5 – 6** ale revistei **"Armonia"** din **1929,** am ales partea ce vizează excursiile şcolare: *"Art. 214. Excursiile formează în activitatea şcolară o lucrare obligatorie, atât pentru elevi, cât şi pentru profesori.*

Profesorul de muzică va conduce cântări în timpul marşurilor sau în ore libere.

Art. 221. În ceiace priveşte profesorii şi maeştrii, zelul depus pentru organizarea şi conducerea excursiilor va fi notat în statul personal ca o dovadă deosebită de râvnă în împlinirea sarcinei de educatori."[188]

Adăugăm la secvenţele din regulament afirmaţia distinsului profesor de geografie de la Seminarul teologic şi Liceul militar din Chişinău **Gh. Raşcu**: "*Excursiile înseamnă punerea în practică a tuturor noţiunilor asimilate de elevi, alcătuind partea cea mai frumoasă a vieţii de liceu, care va rămâne neştearsă în mintea participanţilor. Pentru teritoriile alipite excursia înseamnă ceva mai mult: ea cimentează unitatea sufletească a neamului nostru şi desvoltă sentimentul patriotic.*"[356] Cât de actuală rămâne ultima parte a constatării lui G. Raşcu pentru românii din afara graniţelor româneşti!

Şcoala eparhială de fete din Chişinău îşi avea animatorii săi în această importantă activitate: profesorul de religie **Ilie Tocan**, profesorul **Al. Cristea**, profesoarele **E. Georgescu** şi **Nagacevschi**. Pentru excursiile organizate de şcoală erau favorizate coristele. Urmează descrierea câtorva dintre ele:

1924. În zilele de **30, 31 mai – 1 iunie,** optzeci de eleve coriste din clasele a III-a şi a VI-a a şcolii **au vizitat mănăstirile Răciula, Frumoasa şi Hârbovăţ**. La 30 mai ele au fost întâmpinate cu trăsurile la gara Călăraşi de maicile de la mănăstirea Răciula, unde au rămas să înnopteze. Următoarea zi au petrecut-o la mănăstirea Frumoasa. A treia mănăstire i-a găzduit în zilele 31 mai – 1 iunie. Locurile pitoreşti, ospitalitatea gazdelor le-au creat tuturor buna dispoziţie. N-au lipsit cântecele.[39]

1934, 25 – 26 iunie. Un grup de excursioniste, în frunte cu preotul Ilie Tocan, **au vizitat or. Ismail**. În port oaspeţii au fost întâmpinaţi de către autorităţile civile şi ecleziastice: viceprimarul N. Chirilov; consilierii eparhiali Teodor Dumbravă, Mihail Madan şi Vasile Constantinov; secretarul eparhial, protodiaconul Ioan Belodanov ş. a. Elevele au fost găzduite la internatul Seminarului teologic, condus de A. Harghel. La vizitarea Catedralei oraşului s-au executat câteva imnuri religioase.[148]

1935, 18 – 21 mai. Cincizeci şi trei de eleve coriste, însoţite de părintele I. Tocan, părintele Al. Cristea, profesoarele Nagacevschi şi

E. Georgescu, **au făcut o excursie la Bălţi şi un pelerinaj la mănăstirea de maici Călărăşăuca**, pe banii proveniţi din veniturile capelei şcolii. Un atribut nelipsit în excursii era renumitul, imensul samovar, din care se bea ceai în văzul lumii lângă vagon. La Bălţi oaspeţii au fost întâmpinaţi de emisarii Î. P. S. Vicarion – părintele S. Vatrici şi ic. D. Popovici. Un afiş roz, special tipărit şi expus pretutindeni, vestea sosirea coristelor. De la gară, însoţite de fanfara Şcolii normale din localitate, elevele au mers la Catedrala Veche. În drum li s-au aliniat elevele Liceului "Domniţa Ileana". În Sobor corul a dat răspunsurile la slujba Sf. Liturghii, oficiate de un sobor de 12 preoţi, stârnind emoţiile şi admiraţia numerosului public. După slujbă coristele însoţite de elevele de la "Domniţa Ileana" au vizitat Catedrala Nouă, răsărită din iniţiativa P. S. Visarion, atelierul de obiecte bisericeşti, Castelul Episcopal. În faţa sălii arhipline eparhialistele au prezentat un buchet de cântece naţionale, fiind răsplătite cu lungi aplauze şi flori. N-a lipsit în repertoriul din Bălţi "Limba noastră". În drum spre mănăstirea de maici Călărăşăuca excursionistele au poposit în com. Otaci, fiind întâmpinate de şcolile şi autorităţile din localitate cu cuvântări de bun sosit. În şcoala, în care părintele Cristea şi-a început cariera pedagogică, manifestanţii l-au ovaţionat pe cunoscutul dirijor, eternizând clipele printr-o fotografie. Angajindu-se să revină cu un concert, grupul şi-a continuat drumul. La mănăstirea Călărăşăuca oaspeţii au fost întâmpinaţi de maica stareţă Veronica Buşilă, absolventa Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, de elevii şi profesorii din două şcoli primare din Otaci, de altă lume, care dorea să asiste la slujba vecerniei, oficiată cu o voce nuanţată şi pătrunzătoare de părintele Silvestru Vatrici. Corul Şcolii eparhiale şi al maicilor se întreceau ca la un adevărat concurs la răspunsurile date în timpul slujbei. Plimbarea prin pitoreasca pădure, adunarea exponatelor pentru muzeul şcolar au sporit valoarea şi consistenţa spirituală a excursiei. A doua zi, de dimineaţă, încă o fotografie cu maicile spre amintire. În trăsuri au revenit la Otaci pentru a-şi onora promisiunea. Foştii elevi ai lui Al. Cristea au prezentat şi ei un spectacol muzical în cinstea învăţătorului. A treia fotografie la despărţire. Următorul popas şi concert a fost la Lipnic. Mulţimea înştiinţată printr-un afiş, expus în gară, şi altul purtat de un om prin orăşel, s-a adunat în cazinoul C. F. R.-ului pentru a admira cântecul românesc, executat de un splendid cor şi dirijor. *"Încântate de primire şi aproape convinse... de importanţa"* lor, elevele au revenit la Chişinău. Finalul excursiei, descrise emotiv de

prof. E. Georgescu, pare deosebit de drăguț pentru a nu fi redat întocmai: "*La Chișinău, trecând voioși și veseli prin poarta școlii sub ochii păr. Tocan, care nu știu a câta oară, dar de cazul acesta pentru ultima dată ne număra și cu ușurare pronunță: 53 au fost la plecare, 53 au ajuns acasă. Mulțumim Domnului.*"[253]

1937, 15 – 20 octombrie. Excursia în Ardeal cu un scop național deosebit, urmărit de Ministerul Educației Naționale. Potrivit ordinului acestui minister, școlile normale din țară aveau misiunea să contribuie prin religie la stoparea deznaționalizării românilor din Ardeal, înstrăinați sistematic de stăpânirea maghiară. Ordinul prevedea ca școlile să dăruie comunelor din județele secuizate câte o troiță și un clopot. Elevii și profesorii de la eparhială (secția normală și liceu) au adunat suma necesară pentru clopot în valoare de 9.000 lei și pentru troiță – 4.000 lei. Ministerul le-a fixat satul de români Coșeni din jud. Brașov. În ziua de 15 octombrie, 59 de eleve din clasele a VIII-a a școlii, însoțite de cunoscuții deja părintele I. Tocan, părintele Al. Cristea, prof. Georgescu-Pion, precum și de pedagoga Leahu, au părăsit Chișinăul. Grupul a ajuns la Coșeni pentru instalarea și sfințirea obiectelor în dimineața zilei de 17 octombrie. Până atunci excursioniștii au poposit în diverse localități. La 15 octombrie au vizitat Mausoleul Eroilor de la Mărășești, corul școlii intonând în incinta lui "Veșnica pomenire". La 16 octombrie, ajunși la Tg. Ocna, au participat la sărbătorirea zilei de naștere a M. S. Regelui Carol II. Cu acest prilej s-au interpretat "Trăiască Regele", "Imnul străjeresc", "Hora Unirii". Seara au sosit la Brașov. În drum spre Chișinău corul a intonat versuri cu pomenire pe locul, unde a murit I. G. Duca (asasinat la Sinaia la 29 decembrie 1933). În dimineața zilei de 20 octombrie, eparhialistele au revenit acasă cu un buchet de sentimente și amintiri despre a frumoasa și bogata Țară Românească.[57, 254]

1939, aprilie. Excursie la Curtea de Argeș. În ziua de 17 aprilie 1939 corul lui Al. Cristea și-a confirmat încă o dată inspirația și măiestria în fața miilor de ascultători al postului de Radio București. Recompensa din partea direcției școlii n-a întârziat să vină, sub forma unei încântătoare excursii la Curtea de Argeș, condusă de directoarea Maria Dumitrescu, părinții I. Tocan și Al. Cristea. Răspunsurile la Sf. Liturghie din biserica curții, parastasul la mormântul Reginei, vizitarea Palatului Episcopal, Palatului Regal, a vechii biserici domnești, precum și vizitarea la

întoarcere a portului Galaţi, cu docurile şi vapoarele staţionate în el au fost doar câteva dintre emoţionantele momente ale excursiei. Unele au fost zugrăvite de participantele la ea, doamnele Tatiana Vacalov şi Claudia Cobasnian (vezi capitolul "Amintiri...").[69, 111]

1942, 8 iunie. Şcoala a organizat o şezătoare pentru propaganda naţională în Transnistria. Cu această ocazie au participat la excursie 100 de eleve, însoţite de personalul didactic. La Tiraspol s-a dat reprezentaţie la teatrul din localitate, s-a prezentat un spectacol în faţa răniţilor din spitalul nr. 3 de campanie. S-au jucat piesa "*Legenda funigeilor*", înscenarea "*La oglindă*". Corul dirijat, de data aceasta de prof. M. Bârcă, a executat mai multe cântece. S-au interpretat dansuri naţionale sub conducerea prof. Constantinescu. La Odesa elevele au oferit un program artistic la Teatrul Naţional. La Teatrul de Operă au audiat opera "Faust". Au fost vizitate localul Primăriei, Catedrala Sf. Ilie, portul, clădirile istorice, Conservatorul etc.[119, 152]

Excursia pe insula Abacaleh, România (n-am identificat data), locuită de turci, *"răsfăţată de mângâierile apelor Dunării, plină de taine orientale şi delicioase dulciuri"* a impresionat mai multe copile de la eparhială (din amintirea dnei **Larisa Cristea**, născută **Eladi**).

Nici curgerea nemiloasă a anilor nu e în stare să şteargă utilitatea şi plăcerea călătoriilor din copilărie. Acest lucru îl înţelegea perfect înţeleapta administraţie a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, pentru care excursiile au însemnat mereu un instrument sigur de instruire, dar mai ales de educaţie morală şi naţională.

Nu mai puţin educativă era o altă manifestare culturală din Şcoală eparhială – sărbătorirea **Hramului Intrării Maicii Domnului în Biserică** din **21 noiembrie.** Evenimentului religios i se alătura festivitatea finalizării anului şcolar. Căci la Şcoala eparhială de fete bobocii se numărau exact cum susţine proverbul – toamna, şi nu primăvara-vara. Decorul sărbătorii îl creau distinşii oaspeţi – personalităţi de marcă ale oraşului, profesori, elevi, alt onorat public. Evenimentul religios şi cultural începea cu slujba religioasă, oficiată de Mitropolit, asistat de un înalt sobor de preoţi şi splendidul cor al şcolii. Înaltul ierarh înmâna de obicei premiile pentru realizările în învăţământ. Sărbătoarea era luminată de un program artistic,

sufletul lui fiind Al. Cristea. Pentru a reda zilei o cât mai puternică strălucire, dirijorul exploata puternic timpul cu mult înainte de 21 noiembrie. Ca mai apoi presa să comunice cu satisfacție: "*E de remarcat că toate bucățile executate de cor, au trecut peste calificativul foarte bine.*" [371] Ori: "*După Imnul Regal au urmat (...) coruri populare și naționale, executate de corul școalei sub conducerea păr. Cristea, care de data aceasta s-a întrecut pe sine.*"[375]

Programul festivităților din ziua hramului școlii se enunța în **Registrele de prezență**. Datorită acestui fapt le putem cunoaște și noi. Vom reda în continuare programul ultimei serbări, din 21 noiembrie 1942, pe care Al. Cristea "*o reușise admirabil*"[310] (după părerea unora, efortul fizic și psihic depus la pregătirea ei l-a costat viața):

1. Serviciul divin, oficiat de Î. P. S. Arhiepiscopul Efrem
2. Imnul Regal – cor
3. Prutul nu ne mai desparte – poezie
4. Limba noastră – cor
5. Fata care joacă bine – cor
6. Trei hore: Alunelul ș. a.
7. Lelea' naltă cu galoși – cor
8. **Hora de prof. Gavriliță – cor (subl. n.)**
9. Deportații – poezie
10. Nu te putem uita, nu te putem vinde – poezie
11. Sărita din Bihor – dans
12. Transilvanie, Transilvanie – poezie
13. Învârtita din Arad – dans
14. Ardeleana – dans
15. Pentru Neam, Țară și Rege – cor
16. Unirea – poezie
17. Astăzi iar mă mână gândul – cor
18. Nici o brazdă românească nu se uită – piesă alegorică
19. Ardealul – cor.*

Sărbătorile școlii din anumiți ani erau marcate prin spectacole de operetă, montate cu participarea lui Al. Cristea. În atmosfera unui astfel de eveniment ne introduce ziarul **"Viața Basarabiei"**: "*La ora 7 seara Societatea culturală "Iulia Haşdeu" a dat o serbare şcolară în scop de binefacere reprezentând cunoscuta operetă "Bastonul*

* A. N. R. M., fond 1862, inv. 30, dos. 274, p. 179.

fermecat" de d-nii P. Crihan şi I. Calughin, muzică de Gh. Iaţencovschi şi V. Iuşchevici. Opereta a avut un succes desăvârşit." Rolurile au fost interpretate de elevele Nina Ţău, Ludmila Osievschi, Eugenia Belodanov, Elena Rău, Burbulea, Galina Cebanovschi. Succesul s-a datorat profesorilor Al. Cristea şi Elena Muhanov (partea regizorală). Corespondentul ziarului remarca în acele zile: *"pentru prima oară publicul din Chişinău a auzit o operetă bine reuşită, fiind executată de elevele unei şcoli."**

La **21 noiembrie 1937** s-a interpretat opereta **"Harţă răzeşul"** de **V. Alecsandri**, muzică de **Victor Iuşchevici**, montată cu ajutorul autorului muzicii.

În gala succeselor din ziua hramului şcolii se mai strecurau clipe de disconfort spiritual. Doream mult să cunosc reflecţiile lui Al. Cristea despre epocă, cultură, muzică, pedagogie, religie. Răsfoiam documentele timpului, pentru ca în cele din urmă să dau de un articol, publicat de el în ziarul **"Raza"**, dar despre... un conflict, dezlănţuit între Al. Cristea şi profesoara de muzică Anencov. Evoc acest moment din biografia lui Al. Cristea nu pentru a lua atitudine faţă de persoanele implicate în conflict ori pentru a stărui asupra adevărului în situaţia creată, ci pentru a confirma un lucru ştiut: viaţa ne oferă nu numai surprize plăcute. Nici drumul parcurs de Al. Cristea n-a fost presărat mereu cu flori. Redăm în continuare integral articolul amintit, intitulat **"Un răspuns"**:

"Primim şi dăm publicităţii următoarea scrisoare a păr. Al. Cristi:

În nr. 328 a ziarului "Raza" am fost întrebat de pr. Iliodor Popescu cam ce măsuri am luat pentru menţinerea şi dezvoltarea cântului religios la Şcoala Eparhială de fete. Sesizat de această întrebare, pentru lămurirea opiniei publice şi spre cunoştinţa celor care se interesează de situaţia corului Şcolii Eparhiale de fete, răspund următoarele: Din anul 1920 pe când eram transferat la această şcoală în calitate de profesor de muzică vocală şi până-n toamna anului curent, corul Şcolii Eparhiale a fost ceva unitar. Elevele care se recrutau în cor erau majoritatea (aproape 3/4) din secţia normală şi 1/4 din secţia liceală. Între elevele ambelor secţii domnea o perfectă armonie şi înţelegere.

---

* *Sărbătorirea Patronului Şcoalei Eparhiale de fete // Viaţa Basarabiei.* – 1935. – 24 nov. – p. 2.

În toamna anului curent toate elevele dela clasele secției normale au fost date pentru complectarea catedrei d-ei Anencov, suplinitoare la Școala profesională din localitate. Subsemnatului, care sunt încadrat la Liceul Eparhial mi s-a dat numai clasele liceale, ceiace în total formează zece ore de clasă și două ore de ansamblu reglementar. Pentru complectarea catedrei mele până la 15 ore săptămânale, prin ord. Insp. Școlar Nr. 22929 din 22 octombrie mi s-a dat ca complectare 3 ore de cor bisericesc, prevăzut de regulament numai pentru secția normală. Deci prin numirea d-ei Anencov la Școala Eparhială în mod automat s-a făcut despărțirea corului întreg în două, căci conform regulamentului fiecare din noi trebuie să avem cor separat pentru ansamblu reglementar (ceiace privește executarea cântului laic), iar în ce privește biserica – toate coristele au rămas obligate a participa așa cum s-o practicat și până-n prezent. Așa am înțeles eu și așa sună și dispoziția onor. Insp. școlar. Însă nu vrea și nu dorește a înțelege acest lucru d-na Anencov, care caută ca pacea și buna înțelegere ce a domnit între eleve s-o transforme în ură nu numai între ele dar și chiar față de persoana mea, căci d-na Anencov, când vorbește despre mine nu se sfiește a spune în fața elevelor: "căutați de cântați bine, căci inamicul nostru ne ascultă". Dacă Domnia sa crede că prin astfel de metode și procedee se dă o educație sănătoasă elevelor normaliste, educatoarele de mâine a poporului românesc – n-are decât a cere și asentimentul acelora, cari i-au dat până în prezent tot concursul. Pe mine personal nu mă miră atitudinea d-ei Anencov, de origine armeană, căci d-sa, sentimentele sale patriotice și educația copilelor le face simțind și gândind armenește.

Am arătat mai sus că conform dispoziției Inspectoratului școlar conducerea corului bisericesc la normală a fost trecută exclusiv în obligația mea. Spre regretul meu trebuie să mărturisesc că exemplele "bune", date de d-na Anencov elevelor normaliste, au avut și efect "bun", căci sub îndemnul d-sale și din cauza amenințărilor, elevele normaliste au început a lipsi dela datoria lor. Așa de exemplu în ziua de 7 noiembrie, la priveghere în biserică, din toate coristele normaliste s-au prezentat numai 4 eleve. Acelaș lucru s-a petrecut și în ziua de 14 noiembrie, când am fost nevoit să trimit o elevă la d-na Directoare cu rugămintea de a veni și a constata numărul elevelor prezente. Rugămintea mea n-a avut nici un rezultat.

Se apropia ziua patronului școalei noastre și a hramului

bisericesc. La toate invitaţiile mele normalistele mi-au răspuns că d-na Anencov le-a dat poruncă severă a nu se prezenta la repetiţiile corului bisericesc, ameninţându-le că le va scădea conduita la minimum. Am fost nevoit să raportez oficial d-nei Directoare şi păr. Preşedinte al Comitetului Administrativ. În adevăr, intervenţia către păr. Preşedinte a avut efect şi eu am avut posibilitate să fac două repetiţii cu corul bisericesc complect şi cu atâta pregătire să apar la hramul bisericei, iar pe raportul meu înaintat d-ei Directoare a fost pusă o rezoluţie, prin care D-sa confirmă că a aprobat elevelor soliste de la normală să fie scutite de a cânta la biserică în ziua de 21 noiembrie ca să nu-şi obosească vocile. Iar consecinţa acestei rezoluţii a fost, că elevele desemnate de d-na Anencov şi-au rezervat vocile la slujba religioasă, iar majoritatea normalistelor n-au cântat afară la inaugurarea şi sfinţirea pavilionului străjeresc.

Iată situaţia adevărată a cântului religios în Şcoala Eparhială. Cred că factorii în drept vor lua act despre lucrurile ce s-au petrecut în Şcoala Eparhială şi vor impune prin autoritate ca să nu-mi facă dificultăţi şi a mă lăsa în bună pace a executa întocmai ordinul Inspectoratului şcolar.

Nota redacţiei: Constatăm cu surprindere că în rezmeriţa din corul bisericesc al Şcolii Eparhiale o parte din vină o poartă şi d-na directoare, care pare că tolerează şi chiar încurajează ieşirile d-ei Anencov."[236]

Preotul **Iliodor Popescu**, care l-a provocat pe Al. Cristea să scrie articolul, nu era altcineva decât profesorul de religie **Ilie Tocan** (am aflat despre pseudonimul lui I. Tocan de la fostul redactor al ziarului "Raza", dl Sergiu Roşca, actualmente domiciliat la Bucureşti). Dânsul în repetate rânduri a venit în apărarea şi susţinerea lui Al. Cristea. Nemulţumit de numirea profesoarei Anencov, I. Tocan a intervenit încă în **decembrie 1934**, publicând un material intitulat **"Cazul de la Şcoala Eparhială"**, din care citäm: *"De curând a fost numită la Şcoala Eparhială de fete ca maestră de muzică o oarecare Makaki Anincova. A fost numită la orele suplimentare. Şi prin aceasta a lovit serios în interesele şcolii şi ale dirijorului titular, căci toată lumea cunoaşte personalitatea muzicală a păr. diacon A. Cristi. Graţie cuc. sale şcoala a câştigat enorm, căci corul condus de c. sa a luat de atâte ori premiul I pe ţară. Nu mai vorbim aici de corul bisericesc organizat de cuc. sa. Şi în loc de mulţămire inspectoratul*

i-a luat orele suplimentare şi le-a dat unei maestre streine. Şi care e şi suplinitoare. Apoi domnia sa nu ştie să organizeze un cor. Cine va răspunde de clasele conduse de d-ei? Tot păr. Cristea, care este lovit şi moral şi material mult. Dar problema este mai gravă. D-na Anincov este de rit armean-gregorian. Deci nu este ortodoxă. Există o convenţie între Ministerul Instrucţiunii şi Mitropolia Basarabiei prin care s-a legiferat ca toţi profesorii de la Şcoala Eparhială vor trebui să fie creştini ortodocşi."[186]

Un alt articol semnat de **I. Tocan** (**"Să păstrăm tradiţiile"**), publicat a doua zi după hramul şcolii din 1936, deplânge dispariţia unor tradiţii în educaţia religioasă a elevelor de la eparhială (*"nu se păstrează morala creştină"*, *"nu se dezvoltă sentimentul religios"*), exprimă îngrijorarea pentru soarta cântecului bisericesc la secţia normală a şcolii.[316]

Ambele materiale redau ataşamentul lui I. Tocan faţă de Al. Cristea, recunosc măiestria lui artistică: *"S-a ţinut să fie lăsat la Eparhială în mod excepţional, ca dirijor păr. A. Kristi, acest maestru neîntrecut a organizării corurilor bisericeşti. De câţiva ani s-a observat pregătirea unei lovituri. În anul acesta s-a dat, prin numirea la secţia normală a unei suplinitoare de rit... armeano-gregorian. Şi tocmai pentru secţia normală, menită a pregăti viitoarele învăţătoare, care după sensul declaraţiilor ministeriale, nu trebuie să fie străine de conducerea corurilor bisericeşti, având aşa ceva chiar ca obligaţie."*[316]

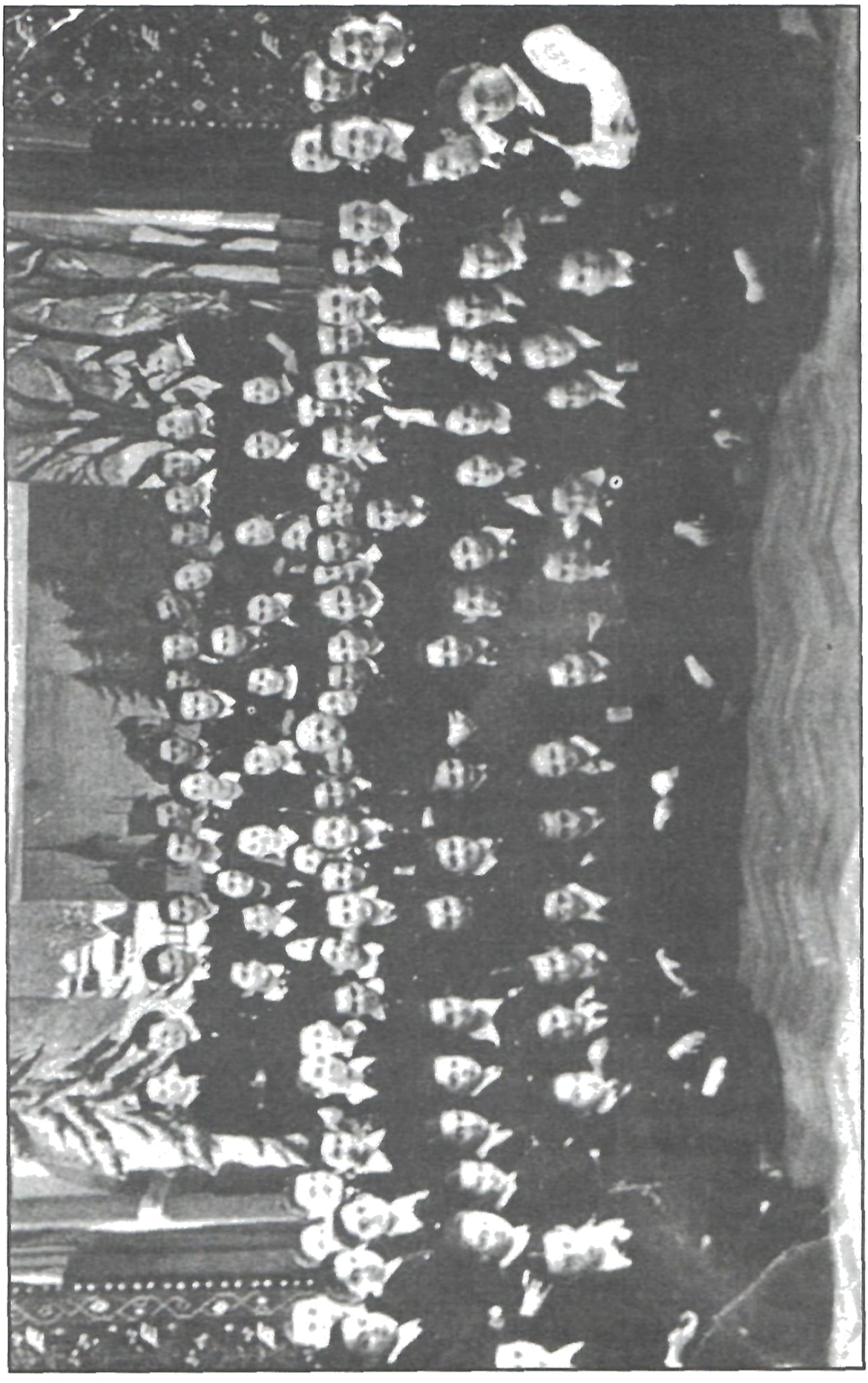
"Un răspuns" de Al. Cristea a fost discutat în şedinţa Consiliului şcolii din **18 decembrie 1936.** Procesul-verbal pare că emană şi astăzi atmosfera incendiară din acea zi, supărarea persoanelor implicate. Era nemulţumită şi directoarea E. Alistar, căreia redacţia ziarului "Raza" i-a adus unele reproşuri, legate de caz. Aţi citit mai înainte favorabila caracteristică pentru Al. Cristea, semnată de E.Alistar. Dar iată că într-o situaţie de conflict dânsa n-a fost destul de corectă. Parcurgând procesul-verbal, am simţit şi eu ghimpele aruncat de E. Alistar în maestrul Cristea: *"Analizându-se articolul "Un răspuns" semnat de Diac. Kristi, prin care se aduce învinuire D-ei Directoare, că n-a fost încurajat şi susţinut, D-na Directoare afirmă că autorul a fost încurajat şi chiar încadrarea lui la Şcoala Eparhială s-a realizat în mod excepţional prin avizul şi intervenţia direcţiunii, deşi păr. nu avea decât patru clase spirituale şi şcoala de cântăreţi ceea ce îi dădea pe atunci dreptul de a fi cântăreţ la ţară, însă apreciindu-l ca un conducător*

talentat al corului i s-a dat tot concursul."[56]

De ce să-i aminteşti unui talent despre lipsa studiilor? Mai ales că în 1924 când, din iniţiativa clerului din Basarabia, E. Alistar a fost eliberată din funcţia de directoare, i s-a imputat acelaşi "*păcat*" – lipsa studiilor speciale. Şi totuşi, fiind medic de specialitate (a absolvit facultatea din Iaşi), ş-a remarcat ca un strălucit pedagog. Dar... supărarea ne face uneori să greşim. În acel moment spinul Elenei Alistar a răscolit probabil rana din sufletul lui Cristea, gândurile acestuia despre corelaţia între noţiunile "*formalitate*" "*talent*", "*autodidact*", "*studii*", "*certificat*"... Oare nu i le-a destăinuit într-o bună zi tânărului scriitor **Nicolai Costenco**? Căci cum altfel unele dintre ele au fost detaliate mai târziu de ultimul cu atâta exactitate în articolul citat, "**Muzica şi maeştrii ei în Basarabia: Diaconul Alexandru Cristea**: "*Educaţia muzicală şi-a făcut-o pe apucate. Dar instinctul şi darul înnăscut de muzician i-au dat forţa necesară de a învinge toate piedicile. Poate din pricina experienţei şi greutăţilor pe care le întâmpină un autodidact, s-a ivit pretutindeni de o nestăpânită energie, de un avânt şi disciplină organizatoare fără drept de replică.*"[330]

Cu toate meritele, se pare că lipsa studiilor seminariale i-a jucat festa în momentul când se punea problema viitorului dirijor al corului Mitropoliei Basarabiei, la reîntoarcerea din refugiu în vara anului 1941, post pe care Al. Cristea dorea să-l obţină (afirmaţia lui **Şevazuţchi-Sava**, fost diacon la Biserica Catedrală din Chişinău).

Vorbeam la un moment dat despre cronica interpretativă a dirijorului Al. Cristea. În ea vor fi incluse neapărat concertele susţinute în cadrul manifestărilor organizate de **"Străjii Ţării"**, de alte organizaţii culturale, enumerate în adresa **E. Alistar** şi articolul lui **N. Costenco**: **"Casele Naţionale"** în frunte cu Eduard Castano, **"Ateneul de la Nistru"** cu gener. Rudeanu, **"Astra"** cu Ion Pelivan, **"Universitatea Populară"** cu Pan. Halippa, **"Liga Culturală"** cu gener. Georgescu-Pion, **"Fundaţiile Regale"**, **Societatea "C.F.R."**, **Societatea "Uniunii Clericilor din Basarabia"**. Apoi participarea la concursurile de coruri ale **Societăţii "Tinerimea Română"**. Nu vor lipsi nici concertele de la **Radio Bucureşti** şi **Radio Chişinău**, corurile interpretate de refugiaţii basarabeni în negrul an 1940 – 41. Rămânând pe aceeaşi undă, îndreptându-ne gândurile de practică recunoştinţă spre "*omul care ardea*", vom completa pas cu pas cronica vieţii lui Al. Cristea, lăsând în urmă tot mai puţine [illegible]ini nescrise.

Corul Școlii eparhiale de fete din Chișinău (anii '30)

Într-una dintre fascinantele excursii

Excursie la Bălți, cu pelerinaj la mănăstirea de maici Călărășăuca (18-21 mai 1935)

Eparhialistele în preajma statuilor înaintaşilor

Profesoara de franceză
P. Georgescu-Pion

Profesoara de geografie
E. Nagacevschi

După spectacolul "Bastonul fermecat".
În stânga lui Alexandru Cristea – Elena Alistar, în dreapta – Elena Muhanov

Profesoara de limba română

Profrsorul de religie
Ilie Tocan (1918)

"Limba noastră" e unică şi frumoasă şi fără a fi cântată. Cântată e şi mai frumoasă! Suntem – cu această poezie divină, a cărei melodie o egalează şi îi dublează suflul generator de emoţie şi entuziasm, – în faţa aceluiaşi fenomen care s-a petrecut şi cu "Deşteaptă-te, Române", în care versurile lui Andrei Mureşanu se întâlnesc cu melodia lui Anton Pann ca părţile unei peceţi rupte în două şi regăsite în unitatea *rotundului desăvârşit*.[312]

Î. P. S. Antonie Plămădeală

"Prezentul şi viitorul, cinstindu-i memoria, vor undui frumoasele-i melodii în veac de veac!"

Alexandru Cristea n-a lăsat în urma sa o listă impresionantă de lucrări muzicale. Însă şi acestea sunt unele necunoscute, altele – puţin studiate. Chiar şi compoziţia "Limba noastră", cu care dânsul şi-a înscris numele în istoria muzicii patriotice româneşti, lasă multe semne de întrebare. Când a fost scrisă? Care este geneza ei? În ce an s-a produs prima audiţie? Unde şi de cine a fost executată? Când a apărut în presă prima ştire despre ea? La aceste şi alte întrebări urmează să găsim răspunsuri...

* * *

"*Limba e cel mai mare poem al unui popor*", afirma românul ardelean **Lucian Blaga**. Fermecat de bogăţia barocă a limbii române, Blaga a reuşit să devină un mag al cuvântului. Faptul se datora şi mediului lingvistic, de care dânsul a avut parte pe parcursul vieţii.

Românul basarabean **Al. Mateevici** a fost mai puţin norocos. Nevoit să studieze doar în şcoli ruseşti, să trăiască într-un mediu rusificat, el şi-a regăsit aievea limba şi fraţii de peste Prut abia la 1916, când a fost trimis preot pe frontul român. Putea fi văzut adesea la Iaşi cu vrafuri de cărţi subsuoară, pe care le găsea şi la redacţia publicaţiei **"Neamul românesc pentru popor"**, unde probabil s-a cunoscut cu **Nicolae Iorga**. Istoricul a rămas impresionat de tânărul cu faţa blândă "*ca a sfinţilor din icoanele de odinioară*",[208.] sesizând metamorfozele prin care trecea sufletul lui Mateevici, produse de bucuria întâlnirii cu Ţara, cu divina Limba Română. Iorga asculta îngăduitor "*limba moldovenească*" de peste Prut, vorbită de Mateevici "*cu un moale accent străin, prins de la colegii lui ruşi*", în timp ce tânărul poet basarabean îşi desfăta auzul cu limba plastică, elevată, bogată, melodioasă şi corectă din Regat.[208.] * Cât de mult dorea să o vorbească la fel... Dureros de mult... Dar oare pot fi recuperaţi atât de uşor anii de ocupaţie rusească..? Se consola doar cu gândul că în România poate cel puţin savura la nesfârşit dumnezeiasca limbă. Visa să-i cânte într-o bună zi frumuseţea, simţită cu toată fiinţa sa poetică. Faptul că basarabenii au fost înstrăinaţi de această bogăţie spirituală îl va ajuta să fie mai inspirat în creaţia sa decât alţi poeţi români de până la el.

Ploaia de superlative, exprimate de un şir de persoane cu preocupări culturale intense, confirmă izbânda "Limbii noastre" a lui Al. Mateevici. Reţinem în continuare câteva nume şi aprecieri:

"*... un imn mai pur prin siguranţa şi simplitatea imaginilor, prin profunzimea cuvintelor legate în stil popular şi cult în acelaşi timp, într-o înlănţuire de comparaţii care de care mai surprinzătoare şi mai adevărate, n-a reuşit încă nimeni până acum. E cântec, poezie şi rugăciune în acelaşi timp.*" **(Mitropolitul Antonie Plămădeală)**[260]

"*... prin această poezie Mateevici s-a ridicat de asupra unor consacraţi, ca Gh. Sion, Gh. Coşbuc şi V. Eftimiu, care cântaseră*

* Iorga, N. *Încă unul... // Neamul românesc.* – 1917. – 29 aug.

același subiect. (...) Sion și Coșbuc au cântat primejdiile care amenințau limba, Eftimiu a admirat asimilarea atâtor elemente streine, Mateevici cântă bucuria ce simte numai la auzul graiului. Simte aceeași bucurie ca în fața unei comori, dezgropate din adâncuri și ca în fața unei salbe de odoare scumpe. Simte aceeași căldură ca în fața unui foc, aceeași plăcere ca la auzul doinei, aceeași mirare ca la vederea fulgerului..." (**Petre V. Haneș**)[209]

"*Recitim nu știu a câta oară "Limba noastră" și încântarea rămâne aceeași. Poezia, cu care poate începe oricând Antologia unei spiritualități românești.*" (**Gheorghe Dorul Dumitrescu**)[210]

"*O poezie care de acum înainte nu va trebui să lipsească din antologii (...) e cea mai frumoasă poezie ce a fost închinată limbii noastre...*" (**Ovid Densusianu**)[207]

E întâmplător ori nu faptul că în șiragul de poezii închinate limbii române locul de frunte o deține una scrisă de un basarabean, furat de ea după 1812?.. O întâmplare ori o legitate poate fi considerat un alt adevăr – că cel mai bun "*traducător muzical*" al "Limbii noastre" a lui Mateevici este la fel un basarabean – Al. Cristea, născut la Chișinău cu doi ani mai târziu decât primul și deci instruit și educat într-un mediu lingvistic impropriu poporului căruia îi aparținea?.. Multe reflecții stârnesc aceste două întrebări...

Doi basarabeni, două nume, care de la un moment dat nu s-au mai despărțit. Profesorul universitar **Constantin Tomescu** susținea cu această ocazie: "*... nu poți să-l prețuiești pe Al. Mateevici fără a-l aprecia și pe traducătorul său muzical Al. Cristea.*" (informație parvenită de la preotul din Brașov **Alexandru Enache**, absolvent al Seminarului teologic din Chișinău, publicist). Din ce an Al. Cristea și-a legat numele de poezia lui Mateevici? S-au cunoscut ori nu poetul și muzicianul? Ce ori cine l-a inspirat pe Al. Cristea pentru această melodie? Nu avem deocamdată răspunsuri sigure și imediate la aceste întrebări. De aceea ne permitem să recurgem la unele ipoteze. Au putut să se cunoască la Școala spirituală din Chișinău, în cei doi ani de studii, petrecuți la aceeași instituție de învățământ (Al. Mateevici – anii de studiu 1897 –1902; Al. Cristea – 1900 – 07). Ori s-au simțit părtași de idei în timpul tulburărilor din Seminarul teologic din ianuarie 1908 (Al. Mateevici – anii de studiu 1902 – 10; Al.

Cristea – 1907 – ianuarie 1908)? Poate Al. Cristea, profesorul de la Seminarul inferior spiritual din Ismail (1915 – 18), a fost printre cei 250 de delegaţi ori alte persoane independente, întruniţi la Chişinău în mai 1917 la **Congresul extraordinar al învăţătorilor din Basarabia**, la care Al. Mateevici a rostit o emoţionantă cuvântare despre românismul basarabean? Ori poate la deschiderea **cursurilor pentru învăţătorii moldoveni din iunie 1917** Al. Cristea, profund emoţionat de poezia "Limba noastră", recitată în premieră de autor, s-a grăbit să-i ofere caldele felicitări? **E. Alistar**, prezentă la congres, a rămas atât de impresionată de sensul patriotic al poeziei, încât din acea zi şi-a propus să vorbească doar româneşte, "*întrebuinţând limba rusă numai în cazuri de forţă majoră*".[211] Dăm câteva rânduri din impresiile ei din acea zi: "*Citind-o, vocea-i vibra şi fiecărui cuvânt îi dădea intonaţia potrivită. Simţeai că poetul îşi transmitea ascultătorilor dragostea şi admiraţia netăgăduită pentru limba noastră, atât de bine redată în această perlă a poeziei româneşti. Scânteia pornită din sufletul poetului a aprins multe inimi, le-a făcut să vibreze, dar pe mulţi i-a făcut să se ruşineze. Mi-aduc aminte că după ce a terminat de recitat poezia, lumea din sală a rămas înmărmurită, părea ameţită chiar, din care cauză şi aplauzele au început mult mai târziu, cum se întâmplă după o prea frumoasă bucată cântată de un pre mare artist.*"[211] Poate una dintre scântei, revărsate din sufletul lui Mateevici, a ales inima lui Cristea, înflăcărând-o pentru melodia, care îi va aduce nemurire?

O altă ipoteză despre geneza melodiei "Limba noastră" ar fi cea parvenită de la eparhialista **Ana Ciornea**, care susţine că Al. Cristea a compus-o la rugămintea Elenei Alistar, când începuse să lucreze sub conducerea ei la Şcoala eparhială de fete din Chişinău.

Nu este exclus ca melodia să fi fost scrisă cu prilejul unei aniversări, ori al unui eveniment public, marcat în calendarul cultural basarabean: cu prilejul naşterii ori morţii lui Al. Mateevici; inaugurării monumentului celor trei martiri ai neamului – Al. Mateevici, S. Murafa şi A. Hodorogea (1923); concursurilor de coruri, organizate de "Tinerimea Română" ş.a.

Începând cu anul **1928** putem expune lucrurile cu mai multă siguranţă. Eparhialistele **Mia Boxan, Natalia Inculeţ şi Veronica Bancea** afirmă, că în acest an "Limba noastră" a fost interpretată de corul mixt al Şcolii eparhiale de fete şi al studenţilor Facultăţii de teologie din Chişinău la concursul "Tinerimii Române". Prima atestare din presă despre interpretarea renumitului cântec am depistat-o în ziarul **"Raza"**

din **2 iunie 1935**. Trebuie să-i fim recunoscători pentru acest fapt profesoarei Şcolii eparhiale **Elvira Georgescu**, care a descris fascinanta excursie a coriştelor şcolii la Bălţi şi la mănăstirea de maici Călărăşăuca în zilele de 18 – 21 mai 1935. Articolul cuprinde şi fraza: "*...la masă a domnit o atmosferă de voioşie şi prietenie caldă.* ***Elevele au cântat "Limba noastră*** *(subl. n).*"[253] Posibil şi publicaţiile locale au redat impresiile despre acest şi alte cântece, aduse de corul lui Al. Cristea bălţenilor.

Cu siguranţă vom completa bibliografia cântecului "Limba noastră", consultând presa din anul **1938**. Este anul când melodia s-a răspândit în întreaga Ţară, după interpretarea ei la manifestările jubiliare ale **"Tinerimii Române"** din luna aprilie. Poate acestui eveniment i se datorează editarea partiturii compoziţiei "Limba noastră" (Ch., 1938)?[230] Ori Al. Cristea a venit cu această ediţie la aniversarea a 50-a a naşterii lui Al. Mateevici (martie 1938)?

De la 27 noiembrie 1942, ziua morţii lui Al. Cristea, la audierea şi interpretarea "Limbii noastre", pe lângă multiplele sentimente stârnite odinioară, se adăugau tristeţea, durerea, omagiul pentru talentatul autor, dispărut prea timpuriu. Se spune că Al. Cristea ar fi dorit ca la înmormântarea sa, după prohod, să i se interpreteze "Limba noastră" (**Al. Enache**). "*Monitele*" lui dragi i-au îndeplinit doleanţa. **Vasile Ţepordei** scria după înmormântare: "*Elevele sale, care au gustat din sublimul muzicei împrăştiată de el, i-au cântat aşa de frumos parcă le-ar fi dirijat în persoană. Executarea "Limbii Noastre" a lui Mateevici, la coborârea în mormânt, după muzica păr. Cristea, s-a făcut extrem de emoţionant.*"[405]

În căutarea ştirilor despre melodia "Limba noastră" vom zăbovi mai cu seamă asupra presei care a apărut după 27 noiembrie 1942, deoarece cele mai multe articole referitor la activitatea muzicală a lui Al. Cristea sunt semnate după această zi. Se întâmplă adesea ca şi cei mai buni prieteni, colegi, admiratori să nu se grăbească să aştearnă pe hârtie gândurile pentru cel ce le-a adus clipe de bucurie. Oricum, datorăm persoanelor care, zguduite de vestea morţii lui Al. Cristea, s-au aplecat asupra filei albe pentru a aşterne pe ea cuvinte de apreciere şi de recunoştinţă. Desprindem dintre ele unele:

"*Limba noastră" răsună mereu prin undele melodioase ale cântecului, iar sufletul armonios al autorului trăieşte printre noi,*

îndemnându-ne la înalte sentimente de dragoste de neam, limbă şi glia strămoşească." (**preotul Anatolie Baltaga**)[146]

"*Al. Cristea a armonizat cântecele noastre populare şi a compus cel mai frumos imn, pentru poezia lui Alexe Mateevici "Limba noastră". Acest imn se va cânta de astăzi înainte în toate satele ţării şi inspiraţia românească pe care a avut-o va fi piatra de ridicare a generaţiilor viitoare.*" (**S. Matei Nica**)[300]

"*Părintele Al. Cristea la vârsta lui numai de 52 de ani era tocmai pe culmile creaţiei geniului său muzical. Înnodase parecă, după refugiu coarda întreruptă de durerea cotropirii a lirei sale şi a dat la iveală multe şi duioase bucăţi noi, mai modificând şi melodia "Limbii noastre" cu un nou adaos (...) Nemuritoare rămâne (...) opera păr. Al. Cristea, care, chiar dacă nu crea decât mişcătoarele acorduri ale melodiei "Limba Noastră", totuşi trebuia să ocupe un loc de cinste în Istoria Muzicii româneşti.*" (**P. G.**)[310]

După moartea lui Al. Cristea şi până la refugiul din primăvara anului 1944, melodia a răsunat nu o singură dată în interpretarea fiului său Vladimir. Era inclusă şi în repertoriul altor dirijori. În România comunistă a fost popularizată de refugiaţii basarabeni: profesorii **Grigore Filip-Lupu, Vlad Dumbravă, Ion Margine** (Bucureşsti); dirijorii **Boris Cobasnian** (Constanţa), **Ion Timuş** (Bârlad, Huşi), **I. Costin** (Craiova), ş. a.; precum şi de unii românii din Ţară. Cu mare satisfacţie am aflat de la muzicologul **Gheorghe C. Ionescu** că "Limba noastră" de Al. Cristea este inclusă în tematica pentru examenul de admitere în seminariile teologice din România la compartimentul **"Verificarea dicţiei şi aptitudinilor muzicale"**. Cunoaşterea acestui cântec patriotic este obligatorie pentru abiturienţi, deopotrivă cu "Deşteaptă-te, Române", "Imnul eroilor", "Pui de lei" ş. a. (de tot şase cântece).[403]

Mai vitregă a fost soarta renumitului cântec în Basarabia sovietică. Astăzi, când nimeni nu mai are rezerve în privinţa paternităţii celei mai inspirate variante a melodiei "Limba noastră" îţi vine greu să crezi că au fost timpuri, când ea era anunţată ca aparţinând lui... **Petru Şerban**. Amintesc acest nume nu pentru a sesiza odată în plus dezagreabilul caz, pus în discuţie de curajoşii "avocaţi" ai lui Al. Cristea – istoricul literar **Vasile Badiu**,[144] şi eparhialista, corista **Elena Vasilache** (născută

Ghinculov),[415] dar pentru a evita eroarea în care pot fi induşi cei ce vor răsfoi cartea lui **P. Şerban "Codrule, codruţule: Cântece populare moldoveneşti"**.[381] Ultimul a inclus melodia lui Al. Cristea în culegerea sa de armonizări, prezentând-o drept... melodie populară. Consultând volumul numit, veţi recunoaşte melodia adevăratului autor (Al. Cristea), cu câteva schimbări neesenţiale din partea plagiatorului. Este adevărat că unele cântece îşi pierd cu timpul identitatea autorului, devenind populare. Nu poate fi aplicat însă fenomenul pentru cazul Şerban-Cristea. Nici de ignoranţă din partea lui Şerban nu este vorba, cum presupune Antonie Plămădeală în studiul "Ştiri noi despre Al. Mateevici şi despre autorul melodiei "Limba noastră".[314] Domnia sa nu avea la dispoziţie datele biografice ale lui Petru Şerban, pe care ni le oferă muzicologul Serafim Buzilă. Născut la 1903, într-o localitate din jud. Cetatea Albă, P. Şerban a studiat între anii 1929 – 34 la Academia de Muzică din Iaşi, iar între anii 1935 – 40 a dirijat fanfara militară a Liceului "Regele Ferdinand I" din Chişinău. Fiind colegi, desfăşurându-şi activitatea în acelaşi oraş, Şerban şi Cristea sigur că s-au cunoscut. Posibil că s-au aflat chiar în relaţii amicale. Eparhialista Claudia Cobasnian îşi aminteşte de câteva repetiţii ale coriştelor de la Eparhială cu dirijorul P. Şerban (purta haină de ofiţer, spune dânsa). Nu este exclus ca printre cântecele interpretate sub conducerea lui să fi fost şi "Limba noastră" de Al. Cristea. Dar este imposibil ca P. Şerban să nu fi cunoscut cui îi aparţine melodia.

Revenind la subiectul capitolului, vom continua cu istoria concursului pentru cea mai reuşită compoziţie muzicală pe versurile lui Al. Mateevici "Limba noastră". Unele detalii despre el ni le dezvăluie declaraţia lui **Constantin Tomescu**, fost secretar al Eparhiei Chişinăului, secretar al Societăţii Istorico-Arheologice Bisericeşti din Chişinău, din care citâm aproape integral: "*Se zvonea că sculptorul basarabean Plămădeală, lucrând cu devotament, a terminat bustul preotului Alecu Mateevici şi că în curând urma să fie aşezat la mormântul poetului din cimitirul oraşului Chişinău (Malina). Ca urmare am convocat cu preşedintele Societăţii Istorico-Arheologice Bisericeşti – Venerabilul Părinte Constantin Popovici şi cu vice-preşedintele – Părintele director al Seminarului Teologic, Serghie Bejan, că e necesar să ne adunăm comitetul societăţii şi să discutăm ce rol poate avea societatea la solemnitatea aşezării acestui bust.*

Şi curând am convocat comitetul, la care şedinţă a fost invitat şi artistul sculptor. S-au luat hotărârile: solemnitatea să fie organizată

de societatea noastră, în care scop s-a stabilit şi ce autorităţi şi persoane să fie invitate; se va îngriji mormântul poetului cu ştirea administraţiei cimitirului şi, totodată, să se facă un apel la profesorii de muzică occidentală de la liceele de băieţi şi fete din Basarabia ca să i-a parte la un concurs pentru cea mai bună melodie pentru poezia "Limba noastră". Aceste hotărâri le-am comunicat şi preşedintelui de onoare al societăţii, mitropolitul Gurie, care le-a aprobat şi ne-a binecuvântat. (...) În vederea realizării unei melodii potrivite, am lucrat cu dactilografii Consistoriului: 20 de invitaţii către profesorii de muzică occidentală din Chişinău şi din alte licee din Basarabia, ca să participe la concurc (...); pe lângă fiecare invitaţie am alăturat primele două strofe din poezia aceasta; termenul de prezentarea lucrărilor a fost o lună; lucrarea nu va arăta numele autorului, ci numele fiecăruia se va pune în plic închis, pe care se va scrie drept motto "Limba noastră" şi odată cu lucrarea se va trimite şi plicul respectiv. Îmi amintesc că am primit şaptesprezece lucrări şi plicurile închise. La prima noastră şedinţă, comitetul m-a delegat pe mine să merg la Iaşi, acolo să prezint lucrările la Conservatorul de Muzică, însoţite de o adresă oficială, semnată de mitropolitul Gurie, de preşedinte, de casierul Iosif Mihailovici Parhomovici şi de secretar. La Iaşi am căutat-o pe doamna (...) Teodoreanu, fiica vestitului compozitor al Muzicii de Liturghii şi de alte lucrări, Gavril Muzicescu, doamna fiind şi mama celor doi poeţi remarcabili Teodoreanu. Am fost primit la locuinţa Teodoreanu (...). S-a bucurat că iniţiatorii acestor lucrări din Basarabia apelează la o atare încheiere la acel conservator de stat. Mi-a fixat ca a doua zi să fiu prezent la conservator, pare-mi-se pa str. Banu, cu dosarul. Doamna a convocat pe trei profesori, unul de pian. Şi s-au ascultat toate cele 17 lucrări. Fiecare profesor din comisie a notat calificativul aparte. S-au deschis plicurile de la fiecare lucrare. Cea mai bună apreciere comisia a dat-o compoziţiei diaconului Alexandru Cristea, profesor la Liceul Eparhial de fete. S-a întocmit un act al comisiei, pe antet oficial, semnat de toţi membrii şi de secretarul Societăţii Istorico-Arheologice. Cu acest rezultat, care arăta pe diaconul Cristea ca prim reuşit, apoi pe un al doilea, un profesor din Chişinău şi pe un alt*

* Într-o altă sursă C. Tomescu menţionează doar "*cinci compoziţii primite*" - Arhivele Statului Bucureşti, fond "Constantin Tomescu", dos. 2 (Din jurnalul vieţii mele), p. 314 – 315.

profesor – al treilea – cu acest rezultat m-am reîntors acasă.

S-a convocat comitetul societății noastre, luându-se cunoştință de rezultat şi hotărându-se o adunare publică în Sala Eparhială, într-o duminică, după sfârşitul slujbei la Biserica Catedrală. S-a anunțat şi prin ziarul românesc "Viața Basarabiei", dar şi prin şcoli, licee şi normală. A asistat mare mulțime. Prezent a fost Mitropolitul Gurie, tot comitetul, cei trei profesori prevăzuți în actul de la Iaşi, studenți, elevi şi eleve.

A vorbit părintele-preşedinte, Popovici, şi secretarul, în numele societății; s-a citit actul, iar mitropolitul i-a binecuvântat pe cei trei profesori, hotărând ca premiul întâi să-l acorde mitropolitul din partea sa. Şi s-a decernat şi câte o diplomă a societății. Premiul întâi a fost de 10.000 lei, donați pe loc de mitropolit. Premiul doi, de 5.000 lei, premiul trei de 3.000 lei, care s-au înmânat celor în drept în aplauzele asistenței. Şi, astfel, de atunci, poezia "Limba noastră" se cântă după melodia "Alexandru Cristea". După încheierea solemnității, a urmat o şezătoare culturală obişnuită, cu cuvântare, poezii şi muzică.

Din amintire: De la 1936."

Manuscrisul prezentat, după mine foarte important, a fost semnat de C. Tomescu la 1982 şi înmânat fostului său student Gr. Filip-Lupu. Am studiat mai multe documente în speranța de a afla amănunte despre concursul muzical, admițând că memoriile, scrise după atâțea ani, pot fi pe alocuri inexacte. La lectura textului mai apăruse o întrebare: "Când a fost inaugurat totuşi bustul la mormântul lui Al. Mateevici, executat de vestitul sculptor Al. Plămădeală?" În urma cercetărilor am reținut câteva ştiri însemnate atât pentru istoria monumentului anunțat, cât şi pentru tabelele cronologice ale lui Al. Mateevici şi Al. Plămădeală.

Printr-o scrisoare din **1 mai 1935** (nr. 181) **Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Chişinău** invita şi profesorii, absolvenții, studenții Academiei de Muzică şi Artă Dramatică din Iaşi să alcătuiască o compoziție muzicală la poezia lui Al. Mateevici "Limba noastră", pe trei voci, în spirit național românesc, care ar putea fi executată de elevii de liceu. Pentru cea mai reuşită compoziție se acorda premiul I de 1.000 lei şi premiul II de 500 lei. Scrisoarea anunța că **solemnitatea dezvelirii bustului avea să se producă la 2 iunie 1935**, în timpul căreia, ca omagiu, urma să se cânte în cor minunata-i poezie.[136]

La 17 iunie 1937 Sergiu Matei Nica amintea basarabenilor prin intermediul ziarului **"Raza"** despre o apropiată aniversare – 20 de ani de la moartea lui Al. Mateevici (13 august, s. v.): "*E o sacră şi neînlăturată datorie a noastră a urmaşilor, să poposim câteva clipe cu mintea înfierbântată de zbuciumatele noastre zile la căpătâiul liniştit şi visător al amintirii marelui basarabean.*" În acelaşi articol S.Matei Nica învinuia ţara care "***n-a fost în stare să-i ridice până-n momentul de faţă un bust impunător şi artistic ca să-i străjuiască la căpătâiul gropii candela nestinsă a pomenirii generale***"(subl. n.).[297] **Rezultă, că la data de 17 iunie 1937 bustul nu fusese încă instalat**.

La 12 şi 13 august 1937, ziarele "Raza", "Viaţa Basarabiei" şi "Gazeta Basarabiei" publică o serie de informaţii, care anunţau că delegaţia Asociaţiei foştilor deputaţi ai Sfatului Ţării, din iniţiativa şi în frunte cu profesorul Ştefan Ciobanu, i-a înmânat un memoriu primarului municipiului Chişinău Ion Costin. În el se preciza că Asociaţia are intenţia să organizeze o serie de acţiuni comemorative, cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la moartea lui Mateevici şi asasinarea lui S. Murafa şi A. Hodorogea (20 august), inclusiv un parastas, în ziua de 20 august. Primăria era rugată să instaleze plăci comemorative în locurile unde au fost asasinaţi Murafa şi Hodorogea. Ultima se angajase să finalizeze lucrările până la comemorare. Fostul deputat al Sfatului Ţării Păscăluţă fusese delegat pentru a supraveghea îndeplinirea tuturor propunerilor.[215, 218, 246, 357]

Pregătirile, cum se mai întâmplă, n-au fost isprăvite până în ziua anunţată, data comemorării fiind amânată pentru 2 septembrie.[216] Totuşi, rudele lui Mateevici au organizat un parastas la mormântul poetului, la care au asistat văduva Teodosia Mateevici, fiica Nina, Polina şi Victor Mateevici, Vladimir N. Neaga, soţii Mihalache.[304]

Reportaje de la comemorarea din 2 septembrie 1937 au fost publicate în ziarele "Viaţa Basarabiei" din 2, 3 şi 4 septembrie,[214, 217, 398] "Gazeta Basarabiei" din 4 septembrie,[212] "Raza" din 5 septembrie. **Nici în unul dintre ele n-am întâlnit vreo menţiune despre monumentul de la cimitir al poetului Al. Mateevici**.

Mult căutata ştire despre bust ne-au oferit-o ziarele din 1938, anul când se împlineau 50 de ani de la naşterea lui Al. Mateevici. Deşi el se născuse în martie, manifestările publice s-au produs mai târziu. La sfârşitul lunii mai, ziarele **"Raza", "Gazeta Basarabiei"** comunicau despre o acţiune salutară – **inaugurarea bustului la mormântul lui Al. Mateevici**.

Cei care au citit cartea **"A. Plămădeală: Schiță biografică de A. Cândea"**, au reținut că modelarea și inaugurarea monumentului s-ar fi produs la **1934**.[180] Or, ambele date sunt greșite. Probabil A. Cândea a fost indus în eroare de inscripția de pe postamentul bustului, executat de inginerul G. A. Levițchi: "*Cântărețului basarabean / omagiu / societatea / istorico-arheologică / bisericească Chișinău / **MCM XXXIV***" (subl. n.). Dar în afară de inscripția de pe postament, există și o gravare executată de autorul bustului, ascunsă pe brațul lui drept, și anume: **"A. Plămădeală 1933"**.* Bustul a fost executat astfel la **1933**, și nu **1934**. Mai există o confirmare documentară, depistată de istoricul literar Vasile Malanețchi (pseudonim "R. Drăslicean"). În raportul despre starea Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău pe anul **1933**, publicat în revista **"Luminătorul"**, la pag. 5, în compartimentul IV "Activitatea societății" citim: "*un bust de bronz al decedatului poet-preot Alexei Mateevici. E o inițiativă a comitetului societății, care va însemna un act de recunoștință pentru fruntașul poeților basarabeni, care în același timp a fost și slujitor al sfântului altar. (...) Prin grija d-lui sculptor, bustul a fost turnat în bronz la București și acum așteaptă să fie așezat. Paralel am dat în lucru și soclul necesar, într-un anumit model, cu inscripții pe fețele sale, lucrat din piatră tare. Bustul va fi așezat la mormântul poetului din cimitirul ortodox din Chișinău...*"[247]

Din arhiva lui Al. Plămădeală știam că nici soția sculptorului – Olga Plămădeală, nici fratele poetului – Victor Mateevici, stabilit cu traiul în România, nu reținuseră când s-a produs exact inaugurarea bustului.[135] Probabil, anumite îndoieli au determinat-o pe prima să nu precizeze în lucrările sale data inaugurării bustului.[150, 435] Dar și în cărțile O. Plămădeală s-a strecurat greșeala din schița lui A. Cândea privitor la anul modelării bustului – **"1934"**, în loc de **"1933"**.

Pare greu explicabil, însă de la modelarea bustului până la inaugurarea lui, au trecut cinci ani. Acest lucru ni-l confirmă ziarele din epocă. Câte situații, însă, inițial confuze, ne uimesc apoi prin simplețea răspunsurilor? Dintre cele două publicații din care vom cita în continuare, **"Raza"** din **22 mai 1938** concretizează nu numai luna, dar și ziua inaugurării bustului: "*Joi, 19 mai, din inițiativa Societății istorico-arheologice din*

* Presupun că A. Cândea n-a mers la cimitir să studieze atent bustul, cum a procedat subsemnata.

Basarabia, s-a făcut un parastas la mormântul în veci regretatului Alexie Mateevici în cimitirul ortodox din localitate. Pomenirea s-a făcut în prezența P. S. Arhiereu Efrem. Păr. ic. mitrofor Const. Popovici, președintele societății, a ținut o foarte frumoasă și impresionantă cuvântare despre acel ce a fost preotul poet Al. Mateevici. ***Cu această ocazie s-a făcut și inaugurarea bustului*** (subl. n.), *ridicat de societate. Au luat parte la solemnitate: d. prof. univ. C. Tomescu, păr. ic. st. Ion Andronic, păr. ic. st. Ion Știuca, păr. ic. st. Vl. Burjacovschi, păr. prof. P. Danilov, păr. Vis. Popovici, d. V. Țepordei, păr. Vl. (în altă sursă "Gh." – n. n.) Grosu etc."*[315]

"Gazeta Basarabiei" comunica în numărul din **21 mai 1938**: "*Ieri s-a făcut la cimitirul ortodox din localitate pomenirea preotului poet Al. Mateevici. (...)* ***Totodată s-a inaugurat și bustul ridicat de societate la mormânt pe un soclu de piatră."*** (subl. n.).[213]

Informațiile din "Raza" și "Gazeta Basarabiei" nu se potrivesc într-un detaliu – ziua inaugurării. (S-o fi strecurat vreo greșeală de tipar, ori "Gazeta Basarabiei" a dat relatarea cu o zi mai târziu?).

Reportajul din a treia publicație – **"Cuvânt moldovenesc"**, din **29 mai 1938**, intitulat **"Sfințirea bustului pe mormântul poetului Al. Mateevici"**, nu precizează data evenimentului, provocând unele semne de întrebare: "*Zilele trecute s-a sfințit bustul ridicat la mormântul poetului Al. Mateevici din grija societății istorico-arheologice bisericești de sub președinția p. c. s. părintele Const. Popovici și osârdia d-lui prof. C. Tomescu. La sfințire a fost lume puțină: fratele poetului d-l V. Mateevici cu doamna, d-l prof. C. Tomescu, d-l L. T. Boga din partea gazetei "Cuvânt moldovenesc", păr. Vl. Burjacovschi, păr. Mihailovici, d-l Negruță, custodele muzeului arheologic bisericesc, d-l V. Țepordei, d-l Sava, administratorul cimitirului".*[385] Din alineatul citat nu este clar dacă sfințirea monumentului e un detaliu nou în istoria lui, care s-a produs în altă zi, decât cea a inaugurării, ori sfințirea a făcut parte din programul zilei de 19 mai, dar n-a rămas în atenția corespondenților de la "Raza" și "Gazeta Basarabiei." Totuși, o știre din acest ultim reportaj a fost cea mai căutată de mine. **La sfințirea bustului s-a cântat *"minunata poezie a lui Mateevici"*,** pusă pe note de... părintele **Gheorghe Harghel**: "*Slujba sfințirii a fost săvârșită de P. S. Episcop Efrem Tighineanu, ajutat de un sobor de preoți (...). Răspunsurile au fost date de corul școalei de cântăreți de sub conducerea păr.*

Harghel. ***După slujba sfinţirii corul a cântat minunata poezie a lui Al. Mateevici, pusă pe note de păr. Harghel.***"(subl. n.)[385, *] Astfel, Gh. Harghel cu discipolii săi au conferit evenimentului o consistenţă spirituală aparte, şi nu Al. Cristea. De ce nu ultimul? Şi care a fost soarta concursului muzical despre care ne-a lăsat mărturii C. Tomescu? Căci fiind anunţat prin [1935] (dacă pornim de la adresa din 1 mai 1935, amintită mai sus), totuşi, până la **1 octombrie 1937 el nu avusese încă loc.** În această zi profesorul Academiei de Muzică şi Artă Dramatică din Iaşi **Antonin Ciolan**** semna o adresă cu următorul conţinut: "*Domnule Preşedinte, Comisiunea aleasă pentru recomandarea celei mai bune compoziţii muzicale pentru poezia "Limba noastră" a preotului Al. Mateevici neputându-se întruni în timp, cu onoare vă restituim lucrările trimise, fără aprecierea solicitată. Din constatările personale, îmi permit a vă atrage atenţia că toate lucrările depuse sunt de un nivel artistic şi componistic sub mediocru, iar caracterul lor, nu este al muzicei Naţionale Româneşti.*"[141]

Aprecierea nefavorabilă a lui A. Ciolan nu i-a oprit, probabil, pe cei de la Societate să apeleze la ajutorul profesorului Academiei de Muzică din Bucureşti **George Breazul**, din răspunsul căruia citäm: "*Prea stimate Domnule Preşedinte, abia azi îmi cade în mână scrisoarea Domniei-Voastre, ceiace explică şi, socotesc, îmi va scuza întârzierea cu care*

---

* Dl Sergiu Harghel, nepotul lui Gh. Harghel, domiciliat la Chişinău, mi-a încredinţat notele cântecului numit, fapt pentru care îi sunt recunoscătoare. După un şir de ani vitregi, iată că, în septembrie 1995, "*Limba noastră*" de Gh. Harghel a fost lansată pe postul de Radio Chişinău, în cadrul emesiunii "*Domeniile Euterpei*", cu concursul redactorului-şef Victor Stahi şi al corului radioului, dirijat de Valentin Budilevschi.

** Profesorul A. Ciolan a avut o vastă activitate extrauniversitară. Menţionăm aici pe cea legată de Basarabia: Director general muzical al societăţilor simfonice din Iaşi şi Chişinău; Consilier muzical, Inspector muzical al Fundaţiei Culturale Regale *"Principele Carol"*, regionala Moldova şi Basarabia. A dirijat sute de concerte simfonice, corale. Unul dintre ele a avut loc în ziua de 10 februarie 1934, în Sala Eparhială din Chişinău, cu participarea soliştilor A. Pavlov (violină), Odobescu-Nemezinic (soprano) şi a **tenorului Al. Cristea.**[137] Dacă a venit vorba de Al. Cristea – interpretul vocal, menţionăm participarea lui la concertul simfonic *"Din compoziţiile lui Mozart"*, organizat în ziua de 28 aprilie 1929 în Sala Eparhială, cu concursul profesorilor Conservatorului din Chişinău, sub conducerea lui V. A. Bulâcev. Partea I-a a programului anunţa: Requiem. Quarteturi pentru voci solo. Solişti – V. Paşuc, Z. Odobescu, **Al. Cristea**, G. Sedleacec (A. N. R. M., fond 2983, inv. 1, dos. 57, f. 2).

răspund. Stau cu toată plăcerea la dispoziția Domniei-Voastre, pentru a cerceta şi aprecia manuscrisele despre care tratează scrisoarea Domniei-Voastre. Şi vă rog să binevoiți a dispune ca, în cazul că aveți Domnia-Voastră un curier, să-mi trimiteți acele manuscrise, la adresa mea: Bucureşti VI, str. Principesa Ileana Nr. 32; sau, dacă chestiunea nu este urgentă, să fiți bun, să aşteptați venirea mea la Chişinău, care ar putea avea loc în cursul lunei viitoare. Sunt, prea stimate Domnule Preşedinte, din toată inima, entuziast admirator al acțiunii ce ați întreprins şi vă rog să binevoiți a primi asigurarea celor mai alese sentimente ce vă păstrează, Breazul, 3 noiembrie 1937."[141]

Probabilitatea afirmației de mai sus vine de la faptul că în scrisoare nu este concretizat subiectul tratativelor. Însă conținutul, data scrisorii, precum şi faptul că ambele adrese evocate se păstrează în fondul personal "Paul şi Zamfira Mihail", dosarul "Societatea Arheologică Bisericească din Chişinău", ne fac să credem că e vorba de concursul muzical pentru "Limba noastră" a lui Al. Mateevici, la a cărui elucidare ne oprim aici.

La un alt concurs muzical – cel al **"Tinerimii Române"** din **1938,** a răsunat **armonizarea a II-a** a compoziției "Limba noastră". Profesorul de muzică **Vlad Dumbravă*** ne-a comunicat despre existența a **trei armonizări** ale cântecului cu explicațiile ce urmează. Armonizările au fost extrase de domnia sa din caietele de coruri ale profesorului de muzică, compozitorul **Ioan Fazlă**. Acesta, la rândul său, le-a transcris de la dirijorul Căminului cultural din Cahul, diaconul **Viniciuc**. Prin 1939, după decesul lui Viniciuc, I. Fazlă preluase corul căminului. În caietele vechi de coruri ale decedatului, Fazlă a găsit şi *"Limba noastră"* de Al. Cristea, **armonizarea I-a**, constatând că cei din cor cunoşteau foarte bine compoziția. Dl V. Dumbravă consideră că **armonizarea I-a** a fost scrisă prin anul **1926** (conform mărturiilor eparhialistei **Balaur,** născută **Danilov**, absolventa anului **1927**, care ar fi cântat-o în anii de studii pe voci egale de fete).

A **II-a armonizare** o atribuim anului **1938**, iar a **III-a** – anilor care au urmat. Probabil, la ultima se referea revista **"Luminătorul"**, când

---

* Se pare că deocamdată domniei sale îi aparține cea mai desfăşurată analiză a compoziției *"Limba noastră"*, publicată în ziarele *"Destine"* şi *"Literatura şi arta"*.[248], [249] Tot dlui V. Dumbravă îi aparține meritul de a fi evocat grupul coral *"Limba noastră"*, înființat la Bucureşti de fostele eleve ale Şcolii eparhiale şi foştii elevi ai Seminarului teologic din Chişinău. Grupul se numea *"Limba noastră"*, în memoria lui Al. Mateevici şi Al. Cristea // *Literatura şi arta*. – 1993. – 4 nov.

scria în rândurile citate deja: "*... a dat la iveală multe şi duioase bucăţi noi, **mai** modificând şi "Limba noastră" cu un nou adaos.*"(subl. n.)[309] În noiembrie 1985, la solicitarea prof. V. Dumbravă, I. Fazlă a scris scurte însemnări despre compoziţia "*Limba noastră*", menţionând printre altele: "*A apărut şi armonizarea a III-a, care are începutul melodiei la secundo (notele "la-si bemol-do") şi nu arpegiu ca la armonizarea I-a şi II-a (notele "fa-la-do"), are trecerea de la strofa 1 spre 2 cu acord armonic de trecere de la major la minor, şi de la strofa 2 la 3 trecere de la minor la major, iar finalul vocea 1 termină cu nota "fa" de sus, un final mai expresiv.*" În continuarea gândului lui I. Fazlă despre finalul **armonizării a III-a,** dl Dumbravă afirmă: "*La final armonizarea a III-a este cea mai reuşită, i se dă caracterul expresiv şi cerut totdeauna de un final al unei piese cântate. Melodia nu se mai termină ca celelalte armonizări cu coborâre, efect nepotrivit pentru un final strălucitor şi dinamic, ci urcă pe nota "fa" de sus în nuanţă "forte", adică un final convingător.*"

Am scris ceva mai mult, dar totuşi foarte puţin despre cea mai valoroasă şi inspirată melodie pe versurile lui Al. Mateevici. Cu acest prilej, **Antonie Plămădeală** susţine: "*În ultima vreme s-au compus melodii noi, de către N. Oancea, Doru Popovici, T. Bordeianu şi alţii.Un grup muzical "Cetatea" din Satu Mare a lansat o nouă melodie zisă folk, în cadrul manifestărilor "Cântarea României", nu lipsită de calităţi muzicale.* Gr. Filip-Lupu spune chiar "Impresionantă". Pot fi multe melodii reuşite. Dar cine va reuşi s-o înlocuiască pe a lui Alexandru Cristea? Cine va putea înlocui melodia lui "Deşteaptă-te române"? Doar acela care va înlocui şi poeziile!*" [313]

Despre celelalte lucrări muzicale ale lui Al. Cristea putem vorbi doar sumar, la nivelul titlurilor. Le reproducem aici din cel mai bogat izvor identificat până în prezent – articolul lui **N. Costenco "Muzica şi maeştrii ei în Basarabia: Diaconul Alexandru Cristea"**: "*... diaconul Cristea a compus muzică bisericească: un **Heruvic, Mila***

* Cunoaştem alte nume de autori: Gheorghe Harghel[269], Constantin I. Baciu,[143] Anatol Solomon[389]. Foştii elevi ai Seminarului teologic din Chişinău Vlad Dumbravă şi Ion Păvălache susţin, că au interpretat "*Limba noastră*", compusă de profesorul lor de muzică Alexandru Iacovlev. Să nu uităm de cei aproximativ 17 (5?) participanţi, deocamdată necunoscuţi, la concursul Societăţii Istorico-Arheologice Bisericeşti din Chişinău. O variantă a melodiei o găsim şi în culegerea lui G. Breazul şi N. Sahu "*Carte de cântece pentru copii*".[171]

păcii, Răspunsurile, Acum slobozeşte, Lăudaţi numele Domnului, Uşile pocăinţei, Suflete al meu, Canonul cel Mare. *Muzica diaconului Cristea toarce firul monoton, bizantin, îmbogăţit de accente şi variaţiuni corale caracteristice muzicii populare moldoveneşti, line şi dramatice – zguduitoare în "Uşile pocăinţei" şi "Suflete al meu". Pentru muzica profană, fără nici o restricţie antologică bucăţile:* ***Limba noastră*** *(tipărită anul acesta la Chişinău);* ***Bat-o focul*** *– melodie populară basarabeană armonizată de Al. Cristea, de un ritm şi patos interior ce te saltă de pe scaun, pur şi simplu,** ***Fa fetiţo, fa tu, fa.*** *Alte bucăţi cu caracter ocazional, ca:* ***Imnul la deschiderea facultăţii de Teologie, Marşul lui Ştefan etc.*** *(subl. n.), completează repertoriul acestui, mai ales strălucit dirijor basarabean."*[330] Relatarea lui N. Costenco i-a servit regretatului istoric literar **Vasile Badiu** pretext pentru includerea acestei informaţii despre Al. Cristea în enciclopedia **"Literatura şi arta Moldovei"**.[229] Dacă e adevărat că în perioada interbelică a fost publicată o culegere de cântece populare armonizate de Al. Cristea (din relatarea unei eparhialiste), enciclopedia va fi completată în viitor cu noi titluri.

S-ar putea ca şi **Arhiva fonogramică din Bucureşti**, menţionată în lucrările lui **G. Breazul "Muzica românească de azi"**[160] şi **"Patrium Carmen"**[167] să ne ofere unele ştiri noi. Arhiva sus-numită a fost înfiinţată de Ministerul Cultelor şi Artelor condus de Vasile Goldiş, cu concursul Secretarului General al ministerului Nichifor Crainic. Prima şedinţă a Comisiei Arhivei fonogramice s-a ţinut în ziua de 29 martie 1927 sub preşedinţia lui N. Crainic, în componenţa membrilor – Tiberiu Brediceanu, D. Kiriac şi G. Breazul. Mai târziu Nichifor Crainic a fost înlocuit cu T. Brediceanu, iar membri devin Emil Reigler, Sabin V. Drăgoi. Activitatea propriu-zisă a structurii nou create a început la 1 ianuarie 1928.

Comisia a lansat un apel către conservatoarele de stat, comunale şi particulare, către seminarii, institute teologice, liceele şi gimnaziile de băieţi şi fete, liceele militare, şcolile medii, ziare, cu rugămintea de a susţine activitatea sa în:

1. Culegerea de melodii populare cu ajutorul fonografului.
2. Transcrierea pe note muzicale a materialului adunat în felul acesta.
3. Achiziţionarea de culegeri de melodii populare, făcute cu sau fără ajutorul fonografului (care până acum n-au ajuns să fie publicate).

* *"Bat-o focul"* a fost armonizată şi de Gavriil Gălinescu.[361]

Comisia şi-a propus să se pună în legătură cu diferiţi autori, preoţi, profesori de muzică. Cu ajutorul unor "*inimoşi şi conştiincioşi culegători*", s-au făcut însemnate colecţii încă din primul an de activitate. Printre ele s-au înregistrat şi achiziţionat melodii populare din Basarabia: de Gh. Breazul – 101; de către Em. Reigler (Basarabia şi Dobrogea) – 150; de Anastasia Dicescu – 18. În lucrările sale, Gh. Breazul menţiona "*interesantele culegeri făcute în Basarabia şi Dobrogea*". Pe una dintre pagini, la compartimentul **"Cântecul popular"**, Gh. Breazul publică notele unui cântec de leagăn, "***cules şi notat dela păr. prof. Alexandru Cristea din Chişinău.***" (subl. n.).[159] Nu cumva lucrarea se păstrează şi astăzi în Arhiva fonogramică? Sunt sigură că ea ne va oferi nu o singură surpriză, chiar dacă studiind-o nu vom da de fişa de fonogramă cu numele executantului "Alexandru Cristea".

Un nou titlu din creaţia lui Al. Cristea, descoperit de noi, este cântecul **"Hora morţii",** pe versurile lui **A. Gavriliţă**. Ştiam despre interpretarea lui de la eparhialistele **C. Cobasnian şi Z. Turlacov**. Regretata Gabriela Cristea-Tudorănescu mi-a pus la dispoziţie textul cântecului, redat la sfârşitul capitolului, şi un decupaj de ziar cu informaţia ce urmează: "*D. Prof. Vlad. Cristea a condus apoi corul Aşezămintelor Eparhiale "Regina-Mama Elena" executând următoarele imnuri şi marşuri patriotice: Limba noastră,* ***Cântec de luptă***, ***Hora morţii***, *cu cuvintele de* ***A. Gavriliţă*** *şi muzică de preotul Al. Cristea,* ***Ardealul*** *şi* ***Pentru Neam, Ţară şi Rege***, *cuvinte de A. Gavriliţă şi muzică de preotul Al. Cristea.*"(subl. n.)* Aici, în afară de "Hora morţii", răsar încă trei titluri noi. Să fi aparţinut şi aceste compoziţii lui Al. Cristea? Căci, după mine, informaţia citată nu-i formulată destul de clar. Alt lucru însă este evident. Va trebui să muncim mult pentru a detalia activitatea componistică a lui Alexandru Cristea. Se vor găsi oare persoane inspirate care vor continua căutările?..

---

* Autorul versurilor poate fi profesorul de gimnastică Arghir Gavriliţă, născut la 15 februarie 1893 la Tecuci, venit în Basarabia după 1918. A scris o piesă patriotică pentru "*Straja Ţării*", prezentând-o cu elevii în diferite localităţi din Basarabia şi din Ţară. La Biblioteca Academiei din Bucureşti am descoperit două lucrări semnate de Arghir Gavriliţă: "*Piesă istorică într-un act*". – Chişinău: România Nouă, 1919. – 14 p. (despre revenirea Basarabiei, Bucovinei şi Ardealului la Patria Mamă), şi, "*Străjerul: Piesă istorică într-un act*". – Cetatea Albă: Axler, [1938]. – 38 p. A fost încadrat în serviciu în mai multe licee din Basarabia – "*M. Eminescu*" şi "*A. Donici*" din Chişinău; "*D. Cantemir*" din Comrat; "*Marele Voievod Mihai*" din Cetatea Albă.[45]

HORA MORȚII

A. Gavriliță

Hora morții se întinde
Pe o rază tot mai mare
Și sfărâmă, și aprinde
Lanuri multe și hotare.

Sus, spre cer, pe' ntinsa apă,
Pe pământ și în tranșee,
Moartea hâdă se adapă
Cu ce-i viață și scânteie!

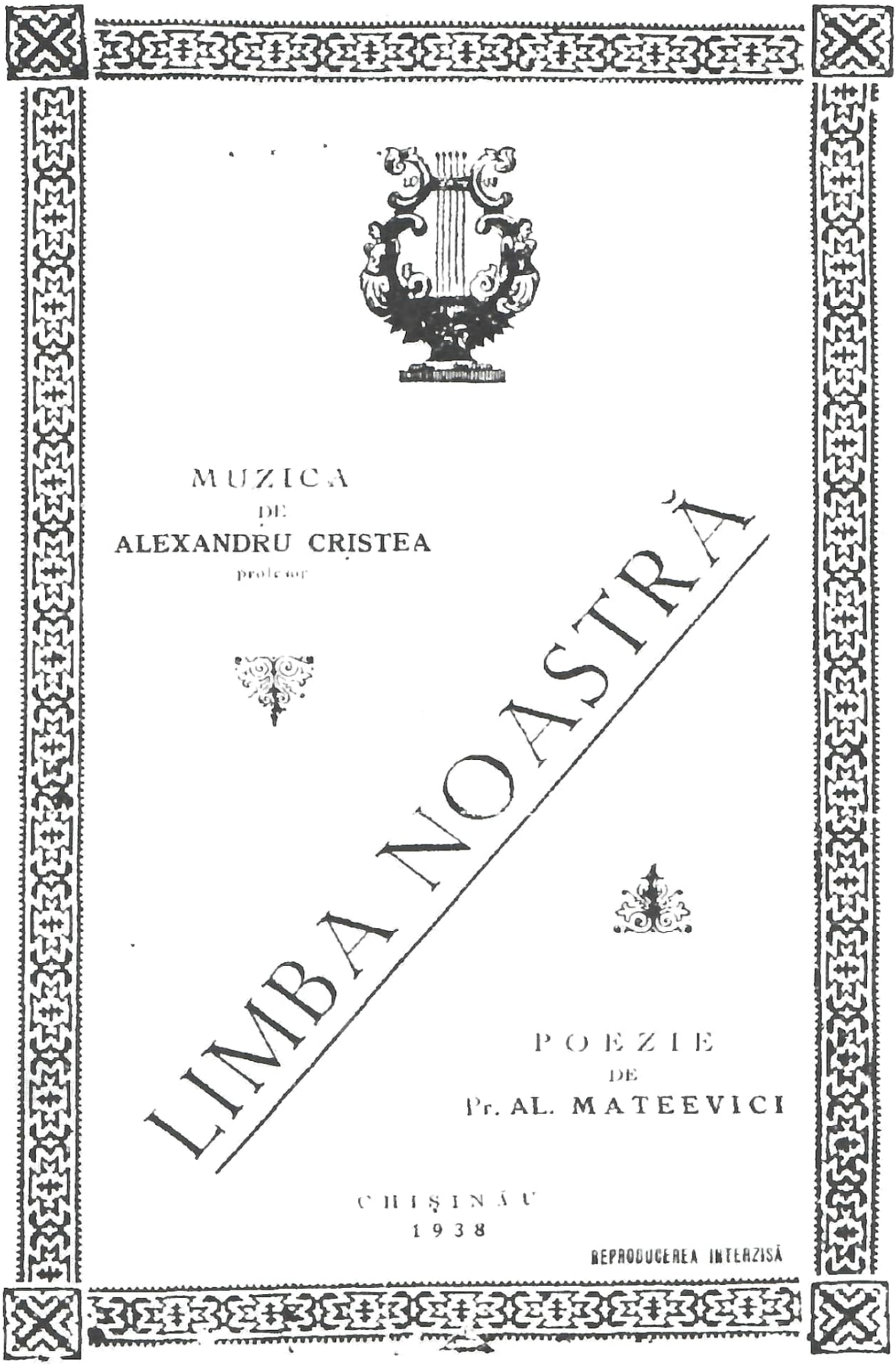
Pretutindeni e stăpână
Și-n nemernica ei ură
Tot răpune cu o mână
Clănțănindu-și dinții' n gură!

Cu a doua se agață
Să doboare omenia
Și îndemnul de povață
Răsturnând statornicia.

Iar cu a dracului plăcere
De-a scurma tot răutate
Și-a unit a ei putere
Să dărâme legi și date

Și' ncâlcește omenirea
Între sforile de ură,
Încât nu-i cunoști azi firea
De creștini ce-aveau măsură!

Dumnezeule, Părinte,
Te îndură de-a ta lume,
Oprind hora morții: sfinte!
Care lasă grele urme.

Partitura cântecului "Limba noastră", editată la Chişinău în 1938

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Arhiepiscop al Sibiului
şi
Mitropolit al Transilvaniei

CABINET
Str. 1 Mai 24, 2400 - Sibiu
ROMÂNIA

Sibiu, 5 decembrie 1989

D-nei Alexandra Jemăneanu
pentru D-na Matilda Cristea
Str. Gh. Lazăr, 10
70769 - BUCUREŞTI

Stimată D. Matilda Cristea,

Am întîrziat nepermis de mult să vă confirm primirea scrisorii Dvs. Ceea ce am scris despre soţul Dvs. ca autor al muzicii "Limbii noastre" a lui Mateevici a apărut de curînd şi într-o carte în care i-am publicat şi fotografia şi crucea de la mormînt.

Sînt printre cei care pot spune cu mîndrie că l-am cunoscut personal pe marele compozitor. El a lăsat o melodie nemuritoare, legîndu-şi pentru veşnicie numele de limba românească şi, atît cît va exista această limbă, se va spune mereu că Alexandru Cristea a găsit cuvintelor lui Mateevici replica melodică desăvîrşită.
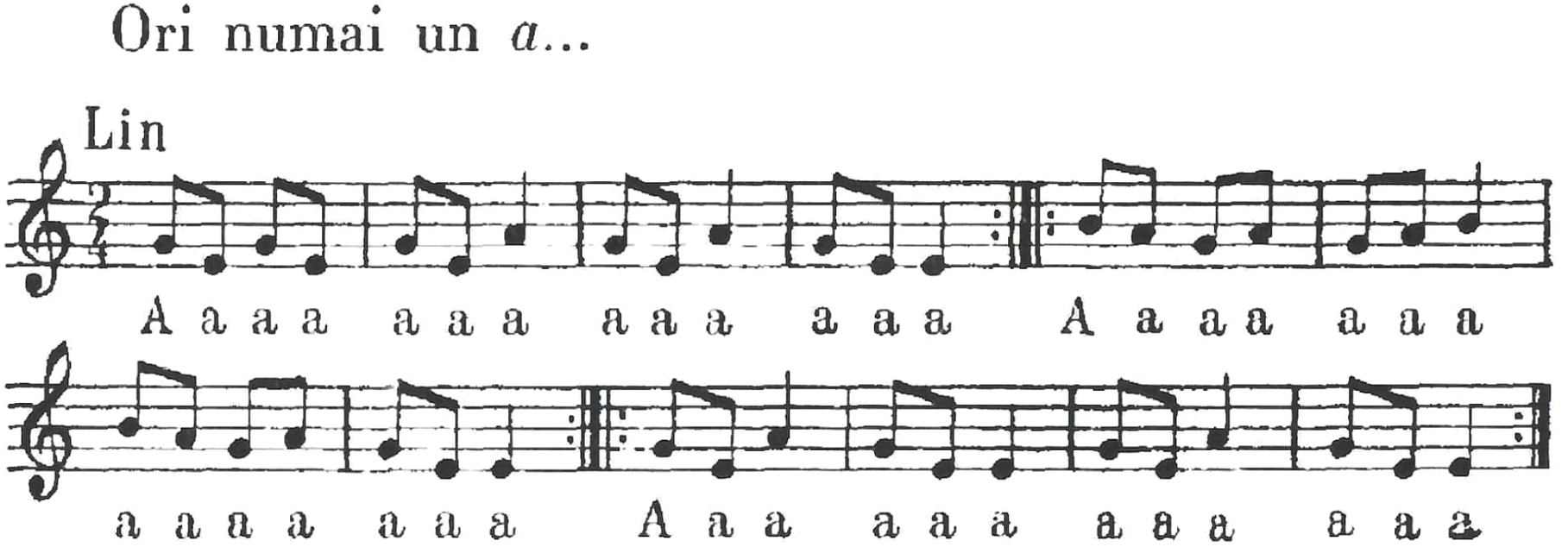
Vă felicit că aţi fost tovarăşa de viaţă a acestui mare om căruia desigur i-aţi fost de mare ajutor şi i-aţi inspirat geniul muzical creator.

Multe salut ri şi doriri de bine doamnei Jemăneanu împreună cu care vă împletiţi bucuriile şi necazurile la această binecuvîntată vîrstă de 97 de ani pe care v-a dăruit-o Dumnezeu.

Vă urez de pe acum să petreceţi sărbătorile cu bucurie,

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALA
† Antonie
MITROPOLITUL ARDEALULUI

Scrisoarea Mitropolitului Ardealului Î.P.S. Antonie Plămădeală către Matilda Cristea cu aprecieri pentru "Limba noastră" de Alexandru Cristea (decembrie 1989)

Culeș și notat dela păr. prof. **Alexandru Cristea** din Chișinău.

Cântec de leagăn din cartea lui G. Breazul *Muzica românească de azi* (1939), notat de la Alexandru Cristea
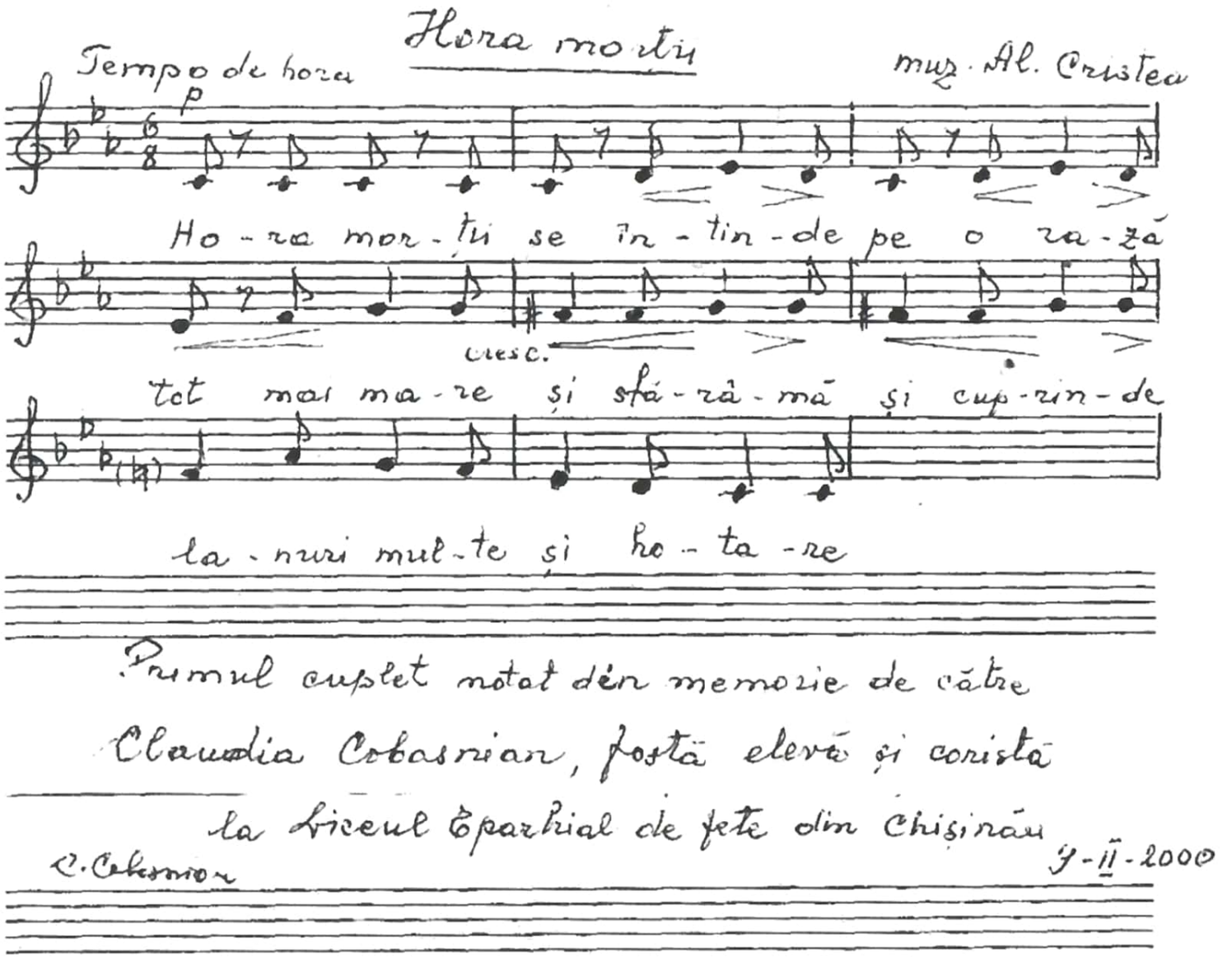
D. prof. Vlad Cristea a condus apoi corul Aşezămintelor Eparhiale „Regina-Mamă Elena" executând următoarele imnuri şi marşuri patriotice: Limba noastră. Cântec de luptă. Hora morţii, cu cuvintele de A. Gavriliţă şi muzica de preotul A. Cristea, Ardealul şi Pentru Neam, Ţară şi Rege, cuvinte de A. Gavriliţă şi muzică de preotul A. Cristea.

Elevele Laura Hânsa a recitat poezia Oastea Ţării, de Vasile Militaru, iar eleva Smântână Raisa din cl. VII-a a recitat Hotarul sfânt de Mircea Dem. Rădulescu.

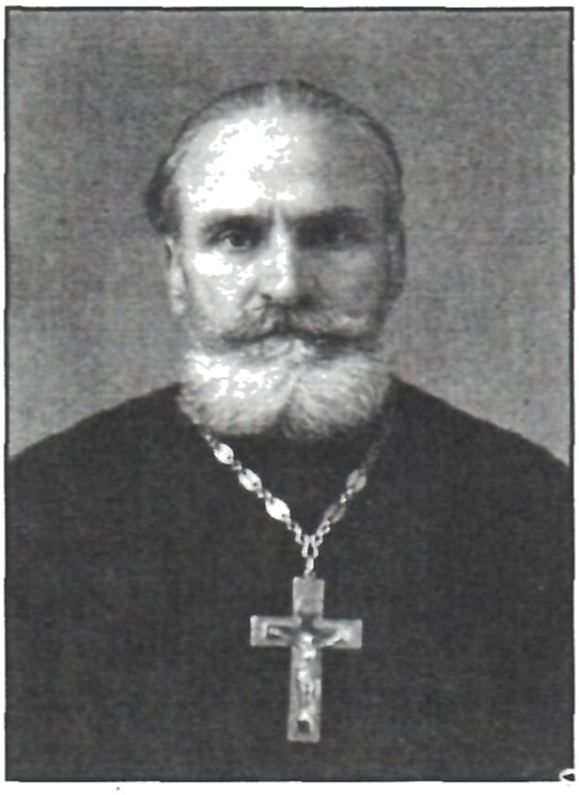
Echipele de dansuri naţionale ale şcoalei normale de băieţi şi ale şcoalei normale de fete, au jucat cu multă măestrie următoarele jocuri: Alunelul, Cârligul, Pe picior şi Chindia

La sfârşit d. col. Ştefan Georgescu prefectul judeţului a ţinut un discurs din care desprindem următoarele 1+3 comp.

Relatare despre interpretarea cântecului "Hora morţii", versuri de A. Gavriliţă, muzică de Alexandru Cristea (dintr-un ziar neidentificat, subl. a.)

"Hora morții", notată din memorie de eparhialista Claudia Cobasnian

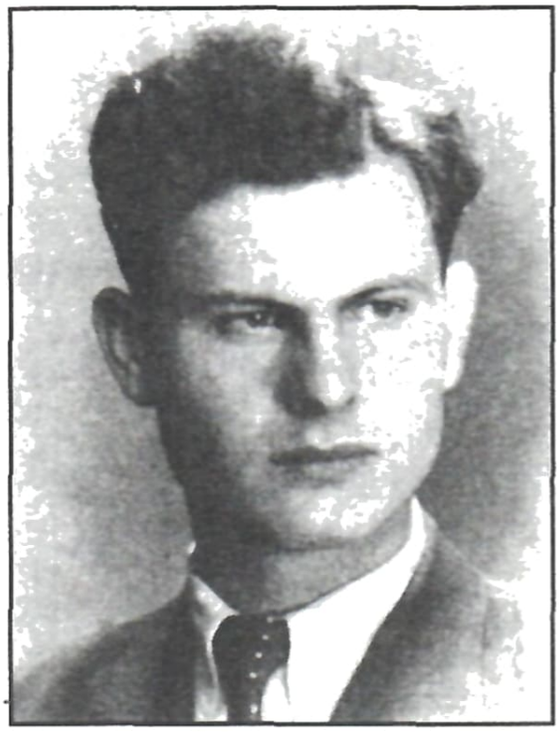
Protoiereul Gheorghe Harghel
(1958)

Profesorul de muzică
Ion Fazlă

Vasile Badiu, istoric şi critic literar
(sept. 1933- mai 1994), unul dintre
primii care a scris despre Al. Cristea
în Basarabia Sovietică

Profesorul de muzică
Vlad Dumbravă

Sufletele entuziaste ale "Tinerimii Române" sunt mărgăritare şi făclii luminoase pentru viitorul neamului.

(Gând formulat de elevii Liceului militar "Regele Ferdinand I" din Chişinău, cu prilejul jubileului "Tinerimii Române", în 1928.)*

"Un cuib românesc"

Aceste cuvinte au fost înscrise pe frontispiciul localului Societăţii "Tinerimea Română" din Bucureşti, de care Al. Cristea a fost legat prin numeroase fire. Rostul Societăţii şi al localului ei pot fi deduse din fraza-titlu de mai sus.** Fiind extinsă, ea ar include: modelarea sufletului românesc, educaţia naţională şi intelectuală a tineretului, selecţionarea şi încurajarea tinerelor talente răsărite în lumea şcolară, realizarea sentimentului artistic, păstrarea trează a conştiinţei naţionale, unificarea sufletească şi consolidarea naţională. De la concursurile de studii teoretice (intelectuale), înfruntând multiple obstacole, "Tinerimea Română" a trecut la concursurile de muncă manuală, de dexteritate (îndemânare), cercetăşie, educaţie fizică, aviaţie, artă, jocuri, costume, muzică – tot ce, după convingerea principalului modelator şi moderator al Societăţii, **Nae Dumitrescu**, putea fi de folos educaţiei tinerei generaţii, care urma să plămădească viitorul destin al

* *Revista Societăţii Tinerimea Română*, 1929, nr. 6 – 7, p. 18.

** Impunătoarea clădire de pe malul Dâmboviţei o putem admira şi astăzi. La 25 mai 1924, pe bulevardul Schitu Măgureanu, 4, s-a pus piatra de temelie a palatului. Momentul a coincis cu concursurile din acel an ale Societăţii. Mai bine de 2000 de şcolari au asistat la eveniment, în timpul căruia Episcopul Armatei Teculescu a oficiat un serviciu divin. Au rostit cuvântări Ministrul Şcoalelor, Nae Dumitrescu, un elev. Sărbătoarea a culminat prin defilarea şcolilor // *Rev. Soc. Tinerimea Română*. – 1924. – nr. 9 – 10. – mai – iun. – p. 216. Localul a fost denumit "*Cuib românesc*". Această îmbinare nu trebuie confundată cu "*cuiburile*" legionarilor. Pentru unii confuzia vine de la faptul că, după desfiinţarea Societăţii, la începutul anilor 1940, clădirea a fost un timp ocupată de legionari.

neamului. "Tinerimea Română" şi-a desfăşurat activitatea între anii **[1877 – 1942]**.* Studiind unele momente din istoria ei, m-am convins de justeţea proverbului "*Omul sfinţeşte locul*". Contemporanii afirmau, pe bună dreptate, că "Tinerimea Română" nu şi-ar fi urmat cu atâta perseverenţă menirea, dacă nu s-ar fi găsit omul, care să-i dea viaţă şi să o menţină în stare dinamică. El se numea Nae Dumitrescu – Directorul general al învăţământului secundar şi particular al Ministerului Educaţiei Naţionale, Administratorul General al Casei Şcoalelor. Animat de ideile culturale şi naţionale, conducător priceput şi romantic, el a urmat statornic unei porunci Dumnezeieşti – de a sta la cârma Societăţii 57 de ani, la început în calitate de secretar [din 1883], iar mai apoi în cea de preşedinte [1903]. În aceşti ani Nae Dumitrescu s-a identificat într-atâta cu "Tinerimea Română", încât ea era numită adesea "*Ministerul Nae*". "*Numai regii domneau atâta timp*" – susţineau contemporanii referindu-se la Nae Dumitrescu. Circulau şi alte aprecieri: "*Stâlpul "Tinerimii Române*", "*Mare naţionalist, bun român şi adânc iubitor de copiii neamului*", "*Bărbatul care cu tot smocul lui de mustaţă albă, prin neastâmpărul său, prin vioiciunea sa, este o pildă pentru atâţia tineri, care cer loc la treabă*", "*Bătrânul tânăr conducător*". Nu cunosc dacă are ori nu epitaf mormântul lui Nae Dumitrescu, dar mi se par potrivite pentru el cuvintele din **"Luceferii"** de **P. Dulfu** şi **Gh. Cucu**, cântec interpretat de atâtea ori la manifestările Societăţii:

"Acei ce pentru neam se zbat
Şi-i luminează-a vieţii cale,
Nu mor, când ceasul le-a sunat,
Să părăsească-această vale.
Trăiesc şi după ce s-au dus,
Neşterşi din zarea amintirei...
Doar trecere-i al lor apus,
Spre plaiurile nemurirei..."[154]

Odată cu moartea lui Nae Dumitrescu, în **decembrie 1940**, dar şi din cauza împrejurărilor politice şi sociale, activitatea Societăţii s-a stins.

* Deşi în mai multe surse este indicat acest an, totuşi 50 de ani de la înfiinţarea Societăţii au fost sărbătoriţi nu la 1927, dar 1928. În cadrul Adunării Generale a Societăţii din 30 iunie 1927 s-a studiat chestiunea jubileului şi s-a mers de la inscripţia de pe drapelul vechi al Societăţii – *"mai 1928" // Revista Societăţii Tinerimea Română.* – 1927. – nr. 2. – p. 28.

Profitând de decesul preşedintelui şi de greutăţile reorganizării, un grup de legionari a încercat să pună stăpânire pe Societate şi s-o abată de la rosturile ei iniţiale. Nici numirea, la **30 martie 1941,** a noului preşedinte, profesorul universitar **Ion Nistor**, vechi şi activ membru al ei, n-a salvat situaţia.

"Tinerimea Română" a fost o Societate care a ars într-un neastâmpăr cultural, propriu şi lui Al. Cristea. Poate unii se vor molipsi de această stare de spirit, citind capitolul ce urmează?..

* * *

Sunt sigură că în viitor activitatea Societăţii ştiinţifico-literare "Tinerimea Română" va reţine atenţia cercetătorilor, care vor realiza o monografie istorică desfăşurată. Deocamdată, unele informaţii despre ea pot fi culese din **"Revista Societăţii Tinerimea Română"** – publicaţie didactică, literară şi ştiinţifică, care apărea la Bucureşti lunar, începând cu **1882**.* Activitatea publicaţiei a fost suspendată în anumite perioade, dar de la 1920 şi până în 1942 ea ieşea de sub tipar cu regularitate. Ne vor iniţia în istoria "Tinerimii Române" materialele semnate de G. Vlădescu Răcoasa[421], Murăraşu[296], Nae Dumitrescu[251], cât şi "Dicţionarul presei literare române" de I. Hangiu.[266]

La 21 mai 1877 câţiva elevi interni din cl. a III-a a Liceului "Matei Basarab" din Bucureşti au pus bazele Societăţii, la care în anii ulteriori au aderat elevi de la alte gimnazii din capitală. Activitatea lor era însă restrânsă şi îndreptată doar spre aprofundarea temelor prevăzute de programa şcolară. Epoca de fundamentare a "Tinerimii Române", precizarea scopurilor şi lărgirea sferei de acţiune s-a produs atunci când animatorii şi membrii ei fondatori au trecut pe băncile Universităţii, aducând cu sine Societatea. O idee cât se poate de inspirată, căci, graţie colaborării între tineret şi profesorii universitari, s-a extins cu mult potenţialitatea ei. Astfel, din iniţiativa rectorului Universităţii Ioan Zalomit, în [1885] se organizează

* Publicaţia a avut şi alte denumiri: *"Revista Societăţii ştiinţifico-literare "Tinerimea Română", "Tinerimea Română"*. La bibliografia lucrării e prezentă cu titlul *"Revista Societăţii "Tinerimea Română"*, cu excepţia numărului jubiliar din 1938 – *"Tinerimea Română"*.

primele concursuri intelectuale din Bucureşti (pe obiecte) între elevii şcolilor primare, premiile fiind înmânate de către Iacob Negruzzi, membru de onoare al Societăţii. Mai târziu, la concursuri au fost atraşi elevii şcolilor secundare care, începând cu [1893], iar din altă sursă – din [1897], susţineau probe pentru literatura română, istoria naţională, religie, geografie, alte materii. Din 1923 la concursuri au aderat şi studenţii facultăţilor de litere, ştiinţă şi teologie de la toate universităţile din ţară.

Printre susţinătorii "Tinerimii Române" s-au înscris scriitori, profesori universitari, oameni de ştiinţă şi cultură – Gr. Tocilescu, N. Iorga, I. Lupaş, G. G. Antonescu, D. Pompei, D. Hurmuzescu, V. A. Urechia ş. a. Ultimul obţine pentru Societate, în 1897, statutul de persoană juridică. Legea a fost votată în Senat la 22 ianuarie 1897, iar după un an, la 14 ianuarie 1898, în Cameră. Ceva mai înainte "Tinerimea Română" a fost recunoscută persoană morală, prin Decretul nr. 496 din februarie 1896. Societatea declara drept scop propăşirea culturală a elementului românesc prin conferinţe publice, editarea unei reviste, organizarea unor comunicări, discuţii ştiinţifice şi literare, concursuri între tineretul studios.

"Tinerimea Română" a cunoscut şapte ani de criză (1902 – 1909), când încetase orice fel de activitate. Dar, cu stăruinţa neobosită a preşedintelui Nae Dumitrescu, la 1909 s-au întrunit câţiva din vechii membri ai Societăţii în vederea reluării activităţii. S-au făcut demersurile necesare pentru renaşterea ei, însă a trebuit să mai treacă doi ani până când vechea organizaţie s-a pus pe picioare. Odată reînviată, "Tinerimea Română" a avut o extensiune mult mai mare, o importanţă crescândă în educaţia naţională a tineretului şi formarea caracterelor, în deosebi prin competiţii, manifestări publice culturale, patriotice. În ele se înscriau şi concursurile corale, care pot fi considerate atât competiţii, cât şi manifestări publice.

Compozitorul **G. Breazul**, a cărui activitate a fost strâns legată de "Tinerimea Română", detalia afirmaţia de mai sus într-un articol din revista Societăţii: *"Nu numai pentru folosirea frumoasei arte ca element de podoabă, spre a da serbărilor societăţii strălucirea cuvenită, nu numai pentru acest motiv s-a găsit cu cale ca muzica să fie preluată ca obiect de concurs în programele de activitate ale "Tinerimii române". De-alungul bogatei activităţi culturale a societăţii, muzica apare frecvent ca temă de întrecere, de emulaţie între şcolari, ca disciplină de studiu şi de cultivare în şcoală, precum şi de propagare în masele sociale a acelor idei şi sentimente, a căror clarificare, desvoltare şi pătrundere în sufletele româneşti sunt urmărite cu statornică luare*

aminte de către "Tinerimea". (...) Scopul realizării corale şi instrumentale fiind cântarea împreună (în cât mai valoroase condiţii muzicale), acţiunea de solidarizare şi unificare a simţirii, cugetării şi voinţei comune este indispensabilă pentru desăvârşirea prestaţiei artistice. Exerciţiile de ansamblu muzical sunt astfel exerciţii de solidaritate şi unitate socială. (...) Dacă în fine mai ţinem seama şi de natura deosebită a obiectului ansamblului coral sau instrumental, adică de piesa muzicală ce urmează a fi interpretată, dacă luăm în considerare valorile educative, naţionale, culturale, religioase, etice şi sociale ale muzicii propuse spre executare, uşor se înţelege ce eminente puteri de transformare şi formaţie sufletească sunt hărăzite muzicii, cât de însemnată contribuţie poate aduce ea într-o conştientă acţiune educativă, deci, cât de firesc poate introduce ea grupurile corale şi instrumentale în sistemul educativ naţional, preconizat şi aplicat de "Tinerimea română" în numeroasele sale manifestări de propăşire culturală românească."[166]

Corul dirijat de Al. Cristea s-a ales cu premiile "Tinerimii Române" în anii 1926, 1928 şi 1938. Cu părtinirea cercetătorului, ataşat de o anumită personalitate, mă întrebasem de ce Al. Cristea a obţinut premii doar în aceşti ani? Întrebarea m-a făcut să înaintez în cercetare. Studiind revista Societăţii pentru anii 1921, 1923 – 28, 1933 – 42*, am aflat că concursurile între coruri nu se desfăşurau anual. În cei 17 ani studiaţi s-au anunţat doar cinci concursuri – la 1921, 1926, 1928, 1934 şi 1938. Presupun că cel din 1921 a fost şi primul. Cu regret, revista Tinerimea Română nu conţine relaţii, amănunte despre dirijori, concurenţi, repertorii.

Cea din **1921** recomanda maeştrilor din toate şcolile secundare de băieţi şi de fete din acelaşi oraş să aleagă elemente talentate pentru întocmirea unui singur cor, care va interpreta trei piese corale, de preferinţă muzică populară locală. Pentru dirijarea corului unit urma să fie delegat unul dintre profesori. Cu 6 – 7 săptămâni înainte de 1 iunie participanţii trebuiau să trimită melodiile înscrise la concurs, şi o compoziţie, care urma să fie piesa hotărâtoarea. Concursul corurilor s-a desfăşurat în ziua de miercuri, 1 iunie 1921, la Arenele Romane în Parcul Carol. S-au prezentat peste 40 de formaţii. Din componenţa juriului făceau parte Clotilda Gen-

* Publicaţiile din anii 1920, 1922, 1929 – 32 lipsesc la Biblioteca Academiei Române.

eral Averescu, Nona Otescu, Chiriac, Dinicu, Castaldi, Alexandrescu, N. Dumitrescu. Juriul anunţase premiul I pentru corul din Soroca şi premiul II pentru corul din [Gomrad], (presupunem "Comrat", n. n.), Basarabia. Corul din Chişinău, care a cântat între 3 şi 4 p.m., n-a obţinut nici un premiu (nu cunoaştem numele dirijorului).[367]

Dacă în 1922 nu s-a susţinut concursul de coruri, atunci următorul a fost cel din **1926**, la care Al. Cristea era dispus să se afirme, după ce citise din invitaţia expediată directorului şcolii: "*Pentru a înviora tradiţiile noastre şi a reda o parte din viaţa caracteristică ţinuturilor locuite de români prin cânt, jocuri şi costume naţionale, vom organiza anul acesta pentru prima oară o Poemă etnografică care să se reprezinte la Teatrul Naţional, cu ocaziunea venirii concurenţilor la Bucureşti.*"[202]

Revista Societăţii a publicat un reportaj de la sărbătoarea "Tinerimii Române", din care reţinem nu numai manifestările legate de concursul etnografic, dar şi alte acţiuni, imagini, eventual trăite de Al. Cristea. În ajunul zilei de **10 mai**, Gara de Nord a Capitalei prezenta un spectacol înălţător. Trenurile din toate colţurile ţării revărsau valuri de tineri în costume naţionale specifice ţinuturilor din care proveneau, întâmpinaţi pe peron de Preşedintele "Tinerimii Române", Nae Dumitrescu, şi membrii Comitetului Societăţii. Muzica militară îi saluta cu entuziasm pe oaspeţii care, urcaţi în automobile, plecau spre localurile destinate găzduirii. A doua zi toţi concurenţii, în număr de peste 4000, însoţiţi de profesorii conducători, au asistat la defilarea armatei, "*smălţind cu portul lor pitoresc cordonul spectatorilor ce începea tocmai de la podul Cotrocenilor şi ţinea până în câmpul amenajat pentru primirea defilării.*"

În ziua de marţi, **11 mai**, la Fundaţia "Carol I" au avut loc două conferinţe, organizate de Societate pentru profesori, susţinute de G. G. Antonescu ("Rolul şcoalei în societatea de azi") şi Pompei ("Patriotismul în şcoală"), ambii profesori universitari.

După amiază, la ora două şi jumătate, s-a desfăşurat la "Teatrul Naţional", în prezenţa drăgălaşei Principese Ileana, a numeroşi oaspeţi, profesori universitari, directori şi directoare de şcoli din capitală şi din provincie, **Poemul Etnografic**, un eveniment cultural şi naţional unic, care a stârnit entuziasmul şi admiraţia celor de faţă. A fost ceva necunoscut şi neobişnuit pentru capitală şi ţară: dansuri şi cântece caracteristice tuturor zonelor, executate de elevi în portul specific provinciilor istorice româneşti. Ropote de aplauze răsplăteau fiecare echipă şi cereau repetarea.

Seara, la Şcoala de menaj "Filipescu", s-a oferit un banchet pentru membrii "Tinerimii Române" şi profesorilor însoţitori. Printre alte persoane, la el a rostit un toast Elena Alistar, iar preşedintele Nae Dumitrescu, emoţionat de discursul ei, a vorbit despre naţionalismul basarabean, care trebuie susţinut şi dezvoltat sincer şi cu toate sacrificiile.[225]

A treia zi, miercuri, **12 mai**, concurenţii însoţiţi de conducătorii lor, plecând de la statuia lui Mihai Viteazul, unde au depus o coroană, au făcut un pelerinaj la mormântul Eroului Necunoscut. Aici s-au depus flori, s-au ţinut cuvântări înălţătoare de recunoştinţă şi admiraţie pentru personalităţile neamului."[224]

Reportajul despre **Poemul Etnografic**, care ne interesează îndeosebi, a fost realizat de elevul Seminarului central din Bucureşti **Ioan Georgescu**: "*Cortina se ridică şi scena e ca o grădină plină de trandafiri şi flori frumoase. Costumele noastre româneşti scoteau în evidenţă diferitele regiuni ale ţării noastre. Din această grădină cu putere şi cu multă căldură se intonează frumosul imn regal al poetului V. Alecsandri "Trăiască Regele". (...)*

Se rupe din grădină şi apare în faţa tuturor Şcoala de fete din Lugoj, joacă cu mult farmec "Lugojanca", jocul lor caracteristic. Ne-au dus cu gândul la satele româneşti din Banat, care deşi sub jug străin, şi-au păstrat jocul şi portul neştirbit.

Le ia locul Seminarul şi Şcoala eparhială de fete din Chişinău, care au ştiut să ne arate în puţin, tot ce are Basarabia frumos. I-am admirat mult *(subl. n.).*

Apare Moldova, reprezentată prin urmaşii voinicilor lui Ştefan dela Războieni, Liceul şi Normala de băieţi din Piatra N. Costumul lor a predominat. Cel mai frumos dintre toate cele de faţă. Au jucat destul de plăcut jocul "Raţa".

Vin fecioarele din cetatea lui Mihaiu – Alba-Iulia – şi cu multă măiestrie îşi joacă jocul lor "Mureşanca". Când jucau ele, gândurile noastre erau departe, pe valea Mureşului. Costumul lor arăta câtă artă stă ascunsă în sufletul românului.

Le urmează sprintenii olteni din Caracal, care au ştiut prin jocul lor "Trei păzeşte" să arate firea olteanului, aşa cum este. De remarcat e ultimul, care ne-a arătat energia olteană.

În mijlocul scenei o domnişoară cântă puternic din bucium, era şcoala normală de fete din Abrud. Sunetul buciumului şi cântecul lor ne reaminteau timpurile eroului Avram Iancu.

Debutează destul de frumos Făgăraşul, de remarcat costumul.

Vecinii lor însă, Sibiu, au arătat dibăcia jocului ardelean. Într-o linişte plăcută, jocul lor "Românul" e admirat de toţi. Costumul lor de sibieni, a făcut ca jocul să fie mult mai reuşit. În aplauze lungi părăsesc scena, dând locul şcoalelor din Cetatea Albă, cetatea lui Ştefan cel Mare. Cu multă siguranţă s-au produs în faţa numerosului public. Costumul a fost ales.

Dela Banat, nimeni n-a mai jucat dela Lugojana, vine însă liceul Timotei Cipariu de băieţi şi fetele din Timişoara, care ne arată încă din mândrele costume ale Banatului şi din jocurile sale. Apar cu "Banul Mărăcine" pe care l-au jucat cu multă frumuseţe!

Apare liceul cu acelaşi nume din Ibaşfalău, care pe lângă frumosul joc "Ardeleana", a avut orchestră foarte bine organizată.

Vin micuţii din Sebeşul săşesc şi joacă frumosul lor joc, cântat de micul lor ciobănaş cu fluierul. Totul plăcut. Eram în munte.

În număr mai mare ca oricare alt oraş, apare bine organizată Tighina, cu dialogul şi corul său atât de bine organizat. * *De remarcat sunt băşii, care au ieşit mult în evidenţă.*

Le ia locul şcoala mult aşteptată. Apare în costume pline de artă, liceul şi normala de fete din Cluj, centrul Ardealului. Au jucat "Mureşanca", jocul de pe valea râului lor Mureşul, pe care tot aşa de bine l-a jucat şi Alba-Iulia.

Originali şi în costume şi în joc vin fetele şi băieţii din Sighetul-Marmaţiei, care ne-au arătat jocuri din colţul cel mai depărtat al ţării noastre.

Încheie şcoala normală din Dorohoiu."[264]

Rezultatele impresionantului concurs etnografic este redat în revistă cât se poate de arid. **Premiul I pentru cântece l-a obţinut Seminarul teologic şi Şcoala eparhială din Chişinău**; premiul II – Liceul de băieţi din Ibaşfalău şi Şcoala normală de fete şi băieţi, precum şi Liceul de fete din Cluj; premiul III – şcolile din Tighina şi şcolile din Sf. Gheorghe.[225]

O tradiţie spectaculoasă a Societăţii era serbarea distribuirii premiilor, care se desfăşura la Bucureşti în ziua de 21 mai – data întemeierii "Tinerimii Române". Cununile de laure, diplomele, premiile

* Seminaristul Eugen Solomon, participant la concurs, susţine că corul mixt din Tighina a fost dirijat de M. Bârcă.

în bani etc. îşi aşteptau destinatarii în aula Ateneului Român. Discursurile, cântecele completau buna dispoziţie. Bucuria cea mai mare însă era înainte – **excursia prin ţară. De data aceasta premianţii erau aşteptaţi în Basarabia**. Deviza lansată de preşedintele **Nae Dumitrescu** suna astfel: ***"Mergem în Basarabia să vedem cetatea lui Ştefan cel Mare şi să îmbrăţişăm pe fraţii noştri basarabeni, să le spunem că-i iubim şi că Basarabia a fost, este şi va fi a noastră"***.[206] Trei localităţi basarabene – **Chişinăul, Tighina** şi **Cetatea Albă** se pregăteau febril pentru demna întâlnire a oaspeţilor.

Profesorul Seminarului central din Bucureşti, inginerul **Liviu Codargea**, impresionat de excursia în Basarabia, a descris în revista Societăţii cele şapte zile, trăite într-un program de maximă intensitate, din care desprindem unele crâmpeie.

Feţe tinere şi vesele se adunaseră la Gara de Nord, în zorii zilei de sâmbătă **22 mai**. Tineretul, în frumosul port românesc, intonând cântări naţionale, aşteapta plecarea. Trei vagoane de clasa III-a erau rezervate celor 300 elevi premiaţi şi un vagon de clasa II-a fusese pus la dispoziţia profesorilor însoţitori. Tricolorul naţional, flori, cununi de brad, decorau vagoanele rezervate "Tinerimii Române". Trei sute de copii şi tineri aleşi din diferite părţi ale ţării – Crişana, Transilvania, Banat, Bucovina, Basarabia şi Vechiul Regat, dornici să cunoască mai bine ţara, să culeagă relaţii şi prietenii... În drum spre Chişinău, excursioniştii au poposit în gările Ploieşti, Mizil, Buzău, Râmnicul Sărat, Focşani, Mărăşeşti, Tecuci, Bârlad, Vaslui, Iaşi. Peste tot erau întâmpinaţi de prefecţi, alte oficialităţi, elevi şi profesori din localitate, cu salutări, flori, cuvântări, cântări naţionale.

În ziua de 23 mai excursioniştii au sosit la Chişinău. În gară s-au adunat feţe bisericeşti, oficialităţile civile şi militare, profesori, elevi din şcoli. Nu lipseau nici curioşii, mulţi la număr. Profesorul Negrescu de la Liceul "A. Russo" Negrescu le-a urat oaspeţilor bun sosit pe pământul străbunilor. L-a urmat directorul Şcolii superioare de comerţ. Nelipsită a fost alocuţiunea lui Nae Dumitrescu. În sunetele de fanfară publicul a pornit spre Catedrala oraşului, pentru a asista la Sf. Liturghie, oficiată de Mitropolitul Gurie cu un sobor de preoţi. În drum spre Catedrală, cordoane de cetăţeni pe marginile străzii salutau "Tinerimea Română".

Inginerul Liviu Codargea, ale cărui amintiri ne ajută să reconstituim atmosfera zilei de 23 mai 1926 la Chişinău, a avut norocul pe care nu-l avem noi astăzi – de a petrece câteva clipe de reculegere în faţa monumentului "*apostolilor basarabeni, martiri ai sfintei cauze*

naţionale" Alexei Mateevici, Simeon Murafa şi Andrei Hodorogea.* Cine ştie, poate că într-o zi s-a oprit în faţa lui şi diaconul Al. Cristea, pentru ca în clipele următoare să audă în gând sunetele unei noi melodii, care îi va înveşnici numele? În faţa monumentului s-au reţinut pentru câteva clipe şi participanţii la manifestarea religioasă, ca să înveşnicească printr-o fotografie clipele trăite la Chişinău. Poate pe ea a fost surprins şi Al. Cristea?.. În ce case se păstrează oare astăzi poza?..

De la Catedrală, excursioniştii au mers spre locurile de cazare – şcolile din localitate. Unii dintre ei au cunoscut ospitalitatea celor de la Şcoala eparhială de fete. După masă, la Teatrul Naţional, s-a desfăşurat un festival în onoarea Societăţii şi a premianţilor. Şcolile, elevii se întreceau în muzică, declamaţie, dans. Au rostit cuvântări Mitropolitul Gurie, directorul Liceului "A. Russo" Ştefan Ciobanu, Inspectorul şcolar D. Constantinescu, Nae Dumitrescu. Mitropolitul Gurie, Doamna Ministru Niţa au înmânat premiile "Tinerimii Române" învingătorilor din Chişinău. Solemnitatea s-a încheiat cu tradiţionala "Hora Unirii", în care s-au încins elevi, profesori, numeroase persoane din public. A urmat vizitarea muzeului oraşului, a şcolilo r, banchetul în onoarea Societăţii. În zorii zilei de 24 mai oaspeţii au părăsit capitala Basarabiei cu cele mai plăcute impresii, luând drumul spre Tighina.

Am ţinut să descriem amănunţit excursia la Chişinău, presupunând că Al. Cristea, cunoscut şi apreciat animator al vieţii culturale, a fost o prezenţă activă la majoritatea manifestărilor. Excursia în celelalte două oraşe o lăsăm pe seama altor cercetători. Reţinem doar că la **Tighina** oaspeţii au rămas fascinaţi de frumoasa activitate culturală românească a directoarei Liceului de fete din localitate **Maria Usinevici, căsătorită Dumitrescu, din 1938 directoare la Şcoala eparhială de fete din Chişinău**. Lângă zidurile cetăţii lui Ştefan cel Mare ea le-a vorbit participanţilor la excursie despre fortăreaţa voievozilor moldoveni, iar seara, la banchetul care s-a dat în localul liceului, şi-a exprimat printr-o inimoasă cuvântare profundele sentimente româneşti, reprodusă integral în revistă.[206]

De la primul concurs al "Tinerimii Române" n-a trecut mult timp până la a **doua victorie a dirijorului Al. Cristea, repurtată în anul 1928**. Manifestărilor din acel an li se atribuia o deosebită semnificaţie, deoarece se împlineau **50 de ani de la înfiinţarea Societăţii**. De la **16** la **21 mai**,

* Monumentul, instalat în parcul Catedralei din Chişinău în 1923, a fost distrus de autorităţile sovietice.

Bucureştiul a înflorit a câta oară prin frumoşii copii, sosiți din toate colțurile țării. Redăm în continuare cele mai însemnate evenimente, în formă de cronică. O facem uşor, prin străduința aceluiaşi profesor inginer **Liviu Codargea**:

16 mai. Gara de Nord. Sosesc concurenții din toate colțurile țării, întâmpinați de Nae Dumitrescu cu urări de bun sosit. Automobilele şi camionetele îi conduc la locuințele rezervate.

18 mai. Dimineața zilei. Excursia la Băneasa. Vizitarea expoziției de avioane. Asistarea la o demonstrație de zbor. Discursul directorului revistei "România Aeriană", Ştefan Tătărescu, despre importanța dezvoltării aviației pentru asigurarea păcii. După amiază, vizitarea unor însemnate monumente, muzee, biserici şi instituții de cultură. Pentru prima oară conferințele din 1928 au fost susținute în localul propriu al "Tinerimii Române", un palat înalt de 28 m. Au conferințiat Nae Dumitrescu, prof. G. G. Antonescu, prof. A. Popovici-Bâznoşanu. S–a discutat reforma învățământului secundar, protecția naturii ş. a. (orele 19^{00}). La ora 21^{00} recepția profesorilor însoțitori în sala de festivități a "Tinerimii Române". Diverse coruri şi fanfarele şcolilor de meserii din Satu-Mare şi Ismail au înviorat asistența. Serbarea zilei de 18 mai se încheie în zorii zilei de 19 mai, când profesorii însoțitori, numeroşii invitați şi participanți se îndreaptă în sunetele fanfarei spre Cişmigiu, unde se încinge o horă mare, după care toată lumea se desparte, plină de avânt patriotic.

19 mai. 9 dimineața. Conferința ministrului I. Nistor "Unirea tuturor românilor", la palatul "Tinerimii Române". După conferință – o fotografie în fața palatului, cu Nae Dumitrescu şi Ion Nistor, înconjurați de floarea "Tinerimii Române". **17^{00}. Arenele Romane din Parcul Carol cu jocuri, dansuri, gimnastică, concurs de costume naționale, muzică**. După Arenele Romane tinerimea se îndreaptă, în sunete de fanfară, spre centrul capitalei, traversând Calea Victoriei, apoi cotind pe bul. Elisabeta spre palatul "Tinerimii Române". De acolo – spre "culcuşuri".

20 mai. 10 dimineața. La biserica Sf. Spiridon s-a oficiat un impresionant serviciu religios, la care au participat într-un mare număr concurenții şi conducătorii. Serviciul a fost oficiat de P. S. Arhiereu T. Simedrea, Vicarul Patriarhiei, însoțit de părintele Dr. Ion Mihălcescu,

pr. Gheorghiu şi diaconii Marius Constantinescu, Orghidan. **Răspunsurile liturgice au fost date de corul Seminarului central şi de corul Şcolii eparhiale de fete din Chişinău. A fost o alternanţă minunată între vocile bărbăteşti ale elevilor şi glasul disciplinat al elevelor**. La urmă au vorbit P. S. T. Simedrea, Nae Dumitrescu, directorul Seminarului central părintele P. Partenie.[383] De la biserică "Tinerimea Română", în frunte cu neobositul preşedinte, face o procesiune străbătând strada Colţei, bul. I. C. Brătianu, Calea Victoriei până la statuia lui M. Viteazul, unde s-a depus o coroană. La balconul Palatului Regal au stat în tot timpul defilării M. S. Regina Maria, alte persoane onorabile. La statuia lui M. Viteazul Nae Dumitrescu a rostit o cuvântare. **Orele 16^{00}. Arenele Romane. Defilarea carelor alegorice ce reprezentau momente din istoria neamului. Această manifestare a fost filmată. Carul Şcolii eparhiale reprezenta Unirea Basarabiei. Dacă vom avea norocul să găsim imprimarea, putem avea surpriza de a descoperi şi imaginea lui Al. Cristea.**

21 mai. Ora 11^{00}. În sala de festivităţi a palatului "Tinerimii Române", în prezenţa Reginei Maria, s-au omagiat 50 de ani de la constituirea Societăţii. Sala cu cele trei rânduri de galerii era arhiplină. Intrarea Reginei a fost salutată cu "Imnul Regal", cântat de orchestra Liceului Sf. Dumitru din Ismail şi miile de şcolari prezenţi. Suverana privea cu dragoste de mamă frumoşii copii, îmbrăcaţi în costume naţionale. Nae Dumitrescu începe seria cuvântărilor. Urmează Ministrul Instrucţiunii, C. Angelescu; prof. universitar Simionescu - în numele Academiei Române; rectorul Universităţii din Bucureşti, Pangrati; prof. Ţiţeică - în numele instituţiei "Casele Naţionale"; părintele Agârbiceanu - în numele "Astrei"; Ispir – în numele "Societăţii Ortodoxe a Femeilor Române"; Pompei – în numele "Ligii Culturale". **16^{00}. Distribuirea premiilor în sala de spectacole a palatului**. Premiile sunt înmânate de Ministrul Instrucţiunii, C. Anghelescu. Serbarea oficială a distribuirii premiilor s-a încheiat printr-o defilare spre casa lui C. Angelescu, care îşi sărbătorea onomastica.

22 mai. Mii de şcolari şi şcolăriţe cu profesorii însoţitori se îndreaptă spre gara Filaret. O parte din ei pleacă cu maşinile de la statuia lui M. Viteazul la Călugăreni. Din gara Filaret, un tren special din 35 vagoane,

împodobit cu tricolorul românesc şi verdeaţă, îi transportă pe distinşii oaspeţi spre câmpia Neajlovului. Pe tot parcursul drumului cântările naţionale şi voioşia tineretului vestea ţăranilor serbarea naţională. La gara Mihai Bravul trec cu toţii în maşini şi trăsuri pentru a pleca spre Călugăreni. Sute de maşini şi trăsuri storc admiraţia bătrânilor şi copiilor. Miile de ţărani şi ţărance s-au îndreptat şi ei dis-de-dimineaţă spre Călugăreni pentru a participa la sărbătoare. Pe tot cuprinsul dealurilor şi pe câmpia imensă se văd tineri dansând "Hora Unirii", se aud doine şi cântece din diferite provincii ale ţării. După masă, toţi s-au adunat pe o înălţime, pentru a privi câmpia unde Mihai Viteazul a dat marea bătălie. Generalul Gorschi a susţinut o conferinţă despre lupta de la Călugăreni. Nae Dumitrescu a subliniat importanţa zilei ce se sărbătorea. După conferinţă asistenţa, însoţită de muzică militară şi drapele, s-a îndreptat spre locul unde, pe o movilă formată din pământul adus de elevii din toate unghiurile ţării, s-a ridicat crucea comemorativă dăruită de "Cultul Eroilor". La ora 17^{00} fanfara anunţă sosirea M. S. Regina Maria şi a A. S. Principesa Ileana, cărora primarul comunei, Dumitru Ciucă, le-a oferit tradiţionala pâine şi sare. A urmat defilarea şcolilor în sunete de fanfară şi muzică militară. S-a oficiat un serviciu divin la crucea comemorativă. După terminarea solemnităţii preşedintele Nae Dumitrescu a fost invitat de M. S. Regina Maria la Copăceni. Plecarea lor a încheiat înălţătoarea sărbătoare. Pe la orele 18^{00} s-au retras şi elevii, recunoscători organizatorilor pentru educativa şi instructiva festivitate la care au asistat.[205]

Ne rămâne să anunţăm premiile pentru coruri. **Premiul I cu distincţie l-a luat corul Şcolii eparhiale de fete şi al studenţilor de la Facultatea de teologie din Chişinău**. Premiul II – fanfara Şcolii de meserii din Satu Mare, corul Şcolii normale de fete din Cluj, corul Şcolii normale de fete şi băieţi din Piatra Neamţ. Premiul III – fanfara Liceului din Ismail, corul Şcolii de conducătoare din Deva, corul Şcolii normale din Sibiu, balalaicile Liceului din Ismail, corul Şcolii normale din Abrud. **Şcoala eparhială de fete din Chişinău a mai obţinut locul şase, din cele şaisprezece, în concursul carelor alegorice**.[205] Repertoriul corului mixt dirijat de Al. Cristea îl cunoaştem doar din amintirile participanţilor.

Următorul concurs despre care putem vorbi la stadiul actual de investigaţii este cel de la **1934**. Ca de obicei, şcolile au primit invitaţie pentru participare. În acel an ea anunţa că grupurile corale se vor prezenta

la "Tinerimea Română" ca formaţiune reprezentând o întreagă provincie (Muntenia, Basarabia, Bucovina etc.), un oraş sau dacă nu se poate altfel, reprezentând numai o şcoală (adresa din 30 ianuarie 1934).[201] O altă circulară venea să o completeze pe prima. Fiecare grup coral trebuia să se prezinte cu două piese de caracter diferit, religios sau laic, naţional românesc, alese din repertoriul român, compuse de autori consacraţi. Piesele corale puteau fi şi aranjări sau prelucrări de melodii populare, culese din regiunea în care se află şcoala, sau compoziţii în stil popular românesc. Pentru ansamblul general vocal coriştii trebuiau să cunoască "Imnul Regal" (cor mixt), "Pe-al nostru steag" de Ciprian Porumbescu (cor mixt), "Deşteaptă-te, Române" (unison), "Rugăciune" de Mehull (cor mixt), "Christos din morţi a înviat" (cor mixt), "Imnul Tinerimii Române".* Un alineat din a doua circulară va servi, credem, un punct de reper pentru cercetători: "*Vă rugăm să ne trimiteţi cât mai grabnic:*

formaţiunea în care vă veţi prezenta cu şcoala Dvoastră;

numărul participanţilor reprezentanţi pe voci şi piesele cu care veţi concura trimiţându-ne partituri complecte ale acestor piese *(subl. n.).*"[200]

În cazul în care s-a procedat la fel în toţi anii şi dacă s-a păstrat arhiva Societăţii, avem şansa de a descoperi partiturile pieselor interpretate de corul lui Al. Cristea.

Se prevedea ca toate concursurile din acel an să fie transmise în ţară prin postul de emisie radiofonică. Concursul s-a desfăşurat vineri, 13 aprilie, la Arenele Romane. În final două mii de glasuri (în altă sursă – trei mii), acompaniate de fanfare, au intonat cu putere "Trăiască Regele" şi "Pe-al nostru steag", sub conducerea profesorului G. Breazul, Inspectorul învăţământului muzical din ţară. Numele lui Al. Cristea nu apare de data aceasta pe paginile revistei. De altfel, nici o eparhialistă, nici un seminarist nu aminteşte despre participarea la concursul de coruri din acel an. Dintre basarabeni, cronicarul a reţinut doar prezenţa elevilor de la **Şcoala Normală "Mihai Viteazul" din Chişinău**, participanţi la concursul de port. Relatarea prezintă interes pentru istoria acestei instituţii de învăţământ, şi nu numai, de aceea o redăm în continuare: "*O revelaţie şi pe drept a fost apariţia grupului de aproape 70 elevi ai şcoalei*

* Cunoaştem "*Imnul Tinerimii Române*", muzică de Alfonso Castaldi.[184] Revista Societăţii anunţase un concurs pentru versurile imnului, care trebuiau să fie prezentate până în aprilie 1926. // *Revista Societăţii Tinerimea Română*. – 1926. – nr. 7. – p. 192.

normale "M. Viteazul" din Chişinău (Basarabia), îmbrăcaţi toţi în portul vechilor plăieşi ai lui Ştefan, cu bondiţe înflorite în şnur şi postav roşu la gulere şi cu pălăriile largi, cerute de soarele arzător al Bugeacului."[238]

De la anul 1934 trecem direct la **1938 – jubileul de 60 de ani al Societăţii "Tinerimea Română"**. Şaizeci de ani de perseverenţă i-au adus Societăţii recunoaştere, autoritate, putere organizatorică şi materială. O demonstrează cu prisosinţă amploarea festivităţilor aniversare din 1938.[194, 288, 296, 325, 390] Şapte mii de concurenţi din ţară şi de peste hotarele ei au inundat capitala, schimbându-i înfăţişarea, îmbrăcând-o în haine de mare sărbătoare. În zilele de 27 aprilie – 1 mai Bucureştiul s-a transformat, după afirmaţia unui cronicar, într-un furnicar neobişnuit de elevi şi eleve în frumosul port naţional, care cutreierau străzile capitalei sub conducerea profesorilor şi scrutau în jur tot ce li se părea deosebit. Caracterul caleidoscopic al programului concursului oferea participanţilor posibilitatea vizitării muzeelor, monumentelor, a Patriarhiei, Ateneului Român, grădinilor publice, parcurilor, reprezentaţiilor de teatru şi cinematograf cu un program anume întocmit, conferinţe, serbări, alte surprize. Aflarea în capitală n-a fost doar un prilej de desfătare şi înfrăţire generală. Concurenţii au venit, în primul rând, pentru a face bilanţul muncii unui an şcolar. Din programul jubiliar, alcătuit de conducerea Societăţii, nu putea lipsi muzica. Rostul concursurilor de muzică şi al manifestărilor culturale le-a formulat acelaşi G. Breazul, într–un articol din numărul jubiliar al revistei "Tinerimea Română": [153]

1. Ea creează atmosfera festivă cuvenită evenimentului sărbătoresc al Societăţii.

2. Ca îndeletnicire spirituală, ea probează şi dezvoltă capacitatea tineretului de a se contopi într-un înalt scop unitar – naţional, creştinesc şi românesc – prin mijlocul muzicii româneşti.

3. Muzica demonstrează şi stimulează puterile de perfecţiune la care poate tinde şi ajunge un grup coral sau instrumental de şcolari în interpretarea muzicală.

4. Ea trezeşte interesul pentru folclorul muzical românesc şi pentru producţia corală şi instrumentală a compozitorilor români.[154]

Şcolilor de grad secundar li se propunea spre execuţie trei compoziţii: "Luceferii" de compozitorul Gheorghe Cucu pe versurile lui P. Dulfu; un cor selecţionat din compoziţiile maeştrilor dispăruţi: D. G. Kiriac, G. Musicescu, G. Dima, I. Vidu, C. Porumbescu; a treia – din compoziţiile maeştrilor F. D. Chirescu, Sabin V. Drăgoi, M. Jora, Marţian Negrea, A.

Zirra, G. Gălinescu, D. Cuclin, **Mihail Bârcă şi Vasile Popovici** (subl.n.). Toţi concurenţii şcolilor de grad secundar trebuiau să cunoască bine corurile "Imnul Regal Român" de Hubsch, "Steagul nostru" de C. Porumbescu şi "Imn festiv" de T. Cerne.[155] **Concursul muzical** s-a desfăşurat în ziua de **29 aprilie,** între orele 8^{00} – 18^{30}. Din cauza unei schimbări în program el nu s-a ţinut la Arenele Romane, cum se anunţase, dar a fost găzduit de Cercul subofiţerilor de pe str. Uranus. Au concurat 16 fanfare şi 26 coruri mixte. Comisia de examinare a fost prezidată de **G. Breazul**, asistat de membrii: profesorul Academiei de Muzică din Bucureşti şi dirijorul Societăţii "Carmen" I. D. Chirescu, Inspectorul general al Ministerului Educaţiei Naţionale N. Saxu (pentru partea vocală). Pentru concursul instrumental au fost invitaţi maiorul Florea şi Caretaş-Vermont de la Opera Română.[155, 223]

Din capitolul "Amintiri..." veţi afla atât despre buchetul muzical, adus la Bucureşti de corul mixt al Şcolii eparhiale şi al Seminarului teologic din Chişinău, dirijat de Al. Cristea, cât şi despre impresiile înregistrate de participanţi. Munca asiduă, tendinţa spre perfecţiune, măiestria interpretativă, dirijarea sigură şi nuanţată, vocaţia de psiholog şi magician ale dirijorului le-a asigurat succesul – **premiul excepţional de onoare**. De acelaşi premiu s-au bucurat încă două colective – corul Liceului industrial de fete "Regina Elisabeta" din Constanţa şi corul mixt al Liceului industrial de fete şi al Şcolii normale de băieţi din Focşani. Altor participanţi li s-a decernat premiile I, II şi III cu medalie.[400]

O vinietă din 1938 păstrează chipurile şi numele învingătorilor de la Chişinău. În centru, în jurul maestrului, şapte fete şi băieţi cu capacităţi vocale deosebite – V. Romanovici, Mariana Stoicov, Valentina Seul, A. Doicev, Galina Ciobanu, Afinoghen Levitchi, Igor Gechiu. Urmează celelalte nume:

FETE:

1. Braga L.
2. Buruianov
3. Buruianov L.
4. Ceaga Raisa
5. Cegoreanu Ana
6. Ciornea Elena
7. Gobjilă Ileana
8. Feodorov Agnesa
9. Gordievschi A.
10. Guranda M.
11. Guştiuc Tamara
12. Harnaş Nina
13. Macarevici V.
14. Mèdea L.
15. Nicolaev
16. Onica Eleonora
17. Pereteatcov N.
18. Platonov
19. Sainciuc Maria
20. Slepcic
21. Smoleanschi
22. Ştiuca V.
23. Tăuşanu E.
24. Tornoruţchi T.
25. Zalevschi E.
26. [Zolubco]

BĂIEȚI:

1. [Bilestov] Vladimir
2. Boțan Leonid
3. Braşoveanu A.
4. Chirilov Boris
5. Ciobanu Sergiu
6. Ciobanu Vladimir
7. Ciumac Eugen
8. Cudrițchi Teodor
9. [Curus] A.
10. Feodorov A.
11. Homițchi Boris
12. Hristoforov M.
13. Ivanov Mihail
14. Lăpuşneanu V.
15. Madan Petru
16. Maler Alexei
17. Mihaiu G.
18. Popovici Alexei
19. Sârbu Gheorghe
20. Ursu Pavel
21. Usatâi Timotei
22. Untilă Nicolae
23. Zaharcu Valentin
24. Zavițchi Mihail
25. Zemba Leonid

Nu mai puțin însemnate, răsunătoare şi educative, au fost alte manifestări muzicale la jubileul din 1938. Presa timpului a atestat în mai multe cazuri prezența la ele a corului lui Al. Cristea. Aşa, în dimineața zilei de **28 aprilie, la monumentul Eroului Necunoscut din Parcul Carol,** s-a produs inaugurarea serbărilor şi a concursurilor. Cu acest prilej Arhimandritul Scriban, protopopii capitalei Georgescu Silvestru şi Stoica Ionescu, preotul N. Rădulescu-Dichiu, arhiadiaconul Orghidan, diaconii Silvan şi [Savu] Florea, reprezentanți ai Sf. Patriarhii, au oficiat un Tedeum. **Răspunsurile au fost date de corul mixt al Şcolii eparhiale de fete şi de cel al Seminarului teologic din Chişinău, sub conducerea părintelui Al. Cristea.**[220, 259] La G. Breazul găsim amănunte despre programul executat la mormânt. El includea:

1. Semnal de rugă în interpretarea fanfarei.
2. Mântuieşte, Doamne, poporul tău (melodie bisericească tradițională).
3. Recitare solemnă (către Erou).
4. Christos a înviat de G. Musicescu
5. *Ectenii, răspunsuri liturgice.*
6. Cântarea Sf. Ambrosie .
7. Mulți ani trăiască.
8. Trăiască Regele.
9. Cu noi este Dumnezeu (melodie bisericească tradițională).
10. Imnul Eroilor.

Programul s-a încheiat cu "Presărați pe-a lor morminte...".[157]

În seara zilei de 29 aprilie, postul de Radio Bucureşti a difuzat

concertele "Tinerimii Române". Revista "Radio Adevărul" ş. a. publicaţii anunţau orele 18^{02}– 19^{00}; 19^{30} – 20^{45}; 21^{20} – 21^{40}. Au participat cele mai valoroase coruri, fanfare, orchestre cu repertorii naţionale, regionale, estetice şi morale.[327] **Corul lui Al. Cristea a fost programat pentru ziua de 30 aprilie** (despre acest eveniment cultural presa basarabeană anunţase din timp*). În această zi, între orele 16^{30} şi 18^{00}, s-a transmis conferinţa Elenei Alistar despre rolul străjeriei în Basarabia. A urmat scenariul radiofonic de I. Damian "Străjerii Basarabiei", conducerea muzicală de Al. Cristea.[10, 327, 329] Programul şezătorii a fost descris de eparhialista E. Ciornea (vezi capitolul "Amintiri..."). Seminariştii Leonid Boţan şi Alexandru Enache susţin că a fost interpretat şi corul din opera "Martha" de Flotow: "Hai veniţi frumoase fete / Ce mai aşteptaţi / La chemarea noastră / Nu întârziaţi..." Ziarul **"Raza"** s-a grăbit să publice impresiile scriitorului **S. Matei Nica** despre acest eveniment: "*Am auzit la radio glasul trandafiriu, ordonat şi delicios ca toată bunătatea sufletului moldovean, al tradiţionalelor noastre "eparhialiste" crescut dintr-o tinereţe neistovită (...). Nu ne-am mirat de loc (cunoştinţa ni era doar veche) când şuvoiul "Limbii noastre" a lui Mateevici a pornit-o încetişor la drum, strecurându-se şi curăţindu-se de orice artificialitate, coborându-se pe furiş ca o rază de lună în desişurile întunecate ale inimii cutremurate de imperfecţiuni, pentru ca de acolo să se ridice sus de tot în vârful credinţei noastre moldoveneşti, de unde să împrăştie în dreapta şi în stânga surescitări de clasică încântare şi de peste măsură de mişcătoare vibraţie artistică. Ni s-a părut că în orga aceia fierbinte de glasuri am recunoscut o îndurerată spovedanie a inimilor tinereşti. (...) corul Liceului Eparhial şi al Seminarului Teologic de sub conducerea vioaie şi sigură ca o dogmă a păr. Cristea îl considerăm adevăratul mesager al tinereţei basarabene la microfonul conştiinţei româneşti. A vorbit şi d-na Alistar... A vorbit bărbăteşte şi e poate singura femeie din Basarabia care are prea puţină bătrâneţe în mădularele ei.*"[298]

---

* Printre altele, ziarul din Chişinău comunica: în ziua de 12 aprilie, Inspectorul general al învăţământului secundar, profesorul şi scriitorul Radu Cosmin, a asistat la repetiţia şezătorii, ce urma să fie prezentată la Radio Bucureşti. Sosind la Chişinău pentru a conferenţia în diferite licee din localitate, cu scopul de a stimula spiritul cultural şi naţional al elevilor, el a vizitat şi Şcoala eparhială.

O altă atestare din presă marchează **vizita dirijorului Al. Cristea şi a coriştilor, făcută ziarului bucureştean "Universul"**. Se pare că aceste vizite deveniseră o tradiţie a publicaţiei, de pe paginile căreia ne privesc mai multe grupuri de concurenţi. Fotografia din **4 mai 1938** e cea care ne interesează în mod deosebit. Pe ea sunt surprinşi Al. Cristea, coriştii şi, presupun, lucrătorii ziarului. Oaspeţii publicaţiei au vizitat expoziţia "Ligii antirevizioniste", unde inginerul Velovan le-a vorbit despre scopul şi începutul acesteia. Corul a cântat "Hristos a înviat" şi "Limba noastră", iar părintele spiritual Dumitru Luca de la Seminarul teologic din Chişinău i-a mulţumit directorului Stelian Popescu pentru frumoasa primire.[420] Cât de caldă a fost primirea ne-o confirmă şi eparhialista Agnesa Feodorov în amintirile sale, incluse în prezenta lucrare.

Manifestările muzicale prilejuite de jubileul "Tinerimii Române" din 1938 s-au încheiat cu împlinirea unui vechi deziderat al preşedintelui Nae Dumitrescu – **marele cor**. Mii de glasuri formate din corişti, participanţi la alte concursuri, asistenţă, precum şi fanfarele, toate dirijate prin voinţa şi simţirea profund românească a profesorului G. Breazul au intonat "Christos a înviat", "Trăiască Regele", "Pe-al nostru steag e scris Unire".[157]

Jubileul "Tinerimii Române" **s-a încheiat duminică, 1 mai**. A fost o zi nu mai puţin spectaculoasă decât celelalte. Dintre manifestările acestei zile reţinem un fragment din cuvântarea I. P. S. Patriarh Miron Cristea, adresată tineretului, adunat în curtea Sf. Patriarhii, din Piaţa "8 Iunie". Poveţele Patriarhului mi se par deosebit de importante, eterne: "*Să rămâneţi copii harnici. Să sorbiţi din gura profesorului duhul cumineniei, al dragostei către Ţară, Neam şi Tron. (...) Să fiţi conştienţi de rolul cărţii, care trebuie să fie prima îndatorire. (...) Cu aceste poveţe vă mulţumesc că m-aţi întinerit!*" (Discursul a fost difuzat prin radio în toată ţara).[277]

După discursul Patriarhului Miron Cristea s-a făcut încolonarea pentru defilarea în faţa Palatului Regal, spre statuia lui M. Viteazul, unde s-a depus o coroană de flori. Sute de colective şi-au ocupat locul în şuvoi conform rânduielii propuse de organizatori, presupun, în ordinea succeselor obţinute la concurs. Patru coruri au fost încolonate deosebit: al Liceului "Lăţcu Vodă" din Siret, cel Eparhial mixt din Chişinău, al Liceului industrial de fete din Constanţa şi corul din Lugoj. În torentul de manifestanţi corul lui Al. Cristea deţinea unul dintre locurile de frunte – al unsprezecelea.[411]

Concursurile din 1938 ale Societăţii "Tinerimea Română" s-au desfăşurat, cum am menţionat deja, între 28 aprilie şi 1 mai. **Serbarea distribuirii premiilor** s-a ţinut tradiţional pe **21 mai, la Ateneul Român**. Nu cunoaştem cine s-a deplasat la Bucureşti cu această ocazie. Avem însă toate motivele să credem că Al. Cristea a fost printre cei prezenţi la sărbătoare şi că anume lui i-a fost înmânată Diploma de Onoare a Societăţii. Imaginea ei o păstrează vinieta premianţilor din Chişinău, pe care citim: "***Diplomă / Se acordă corului mixt al Şcoalei Eparhiale şi Seminarului Teologic Chişinău, premiul excepţional onorific obţinut la concursurile jubiliare de 60 ani ale Societăţii "Tinerimea Română" din mai 1938 sub conducerea prof. Diacon Al. Cristea / Preşedinte Nae Dumitrescu.***"

Prietenii şi admiratorii lui Al. Cristea s-au grăbit să-i adreseze calde felicitări pentru victoria obţinută la concurs. Dânsul s-a simţit obligat să le mulţumească tuturor prin intermediul ziarului **"Raza"**. Cu această ocazie, redacţia publicaţiei i-a "*adus încă odată felicitări păr. A. Cristi pentru că a ştiut să ţină sus steagul Bisericii Basarabene*".[305]

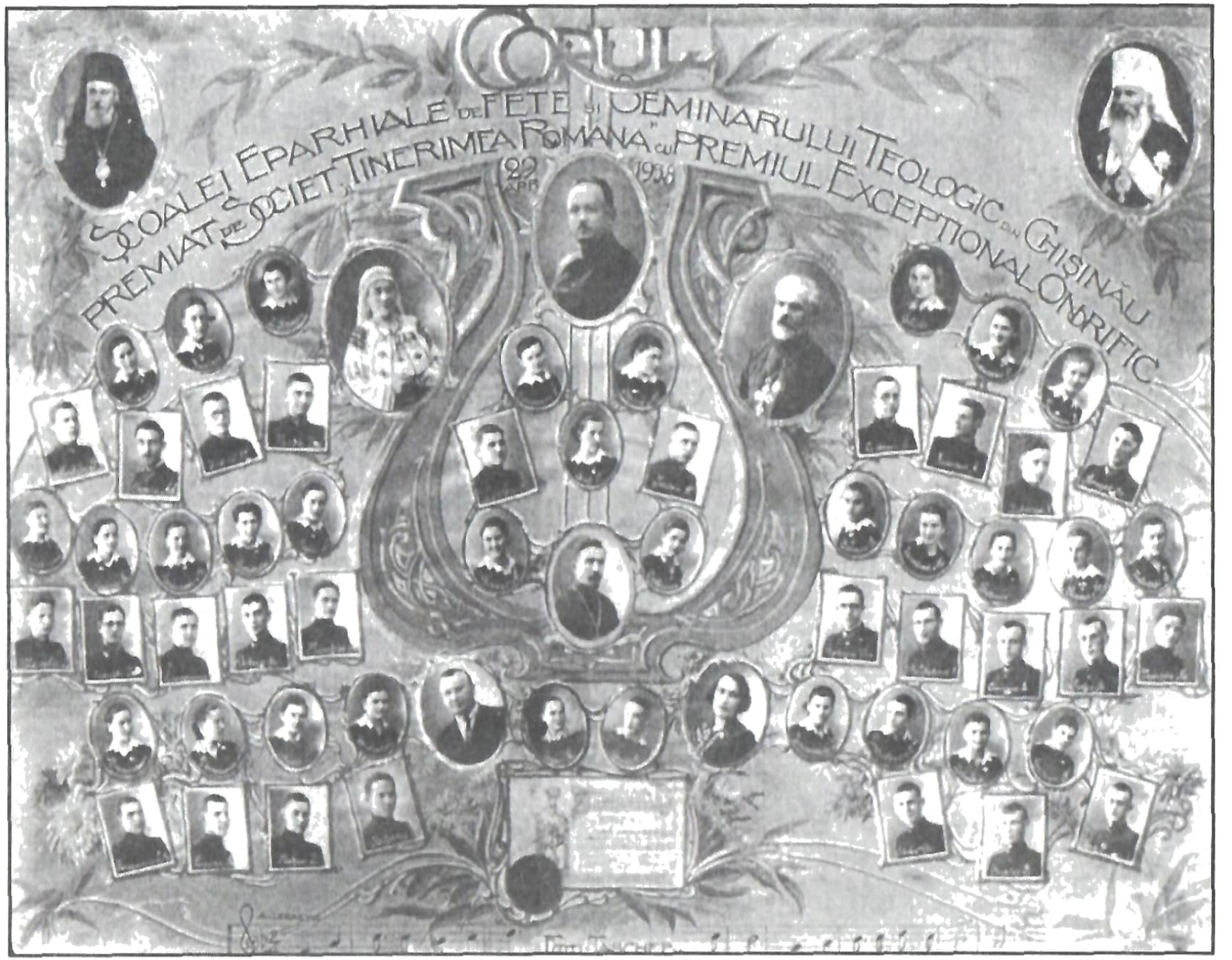
Alexandru Cristea şi-a înscris numele nu numai în paginile istoriei bisericii basarabene, dar şi în istoria concursurilor muzicale ale Societăţii "Tinerimea Română". Descoperirea şi studierea arhivei acestei organizaţii ne va permite să-l cunoaştem în continuare pe dirijorul şi compozitorul Alexandru Cristea.

Corul mixt al elevelor Școlii eparhiale de fete și al studenților Facultății de teologie din Chișinău – deținătorii premiului I cu distincție la concursurile Tinerimii Române din mai 1928. În centru – Mitropolitul Gurie

"Tinerimea Română" la Bucureşti. În centru – Preşedintele Societăţii Nae Dumitrescu ([1928])
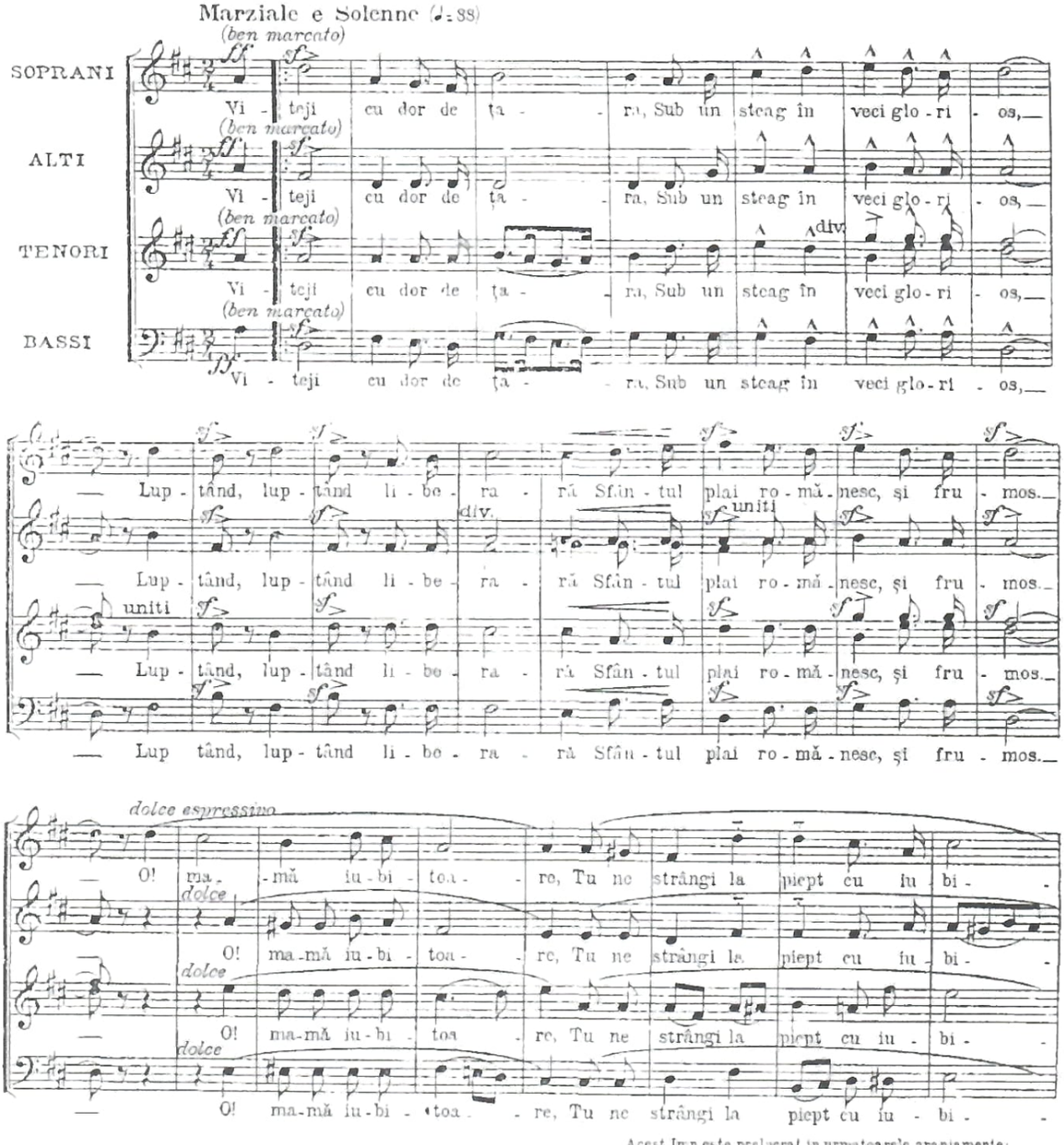

Corul mixt al Şcolii eparhiale de fete şi Seminarului teologic din Chişinău, deţinătorul premiului Excepţional Onorific, la Concursul Societăţii "Tinerimea Română" (1938)

IMNUL TINERIMEI ROMÂNE.

(Pentru 4 voci mixte)

Versuri de MIRCEA RĂDULESCU — Muzica de ALFONSO CASTALDI

Acest Imn este prelucrat în următoarele aranjamente: Pentru voce solo (Melodia principală)_Pentru 2 voci egale_ Pentru 3 voci egale_pentru 4 voci mixte_pentru Cor unison și Pian_Pentru Cor unison și Orchestra

Imnul Tinerimii Române, nelipsit la sărbătorile Societății cu același nume

Străjeria este un lucru specific românesc, isvorât din nevoile intime ale țării noastre şi clădită numai şi numai pe ceia ce cer nevoile României şi Neamului Românesc.

Tot viitorul unei țări se razimă pe copiii de astăzi; deci sufletului lor trebuie să îndreptăm toate gândurile şi sforțările noastre. Lozinca noastră trebuie să fie salvarea zilei de mâne, printr-o integrală educație a tineretului.

(Din discursurile M. S. Regelui Carol II, Marele Străjer)[397]

"Armata albă a M. S. Regelui"

Aşa erau numiți străjerii* – operă a M. S. Regele Carol II. **Nicolae Iorga**, susținătorul acestei mişcări, declara într-o conferință: "*Oricine a putut să vadă minunea de disciplină, curăție de suflet şi de avânt dela 8 Iunie, are datoria, neapărata datorie de om cinstit, să mulțumească Aceluia căruia i se datoreşte în întregime, ca ideie, ca punct de plecare, ca supraveghere şi însuflețire: Regelui.*"[274]

În această mişcare erau implicați şi profesorii de muzică din întreaga țară. Mai multe fotografii păstrează imaginea străjerului Al. Cristea. Printre ele, două poze de la Centrul de îndrumare străjerească Breaza, jud. Prahova. A fost o providență să ajung la Breaza în iulie 1995, pentru a susține o comunicare despre autorul "Limbii noastre", în cadrul Şcolii interdisciplinare de vară "Civilizația română. Viața şi inteligența artificială". Acțiunea a fost organizată de Fundația cultural-ştiințifică "Pro Patria", Biblioteca Centrală Pedagogică "I. C. Petrescu" din

* După culoarea uniformei

Bucureşti ş. a. instituţii. Şcoala şi-a desfăşurat lucrările în localul Liceului militar "Dimitrie Cantemir", ... fost local al Centrului de îndrumare străjerească Breaza. Nu mă aşteptam să păşesc atât de "*aproape*" pe urmele lui Al. Cristea. Comunicarea mea, primită de asistenţă cu căldură, a răsunat poate în aceeaşi sală, unde odinioară s-a auzit şi vocea muzicianului Al. Cristea.

Capitolul "Armata albă a M. S. Regelui", în afară de scopul propus de lucrare, este şi o încercare de reabilitare a activităţii Organizaţiei "Străja Ţării", calificată nejustificat de sovietici "*instituţie fascistă*". România Mare ne-a lăsat un model de organizare a tineretului şcolar. Fiind modernizat, el poate fi utilizat cu succes în educaţia contemporanilor.

* * *

"Straja Ţării", deopotrivă cu alte organizaţii de tineret din ţară, a contribuit esenţial la îndrumarea şi educaţia tinerei generaţii din perioada interbelică.[19, 147, 388] **Ea a fost înfiinţată prin Înaltul Decret Regal nr. 3.424 din 7 octombrie 1937**, publicat în **Monitorul Oficial**, nr. 233 din 8 octombrie 1937. Reţinem din legea numită patru articole:

"Art.1 Educaţia morală, socială, naţională şi fizică este obligatorie pentru tot tineretul de ambele sexe, pentru băieţi dela 7 – 18 ani, iar pentru fete dela 7 – 21 ani, după normele prevăzute în Decretul-Lege de faţă.

Art. 2 Straja Ţării se înfiinţează pentru studiul, îndrumarea şi aplicarea educaţiei tineretului, precum şi pentru dirijarea, coordonarea şi controlul activităţii tuturor instituţiilor de Stat sau particulare cu personalitate juridică, care au de scop educaţia tineretului.

Art. 7 Organul de îndrumare şi tutelare al "Străjii Ţării" este "Consiliul superior de îndrumare (C. S. Î.), pus sub preşedinţia M. S. Regelui, având ca membri pe:

Preşedintele Consiliului de Miniştri
Sanctitatea Sa Patriarhul României
Ministrul Educaţiunii Naţionale
Ministrul Apărării Naţionale
Ministrul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale
Ministrul de Finanţe

Comandantul "Străjii Țării"
Administratorul Casei Școalelor și a Culturii Poporului și
Personalitățile ce vor fi desemnate de către M. S. Regele.
Pentru executarea atribuțiunilor de ordin administrativ și financiar, Consiliul Suprem de Îndrumare va funcționa sub președinția Consiliului de Miniștri.

Art. 8 Organul de conducere și administrare al "Străjii Țării" este Comandamentul "Straja Țării", care se compune din:
Comandantul Suprem al "Străjii Țării", M. S. Regele
Comandantul "Străjii Țării", numit prin Î. L. R., la propunerea Consiliului Superior de Îndrumare."[294]

Vedem că educația tineretului școlar era pusă pe seama celor mai înalți demnitari și a celor mai înalte instituții de stat. Publicațiile **"Straja Țării: Buletin Oficial al Educației Tineretului Român"; "Straja Țării: Almanah"; "De straja: Revistă oficială a Comandamentului Falangei Străjerilor"; "Cuibul nostru"; "Străjerul"**, își aveau și ele rolul bine determinat. Unele elemente din **Programa analitică străjerească**, prezentate în continuare, au fost extrase din periodicele nominalizate.

Educația națională. Prevedea cultul Dinastiei, trecutului neamului, eroilor, drapelului, iubirea de Patrie, cultivarea tradițiilor și obiceiurilor.

Educația tehnico-practică. Printre multiplele raze de activitate ea prevedea lucrările legate de gospodărie și localitate sub aspect estetic, economic, igienic și social: aranjarea și îngrijirea grădinii de flori în fața casei; colectarea fierului vechi și a oaselor; ajutorarea familiilor sărace, văduvelor bătrâne, invalizilor, orfanilor sau sinistraților; îngrijirea cimitirelor; plantarea duzilor; instalarea cuiburilor în pomi pentru păsărele; așezarea florilor la mormintele eroilor ș. a. acțiuni nobile.

Educația religioasă, morală, socială. *Formarea de deprinderi și virtuți*: bunătatea, mila, sinceritatea, cinstea, recunoștința, respectul față de părinți, bătrâni și superiori, iertarea greșelilor, mila și grija de animale, altruismul, solidaritatea, camaraderia, respectul avutului public, emulația pentru binele colectiv. Hărnicia, răbdarea, spiritul de economie, modestia, conștiinciozitatea, stăpânirea de sine, ordinea, prevederea, perseverența, plăcerea de a munci, curiozitatea, curajul, curajul moral, demnitatea, corectitudinea, punctualitatea etc.

Combaterea: urii, mâniei, minciunii, dușmăniei, lenei, risipei, neascultării, necinstei, lăcomiei, zgârceniei, furtului etc.

Fiecare străjer era obligat să-și cunoască bine întreaga sa familie, să-

şi ajute rudele sărace şi să le cinstească pe cele ce s-au ridicat prin muncă.

Pomenirea morţilor – dascăli şi elevi ai şcolii.

Deprinderea manifestării respectului faţă de cei mai în vârstă (sărutul mâinii, ridicarea în picioare, cedarea locului etc.).

Lucrări de întreţinere, reparare şi sporire a bunului public: plantarea râpilor, plantarea pomilor pe marginea şoselelor, curăţarea islazurilor, astuparea gropilor, şanţurilor, curăţarea şi acoperirea fântânilor satului, înzestrarea fiecărei fântâni cu găleată proprie şi cu fier cruciş la gura găleţii, secarea băltoacelor.

Străjerii erau obligaţi să-şi ţină câinii legaţi sau închişi.

Respectarea legilor ţării.

Împlinirea tuturor dispoziţiilor date de autorităţi.

Cunoaşterea rugăciunilor şi cântărilor religioase, a textelor biblice ş.a.

Educaţia fizică. Includea gimnastică, jocuri, sporturi, dansuri naţionale, tir, igienă.[397]

Activitatea străjerească se desfăşura pe parcursul întregului an şcolar **în fiece joi a săptămânii**. Cu începere de la 1 septembrie 1939 Ministerul Educaţiei Naţionale, prin decizia nr. 123.730/1939, a fixat pentru ea **ziua de sâmbătă**.[68]

Zilele străjereşti se distingeau prin **gânduri-formule**, afişate succesiv în clase şi în şcoală. Am selectat din revista "**Ghiocelul**" gândurile zilei pe anul şcolar **1939 – 40**. Le vom reda în continuare nu numai pentru a familiariza cititorul cu unul dintre procedee de educaţie interbelice, dar şi în ideea posibilei lor reluări de actualii pedagogi:*

1. *Totul pentru ţară şi străjă la hotare să fim.*
2. *Cât mai puţine vorbe şi cât mai multe fapte.*
3. *Credinţa nestrămutată-n Dumnezeu şi-n drepturile noastre istorice să ne fie sprijin şi mângâiere-n vremuri grele.*
4. *În faţa greşelilor altora examinează-te şi vezi dacă n-ai făcut şi tu la fel.*
5. *Primejdiile mari înfrăţesc oamenii şi scot la iveală caractere tari.*
6. *Pentru cine vrea, în puţin timp şi din nimic, se fac lucruri multe şi mari.*
7. *Viaţa ar fi mai puţin frumoasă, dacă n-ar exista năzuinţa de a face bine.*
8. *Modestia şi bună cuviinţa sunt cele mai frumoase podoabe*

* Am aflat cu surprindere că la o universitate din China şi astăzi folosesc acelaşi procedeu de educaţie. Gândul zilei este redat pe un monitor expus în hol.

ale unei străjere.

9. *Lucrul de azi nu-l lăsa pe mâine.*
10. *Să nu trăieşti nici o zi fără folos, orice oră pierdută în tinereţe este o pricină de nemulţumire pentru viitor.*
11. *Numai omul disciplinat merită numele de om.*
12. *Nimeni nu e aşa de sărac ca să nu facă bine.*
13. *Nu lăsa somnul să-ţi închidă pleoapele până nu cercetezi de aproape fiecare faptă pe care ai făcut-o în timpul zilei.*
14. *Tot mai tare în fiecare dimineaţă, tot mai modest în fiecare seară.*
15. *Respectul cuvântului dat hotărăşte nu numai soarta oamenilor ci şi a popoarelor.*
16. *Dacă vrei să ai o prietenă, începe prin a fi tu însuţi o bună camaradă.*
17. *Ordinea nu răsare de la sine, trebuie să o faci tu însuţi.*
18. *Adeseori neîngrijirea fizică presupune lipsa de cultură şi moralitate.*
19. *Fă-ţi datoria oricând, totdeauna va fi cineva să te vadă: tu însuţi.*
20. *N-ai duşman mai înverşunat decât propriile tale slăbiciuni.*
21. *Dumnezeu ajută celui curajos.*
22. *Un suflet fără entuziasm şi fără credinţă este ca un pom fără sevă.*[262]

Gândurile zilei de la Şcoala eparhială de fete din Chişinău, acţiunile concrete, pot fi depistate şi din **Registrele de prezenţă** ale fondului respectiv. Am selectat unele, pe anii 1938 – 39:

1. *Fiţi bune, pe lume e atâta suferinţă, atâţia oameni aşteaptă alinarea.*
2. *Ce ţie nu-ţi place, altuia nu face.*
3. *Taina fericirii e de a cere mult de la tine şi foarte puţin de la ceilalţi.*
4. *Îngâmfarea se aşează în frunte ca să fie văzută, iar modestia se aşează în urmă ca să vadă.*
5. *Prin unire se măresc lucrurile mici, prin vrajbă se prăbuşesc şi cele mari.*[106]

În activitatea străjerească îşi avea un rol bine determinat şi muzica. Programa analitică stabilea: "*Muzica în străjerie nu urmăreşte iniţierea în această artă, deoarece ea se capătă în şcoală, ci provocarea unor emoţii care sporesc sentimentul naţional şi care*

aduc bună dispoziție străjerului. Cântecele ajută și la păstrarea tradițiilor și au un rol de necesitate în practicele străjerești. (...) Marșurile sunt necesare în excursiuni și orice deplasare, ele aduc înviorarea străjerului. (...) Se vor cânta cântece populare alese, care să alunge cântecele ușoare și lipsite de gust. (...) Comandantul va folosi întotdeauna colecțiile aprobate de către "Straja Țării."[397]

Cărțile publicate includeau în repertoriu marșuri patriotice, imnuri, cântece populare. Ultimele aveau un rol deosebit în mișcarea străjerească: "*Cântecul poporan trebuie folosit cât mai des, și pentru frumusețea pecetluită într-însul, dar și pentru toată seva adunată din adâncul sufletului etnic, pe care-l oglindește limpede și până-n străfund.*"[239]

Alăturăm **Programul la muzică pentru anul școlar 1939 – 40**. Cunoscându-l, ne vom putea da seama de activitatea muzicală din școală a lui Al. Cristea în anul anunțat. Programul este pentru toate categoriile de străjeri, gruparea cântecelor după vârstă și gen fiind convențională:*

Trimestrul I

(septembrie – noiembrie)

1. Imnul Regal (Ed. Hubsch)
2. Tatăl nostru (A. Pann)
3. Imnul nostru (C. Porumbescu)
4. Urarea străjerilor pentru M. S. Regele (M. Georgescu. Se cântă numai în prezența M. S. Regelui și la 8 Iunie)
5. Noi, străjeri de pretutindeni (I. Stamadiade)
6. Purtați în suflet bărbăție, pe 2 voci (D. Demetrescu-Polichron)
7. Răspunsuri la Tedeum (muzică bisericească)
8. Cu noi este Dumnezeu (melodie bisericească)
9. Stingerea
10. Se va învăța din cântecele prevăzute în suplimentul programei analitice

---

* Observați prezența în Program a compozitorilor basarabeni Al. Cristea, M. Bârcă și V. Popovici.

11. Inimi de străjeri (N. Ionescu, pentru străjeri)
12. Străjerele (N. Ionescu, pentru străjere)
13. Străjerii (N. Ionescu)
14. Pe-al nostru steag (C. Porumbescu)
15. Foaie verde murile (Muntenia, Oltenia)
16. Pavel, Pavelaş (Bucovina, A. Voevidca)
17. Păsărică, mută-ţi cuibul (Transilvania, T. Brediceanu)
18. Deşteaptă-te, Române (melodie populară)

Trimestrul II

(decembrie – februarie)

1. **Florile dalbe (Basarabia, M. Bârcă)** – subl. n.
2. La poartă la Ştefan Vodă (Moldova, G. Cucu)
3. Astăzi, Cel prea lăudat (Dobrogea, G. Breazul)
4. Pluguşor (Muntenia, G. Cucu)
5. La dispoziţia comandantului străjer care face muzica
6. Fruntea sus, vlăstare de eroi! (N. Ionescu)
7. Hora Unirii (melodie populară)
8. Suntem în Straja Ţării (I. Chirescu)
9. Se învaţă din cântecele prevăzute în suplimentul programei analitice
10. Cântecul sădirii pomilor (Const. Teodosiu)

Trimestrul III

(martie – mai)

1. Cântec de excursie
2. **Ciobăneasca (Basarabia, Vasile Popovici)** – subl. n.
3. Repetiţii: Cântările Sf. Liturghii (muzică bisericească)
4. La dispoziţia comandantului străjer care face muzica.
5. Prohodul Domnului nostru Isus Hristos (melodiile tradiţionale)
6. Hristos a înviat (Al. Podoleanu)
7. Imn de 10 Mai (D. Cuclin)
8. Răspunsuri la parastas (muzică bisericească)
9. Imnul Eroilor (I. Brătianu)

Trimestrul IV

(iunie – august)

1. Repetiţii pentru concursul muzical din "Săptămâna Străjerilor", "8 Iunie", serbarea de sfârşit de an şcolar etc.
2. Culegeri de cântece populare sau numai anunţare la "Straja Ţării" (Biroul Muzical), prin unitatea respectivă, despre cântecele locale care ar trebui să fie culese.
3. Repetiţii pentru: excursii, colonii şi tabere.

Supliment:

1. Stolurile şcolilor primare (7 – 11 ani) vor mai învăţa la alegere pe două voci sau la unison:

1. Doamne al puterilor (melodie bisericească)
2. Plinirea tuturor bunătăţilor (D. G. Kiriac)
3. Mâţa (Gh. Mugur)
4. Rata (D. G. Kiriac)
5. Iepuraşul (Al. Voevidca)
6. Cocoşelul (N. Ionescu)
7. Vine primăvara (N. Saxu)
8. Florile (N. Oancea)
9. Toamna (D. G. Kiriac)
10. Păsărica' n timpul iernii (Al. Podoleanu)
11. Pe deal (A. Bena)
12. La pădure (A. Nicolaide)
13. Cântec de leagăn (N. Ionescu)
14. Ia sculaţi, boieri! (D. G. Kiriac)
15. Citinele, citioară (D. Cuclin)
16. Steaua sus răsare (N. Ionescu)
17. Drăguţă Sântă Marie (N. Ionescu)
18. La casa cu trestioară (N. Ionescu)
19. Sus opincă (G. Gălinescu)
20. Munca (N. Oancea)
21. Plugar şi ostaş (D. G. Kiriac)
22. Meşterul fierar (D. G. Kiriac)

23. Fetele casnice (T. Popovici)
24. Ţara mea (D. G. Kiriac)
25. Românaşul (melodie veche)
26. Hora întregirii (G. Musicescu)
27. **Limba noastră (Pr. Al. Cristea)** – subl. n.
28. Marşul lui Iancu (T. Popovici)
29. Astăzi, fraţilor români
30. Ţara noastră scumpă (C. Maitert)
31. Pentru Ţară şi Rege (N. Ionescu)
32. Pui de şoimi (N. Oancea)
33. Răsună codrul (I. Chirescu)

2. Stolurile şcolilor secundare de fete (11 – 18 ani) şi stolurile gimnaziilor de băieţi (11 – 14 ani) vor mai învăţa, tot la alegere, pe trei voci egale:

1. Sfinte Dumnezeule (G. Musicescu)
2. Pre Tine Te lăudăm (G. Musicescu)
3. Coroana de trandafiri (Gh. Cucu)
4. Ziurel de ziuă (V. Popovici)
5. Cântec de stea (I. Chirescu)
6. Căprița (N. Ionescu)
7. Colind de Florii (Gh. Cucu)
8. Cântec de leagăn (N. Ionescu)
9. Mamă! (D. G. Kiriac)
10. Răsunetul Ardealului (I. Vidu)
11. Hai, hai, dorule (N. Ionescu)
12. La Jii (N. Ionescu)
13. Hai, hai, draga mea (N. Ionescu)
14. Zis-a hâda (Il. Cocişu)
15. Bătuta (Şt. Popescu)
16. Mama lui Ştefan cel Mare (T. Theodorescu)
17. O, Românie! (Th. Georgescu)
18. Sus inima, Români! (N. Oancea)
19. Străjerele (N. Ionescu)

3. Stolurile şcolilor secundare de băieţi (11 – 18 ani) vor mai executa, pe 4 voci mixte, din:

1. Rugăciune (D. Cuclin)
2. Sus, boieri (Gh. Cucu)
3. Am plecat să colindăm (Gh. Cucu)
4. O, ce veste minunată! (D. G. Kiriac)
5. Leagăn verde (Gh. Dima)
6. Urare de Anul Nou (N. Ionescu)
7. Dragă mi-e pădurea verde (D. Cuclin)
8. Trandafir de pe răzoare (S. Drăgoi)
9. La fântână (A. Bena)
10. Haţegana (A. Stoia)
11. Graiul Neamului (T. Cerne)
12. Trompetele răsună (G. Muzicescu)
13. Pui de lei (I. Brătianu)
14. **Înainte, străjer! (M. Bârcă)** – subl. n.
15. Străjerii (N. Ionescu)

4. Centurile şcolilor secundarede băieţi, curs superior (14 – 18 ani), vor mai avea în repertoriu pentru voci bărbăteşti din următoarele:

1. Răspunsurile mari (Gh. Cucu)
2. Iată, vin colindătorii (Tib. Brediceanu)
3. Sus, boieri (T. Popovici)
4. Steaua sus răsare (T. Popovici)
5. Trei crai dela Răsărit (N. Ionescu)
6. Tot ţi-am zis (T. Popovici)
7. Dor şi dor! (N. Ionescu)
8. Hai, hai, murgule (D.G. Kiriac)
9. Ciobănaşul (B. Anastasescu)
10. Arcaşul (I. Vidu)
11. Român verde ca stejarul (C. Porumbescu)
12. Românul (C. Porumbescu)
13. La arme! (A. Castaldi)
14. Fii gata! (D. Cuclin)
15. Fruntea sus, vlăstare de eroi! (N. Ionescu).[323]

Programa analitică permitea executarea altor compoziții, cu condiția ca ele să fie reușite, atât ca text, cât și ca melodie, și ca ele să nu contravină țelurilor urmărite de străjerie.

Anul de activitate străjerească **se încheia cu săptămâna din 1 – 7 iunie și culmina cu ziua de 8 Iunie – Ziua Tineretului**. Șapte zile ale săptămânii, fiecare închinată unei probleme, erau rezervate în întregime manifestărilor străjerești. Dispozițiile pentru activitățile din acele zile se aduceau la cunoștință din timp prin "Buletinul Străjii Țării", ori prin ediții speciale. În **1938**, spre exemplu, s-a difuzat următorul program:

1 iunie – zi închinată localității.
2 iunie – zi închinată cultului eroilor și oamenilor mari.
3 iunie – zi închinată solidarității sociale și naționale.
4 iunie – zi închinată concursurilor fizice.
5 iunie – zi închinată familiei, națiunii și lui Dumnezeu.
6 iunie – zi pregătitoare pentru marile serbări de 8 Iunie.
7 iunie – ziua răsplătirii muncii.[396]

Programul muzical pentru ziua de 8 Iunie includea cântecele: "Tatăl nostru" (după Anton Pann), "Imnul Regal" (cuv. de V. Alecsandri, muz. de Ed. Hübsch), "Regelui nostru, slavă" (cuv. de I. Soricu, muz. de N. Ionescu), "Pentru Țară și Rege" (cuv. de Elena General Perticari Davila, muz. de N. Ionescu), "Pui de lei" (cuv. de V. Nenițescu, muz. de I. Brătianu), "Suntem în Straja Țării" (cuv. de Alice Dimăncescu, muz. de I. D. Chirescu), "Fii gata!" (cuv. de G. Tutoveanu, muz. de Dim. Cuclin), "Fruntea sus, vlăstare de eroi!" (cuv. de I. Soricu, muz. de N. Ionescu), "Purtam în suflet bărbăția" (muz. de Demetru Demetrescu-Polichron), "Noi, străjeri de pretutindeni", "Imnul Eroilor" (cuv. de I. Dormidont, muz. de I. Brătianu), "Bătuta" (cuv. de M. Negru, muz. de Ștefan Popescu), "Răsună codrul" (cuv. de I. U. Soricu, muz. de I. D. Chirescu) ș.a..[326, *]

Așa se proceda și în ceilalți ani. Unele cântece destinate Zilei Tineretului erau imprimate pe plăci de patefon.** Posibil să fi fost printre ele rugăciunea **"Cu noi este Dumnezeu"**, melodie bisericească armonizată de **Nelu Ionescu** și **"Stingerea"**, notată de **G. Comișel**, cu acorduri prelungi și îmbietoare la odihnă.[394] Interpretate seara, la sfârșitul serbării din 8 Iunie, ele aveau o semnificație deosebită. Pentru

* *Cântece pentru 8 Iunie 1938.* – Buc.: Bucovina I.E. Torouțiu, 1938.

** *Straja Țării.* – 1938. – nr. 5 – 6, mai – iunie.

primăvară-vară, în special pentru ziua de 8 Iunie, se recomandau fermecătoarele şezători la foc. Preluate din tradiţia poporului nostru păstoresc, ele lăsau cele mai plăcute şi puternice impresii. Focul era aprins fie de conducătorul autorităţilor locale, fie de comandantul cel mai mare în grad, fie de un oaspete ilustru, fie de moderatorul şezătorii. Acolo unde era Mitropolit sau Episcop, se solicita concursul lor. La aprindere focul se răscolea puţin cu un baston, după care urma formula, propusă de Patriarhia Română: "*Atotputernice Dumnezeule, care ai zidit toată făptura, şi ai pus-o la îndemâna oamenilor, fă ca focul şi căldura să fie şi să rămâie simbolul energiei şi al tinereţii noastre, care ne încălzeşte inimile, întru împlinirea virtuţilor străbune, şi să aprindă în sufletele noastre credinţa în Dumnezeu şi dragostea de ţară, de lege şi de Rege (Corul: Amin). Acum putem începe şezătoarea cu nădejdea că duhul strămoşilor noştri, scumpele lor tradiţii şi înţelepciunea lui Dumnezeu vor fi cu noi (Corul: Amin).*" După aprinderea focului se cânta "Imnul Regal".[394]

Corurile patriotice, populare, străjereşti, completau emoţionanta şezătoare. În toate aceste zile şi cu mult înaintea lor Al. Cristea muncea din răsputeri, asigurând partea muzicală a activităţilor. Munca străjerească de un an se încheia la 8 Iunie prin interpretarea "Stingerii". Melodia se înalţa spre bolta violetă a cerului în executarea unui cor cu peste o mie de eleve. Despre aceste clipe tulburătoare citiţi în amintirile lirice ale dnei Alexandra Juravlev.

Nelipsită la sărbătorile străjereşti din Şcoala eparhială de fete din Chişinău era "Limba noastră". **A poposit melodia şi în liniştea de munte a Centrului străjeresc de la Breaza**, unde se adunau profesorii de muzică din ţară, pentru a primi îndrumări în problemele educaţiei muzicale străjereşti şi pentru a-şi pune în circulaţie propriile compoziţii.* Jurnalul de prezenţă al Şcolii eparhiale de fete atestă lipsa de la lecţii a prof. Al. Cristea începând cu vineri, 4 noiembrie 1938. A revenit la muncă în 28 noiembrie.[107] Între aceste zile Breaza l-a cunoscut pe voiosul muzician din Chişinău, care la 26 noiembrie 1938 absolveşte cursurile de iniţiere a comandanţilor străjeri (diploma nr. 1437).[133] În scurt timp Al. Cristea

* Programele cursurilor de iniţiere la muzică de la Centrele de îndrumare străjerească Breaza, Predeal şi Sf. Gheorghe coincid în general cu Programa analitică la muzică din anul 1939 – 40. Vezi revista "*O. E. T. R.: Buletin*". – 1936, nr. 7 – 9, oct. – dec. – p. 39; şi anul 1937. – nr. 10 – 12. – oct. – dec. – p. 185.

este rechemat la Breaza, de data aceasta pentru a asista la cursurile de trei zile (8 – 11 ianuarie 1939).[106] Nu era o reuniune obişnuită. La ele s-au convocat doar câte un profesor şi o profesoară de muzică din fiecare capitală din ţinut. Pe o fotografie de la Breaza Al. Cristea este surprins în haine de diacon. Poza nu este semnată, dar bănuiesc că e de la serviciul divin oficiat cu ocazia deschiderii cursurilor din 8 – 11 ianuarie 1939. Pe aceeaşi fotografie, în centru, avem imaginea protopopului de Breaza Vasile Opriş de la biserica "Schimbarea la Faţă", care oficia de obicei serviciile divine la asemenea solemnităţi.

Directorul de studii, profesorul **Nelu Ionescu,** a fost prevăzător publicând în **"Buletinul Străjii Ţării"** Darea de seamă a cursurilor menţionate. Aflăm că în şedinţele teoretice şi practice s-au pus în discuţie o serie de probleme, printre ele fiind:

1. Mijloacele de realizare a programului muzical în străjerie.
2. Interpretare şi dirijare în vederea unificării repertoriului străjeresc.
3. Executarea programului muzical de la 8 Iunie 1939.
4. Organizarea fanfarelor străjereşti.
5. Culegeri de cântece populare caracteristice diferitelor regiuni ale ţării.
6. Compuneri de cântece necesare activităţii străjereşti (marşuri, etc.).
7. Colaborări la radio, reviste străjereşti etc.
8. Contribuţia profesorilor de muzică la definitivarea programei analitice străjereşti.[273]

Al. Cristea a contribuit la realizarea ultimului punct, **fiind prezent în Programa analitică la muzică pentru anii 1939 – 40 (redată în acest capitol) cu melodia "Limba noastră"**.[323] Alt document, păstrat în fondul Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, completează această informaţie: "*Domnule Ministru, potrivit ordinului Domniei-Voastre verbal, avem onoarea a vă înainta partitura de la "Limba noastră", versul de poetul preotul Mateevici şi muzica de diaconul A. Cristi. Vă aducem la cunoştinţă că această partitură s-a expediat de noi tuturor centrelor de iniţiere ale "Străjii Ţării" în urma dorinţei exprimată de către d-l comandant Teofil Sidorovici.*" [67]. *

* La 8 februarie 1938, Teofil Sidorovici a sosit în vizită la Chişinău, asistând la slujba religioasă de la Catedrală şi la şedinţa festivă din Sala Eparhială.

Dincolo de publicarea partiturii (1938), melodia cu cele şapte strofe cântate de corul lui Al. Cristea a fost inclusă în culegerea **"Straja Țării: Taberele de şefi (e) de grupă: repertoriu muzical", editată la 1940**.[231]

Muzicianul de la Chişinău a stăruit şi asupra altei dispoziții a Comandamentului "Străjii Țării" a stăruit muzicianul de la Chişinău. Citisem într-o dare de seamă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, că în 1939 stolurile au fost premiate la muzică în săptămâna străjeriei la Bucureşti. Încercasem să aflu amănunte despre acest eveniment din publicațiile "Străjii Țării", dar fără succes. Răsfoind însă revista **"Radio Adevărul" din 23 aprilie 1939** am dat de o mențiune despre concursul de scenarii radiofonice pentru ora artistică şi literară de sâmbătă a străjerilor. Revista anunța că "*materialul bogat ce s-a transmis este în cercetarea comisiunii şi în curând se va da rezultatul aşteptat cu nerăbdare de concurenți.*"[344] Poate e vorba de participarea corului la acest concurs? Căci în vacanța de Paşti, în dimineața zilei de 14 aprilie 1939, coristele Şcolii eparhiale de fete din Chişinău au sosit la Bucureşti pentru a participa cu un program la emisiunea anunțată.* Elevele au fost găzduite la Şcoala de surdo-muți.[65] Cei rămaşi la Chişinău au stat în preajma aparatelor de radio în ziua de **15 aprilie 1939, între orele 17^{00} şi 18^{15}**. Aşteptau cu sufletul la gură să audieze programul prezentat de mesagerii cântecului basarabean la Bucureşti, anunțat din timp de revista **"Radio Adevărul"**: "*I. D-na Maria Dumitrescu, comandanta Legiunii Lăpuşna: "De vorbă cu străjerii". II. "Lumina lunii" – scenariu radiofonic de prof. I. I. Manoliu, executat de străjerile stolurilor Liceului Eparhial de fete şi Şcolei Normale de învățătoare din Chişinău. Conducerea muzicală: P. C. S. Părintele Cristea.*"[342]

Revista nu detaliază programele artistice străjereşti. În fondul de arhivă al Şcolii eparhiale de fete atestăm doar un element al programului – "***piesă religioasă, interpretată alături de coruri***".[69, 110] Registrul de prezență a Liceului din 17 martie 1939 menționează "*studierea corurilor pentru scenariul radiofonic*".[108] Dar nici el nu dă titluri. În caz dacă premiul la muzică din 1939 a fost obținut în concursul scenariilor radiofonice, este bine să cunoaştem numele concurenților. Vom prezenta în continuare colectivele ce s-au prezentat în acel an la "*Ora străjerilor*",

* Evenimentul a coincis cu concursurile "*Tinerimii Române*", desfăşurate în acel an în zilele de 12 – 14 aprilie.

cu diverse programe artistice. S-ar putea ca din arhiva acestor instituții de învățământ să răsară ştirea ce ne interesează. Mai avem o mențiune – importantă şi salutară rămâne însăşi ideea implicării şcolilor în activitatea radioului:

1. Corul "Pelişor", alcătuit de comandanții şi străjerii cohortei Ploieşti. Conducerea muzicală* – Radu Botez (14 ianuarie 1939).[331]
2. Asociația creştină a tinerilor, c/m. – Radu Botez (21 ianuarie 1939).[332]
3. Corul cohortei străjereşti Giurgiu, c/m. – prof. Olimpia Polihronescu (28 ianuarie 1939).[333]
4. Liceul "Gh. Lazăr" din Bucureşti, c/m. – Maxim Vasiliu (4 februarie 1939).[334]
5. Liceul comercial "Crețulescu" din Bucureşti – c/m. prof. Gheorghe Budală (18 februarie 1939).[335]
6. Corul "Straja Țării" al comandanților străjeri, c/m. – Nelu Ionescu (25 februarie 1939).[336]
7. Şcoala centrală de fete "Marica Brâncoveanu", c/m. – Elena Dimitreade (4 martie 1939).[337]
8. Liceul "Spiru Haret" din Bucureşti, c/m. – Gr. Maghiari (11 martie 1939).[338]
9. Cântece şi folclor din Banat interpretate de legiunile de străjeri şi străjere din Timişoara (18 martie 1939).[339]
10. Străjerii şi străjerele din com. Baba-Nora, jud. Satu Mare, cu Ardelean Mihai (25 martie 1939).[340]
11. Străjerii din Botoşani, c/m. – prof. Isar (1 aprilie 1939).[341]
12. Liceul "Ştirbei Vodă", Călăraşi, Ialomița (22 aprilie 1939).[343]
13. Şcoala normală "V. Lupu" din Iaşi (29 aprilie 1939).[345]
14. Şcoala normală de băieți "Spiru Haret" din Tg. Jiu, c/m. – prof. diacon Ioan N. Popescu (13 mai 1939).[346]
15. Arcaşii din Orhei, însoțiți de prof. comandant Constantin Gh. Prichici (20 mai 1939).[347]
16. Străjerii stolului "Mircea cel Bătrân" din Constanța (25 mai 1939).[348]

---

* În continuare prescurtat – c/m.

17. Şcoala primară de fete nr. 40 C. F. R. Bucureşti, c/m. – prof. Gh. Oancea (10 iunie 1939).[349]
18. Corul comandanţilor străjeri din ţinutul Suceava, dirijat de Macovei (1 iulie 1939).[350]
19. Străjerii Centrului Sf. Gheorghe, c/m. – prof. V. Petrovanu (22 iulie 1939).[351]
20. Străjerii Centrului de iniţiere Breaza, c/m. – prof. Stratiga Marin (19 august 1939).[352]
21. Concert coral executat de corul Comandanţilor străjeri din Bârlad (26 august 1939).[353]
22. Liceul "Ioan Eliade-Rădulescu" din Bucureşti, c/m. – prof. Eugenia Ghika (9 decembrie 1939).[354]
23. Corul "Străjii Ţării" condus de Nelu Ionescu (23 decembrie 1939).[355]

Pe unii dintre muzicienii nominalizaţi Al. Cristea i-a cunoscut personal. Nu-i exclus ca în arhivele lor, în caz dacă există, să se păstreze mărturii despre colegul din Basarabia.

Încheiem acest capitol, sperând să-l completăm în viitor cu noi elemente din activitatea muzicală a lui Al. Cristea în cadrul "Străjii Ţării".

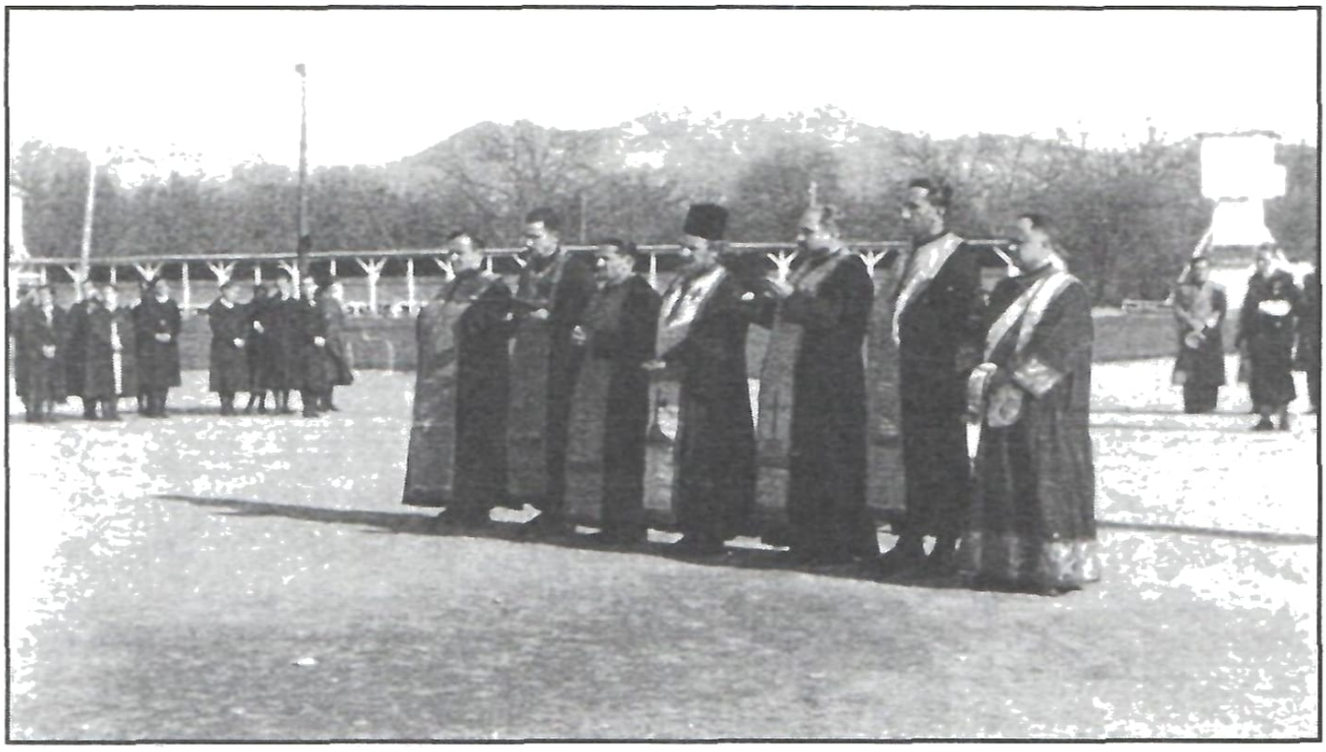
Armata albă a regelui

Alexandru Cristea la Breaza

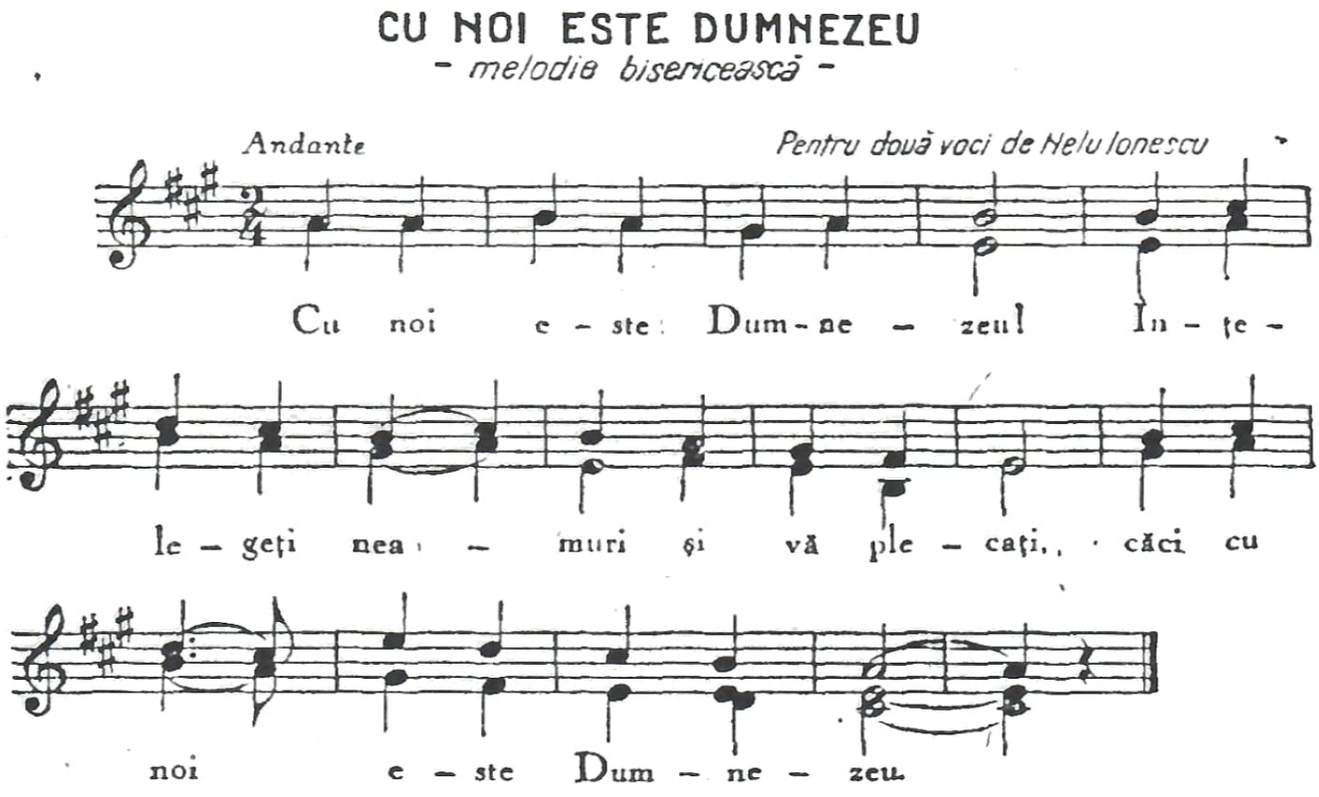
Străjerul Alexandru Cristea
cu nepoata Nona
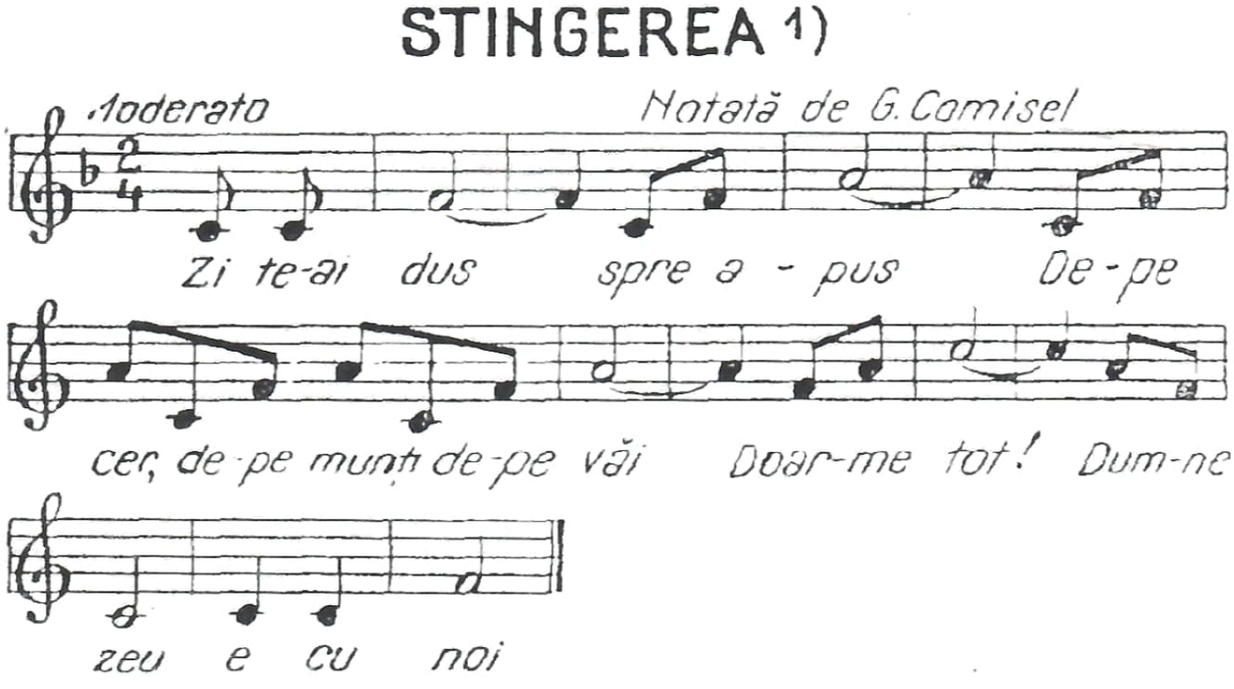

Deschiderea cursurilor la Breaza (primul din dreapta Alexandru Cristea)

În capitala Țării cu prilejul concertului susținut la Radio București pe 15 aprilie 1939. Din dreapta – inspectorul Radu Cosmin, E. Alistar, A. Cristea)

54. "Cu noi este Dumnezeu" – melodie bisericească pentru 2 voci de Nelu Ionescu, interpretată la sfârşitul şezătorii străjereşti

"Stingerea" notată de G. Comişel, care finaliza serbarea străjerească

Ecteniile lui erau răsunete de trâmbiţe îmbucurătoare, care încremeneau pornirile lumeşti ale credincioşilor, slujba lui era o fascinaţie mistică în momentele căreia parcă ducea în spate toată setea de alinare a miilor de dreptslăvitori, vosglasurile lui, pe care nu le va uita ţara niciodată, erau sentinţe întinse pe notele portativului, adevărate peroraţii de slavă şi implorare a puterilor divine.[301]

Sergiu Matei Nica

O viaţă trăită în faţa altarului

În orice societate firească şi umană, o viaţă harnic şi talentat muncită în biserică, i-ar fi adus slujitorului ei notorietate. În una artificială şi distrugătoare de suflete, cum a fost cea comunistă, munca dedicată credincioşilor însemna "*un mare păcat*". Monstruoasa orânduire a încercat să distrugă nu numai suflete, religii, tradiţii seculare. Mii de biserici în care enoriaşii îşi găseau alinare au ajuns, în cel mai bun caz, depozite, grajduri, săli de sport, de dans, de expoziţii, de degustaţie a vinurilor, palate ale pionierilor, muzee etc, iar în cel mai rău caz au fost distruse.

Alexandru Cristea a fost un consacrat slujitor al altarului din perioada interbelică, fapt pentru care... a fost dat uitării.

Vom zăbovi un timp în această zonă de activitate pentru a-i readuce notorietatea obţinută în timpul vieţii.

* * *

Cele mai multe ştiri despre activitatea religioasă a lui Al. Cristea ne-ar oferi-o arhiva Arhiepiscopiei Chişinăului din anii 1918 – 44, locul aflării căreia rămâne deocamdată o enigmă. Dar şi în lipsa ei vom intra în unele amănunte, descoperite din alte surse, pornind de la un tabel cronologic.*

La 1909 tânărul Al. Cristea păşeşte pe prima treaptă ierarhică bisericească, angajându-se **cântăreţ** la biserica din com. **Otaci,** jud. Soroca, fapt anunţat de Anuarul Arhiepiscopiei Chişinăului.

Prin ordinul P. S. Gavriil, nr. 26548 din **17 noiembrie 1912,** a fost confirmat **cântăreţ** la biserica "Adormirii Maicii Domnului" din parohia **Tatarbunar,** jud. Cetatea Albă.[440]

Din **octombrie 1915** îl găsim **cântăreţ** şi **dirijor** la Biserica Catedrală din **Ismail**.

La **8 aprilie 1920 a fost hirotonisit diacon**, conform ordinului Arhiepiscopiei Chişinăului nr. 4431, "*trăgând mult la cântar*", după afirmaţia lui **N. Costenco**, "*şi faptul că în câteva săptămâni Al. Cristea românizase corul absolut rusificat al Catedralei Episcopale din Ismail. P. S. S. Dionisie a ştiut să aprecieze şi să răsplătească acel efort.*"[330]

Revenind la Chişinău în 1920, ţine să se angajeze la Catedrala din localitate, făcând demersurile necesare.** Printr-o adresă din 13 septembrie 1923, Arhiepiscopia Chişinăului şi a Hotinului îl anunţă că cererea lui, înregistrată cu numărul 11.702, fusese examinată de Î. P. S. Arhiepiscop, care a hotărât numirea sa în calitate de **diacon supranumerar,** fără leafă, la Catedrala din Chişinău. Au mai urmat câţiva ani, pentru ca la **4 octombrie 1927 să fie numit diacon titular la Catedrala din Chişinău**, prin ordinul Arhiepiscopiei Chişinăului nr. 9.572/1927. La această dată avea înscrise deja în fişa personală două distincţii: Binecuvântarea Arhiepiscopiei Chişinăului (gramata nr. 5645 din 17 aprilie 1923) şi medalia "Răsplata muncii cl. 2 pentru Biserică" (Decretul Regal nr. 567 din 15 februarie 1925).

Nu cunoaştem în ce an diaconul Al. Cristea a urcat pe treapta onorifică de **protodiacon**, dar anume astfel semna dânsul o cerere la 5 iulie 1940 (din arhiva Sf. Sinod a Patriarhiei Române).

---

* Inclusiv din dosarul personal al lui Al. Cristea.[133]

** Se pare că până la Catedrală Al. Cristea a fost încadrat diacon la capela Şcolii eparhiale de fete din Chişinău. În: *Anuarul Eparhiei Chişinăului şi Hotinului pe anul 1922*. – [s.l.: s.n.], 1922.

În refugiul din 1940 – 1941 Al. Cristea a fost utilizat **diacon la biserica "Bradu Boteanu" din Bucureşti**,[20] parohul căreia era craioveanul **Marius Constantinescu**, un "*pasionat după muzică până la uitare de sine*", renumit prin vocea sa splendidă, profundă şi caldă de bas (a cântat în corul studenţilor teologi sub conducerea lui N. Lungu, corul "Carmen", în Corala preoţilor din Bucureşti).[320] Slujbele lui, secundate de nu mai puţin pasionatul şi talentatul tenor Al. Cristea, stăpâneau şi fascinau sufletele credincioşilor, fapt confirmat de contemporani.

Odată cu dezrobirea Basarabiei în vara anului 1941, revine la Chişinău, însă nu pentru mult timp. Un concurs de împrejurări l-a silit **să demisioneze, la 1 octombrie 1941, din postul ce-l deţinea la Catedrala din Chişinău** şi să se reîntoarcă, în februarie 1942, la Bucureşti. Se pare că unul dintre motive era intenţia de a candida în funcţia de **diacon la biserica română din Berlin**. Semnează, în acest sens, şi o cerere, adresată Î. P. S. Nicodim, Patriarh al României: "*Subsemnatul Protodiacon Al. Cristea, domiciliat la Şcoala Superioară de Război din Bucureşti, blocul B, ap. 19, am onoare respectuos a vă ruga să binevoiţi a dispune numirea mea în postul vacant de diacon la Biserica Română din Berlin.*"[133] Din documentarul alcătuit de dl Gh. Vasilescu, de la Arhiva Sf. Sinod a Patriarhiei Române, aflăm că pentru satisfacerea necesităţilor religioase ale românilor ortodocşi din Berlin a fost înfiinţată Parohia ortodoxă română din Berlin, cu preot paroh, cântăreţ şi paraclisier (Monitorul Oficial nr. 285/1 decembrie 1941). Parohia a funcţionat la început în capela amenajată într-o casă din Klopstockstrasse, nr. 38, lângă Hanzeplatz, proprietatea cetăţeanului român Valeriu Taflan, croitor de lux, stabilit de aproape 50 de ani în Germania. În 1943 Statul Român a cumpărat biserica protestantă, numită Ierusalemer Kirche, situată în centrul Berlinului (Arhiva Sf. Sinod al Patriarhiei Române).

Nu cunoaştem motivele, dar se pare că Al. Cristea n-a ajuns să lucreze la biserica din Berlin. Confuzia celora care insistă asupra faptului vine probabil de la numele unuia dintre slujitorii bisericii în cauză – a cântăreţului şi diaconului onorific Cristea. Acela însă se numea Grigore şi era născut la 1886, în com. Sinăuţii de Sus, jud. Rădăuţi. Funcţia de diacon titular la biserica din Berlin o deţinea din [1943] Ion Barnea, iar paroh era preotul Emilian Vasiloschi. Ziarul **"Raza" din 29 noiembrie – 6 decembrie 1942** susţinea că Al. Cristea ar fi fost numit **dirijor la capela ortodoxă română din Berlin**, "*dar dragostea de Basarabia este mai puternică şi deaceea renunţă în favoarea şcolii care îl aşteaptă de mult timp*".[358] Trebuie să spunem că publicaţiile timpului

ne debusolează în încercarea de a elucida acest moment biografic. Aşa, la **10 iunie 1942**, ziarul **"Basarabia"** publică materialul intitulat **"Muzicant basarabean trimis la Berlin"**, din care citim: "*Păr. Diacon Cristea, profesor de muzică, fiind apreciat de către Min. Cultelor şi cel de Externe* ***a fost numit protodiacon la capela română din Berlin împreună cu păr. Velihorschi dela Consiliul Cen-tral Bisericesc*** *(subl. n.). Păr. Cristea va pleca la postul ce i s-a încredinţat peste câteva zile.*" La **27 iulie 1942** acelaşi ziar spune că Al. Cristea a fost numit **preot la capela română din Berlin** dar, fiind solicitat de un grup de clerici, fruntaşi ai vieţii bisericeşti din capitala provinciei Basarabia, s-a întors la Chişinău (**"Părintele diacon Cristea a revenit la Chişinău"**). Şi **"Raza"** din **26 iulie – 2 august 1942** scria că Al. Cristea a fost numit **preot** la capela română din Berlin.[307]

Reîntoarcerea lui Al. Cristea de la Bucureşti la Chişinău a fost marcată de un eveniment important – **hirotonirea în preot**. La 18 august 1942, Comitetul Eforiei Şcolare a Aşezământului Eparhial "Regina Mama Elena" din Chişinău (ultima denumire a Şcolii eparhiale de fete), prezidat de ic. st. Pavel Guciujna, şi secretara Maria Dumitrescu "*roagă Î. P. S. Episcop Efrem, locotenent al Mitropoliei Basarabiei şi Onoratul Consiliu Eparhial să aprobe ridicarea la rangul de preot a diaconului Cristea Alexandru, profesor de muzică de pe lângă acest liceu şi încadrarea sf. sale în postul vacant de preot pe lângă capela şcoalei. Această propunere o susţinem pe baza meritelor excepţionale a unii munci rodnice de 21 ani pe tărâmul propagandei naţional-culturale, corurile organizate de prof. Al. Cristea au luat medalii de aur la concursul Tinerimii şi sunt apreciate în toată ţara.*"[126] La **22 august 1942** Al. Cristea **a semnat Declaraţia candidatului propus la hirotonia în preot.**[133] Ziarul **"Raza" din 23 – 30 august 1942** comunica cu acest prilej că "*păr. diacon Al. Cristea a fost numit preot la capela Şcolii Eparhiale de fete din Chişinău*" şi că "*hirotonia c. sale în preot se va face Duminică, 23 august*".[306] Părea că după mai multe luni de zbucium, soarta şi-a propus să fie mai milostivă cu el. Or, bucuria n-a durat mult. La 27 noiembrie 1942 preotul Al. Cristea a trecut în lumea celor drepţi, lăsând în urmă zeci şi sute de evenimente religioase, marcate de prezenţa sa la ele.

Publicaţiile timpului ne pun în posesia unor amănunte despre activitatea lui de cleric. Astfel, ziarul **"Raza" din 9 septembrie 1934** menţionează că "*la 1 septembrie 1934 I. P. S. Gurie, însoţit de păr. Pavel Danilov, păr. Misionar Alex. Scvoznicov, păr. Gh. Harghel, directorul şcoalei de cântăreţi, şi diaconii Ursachi şi Cristi au plecat*

în jud. Tighina în vederea sfinţirii schitului de călugări de pe Lunga (Sadaclia) construit cu cheltuiala lui moş Vasile Pistol".[387]

Nu putem trece pe lângă informaţia furnizată de acelaşi ziar, pe **25 decembrie 1934**, din care reţinem că la 16 decembrie 1934 s-a sfinţit după reparaţie Catedrala din Tighina. Serviciul sfinţirii şi Sf. Liturghie au fost oficiate de Mitropolitul Gurie, înconjurat de un sobor de preoţi. La sfinţire a asistat şi ministrul Ion Inculeţ, însoţit de oaspeţi de la Bucureşti. Despre cel ce ne interesează în mod deosebit citim: "*Nu trebuie să trecem cu vederea adevăratele minuni, pe care le-au făcut părinţii Ursachi şi Cristi. N-avem cuvinte să exprimăm impresia ce au produs-o, dar şi frumuseţea cu care au slujit.*"[386]

La **25 septembrie 1938** s-a sfinţit, după trei luni de reparaţie, Catedrala din Chişinău. Sfânta slujbă a fost oficiată de Î. P. S. Efrem, înconjurat de un sobor de preoţi şi soliştii diaconi Ursachi şi Cristea.

Informaţii de acest gen vom găsim destul de multe în presa timpului.

O altă incontestabilă sursă documentară o constituie memoriile. Dl **Leonid Boţan**, fost elev al Seminarului teologic din Chişinău, astăzi pensionar în or. Iaşi, a desprins din vistieria cu amintiri o valoroasă imagine din viaţa religioasă a Chişinăului de altădată, demnă de a fi reprodusă într-o peliculă cinematografică: "*Am avut plăcerea şi fericirea de a-l cunoaşte personal pe diaconul Al. Cristea în satul natal (Lozova, Lăpuşna) cu ocazia vizitei canonice a Mitropolitului Gurie atât la biserica din sat, cât şi acasă la tatăl meu, care era preot, unde întreaga suită a luat masa de prânz şi la care atât diaconul Cristea, cât şi diaconul Ursachi, au cântat unele cântări bisericeşti şi laice.*

Vocea sa puternică şi frumoasă făcea ca în fiecare duminică, cât şi la sărbătorile bisericeşti, Catedrala din Chişinău să fie neîncăpătoare. Lumea venea să-l asculte atât pe el, cât şi pe al doilea diacon (Ursachi, un bas de excepţie) ca la veritabile concerte. Informaţia ce urmează ilustrează calităţile vocale şi vocea puternică a diaconului Cristea. La sărbătorile naţionale la Catedrala din Chişinău se oficiau Tedeumuri de către un sobor de preoţi în frunte cu Mitropolitul Basarabiei. Întrucât la aceste slujbe asistau, pe lângă un număr mare de enoriaşi, toate autorităţile locale, armata şi elevii din clasele superioare ale liceelor din Chişinău, biserica Catedralei devenea neîncăpătoare. Iată de ce slujbele respective se oficiau pe imensa platformă din faţa Catedralei. La vremea descrisă nu existau mijloace de amplificare. Ca urmare, vocile preoţilor, a Mitropolitului şi chiar ale coriştilor nu se auzeau decât de cei ce aveau locuri orânduite în imediata apropiere a scărilor de intrare în Catedrală.

Noi, elevii, care eram plasaţi spre periferia platformei, nu auzeam nimica în afară de ecteniile citite de diaconul Cristea, a cărui voce se auzea până la clopotniţa din faţa Catedralei."

Spectaculoasele servicii divine de la Catedrala din Chişinău au fascinat-o şi pe absolventa Şcolii eparhiale de fete din Chişinău **Valentina Roşca-Bănceu** (promoţia 1942), din evocările căreia citãm: "*Pe preotul Al. Cristea nu l-am apucat ca profesor, dar îl cunosc ca diacon al Soborului* din Chişinău, unde mergeam anume la Liturghie, ca să-l auzim. Păr. Cristea era scund, dar avea o ţinută aşa de mândră, de parcă se înălţa. Când începea să cânte, te trecea un fior de încântare, de frumuseţe, mai cu seamă când se citeau evangheliile în 12 limbi, dânsul o citea în ebraică.*"

La întregirea imaginii diaconului Cristea contribuie şi mărturisirea lui **A. Enache**, absolvent al Seminarului teologic din Chişinău: "*După Sfintele Liturghii de la Sobor, era aşteptat afară pe trepte de admiratori şi admiratoare, care îl felicitau pentru inspirata slujbă.*"

Tot de capitolul amintiri ţine şi scrisoarea **Mitropolitului Gurie din 2 decembrie 1942**, citată la capitolul "Povara durerii..."

Neîntrecutul diacon a lăsat profunde urme în memoria contemporanilor. Pentru splendida-i voce de tenor era numit "***privighetoarea Basarabiei***". Presa timpului consemna: "*Dar vocea-i îngerească de tenor, cât de mult împodobea slujbele noastre arhiereşti. Când începea păr. Cristea ectenia, parcă auzeai un glas de pe alt tărâm. Aşa era de melodios şi de curgător. (...) Şi parcă te dispunea mai mult spre rugăciune.*" (**Vasile Ţepordei**)[404]

Un alt contemporan, scriitorul **N. Dunăreanu**, mărturisea: "... *nu se putea măcar pe departe imagina ca o mare serbare religioasă să fie împlinită fără glasul de aur*" al diaconului Al. Cristea.[252]

Încheiem şirul aprecierilor cu cea a scriitorului **S. Matei Nica**: "... *de unde izvora asemenea îngemânare de artă şi religie, de cântec şi misticism, de alinare şi înflăcărare!*"[301]

Misterul fenomenului Cristea ni-l dezvăluie parţial chiar cel ce-şi punea întrebarea acum jumătate de secol. O fericită îngemănare de artă şi religie – ar fi unul dintre răspunsuri. Slujirea lui Dumnezeu în româneşte – ar mai fi altul. Bătând la uşile arhivelor şi bibliotecilor, vom cunoaşte fenomenul diaconului şi preotului Alexandru Cristea în toată complexitatea sa.

---

* Catedralei.

Alexandru Cristea – un slujitor devotat al Bisericii

Diaconul Alexandru Cristea, decorat cu medalia "Răsplata muncii cl. 2 pentru Biserică"

Alexandru Cristea în veşminte bisericeşti de culoare albă preferată, alături de soţia Matilda

Alexandru Cristea împreună cu preoţii Teodor Roşca (în centru) şi [Nicolae] Madan

Biserica Bradu Boteanu din Bucureşti

Preotul Marius Constantinescu, Inspector Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureştilor şi paroh al Bisericii Bradu Boteanu din Bucureşti

Colectivul Şcolii eparhiale de fete din Chişinău. În centru – Mitropolitul Gurie şi directoarea Elena Alistar (imagine până la 1930)

Fiule, să mergi cât mai des la mormintele străbunilor tăi, să-ți reamintești însușirile lor covârșitoare și să-ți dai silința de a cultiva la urmașii tăi pe cele bune și a stârpi pe cele rele.

Confucius

Pământul nostru are prețul morților, ce s-au coborât în el.

Nicolae Iorga

"Povara durerii pe care o încearcă o provincie întreagă"

Cu această frază publicistul Vasile Țepordei și-a început un articol din noiembrie 1942, în care-și adunase gândurile și simțirile, la vestea morții lui Alexandru Cristea.

Moartea, mai ales cea timpurie, ne mobilizează să culegem amintiri, aprecieri, informații despre cel ce ne-a părăsit. Cuvintele rostite și scrise în acele zile triste detaliază activitatea lui Al. Cristea. Iată de ce vom vorbi despre moarte, pentru a-l cunoaște mai bine pe Alexandru Cristea cel viu.

* * *

Citisem undeva că biografia unui artist începe nu cu anul nașterii, ci cu anul morții. Alexandru Cristea, **mort la 27 noiembrie 1942**, n-a

avut parte de o biografie scrisă* . Decesul lui a coincis cu anii de război, când lumea era preocupată de alte griji. Iar mai târziu documentele ce ţineau de istoria interbelică a Basarabiei au fost distruse ori închise cu zăvoare şi ştampile comuniste "*ne vîdavati*" (a nu se pune la dispoziţie publică), "*soverşenno secretno*" (strict secret). Din fericire, astăzi lucrurile stau altfel.

În jurul artistului se nasc adesea legende. O fi o legendă ori nu sfârşitul lui Al. Cristea, redat de elevele Şcolii eparhiale în versiunea ce urmează?.. În ziua de 27 noiembrie 1942, părintele, grav bolnav după sărbătoarea hramului şcolii, din 21 noiembrie (motiv pentru care n-a mai revenit la lecţii, fiind substituit la catedră de nora sa Gabriela Cristea), improviza ceva la pian. Soţia Matilda şi asistenta medicală a spitalului şcolii Elena Sveatenco se aflau în altă odaie. La un moment dat muzica a încetat. Când femeile, îngrijorate, au dat buzna în salonul muzical, l-au găsit fără suflare, cu mâinile pe pian.

Documentele cercetate de mine nu confirmă această versiune.[237: 309, 358] Unul din ele comunică trist şi solemn: "*Revenit la catedra pe care o părăsise numai din cauza refugiului, Părintele Cristea îşi reîncepe neobosita sa activitate. Dar, consumându-se prea mult, o boală veche de cord, cauzată de sforţările depuse în domeniul muzicei, se agravează. Pregăteşte un program select pentru hramul din 21 noiembrie crt. Reuşeşte admirabil. Dar se jertfeşte pe sine. Încordarea nu-l iartă. Şi deaceea, în dimineaţa lui 27 noiembrie, la orele 7,** ceasul ultim îi soseşte şi-l chemă la cele veşnice. După o suferinţă de o oră, Părintele Cristea îşi dă obştescul sfârşit. Fie-i ţărâna uşoară şi pomenirea veşnică.*"[318]

Despre boala lui Al. Cristea ne-a lăsat mărturii Gabriela Cristea-Tutorănescu (vezi capitolul "Amintiri..."). Arhiva şcolii păstrează şi ea câteva informaţii la acest subiect. În ultimii ani dosarul profesorului Al. Cristea a început să se completeze cu cereri de acordare a unor concedii de boală, puţine, de altfel, la număr. Un astfel de concediu i s-a oferit în zilele de 22 mai – 1 iunie 1940: "*Subsemnatul protodiacon Cristea A., în urma consultaţiilor medicale din Chişinău şi Bucureşti, sunt complet*

* Modestele rânduri despre această marcantă personalitate, publicate în perioada postbelică de unii muzicieni, conţin, din păcate, multe erori.

** După extrasul din registrul stării civile pentru morţi pe anul 1942, ora morţii este "20" (A.N.R.M., fond 1862, inv. 30, dos. 133, p. 120.)

oprit de a activa, de a face orice sforțare fizică până la ameliorarea boalei mele, care este considerată destul de serioasă având o tensiune de 220."[133] La 23 mai 1940, medicul școlii, Elisabeta Isanos, i-a eliberat lui Al. Cristea un aviz medical cu următorul conținut: "*Profesorul Al. Cristea suferă de arterio-scleroză cu tensiune – stare foarte serioasă, care reclamă repaos, regim și îngrijire specială.*"[133] Pe o altă filă a dosarului era atestată insuficiența miocardică.

Cantitatea de sentiment, trăit în Basarabia începând cu ziua de 27 noiembrie 1942, e greu de evaluat. Prietenii, admiratorii, colegii, elevele lui Al. Cristea au rămas zguduiți de tragicul eveniment. **Mitropolitul Gurie** a aflat de moartea fostului său "*colaborator, devotat diacon și neîntrecut cântăreț la slujbele arhierești în catedrala din Chișinău*" abia la 2 decembrie. În aceeași zi i-a expediat din București o scrisoare Matildei Cristea, din care desprindem câteva rânduri: "*O, câtă zdruncinare sufletească ne-a pricinuit vestea morții neașteptate pentru noi a păr. Alexandru! Câteva ceasuri nu puteam să căpătăm liniștire... Păr. [Climent] chiar a lăcrămat, văzând cît de nesigură este viața omului... (...) Am fost adânc turburat, pătruns de mare tristeță, părere de rău că m-am lipsit de un suflet devotat, iar Biserica Basarabiei a pierdut pe un bun slujitor, neîntrecut cântăreț, compozitor și iscusit dirijor de cor. După păr. Berezovschi păr. Cristea era al doilea artist-cântăreț, cunoscător al tradițiilor preafrumoase bisericești din Basarabia. Dispariția acelor tradiții va răscoli în sufletele credincioșilor mari și dureroase regrete... (...) Noi nu-i vom mai auzi vocea lui sonoră, mângăioasă, nici corurile dirijate de el nu vor mai răpi sufletele noastre dela grijile, necazurile lumei, înălțându-le în sferile cerești, unde nu este nici durere, nici vre-o nemulțămire, ci numai armonie, lumină, bucurie...*" (document original, donația Nonei Cristea).*

Vasile Țepordei scria în acele zile: "*Am sorbit din multe pahare ale suferinței în viața mea. Și am simțit în mădularile mele de multe ori fiorii durerii. Dar ca fiorii pe care i-am simțit la vestea morții*

---

* Mitropolitul Gurie Grosu, care ținea atât de mult la Al. Cristea, nu l-a supraviețuit cu mult. S-a stins din viață peste un an, la 16 noiembrie 1943, la vârsta de 67 de ani. Cuvintele din scrisoarea de condoleanță adresată Matildei Cristea au fost profetice: "*Acolo s-au dus părinții și moșii, acolo vom merge și noi (i cei-nibudi uj blizok ceas*", în traducere *din rusă* - "*se apropie și ceasul cuiva*").

celui pe care-l credeam, nu ştiu cum, fără de moarte, n-am simţit. Îl ştiam prea plin de viaţă, ca să-mi pot închipui vreodată că-l voi vedea fără de suflet. Toate iluziile însă mi s-au risipit întocmai castelului de gheaţă din basmele copilăriei, la vestea adusă de confratele ce-l asistase la despărţirea de lumea aceasta. Aşa s-a stins privighetoarea Basarabiei: în mai puţin de o oră. Cu iuţeala fulgerului. Aşa cum ştia el să te cucerească şi să se impună."[404]

Scriitorul **Sergiu Matei Nica** a relatat despre moartea lui Al. Cristea în câteva articole de ziar. Citisem şi din caietele nepublicate ale acestui "*tumultuos şi puternic*" literat, păstrate astăzi la un institut de cercetare din Iaşi, în care dânsul caracterizează un şir de contemporani. Multe dintre aprecieri mi s-au părut prea neîngăduitoare, necruţătoare. Cu atât mai mare mi-a fost bucuria să aflu că pentru Al. Cristea S. Matei Nica a găsit doar cuvinte calde, de admiraţie. Fiecare rând din articolele **"Oameni care nu se pot uita"** şi **"Omul care ardea"** poate fi desprins din text şi luat drept maximă. Ne vom opri doar la unele: "*Oamenii care se dăruiesc altora, cu tot avântul talentului lor, mor uşor şi repede. (...) Lipsiţi de egoismul materialiştilor, slujitorii artei trebuie să dispară, pentru ca în locul lor să apară şi să triumfe arta lor. (...) De operă naţională a desfăşurat acest om în anii lui de profesorat, ce entuziasm românesc a stârnit în sufletele acelor zeci de mii de eleve pe care le-a educat, ce importanţă mai presus de vorbe prezintă arta preotului Cristea, nu va putea să uite niciodată istoria. (...) Alături de Alexe Mateevici – expresia sufletului românesc al Basarabiei cu care şi-a înfrăţit arta sunetelor, alături de Sabin Drăgoi al Banatului, alături de Chirileanu al Bucovinei, numele preotului Alexandru Cristea al Basarabiei s-a săpat pentru veşnicie pe lespedea comorilor româneşti.*"[301] Şi un alt citat: "*... durerea pierderii lui e trăită de toată Basarabia. Deşi n-a fost ministru în viaţa sa, (...) ca să vină să-l plângă linguşitorii, deşi n-a fost cel puţin un director dintre milioanele noastre de directori şi inspectori, deşi n-a zidit sute de şcoli şi biserici cum se laudă unii, totuşi la prohodul lui din Catedrala Chişinăului a fost atâta popor şi la groapă a fost condus de atâta lume, încât ţi se părea că s-a frânt ceva în sufletul acestor oameni ce simt necesitatea să asiste la ultimul lui cântec. Simplu profesor de muzică şi preot la altar, Alexandru Cristea a zidit acea nepieritoare Catedrală a simţirii româneşti şi creştineşti în Basarabia, a dus faima acestei provincii în toate unghiurile ţării şi a fost expresia aleanului şi frumuseţii*

inimei basarabene. (...) A murit Alexandru Cristea, s-a rupt cea mai duioasă strună dela vioara sufletului nostru!"[300]

"O lovitură de trăsnet" a fost pentru scriitorul **Nicolae Dunăreanu** vestea morții lui Al. Cristea, ajunsă la redacția ziarului "Basarabia": "*Nu-mi venea să cred... Şi n-aş crede nici astăzi, dacă nu l-aş fi văzut hodinind în sicriu, cu fața lui blândă, cu mâinile cruciş pe piept. Părea că doarme, un somn dulce şi lin, dar ochii lui, acei ochi blânzi, scânteietori de energie şi-nvăluiți de flacăra îndumnezeirei, atunci când apărea la serbări cu corul lui de şcolari erau închişi pe veci... Şi mâinile lui micuțe, dar pline de foc când porneau să conducă pe fiii basarabeni într-o slavă de cântec armonios şi plin de Dumnezeire, acuma stăteau reci şi galbene ca de ceară, încleştând între degetele fine, o iconiță sfântă.*"[252]

Evenimentul morții lui Al. Cristea a fost reflectat în publicațiile timpului ce apăreau la Chişinău – "Raza", "Basarabia", "Viața Basarabiei" "Ghiocelul", "Luminătorul" ş. a.

Şcoala eparhială de fete din Chişinău primea scrisori de condoleanțe, una dintre ele fiind semnată de **[N] Tomescu**: "*A murit părintele Cristea, s-a stins un om rar şi o minunată armonie de sentimente. Cu drag îi purtăm amintirea lui. În societate, părintele Cristea era un om de caracter, bun prieten, cald sprijinitor. Ce gol a rămas în cântările Chişinăului, la Catedrală şi în Liceul Eparhial de fete!*"[378] Directoarea şcolii, Maria Dumitrescu, obişnuită cu griji de tot felul, cu greu suporta preocupările legate de moartea fulgerătoare a bunului său coleg şi valorosului profesor. Au fost abandonate lecțiile pentru zilele de vineri şi sâmbătă. S-a trimis necrolog la ziarul "Basarabia".[122] S-a contribuit cu suma de 20.000 de lei pentru cumpărarea locului la cimitir şi înmormântare.[127] Pentru alte cheltuieli soției i s-a acordat ajutor în suma de 47.400 lei (salariul lui Al. Cristea pe trei luni).[133] În şedința din **4 decembrie 1942 a Eforiei Şcolare a Aşezământului Eparhial "Regina Mama Elena" s-a hotărât ca, în semn de recunoştință şi pioasă amintire, să se ridice un monument la mormântul lui Al. Cristea, suportând cheltuielile până la concurența sumei de 35 mii de lei. În aceeaşi şedință s-a aprobat înființarea unei burse pentru cea mai bună elevă coristă.**[127] Credem că ultimele două propuneri ar fi fost realizate dacă în primăvara anului 1944 şcoala nu s-ar fi evacuat în România. Însă până la acel tragic eveniment ceasul istoriei mai avea să bată un an şi ceva. Deocamdată elevele vegheau la sicriul

iubitului profesor de muzică. Nu s-au despărţit de el nici noaptea. Sâmbătă, 28 noiembrie, la orele 16, sicriul cu corpul neînsufleţit a fost depus în capela şcolii, unde s-a făcut slujba privegherii. Preoţii s-au rânduit la căpătâiul răposatului pentru a citi fragmente din Noul Testament. Până atunci, la ora 12 a aceleiaşi zile, la locuinţa decedatului s-a săvârşit un parastas de către un sobor de preoţi. Duminică, 29 noiembrie, începând cu ora 8 dimineaţa, s-a ţinut slujba Sf. Liturghii. La ora 10 cortegiul a pornit spre Catedrala oraşului, unde, peste o oră, într-un cadru trist şi solemn, s-a săvârşit slujba prohodului.[122, 358] Reluăm din acest moment cel mai amplu reportaj de la înmormântarea lui Al. Cristea, realizat de ziarul **"Basarabia"**: "*Ca un semn de adevărată preţuire pentru munca desfăşurată de răposat, slujba înmormântării a fost oficiată de însuşi Arhiepiscopul Chişinăului P. S. Tighineanu, înconjurat de un numeros sobor de preoţi. (...) Catedrala oraşului a fost neîncăpătoare de dimineaţă până la orele 14 când cortegiul funebru s-a îndreptat de la Catedrală spre cimitir. Din numeroasa asistenţă remarcăm prezenţa: P. S. Arhiepiscopul Efrem, P. S. Consilier Ioan Andronic, Vladimir Burjacovschi, Al. Severin, I. Ştiuca, I. Silvestrovici, d-na Maria Dumitrescu, păr. Vas. Guma, păr. prof. Ilie Tocan, d. insp. Secundar Vidraşcu, delegatul Directoratului învăţământului şi cultelor din Basarabia, păr. N. Bolboceanu, şeful Serviciului Cultelor, păr. prof. univ. Popescu-Moşoaia, d. căpitan Cristea şi prof. Vlad. Cristea, fiii răposatului, împreună cu dna Cristea, d. prof. Fantelimon Erhan, pr. D. Luca, Nagacevschi, d. prof. [D.] Poroseci, corpul profesoral al şcolii eparhiale şi o mare mulţime de credincioşi. Dela Catedrală cortegiul funebru a pornit spre cimitirul ortodox. Pe tot parcursul drumului, corul Seminarului Teologic şi al Şcolii Eparhiale au cântat cântece bisericeşti ce se obişnuiesc în asemenea ocaziuni. La mormânt s-a cântat "Limba noastră", armonizată de răposat. A fost un moment mai mult decât impresionant. (...) După slujba înmormântării au luat cuvânt mai mulţi vorbitori, printre care d-nii: Vidraşcu, inspector şcolar secundar, care a vorbit din numele Directoratului Învăţământului şi Cultelor din Basarabia, păr. Ilie Tocan, din partea Asociaţiei prof. secundari din or. Chişinău, păr. prof. univ. Popescu-Moşoaia, păr. consilier Alex. Severin, delegat al P.S. Arhiepiscop Efrem, care a vorbit în numele bisericii basarabene. Foarte frumos şi duios a vorbit o elevă dela Şcoala Eparhială al cărei nume ne scapă. Toţi vorbitorii au arătat în cuvinte alese şi adânc simţite munca rodnică pe care a desfăşurat-o răposatul păr. Al. Cristea pe tărâmul*

muzical, cultural şi naţional. (...) Numele lui va rămâne înscris deapururi în raftul de cristal al nemuririi."[409]

Gândurile şi emoţiile celor mari par mai tulburătoare, când sunt rostite de copii. Eleva Şcolii eparhiale de fete, care a vorbit "*frumos şi duios*", locuieşte actualmente la Bucureşti şi se numeşte **Lidia Munteanu**. Vom evoca în continuare unele fraze şi alineate din numitul discurs, ajuns până în zilele noastre cu concursul revistei **"Luminătorul"**: "*Ai fost un apostol care şi-a sacrificat viaţa pentru cânt... Cântecul ţi-a fost alinare în vreme de restrişte, cântecul ţi-a fost bucuria în zile fericite. (...) Prin Sfinţia Ta am pierdut pe unul din cei mai dragi îndrumători ai noştri. Te plânge natura, (...) te plânge şcoala, te plânge Basarabia întreagă, (...) Sfinţia Ta ne-ai cântat limba noastră sfântă, care răsună azi de la Nistru pân-la Tisa, ca să ştie şi duşmanii că pot să ne i-a totul, dar nu şi limba... şi cât de frumos ne-ai învăţat să cântăm "Marşul desrobirii Transilvaniei noastre"! Şi acum ne laşi... (...) Ochii noştri te caută pretutindeni, vor să te vadă iarăşi în mijlocul nostru, vesel mereu, cu zâmbetul pe buze, chemându-ne: "hai, fetelor, mergem să cântăm!" (...) Noi nu te vom uita, îţi vom păstra mereu în inima noastră icoana sfântă de cântăreţ al sufletului nostru românesc.*"[411]

Poate vom descoperi odată şi alte cuvântări, rostite la înmormântarea lui Al. Cristea, cu ştiri şi adjective alese pentru acest apreciat om de cultură...

Oricât de dureroasă ar fi ultima clipă a despărţirii, când odată cu închiderea sicriului te cuprinde şi te înfioară o nestăvilită dorinţă de a mai reţine pe pământ chipul drag, fie şi neînsufleţit... ea, clipa, soseşte. Pământul a primit şi sicriul lui Al. Cristea înfăşurat în tricolor. Acordurile melodiei "Limba noastră" au răsunat până l-a acoperirea gropii...

Timpul trecea... Şcoala îşi continua activitatea, dar arăta trist fără animatorul ei cultural. Duminică, 17 ianuarie 1943, la orele nouă şi jumătate, corpul didactic s-a adunat în capela şcolii la parastasul de 40 de zile* . Peste un an, la hramul şcolii, s-a sfinţit capela, restabilită după distrugerile din 1940 – 41. S-au interpretat **"Slujba sfinţeniei"** de **Vl. Cristea** şi **"Veşnica pomenire"** de **Al. Cristea**. În memoria răposatului, "Tatăl nostru" a fost citit de nepoata Nona Cristea**.

* A.N.R.M., fond 1862, inv. 30, dos. 237, p. 29.

** A.N.R.M., fond 1862, inv. 30, dos. 237, p. 45.

Viaţa îşi urma drumul... Cântecele lui Al. Cristea continuau să atragă un public numeros atât prin contribuţia fiului Vladimir Cristea, cât şi a colegilor, prietenilor. Plecat în nefiinţă, muzicianul rămânea mereu o prezenţă vie, mobilizatoare în sufletele basarabenilor. Şi aşa a fost până n-a dat năvală peste ei anul 1944. Din acel moment memoria şi recunoştinţa pentru Al. Cristea au început să se acopere cu negură.

Într–o emisiune televizată, compozitorul Eugeniu Doga a formulat un gând, care m-a impresionat prin optimism: "Vine timpul când şi răul oboseşte". Trăim momente fericite când se redobândeşte, se reconstituie memoria trecutului. Negura de pe numele lui Alexandru Cristea va trebui să dispară...

✝ Pentru totdeauna nemângâiaţi Mathilda — soţie, Vladimir şi Victor — fii — Gabriela noră şi nepoţelele lui scumpe Nonica şi Doiniţa, anunţă năprasnica trecere în veşnicie a scumpului lor soţ, tată şi bunic

Preot Alexandru Cristea

(BUBU)

51 ani

Compozitor şi dirijor

Decedat la 27 Noemvrie 1942

Bubule drag! Plaiurile scumpei tale Basarabii îţi vor păstra pios cântecul şi veşnică recunoştinţă — iar noi te vom iubi mereu aşa cum întotdeauna ne-a iubit şi ocrotit marele tău suflet. 6355

Necrolog publicat într-o sursă neidentificată

Fotografia lui Alexandru Cristea, multiplicată după moarte şi împărţită eparhialistelor

Coperta revistei Şcolii eparhiale de fete din Chişinău "Ghiocelul" din octombrie-decembrie 1943. Numărul include materiale dedicate regretatului Alexandru Cristea

Stimată Doamnă!

Am auzit azi 2 Decembrie 1942 (mi-a spus Scalescki) că păr. Alexandru, fostul meu colaborator, devotat diacon și neîntrecutul cântăreț la Sfintele Altare în catedrala din Chișinău a părăsit lumea aceasta și a trecut la cele veșnice. Aci, pe pământ, el nu va mai acționa între cei ce aduc laude lui Dumnezeu și preamăresc Numele Lui. Noi nu-L vom mai auzi vocea lui sonoră, mângâioasă, nici corurile dirijate de el nu vor mai răpi sufletele noastre dela grijile zilnice ale lumei, înălțându-le în sferele cerești, unde miroase a cauză și efect a bolit... care i-a făcut boala și altele...

Primește, Doamnă, binecuvântările Noastre Arhierești pentru Dumneata și întreaga familie îndurerată.

Cu binecuvântări.

† Mitropolit Gurie

2 Decembrie 1942
Sf. Buzești 28
București

Din scrisoarea Mitropolitului Gurie, adresată Matildei Cristea cu prilejul morții soțului (București, 2 decembrie 1942)

A murit părintele Alexandru Cristea...

MOTTO: „A murit părintele Cristea, s'a stins un om rar şi o minunată armonie de sentimente. Cu drag îi purtăm amintirea lui. În societate, părintele Cristea era om de caracter, bun prieten, cald sprijinitor.

Ce gol a rămas în cântările Chişinăului, la Catedrală şi în „Liceul Eparhial de fete"!

Prof. univ. **N. Tomescu**

(Scrisoare adresată „Aşezământului Eparhial la 20 Decembrie 1942).

A murit părintele Cristea...

S'a împlinit anul de când bătrânul Aşezământ al Eparhialei a rămas fără cântarea aducătoare de bucurii, a părintelui Alexandru. El nu mai e, dar duioasa-i amintire străjueşte în toate tainiţele inimilor şi trăeşte prin toate colţurile şcoalei pentru care o viaţă întreagă s'a străduit.

Părintele Alexandru Cristea şi-a împletit toţi anii ce i-au fost daţi să-i trăiască, cu gândurile şi năzuinţele şcoalei Eparhiale. Aici la noi, cel ce a fost profesor şi tată, va trece în legendă pentru generaţiile ce vor veni.

Păr. Al. Cristea s'a născut în Chişinău, la 26 Decembrie 1890. Ningeau fulgi albi şi mari şi cântece dalbe de colindă se ridicau spre cer, când a venit pe lume cel ce mai târziu avea să fie un mare cântăreţ al Basarabiei. Şcoala primară o face la Aplicaţia Seminarului Teologic. Se înscrie apoi la Şcoala Spirituală din Chişinău, unde după ce sfârşeste cu cinste patru clase, intră în clasa I-a a Seminarului Teologic.

3

Articol de fond din revista "Ghiocelul" a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, închinat lui Alexandru Cristea (octombrie-decembrie 1943)

Amintirile, oricât de depărtate în timp, aduc un omagiu celor cărora le sunt adresate – celor care au lăsat urme de trecerea lor, acolo unde şi-au desfăşurat activitatea. Dacă am avut norocul să cunoaştem astfel de oameni, e bine să-i facem cunoscuţi şi altora.

Tamara Jemăneanu,
fostă eparhialistă

Amintiri de zile mari

Un capitol la care ţin mai mult decât la altele este cel cu amintiri. Se vor găsi şi peste zeci de ani cercetători, care îl vor descoperi pe Alexandru Cristea din documentele de arhivă. Dar ei nu vor asista la miracolul "învierii" acestei personalităţi remarcabile, prin povestirile celor care l-au preţuit şi l-au iubit. Nu-i vor simţi bucuria, supărarea, alte sentimente umane, transmise peste decenii de cei care l-au cunoscut. În fine, nu vor simţi plăcerea comunicării cu o generaţie de oameni de cultură aleasă. Sentimente curate, moralitate înaltă, patriotism, respectul faţă de limba română şi poporul băştinaş, munca de calitate, fără preget spre binele ţării, tendinţa spre o societate ordonată - sunt doar câteva însuşiri proprii basarabenilor, care au trecut prin şcoala românească interbelică.

La 21 noiembrie 1992 se împlineau 50 de ani de la moartea lui Al. Cristea. La mormântul lui de la Cimitirul central din Chişinău s-a întrunit pentru a-l omagia un grup de persoane, printre care fostele eleve şi coriste, elevi de la şcoala generală nr. 82 şi de la Liceul român-englez "Mircea Eliade" din Chişinău, reprezentanţi ai Societăţii "Limba noastră cea română". A fost o evocare caldă, însoţită de un parastas, oficiat de

preoţii bisericii "Tuturor Sfinţilor" de la cimitir. Copiii au format un gard viu din lumânări aprinse în jurul mormântului. Acolo, auzind în premieră amintirile depănate cu drag de elevele omagiatului – doamnele Tatiana Vacalov, Claudia Cobasnian – am avut surpriza să-l descoper pe Al. Cristea prin intermediul acestei specii literare. De atunci am parcurs un drum lung în căutarea memoriilor – din casă în casă, de la oraş la oraş, cunoscând multe clipe de revelaţie şi destindere sufletească. Am întâlnit persoane deschise pentru colaborare, care au încercat să deruleze filmul amintirilor "A fost odată..." Îmi exprim tot respectul pentru cei care au contribuit la rememorarea lui Al. Cristea. Numele lor le veţi găsi în acest capitol. Pentru şase dintre acestia păstrez sentimente deosebite: fostele eparhialiste Elena Ghinculov, Elena Ciornea, Tatiana Vacalov, Claudia Cobasnian şi foştii seminarişti Vlad Dumbravă şi Grigore Filip-Lupu.

Regret mult că nu au ajuns până în zilele noastre două flori alese româneşti de pe meleagurile basarabene – Elena Ghinculov, profesoară de limbă română, învăţătoare emerită a Moldovei, acuzată de autorităţile sovietice de naţionalism, şi Elena Ciornea, bibliotecară la Biblioteca Academiei Române, care purta în mâinile sale mici făclia sufletului basarabean în România comunistă. Cât de mult s-ar fi bucurat dânsele astăzi pentru Al. Cristea. Ambele încercau să-l readucă în prezent în timpuri nefavorabile, când nimeni nu le cerea să o facă, doar propria inimă şi conştiinţă. Cu mărturiile lor veţi începe lectura capitolului.

Dna Claudia Cobasnian, fostă profesoară de dirijat şi solfegiu la Liceul de muzică "Ciprian Porumbescu" din Chişinău, şi-a confirmat ataşamentul faţă de Al. Cristea cu mult înaintea apariţiei volumului nostru, publicând în săptămânalul "Literatura şi arta" două articole închinate maestrului.

Dna Tatiana Vacalov, fostă profesoară de limbă română, a avut o "mână uşoară, spărgând gheaţa". Amintirile d-ei au fost primul vot de încredere pe care l-am obţinut în încercările mele de a aduna documente de acest gen. Cu acest "buletin", ulterior mi-a fost mai uşor să conving şi alte persoane de importanţa cuvântului scris la reconstituirea chipului lui Al. Cristea.

Profesorul de limbă română Grigore Filip-Lupu a fost cel care a popularizat melodia cântecului patriotic "Limba noastră" în România comunistă. Iar un alt brav român basarabean, dl Vlad Dumbravă, profesor de muzică în învăţământul secundar, a fost mâna mea dreaptă

la Bucureşti, ghidându-mă în căutările mele şi punându-mi la dispoziţie diverse documente şi informaţii, inclusiv pentru acest capitol.

Să zăbovim în lumea amintirilor şi a sentimentelor curate de copii, din care răsar nu numai imagini, aprecieri, expuneri şi fapte legate de personalitatea lui Al. Cristea, dar şi momente din istoria Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, clipe din atmosfera culturală din Basarabia interbelică.

Dacă s-au strecurat pe alocuri unele inexactităţi, vă rugăm să fiţi îngăduitori faţă de memoria, atinsă de ghilotina timpului.

* * *

Pentru restabilirea adevărului*

Elena Ghinculov**

De la o seamă de vreme am început să vedem lucrurile mai limpede. De fapt, le vedeam şi mai înainte, dar nu totdeauna ne era permis să le spunem pe nume. Durerile sunt atât de numeroase, încât cuvintele nu mai pridídesc a se aşterne pe hârtie, spre cunoştinţa celora ce ar avea dreptul juridic şi datoria morală de a lua măsuri. Vorbim, scriem... Şi iar vorbim, şi iar scriem. Iar povestea cu carul împotmolit rămâne actuală. De ce se strică atâta hârtie? De ce sunetul rămâne în van, ca un ecou rătăcit? Se dă alarmă – pentru a câta oară! – prin intermediul a numeroase articole despre dispariţia atâtor vestigii, despre mucegaiul moral ce ne-a acoperit... Curajoşii şi inimoşii oameni de bună credinţă – poeţi, pictori, istorici – vorbesc pe paginile gazetelor şi revistelor despre dispariţia atâtor comori spirituale, ce se destramă în timp, fără putinţă de întoarcere.

---

* Textul a fost publicat în săptămînalul "Literatura şi arta" din 9 iulie 1987, Chişinău.

** Căsătorită Vasilache, absolbentă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Normală, promoţia 1939.

Între atâtea bogăţii este şi opera lui Al. Mateevici. Prea puţină atenţie i se acordă poeziei ciclului 1905 – 1907. (...) Iar "Limba noastră", cum am numi-o? Odă? Imn? Expresia esenţei noastre? Ori toate la un loc? A.Mateevici va trăi printre noi ca poet, chiar şi numai prin această închinare graiului matern. Este firesc ca o operă muzicală ca aceasta să poarte şi un veşmânt muzical şi, intr-adevăr, "Limba noastră" se cântă. În 1938, la un concurs pentru cea mai reuşită melodie la poezia "Limba noastră", premiul I i-a fost acordat lui Al. Cristea, învăţător de muzică de la Şcoala normală de fete nr. 2 din Chişinău. Acest lucru a fost menţionat de ziarele timpului. De fapt, melodia a fost scrisă cu mult mai înainte. Cu acest cântec şi cu alte prelucrări corale, al căror autor a fost învăţătorul meu de muzică, talentatul (şi foarte modestul) Al. Cristea, corul şcolii noastre culegea aplauze încă în anii 1933 – 1934.

Ca să aflu... ce?! Că autorul acestei melodii este... P. Şerban! L-am cunoscut şi pe dumnealui. A fost un bun dirijor de cor, autorul unor lucrări pentru cor, prelucrări de folclor, unele dintre ele foarte interesante. Însă e momentul să fie rostit adevărul. Şi pentru restabilirea lui se pot aduce mărturii din partea multor persoane, care au cântat în corul condus de Al. Cristea şi care cunosc biografia acestui cântec. Deşi cam târziu, dar Uniunea Compozitorilor din Moldova trebuie, cred, să rectifice pe orice tipăritură numele autorului, iar pentru cazul când "Limba noastră" va fi inclusă (ceea ce e firesc) în manualele şcolare de muzică, Ministerul învăţământului să aibă grijă ca să fie indicat numele autorului adevărat. E timpul! Şi e cazul!

Amintiri despre "Tinerimea Română"

Elena Ciornea*

În 1938 avea loc un mare eveniment – împlinirea a 60 de ani de la înfiinţarea Societăţii "Tinerimea Română". Era vorba de manifestări cu totul deosebite. Am

* Absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Normală, promoţia 1940. Pentru confirmare: **Ana Ciornea** (căsătorită **Scoruşeanu**), Bucureşti, 1995.

avut fericirea să participăm şi noi, şcolile de elită din Basarabia: Şcoala eparhială şi Seminarul teologic din Chişinău. După un întreg an de repetiţii (ne pregăteam febril de marele eveniment) aveam de susţinut două mari probe: concursul "Tinerimii Române" şi programul la Radio Bucureşti.

În ziua a doua de Paşte, toţi coriştii ne-am prezentat la ora 10 la şcoală, pentru repetiţiile cu părintele Cristea. Am repetat bucăţile pentru concurs la radio. Repetiţia a durat mult, până la ora 14. Am luat masa, apoi, la ora 18, ne-am adunat la gară, unde am luat trenul de Bucureşti, într-un vagon, pus special la dispoziţia noastră.

Am călătorit toată noaptea. Nu aveam voie să cântăm, să bem apă rece, să mâncăm îngheţată. După o noapte grea, obositoare, am ajuns în zorile zilei la Bucureşti. Aici, după suprema încordare, urma o mare fericire, o relaxare atât de necesară. Lumini orbitoare, fanfara, *feţe fericite, aplauze, o adevărată beţie de emoţii pozitive.*

Lumea de abia se trezea, iar noi, în şir cu doamna Eugenia Leahu, pedagoga, cu părintele Cristea, dr. Sojnei, am fost cazaţi la Şcoala de surdo-muţi, unde era directoare soţia dlui Ştefan Popescu de la Conservatorul din Bucureşti, pe care părintele Cristea îl cunoştea foarte bine, fiul său Vladimir fiind student la această instituţie de învăţământ.

Ne-am spălat cu apă rece la lavoar şi ne-am culcat. A fost un somn divin. După masă am mers la repetiţie, unde am repetat cu celelalte şcoli din ţară.

Joi a avut loc festivitatea de la mormântul Eroului Necunoscut. Toate şcolile din ţară, prezente la această ceremonie, purtau insigna şi panglica tricoloră. S-a oficiat un Tedeum, la care au slujit preoţi şi diaconi de la Patriarhie, răspunsurile fiind date de corul nostru, sub conducerea părintelui Cristea. Au urmat imnuri, cântece, sub conducerea prof. Gheorghe Breazul. Vreau să mă opresc la finalul acestei festivităţi care pentru mulţi, dar mai ales pentru mine, a însemnat ceva cu totul ieşit din comun. Este vorba de imnul "Presăraţi pe-al lor morminte". Cântasem până atunci acest imn, fără a-i înţelege prea bine semnificaţia. Acum însă, în timp ce se intona acest imn, mă închinam cu pietate în faţa autorilor. Toţi şcolarii depuneau flori pe mormântul Eroului Necunoscut. Printre ei, Mariana Stoicov, colega şi prietena mea, prinsă de obiectivul *aparatului de fotografiat. Ce bogăţie floral*ă, *tot Bucureştiul arunca flori* pe acest mormânt.

După amiază am văzut la Teatrul liric, ars în 1944, baletul "Lacul

lebedelor". Vedeam pentru prima dată un spectacol de operă.

A doua zi a avut loc concursul de coruri. Am cântat "Limba noastră" de Al. Cristea, "Frunză verde şi una" (Sadova), "Imnul Tinerimii", "Bat-o focul", "Trompetele răsună" şi "În ţara noastră românească".

Vineri am vizitat Muzeul militar, Muzeul satului ş. a.

Sâmbătă am cântat direct la radio, cu programul "Şezătoare la ţară" – un text cu cântece, ghicitori, snoave, povestiri specifice din Basarabia. S-a cântat un repertoriu bogat: "Frunză verde şi una", "Bat-o focul", "Aseară am fost la clacă", "Toate fetele se duc la umbra de nuc", "Fa Ileano, vin' colea", "Doina recrutului", "Hai veniţi, frumoase fete", "Trompetele răsună". Au fost recitate poeziile "Ţara mea", "Doina", "Basarabenilor" de A.Mateevici.

Seara a avut loc "Balul Tinerimii" cu participarea tuturor formaţiunilor şi premianţilor. Auzisem, spre proasta dispoziţie a părintelui Cristea, că noi am fi luat premiul II. Supărat, mânios, ne-a adunat ca să repetăm "Imnul Tinerimii", care trebuia cântat de către cei cu premiul II. La un moment dat eram invitaţi să mergem în sala de spectacole, fiindcă noi vom deschide festivitatea. Eram aşteptaţi! Zăpăciţi, fără repetiţie, a trebuit să cântăm "Imnul Regal". Dar cum l-am cântat! Dumnezeieşte! Părintele Cristea dirija fericit, iar noi toţi eram transfiguraţi. Asta însemna că luasem premiul excepţional onorific. Nu cred că exista bucurie mai mare decât aceasta, o mai mare fericire! Apoi am cântat: "Limba noastră", "Frunză verde şi una", "Bat-o focul", "Doina", "Frunză verde foi de nuc", "Hai veniţi, frumoase fete", "Trompetele răsună".

Au evoluat celelalte coruri, câştigătoare ale premiilor I, II şi III, s-au rostit discursurile de rigoare. Festivitatea s-a terminat cu "Hora Unirii", în care s-au prins toţi tinerii, inclusiv tinerii români din Macedonia ş. a. ţări.

Duminică, la ora 9, la Patriarhie, a vorbit Patriarhul Miron Cristea, apoi Preşedintele "Tinerimii Române" Nae Dumitrescu, dorindu-ne fericire şi succese în viaţă. Ne-a urat să fim buni români, să ne iubim ţara, să ştim să apărăm ceea ce am dobândit de la strămoşii noştri. Apoi, încolonaţi, am defilat prin faţa Palatului Regal. La statuia lui Mihai Viteazul am jucat "Hora Unirii". Seara am plecat spre Chişinău.

Amintiri din seminar

Eugen Solomon*

Sunt fiu de preot şi în familia noastră, la Căuşeni, se practica muzica vocală şi instrumentală, de către tatăl meu, Petru, de către mama mea, Elena, şi noi cei patru copii, Eugen, Petru, Anatol, Nadejda, aşa cum se practica şi în familia tatălui verişorului nostru după mamă, Victor şi Alecu Mateevici, viitorul poet şi autor al odei "Limba noastră".

Aveam în casă pian, o mică orgă, vioară, violă, chitară, mandolină, şi formam şi un sextet vocal. Am intrat la Seminarul teologic din Chişinău în anul 1920 şi l-am terminat în 1926, având ca profesor de muzică la clasă pe Ion Căpriţă.

Prin 1924 compozitorul Bulâcev a compus o grandioasă lucrare muzicală religioasă concertistică – "Sfânta Liturghie", scrisă pentru patru coruri, reprezentată în Sala Eparhială de corul Catedralei – dirijor Mihail Berezovschi, corul Şcolii eparhiale – dirijor Alexandru Cristea, corul Seminarului teologic – dirijor Simion Stângaciu ş.a. Lucrarea avea şi părţi care imitau dangătul simfonic al clopotelor de la Catedrală, întreaga operă nemaifiind auzită până atunci. Un an de zile au durat repetiţiile.

În anul 1926 corul nostru şi cel al Şcolii eparhiale au luat parte la serbările din cadrul "Tinerimii Române" de la Bucureşti – aproximativ 130 corişti cu un repertoriu specific local, dirijaţi de Al. Cristea. Am fost cazaţi la Şcoala militară din Cotroceni, iar masa am servit-o la cantina studenţească "Gutenberg". Am concertat pe scena Ateneului Român plină la refuz, câştigând premiul I şi cununa de laur. Solista Mia Boxan, de 14 ani, avea o voce frumoasă şi interpretare reuşită, distingându-se cu o doină, urmată de piesa corală "Grânele vara se coc", în interpretarea strălucită a valorosului cor.

Unul dintre locuri a fost câştigat de corul mixt din Tighina, condus de compozitorul Mihail Bârcă.

Invitaţi de Nae Dumitrescu la Cişmigiu, am cântat în faţa auditoriului ocazional, în aer liber, sub conducerea unei talentate eleve, Larisa Stadnicov. Plecând spre casă cu trenul, la Iaşi am avut altă surpriză plăcută, fiind invitaţi să rămânem două zile să concertăm pentru tineretul studenţesc ieşean. Am acceptat, luând şi masa împreună.

---

* Absolvent al Seminarului teologic din Chişinău, promoţia 1926. Buc., 1988.

Personalitate artistică ce a făcut cinste Basarabiei

Galina Marcu*

Au trecut prea mulți ani pentru ca amintirile despre profesorul şi dirijorul Al. Cristea să vă fie de folos. Totuşi, voi deschide sertarul, în care se mai păstrează imaginativ tot ce a fost în copilărie şi tinerețe.

L-am cunoscut în anul 1921, când am devenit elevă la Liceul eparhial. L-am avut ca profesor de muzică. De la d-lui am căpătat primele noțiuni despre game majore, game minore, valoarea notelor, intervale etc.

Ne dicta solfegii pe care ne punea să le cântăm. Jumătate de oră făceam teorie, apoi, cealălaltă jumătate era cânt. Prin felul lui de a fi, prin talentul de pedagog ne-a făcut să ne fie drag acest obiect.

A format corul în şcoală pe trei voci, cântam cântece bisericeşti, laice, patriotice, ca "Deşteaptă-te, Române", "Pe jos, ostaşi şi luptători", "Eroi au fost, eroi sunt încă". Alte cântece – "Somnoroase păsărele", "Ana Lugojana", "Cântec de leagăn" de W.A.Mozart, "Pe o stâncă neagră" ş.a. Făceam repetiții săptămânal sau, când era cazul, de două ori pe săptămână. Nu era nervos, supărarea şi-o manifesta prin expresia "Marghioală", care mai mult ne distra decât ne jignea.

Ca să ridice nivelul muzical al şcolii, prin el a fost adus profesorul, baritonul Atanasiu, care preda ore de canto pentru eleve, şi pe maestrul Cantacuzino, care preda ore de vioară. Dar acestea nu erau ore obligatorii, fiind mai mult pentru elevele talentate.

Îi plăcea mult să organizeze şezători muzicale. Din întâmplare mi s-a păstrat un program al unei serbări din februarie 1928 (vezi la capitolul "Amintiri... – n. n.). Pentru dansurile executate la sărbători, uneori, lua legătură cu profesoara de gimnastică şi dans, îşi însuşea melodia dansului de la d-ei, apoi îmi cânta mie, eu o transpuneam la pian, apoi pe hârtie.

---

* Absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secția Liceu, promoția 1929. Craiova, februarie 1996.

În ajun de postul mare ne pregăteam pentru slujbele speciale cu "Canonul" de Andrei Criteanul, cu melodii ce te dispuneau la rugă, cum era "Suflete al meu". În fiecare miercuri şi vineri, în faţa altarului, apărea un trio sau un sextet, cântând lin, uşor şi nuanţat. Şi acum parcă aud un zgomot uşor, produs de aşezarea în genunchi a sutelor de eleve când atingeau podeaua. Corul nostru lua parte şi la unele concerte în oraş, de obicei în Sala Eparhială. Aşa a fost participarea la marele concert dat de compozitorul Bulâcev – "Liturghia", unde cântau cinci coruri: două jos, două sus, în cafas, al cincilea, tot undeva sus, imita sunetele clopotelor.

Şcoala noastră fiind lângă gară, deseori întâmpinam mari oficialităţi, care veneau la Chişinău. Nu-mi aduc aminte bine anul când a venit acolo prinţul Carol. Era un eveniment mare pentru noi şi pentru oraş. Directoarea liceului, dr. El. Alistar, mare naţionalistă, ne-a educat în aşa fel că aveam un cult pentru familia regală.

Eram fericită că voi vedea un "prinţ", pe care ni-l închipuiam ca un Făt-Frumos, cu mantie de hermină pe umăr... şi ce dezamăgită am fost!..

Corul nostru era mereu evidenţiat, desigur, numai datorită muncii şi priceperii dirijorului Al. Cristea, care a ştiut să trezească în noi dragoste pentru această scânteie dumnezeiască – "muzica". Dirija cu isteţime şi vitalitate, imprimând mult optimism şi încredere. Avea gesturi mici şi precise, cuprindea cu privirea tot corul, era pretenţios, dar noi îl ascultam.

În luna mai 1928 s-a ţinut concursul în cadrul "Tinerimii Române" la Bucureşti. Am luat parte şi noi. Făcusem multe repetiţii în şcoală. Am plecat cu trenul. Părintele Cristea trecea din compartiment în compartiment să ne întrebe cum ne simţim şi să ne spună câte o vorbă de duh. Am fost cazaţi într-un cămin.

Concursul a avut loc la Palatul "Tinerimii Române". În ziua concertului am avut mari emoţii văzând sala mare, plină, public numeros. În loja vis-a-vis de scenă era Regina Maria, în doliu, după moartea soţului ei, regele Ferdinand. Era atât de frumoasă, maiestuoasă!..

Vocile noastre erau tremurătoare, ca şi cea a regretatului cântăreţ Aurelian Andreescu, dar privirea blândă şi "pumnii strânşi" ai dirijorului ne-au dat curaj. Nu-mi amintesc exact, dacă printre alte cântece a fost şi "Limba noastră", dar ţin minte că am încheiat programul cu "Bat-o focul" – un cântec vesel cu intrări şi întreruperi.

Băieţii au fost la înălţime, iar noi, fetele, nu mai prejos. Publicul ne-a chemat de câteva ori la rampă şi am repetat "Bat-o focul, lume rea". A fost un succes de nedescris. Toată sala bătea entuziasmată din palme.

Eram fericiți, iar pe fața dirijorului se vedea mulțumirea – prinos pentru munca depusă.

A doua zi s-a dat serbare în Parcul Carol. Noi ne-am prezentat cu un car alegoric, care întruchipa Unirea Basarabiei cu Patria Mamă. În mijlocul carului stătea Mama România, strângând la piept provincia Basarabia, noi – îmbrăcate în costume naționale, bogat brodate cu salbe şi năframe. Eu eram România, iar la picioarele mele erau aşezate celelalte provincii, având coşulețe cu produse specifice fiecărei provincii: struguri, mere, snopi de grâu. Carul era tras de trei perechi de boi, conduşi de trei băieți îmbrăcați în costume naționale şi cu căciuli țuguiate. La această organizare era nelipsit şi dirijorul nostru, care intervenea cu câte o idee.

Trecând prin fața tribunei, am atras atenția Reginei Maria care, printr-un semn al mâinii, a oprit carul, interesându-se cine şi de unde suntem. Iată, un alt succes. Am fost premiați şi la cor şi la car alegoric.

În şcoală nu l-am văzut la pian. În schimb adesea, şezând la masă, scria note pe portativ şi, apoi, cu mâna dreaptă le cânta la pian. Îi plăcea să asculte muzica la pian chiar atunci când exersam studii de Czerny sau sonate de Beethoven. Când era bine dispus fredona "Serenata" de Toselli sau "O sole mio".

Copil fiind, îmi amintesc de spusele tatălui meu – Roşca Teodor, care a cântat în corul Catedralei, condus de M. Berezovschi. Tatăl învăța la seminar, concomitent era pedagog la internatul Şcolii spirituale, unde ocupa o cameră lângă dormitorul elevilor, printre care era şi Alexandru Cristea – un copil deştept, vioi, cu o voce deosebită, promițătoare de soprano (cânta solo în cor), dar şotios. Poznaşul Alexandru a fost tras nu o singură dată de urechi de tatăl meu, ceea ce nu le-a încurcat mai târziu să devină prieteni.

Părinții mei locuiau în com. Hogineşti, jud.Orhei (în apropiere de mănăstirea Hârbovăț). Al. Cristea ne-a vizitat nu o singură dată cu soția şi copiii, petrecând o săptămână-două din vacanța de vară. S-au păstrat mai multe fotografii de familie cu el. Aducea cu sine un grup de la Chişinău, printre ei erau profesorii Atanasiu şi Urlescu. Casa noastră se deosebea prin ospitalitate. Părinților le plăcea mult muzica, societatea aleasă. Se adunau în acelaşi timp zeci de persoane – elevi, studenți, intelectuali. Cucoanele erau găzduite în cele cinci camere, pe care le aveam. Iar bărbații se simțeau foarte bine în podul casei, dat cu var, aşternut cu covoare, perne, saltele. Dimineața erau treziți cu

pietricele, aruncate pe acoperiş. Se mânca, se cinstea (decent), se cânta (cântece bisericeşti, româneşti, uneori ruseşti), se dansa. Fiecare căuta să se producă solo. Romanța preferată a tatălui meu era "Ditia, ne tianisi vesnoiu za rozoiu" (în traducere aproximativă - "Nu întinde mîna, copile, spre floarea de trandafir, primăvara"). Părintelui Cristea îi plăceau şansonete spaniole şi italiene. Cânta "O sole mio", "Paloma". Tineretul dansa valsuri, tangouri la muzică de patefon. Printre dansatori era nelipsit şi părintele Cristea cu burtica sa. Cucoanele aveau grijă de-ale gospodăriei. În curte, la o masă lungă, se discuta la un pahar de vin.

Când se aduna mai multă lume, se puneau la cale jocuri-şarade. Într-o tabără erau spectatorii, în alta – actorii. Ultimii alegeau un cuvânt se-cret, spre exemplu "Basarabia" (care poate fi despărțit în două cuvinte separate: "bas" – voce, şi "Arabia" – țară), ori "binefacere" ("bine" şi "facere"). Urma ca actorii să joace scene, din care spectatorii ar deduce cuvântul secret. Se răscolea toată casa în căutarea costumelor. Pentru cuvântul "bine" se juca, să zicem, o lecție de istorie, în timpul căreia profesorul repeta cu diferite ocazii de mai multe ori cuvântul în cauză. A doua scenă prezenta facerea (naşterea). Ce s-a mai râs la ea! Scena includea un pat, femeia care naşte, strigăte de durere, o pernă sub cearşaf, o păpuşă. Rolul celei care năştea era jucat de avocatul Mihai Carlin din judecătoria [Bravicea]. Al. Cristea îl făcea pe învățătorul.

Când ne săturam de toate, mergeam la plimbare la o vie mare, împrejmuită de o coroană de vreo 12 nuci, şi la pădurea de alături – cea mai frumoasă regiune din centrul codrilor. Toți îşi scoteau pantofii. Si acolo se discuta, se cinstea, se mânca, se cânta, se dansa (hora, sârba). Ne plimbam prin vie ori pădure, aprindeam focul. Seara, flămânzi şi obosiți, reveneam acasă, îndreptându-ne direct în pivniță, unde ne aşteptau ulcioarele cu lapte şi chişleac.

Când venea clipa despărțirii, oaspeții de la Chişinău erau conduşi până la pădure, de acolo trăsura îi ducea la stația de tren Călăraşi.

Port amintiri calde pentru acele petreceri decente şi frumoase, dar îndeosebi pentru părinți mei care, după plecarea oaspeților munceau mult pentru a reface ordinea în casă. Nu mai puțin calde sunt amintirile mele pentru profesorul meu Al. Cristea – un mare dirijor, care prin talent şi muncă perseverentă a contribuit la educația noastră, la ridicarea prestigiului şcolii noastre. Personalitatea sa artistică a făcut cinste Basarabiei şi merită a fi inclusă în rândul muzicienilor de seamă din România.

Un duios şi nepreţuit omagiu fostului meu profesor

Veronica Bancea*

Din noianul de amintiri legate de anii când am fost elevă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, răsare permanent figura luminoasă a părintelui profesor de muzică Alexandru Cristea.

Era un om plăcut la înfăţişare, nu prea înalt, cu o faţă veselă, cu ochi vioi şi plini de energie, cu buzele mereu zâmbitoare, cu o frunte înaltă ce marca o înclinare profundă spre muzică.

Era gata să dea un sfat folositor celor ce i-l cereau, căuta să ajute o elevă necăjită. Sufletul lui nobil vibra pentru orice suferinţă şi nu se lăsa până nu aducea o mângâiere.

Preda cu multă competenţă şi cu experienţă pedagogică. Orele de muzică erau plăcute, deşi conţineau şi partea teoretică, mai dificilă. Lecţia se termina totdeauna cu cântece potrivite vârstei noastre.

În clasele inferioare de liceu preda gamele majore, pe care le aplica la diferite cântece din manual. Ţinea mult să solfegiem corect, să respectăm măsura indicată. La cursul superior (V – VII), preda gamele minore cu cele trei variante: minor natural, minor melodic şi minor armonic. În aceste clase orele de muzică se terminau tot cu cântece, dar şi cu ceva mai aparte, mai duios, mai sentimental. De preferinţă erau melodii după versurile lui Eminescu.

În penultima clasă – a VII-a (în ultima clasă, a VIII-a, nu mai erau ore de muzică), părintele Cristea preda teoria unei compoziţii de muzică clasică. Ne explica cu vocea sa frumoasă de tenor arii din diferite opere muzicale: "Nunta lui Figaro" de Mozart, "Bărbierul din Sevilla" de Rossini, "Tosca" de Puccini, "Aida" de Giusepe Verdi, arătându-ne legătura dintre arii şi subiectul operei.

Ţinea să audiem muzică cultă, să participăm la diferite concerte simfonice, care se ţineau duminica la Sala Eparhială, după amiază. Am asistat la un concert cu dirijorul George Enescu, la un spectacol de

---

* (Căsătorită **Cosma**), absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Liceu, promoţia 1930. Bucureşti, iulie 1995.

operă, în februarie 1928, când a venit la Chişinău ansamblul Operei din Bucureşti, cu spectacolul "Tosca", dirijor fiind Egizio Massini.

Al. Cristea avea un talent deosebit pentru dirijarea corurilor. Corul şcolii era format din trei voci: sopran prim, sopran secund şi alto. Fiecare partidă avea o responsabilă, care trebuia să ia tonul corect şi să fie atentă ca să-l ia la fel toată partida. Stăpânea corul şi impunea disciplina necesară cu o forţă vitală, exprimată în gestica mâinii, dar mai ales în ochii săi pătrunzători şi vioi. Noi, coristele, eram parcă electrizate de privirea lui. Dirija corul cu un singur deget – arătătorul de la mâna dreaptă, şi numai când o partidă trebuia să ia un fortissim, atunci el indica acest gest cu arătătorul de la mâna stângă.

Când conducea, avea o ţinută elegantă, statură dreaptă, fără gesticulaţii mari, dar energice, ţinând corul sub perfect control (acelaşi gen de dirijat l-a moştenit şi fiul său Vladimir). Muncea perseverent şi serios, cu multă plăcere.

În anul 1927, împreună cu alte coruri din Chişinău (corul Catedralei, corul studenţilor teologi şi al seminarului, corul preoţilor din Chişinău), ne-am pregătit pentru un concert festiv Beethoven. S-au făcut multe repetiţii pentru celebra "Messa" de Beethoven, care a fost executată de cor mixt şi acompaniament de orchestra simfonică a Conservatorului din Chişinău. Acest concert a fost prezentat la Sala Eparhială cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la moartea titanului muzicii universale.

În mod deosebit părintele Cristea pregătea corul pentru concursul în cadrul "Tinerimii Române". Repetiţiile începeau mult mai devreme. La concursul din 1928, una din piese, care a încoronat succesul corului, a fost "Doina Basarabiei", partea solistică fiind interpretată foarte bine de eleva Mia Boxan, o soprană cu o voce frumoasă. Cântecul a impresionat mult şi prin cuvintele sale, dar mai ales prin melodia duioasă.

Talentul vocal al părintelui Cristea era recunoscut la Chişinău şi în toată Basarabia. Noi, elevele, am avut ocazia să-i ascultăm vocea sa impresionant de puternică, frumoasă şi melodioasă, în diferite împrejurări, dar mai ales la slujbele religioase şi la hramul şcolii noastre. La 20 noiembrie seara, la vecernie, au venit şi alţi diaconi să participe la slujbă (de la Catedrala oraşului): diaconul Simeonov, tenor secund, protodiaconul Teodor Ursachi, o voce excepţională de bas, care creau o atmosferă impresionantă, parcă era o muzică cerească. A doua zi, la 21 noiembrie, a venit însuşi Mitropolitul Gurie Grosu. Emoţiile religioase din acea zi au fost foarte puternice.

Noi, absolventele anului 1930, ne-am despărţit de şcoală şi de profesorul nostru respectat într-un mod deosebit de duios. La banchetul de adio Al. Cristea a interpretat cu vocea sa neimitabilă, clară şi răsunătoare ca un cristal, câteva cântece pentru asistenţă. Îmi amintesc de "O sole mio", "Santa Lucia".

Cu diferite ocazii noi, elevele fostei Şcoli eparhiale, aducem un duios şi respectuos omagiu fostului nostru profesor şi dirijor, reţinând calităţile sale de bun pedagog, bun profesor, maestru cu reale calităţi artistice şi morale.

Omul care mi-a descoperit şi îngrijit calităţile vocale

Maria (Mia) Boxan*

L-am cunoscut pe părintele Alexandru Cristea din prima clasă a Şcolii eparhiale din Chişinău, în anul 1922. Ca profesor era iubit şi respectat de toate elevele pentru seriozitate, talent muzical, vocea sa excepţională de tenor-spinto. Era un bărbat frumos la înfăţişare, îi stătea foarte bine îmbrăcat în haină de diacon, foarte simpatic la vorbă, glumeţ şi bun la suflet.

În această şcoală la un moment dat eram patru surori din familia Boxan. La serbările şcolare sau cele gen spectacol, noi, surorile Boxan, cântam deseori în duet sau trio, căci toate aveam voci frumoase de la natură, moştenite de la părinţi. Calităţile mele vocale erau mai aparte, cântam cu multă uşurinţă cu vocea mea de soprano de coloratură, eram mult solicitată şi răsfăţată. În zilele de duminică şi de sărbători cântam şi în cor, şi ca solistă "Tatăl nostru" sau "Doamne, miluieşte", după care primeam o mică atenţie din partea părintelui Cristea – o ciocolată sau bomboane. Pentru mine el a fost ca un părinte... la un moment dat chiar

* (Căsătorită **Gheorghiu**), absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, anul 1930. Bucureşti, august 1995.

se pusese problema înfierii mele de către părintele diacon. Mama avea cinci copii, patru fete şi un băiat, şi rămăsesem orfane de tată. A dus-o foarte greu, totuşi ne-a dat pe toate la şcoală, reuşind să obţinem toate bursă. Deşi s-au dus tratative cu mama, ea nu s-a îndurat să se despartă de mine. Dar părintele mi-a rămas un bun protector, m-a ajutat mult şi m-a îndrumat.

La diferitele serbări sau spectacole şcolare, ce aveau loc în sala cea mare de circa 100 metri lungime, uneori regizate de C. Mitru şi N.Dimitriu de la Teatrul Naţional, eu aveam rolul principal. Mi-a plăcut de mică teatrul, scena, şi visam să ajung acolo.* Am şi jucat în Teatrul Naţional în basmul feeric "Baba Hârcă" de Victor Eftimiu, în rolul principal, alături de marii actori astăzi dispăruţi: Dem Hagiac, Costache Antoniu, Constantin Mitru ş.a. Mi s-a prezis chiar o carieră artistică, iar părintele Alexandru mă urmărea permanent şi mă îndruma.

În anul 1926, Al. Cristea şi-a pus la punct corul mixt cu cele mai frumoase cântece româneşti. Era o plăcere să asculţi corul nostru, chiar impresionant, în genul corului "Madrigal". Cu el am participat la concursul "Tinerimii Române". Ca solistă, am cântat în "Doina Basarabiei", piesă aranjată de dirijorul nostru cu acompaniament coral (cor mut), ce i-a dat lucrării o mai mare valoare artistică. Simţeam în spatele meu o adevărată orchestră de instrumente care cântau în surdină. La pian era Elena A.Marcov, permanenta noastră pianistă. Îmi mai amintesc o strofă din această doină:

"Foaie verde baraboi
Lung e drumul pe la noi.
Nu-i bătut de car cu boi,
Da-i bătut de recruţi noi."

Ştiu că textul impresiona foarte multă lume, la fel şi melodia, care-ţi ungea sufletul prin duioşia sa. Succesul a fost enorm, eu şi părintele Cristea eram ridicaţi pe braţe. Tot atunci am fost invitată de M. S. Regina Maria,

---

* Presa timpului a reţinut în repetate rânduri numele solistei Mia Boxan. A jucat la teatrul "Express" din Chişinău în opereta "Zâna focului" de Valentinov (ziarul "Viaţa Basarabiei" din 7 noiembrie 1935, p. 2). La 18 ianuarie 1936 a susţinut un concert în Sala Eparhială (ziarul "Viaţa Basarabiei" din 15 ianuarie 1936). La 6 mai 1939 a interpretat arii populare la Radio Bucureşti (revista "Radio Adevărul" din 30 aprilie 1939).

care se afla în loja din stânga scenei* M-a sărutat şi m-a felicitat, mi-a înmânat diploma pentru premiul I cu distincţie şi o casetă cu ustensile pentru lucrul de mână, toate de argint: foarfecă, degetar, ace etc. Copil fiind, m-a impresionat până la lacrimi gestul reginei. Caseta am donat-o muzeului nostru din şcoală.

Acest succes îl datoram părintelui dirijor, maestrului nostru, artist de o mare sensibilitate.

În ultimul an de şcoală – 1929, sub îndrumarea părintelui, m-am înscris la Conservatorul de muzică, la profesorul de canto Gabriel Atanasiu, care ne preda şi ore de studiu vocal unor eleve talentate.

Eram micuţă şi plăpândă şi am fost protejată de directoare, dna dr. Elena Alistar, care mi-a oferit o cameră în locuinţa d-sale din incinta şcolii. Avea grijă de mine ca de copilul d-ei, vara mă lua chiar la munte şi la mare (staţiunea Budachi). M-am simţit protejată şi răsfăţată de toată lumea.

După absolvirea şcolii am participat la diferite concerte, organizate de marele animator cultural Al. Cristea la Sala Eparhială. Am cântat cu diferiţi artişti de clasă din ţară sau de la Conservatorul din Chişinău. La unul din concerte a luat parte directă şi tenorul Al. Cristea, în cvartetul din "Rigoletto" şi sextetul din opera "Lucia de Lamermoor". Ne-am bucurat de un mare succes.

Calităţile mele vocale erau cunoscute încă din conservator, pe care l-am absolvit în 1932. Am fost solicitată să joc în Teatrul de Artă din Chişinău de sub conducerea regizorului Ivan Dubrovin, apoi la Teatrul de Miniaturi, care întrunea dramă, comedie, operă, operetă şi estradă. Acolo l-am cunoscut pe balerinul Oleg Danovschi, ulterior artist emerit şi maestru de balet, director al teatrului din Constanţa.

Între timp "am fost coruptă" de fostul artist emerit, Marcel Anghelescu de la Teatrul Naţional Bucureşti, să merg într-un turneu prin Basarabia. După câteva turnee am revenit şi m-am încadrat în colectivul artistic al lui Dubrovin, care mult mai târziu a fost director de scenă şi la opereta noastră de la Bucureşti. Am plecat din Chişinău în 1933 cu acest colectiv artistic în turnee prin ţară. Stagiuni întregi am jucat în diferite oraşe: Galaţi, Constanţa, Ploieşti, Bucureşti, unde m-am şi stabilit.

---

* Cunoaştem că Regina Maria a asistat la manifestările "Tinerimii Române" în anul 1928, când se împlineau 50 de ani de la înfiinţarea societăţii, şi nu în 1926. În momentul cu interpretarea "Doinei" e posibilă o confuzie de an.

Prin 1936 – 37 am fost invitată la Chişinău să joc în câteva operete. Prima mea operetă a fost "Pericola" de Offenbach, care e mai grea ca o operă, dar în care am avut mare succes. La spectacol a luat parte şi renumita cântăreaţă Lidia Lipcovscaia, venită la Chişinău. Am fost felicitată şi bine apreciată de această artistă şi mi-a propus să studiez cu domnia sa.

După "Pericola" au urmat alte operete: "Văduva veselă", "Gheişa", "Zona focului" ş.a. Regizor la operetă îl aveam pe V. Vronschi, renumit actor.

În 1937 am fost angajată de regizorul emerit Nicuşor Constantinescu, care venise special la Chişinău să mă audieze. Am reuşit şi m-a angajat la Teatrul de revistă "Alhambra", director fiind N. Vlădoianu. Ulterior am jucat şi în alte teatre.

Părintele Cristea a fost omul care mi-a descoperit şi îngrijit calităţile vocale. Îi aduc mare recunoştinţă celui pe care l-am iubit, păstrându-i veşnică amintirea.

Diriginte şi profesor care ştia să se facă iubit de toţi

Eugenia Bancea*

Amintirile mele încep în toamna anului 1924. Mă pregăteam să dau examen de intrare în cl. a V-a a Liceului eparhial din Chişinău. Trebuia să merg cu diligenţa din Humuleşti (satul lui Ion Creangă), unde locuiam, până la Paşcani, de unde urma să luăm trenul la Chişinău. Nu mersesem niciodată cu trenul până la vârsta de 12 ani ce o aveam şi emoţiile mă copleşeau. Tata, un învăţător ce cutreierase multe meleaguri, stătea calm pe bancheta din faţă a diligenţei şi eu l-am întrebat dacă în codrii Paşcanilor nu ne poate opri banda de hoţi a lui Panteleimon, ce se credeau haiduci.

* (Căsătorită **Raicu**), absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Liceu, promoţia 1931. Iaşi, februarie 1995.

"Nu atacă ei un învățător sărac", mi-a răspuns atunci tata, de mi-a trecut frica.

La Chişinău, la şcoală, am susținut cu bine examenul de admitere şi am încercat să mă adaptez printre noile colege, care erau majoritatea fiice de preot. Fetele de preot vorbeau ruseşte pe şoptite, căci directoarea interzisese să se vorbească ruseşte. Dar colegele venite de la țară nu ştiau limba rusă.

Se desemnase ca diriginte părintele Al. Cristea. Nu mă puteam adapta în noul colectiv, căci nu aveam nici o colegă din Vechiul Regat, de aceea discutam puțin în clasă. Părintele Cristea, având un deosebit simț de observație de pedagog, m-a numit şefa clasei, deoarece aveam note foarte bune la învățătură.

Majoritatea colegelor din clasă aveau voce bună, de aceea părintele ne–a ales în corul şcolii. În clasele mai mari mă punea adesea, când nu putea veni, să dirijez corul la biserica şcolii.

Aveam sarcina să copiez la şapirograf şi să multiplic notele muzicale ale tuturor cântecelor programate să le cântăm pe mai multe voci.

În 1928 am participat şi eu la concursul de coruri al "Tinerimii Române". Am cântat atunci pentru prima dată "Limba noastră" de Al. Cristea. Îmi amintesc că au mai fost interpretate "Bat-o focul", "Deşteaptă-te, Române", "Negruța" (cântec bănățean). Ne-am întors acasă cu trenul, obosiți, dar fericiți pentru premiul obținut. Părintele ne-a sărutat, mulțumindu-ne la toți.

În vara anului 1927, în luna august, tatăl meu l-a invitat pe Al. Cristea cu soția la noi acasă. A stat câteva zile şi am petrecut momente de neuitat. Părintele ne-a cântat din operele "Traviata", "Bărbierul din Sevilla", cântecul "Doina Oltului". Lăsasem geamurile de la camera de oaspeți deschise şi când ne-am uitat la un moment dat pe geam, se adunaseră la gard toți vecinii să-l asculte pe acest cântăreț deosebit. Pe atunci nu toată lumea avea aparat de radio şi o muzică bună era savurată. E o dovadă că şi țăranii din sat aveau predilecție pentru muzica frumoasă.

Acesta a fost Alexandru Cristea, dirigintele şi profesorul nostru, mic de statură, dar cu un suflet mare, entuziast, care ştia să se facă iubit de toți.

Ochi care luceau pentru tot ce era frumos, ce era sublim

Ludmila Vnorovschi*

L-am cunoscut în timpul anilor de studii ce le-am făcut la Liceul eparhial. Era un om de statură mijlocie, cu o față smeadă, gânditoare, cu o frunte înaltă, iar ochii lui pătrunzători luceau de bunătate, de dragoste pentru tot ce era frumos, ce era sublim.

A fost iubit pentru multă bunăvoință, răbdare şi tact pedagogic, apreciat pentru cunoştințele lui adânci în teoria muzicii şi mai ales pentru tenorul minunat cu care l-a hărăzit natura.

Cele mai interesante şi mai iubite de noi lecții de muzică erau acelea când d-lui, intrând în clasă, fredona vreo arie, ori un cântec. Lăsând catalogul pe masă, se plimba prin clasă şi continua să cânte, oprindu-se numai pentru a ne întreba ce arie şi din ce operă a executat, care e compozitorul ei. Era mulțumit când primea răspunsul corect.

Se considera o cinste deosebită să fii aleasă în corul şcolii. Ca dirijor părintele Alexandru era exigent, destul de sever, cerea de la coriste o disciplină deosebită. Nu se permitea o lipsă nemotivată de la vreo repetiție a corului. Coristelor mai talentate, cu auz muzical absolut, li se permitea să încerce să dirijeze corul.** La aceasta erau atrase mai ales elevele normaliste, având în vedere că ele, după terminarea şcolii, vor lucra învățătoare şi vor trebui să ştie a conduce un cor şcolar. Mai târziu, prin 1936, după ce Şcoala normală eparhială a devenit completă din cl. I-a (căci până atunci avea numai clasele superioare, începând cu cl. a V-a, în care se primeau elevele ce terminau patru clase liceale, în urma unui examen de selecție), din inițiativa părintelui Cristea, Consiliul pedagogic a hotărât ca fiecare elevă normalistă din cl. a VII-a – VIII-a să organizeze şi să conducă un cor mic, format din elevele Şcolii de aplicație şi din normalistele claselor superioare. Aceste coruri, sub

* Absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secția Liceu, promoția 1933. Chişinău, iulie 1994.

** Au dirijat corul în diferiți ani elevele Minodora Danilov, Larisa Stadnicov, Elena Cojuharev, Tamara Buruiană, Valentina Seul (n. a.).

conducerea dirijoarelor-normaliste, se produceau în serbări-şezători, care erau apreciate de corpul didactic al şcolii şi de elevele ei.

La modestul mormânt de la Cimitirul Central din Chişinău stă o cruce de lemn, care nu demult a fost vopsită. Oare nu merită acest om ilustru măcar un monument la mormântul său?..

Sufletul serbărilor şcolare

Elena Rău*

Buna conducere pedagogică şi chibzuita administrare a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău i-a creat o aureolă de cea mai bună şi preţioasă şcoală din ţară, fapt pentru care se mai numea "Notre Dame" din România (fiind comparată cu şcoala- model, numită astfel, din Paris). Datorită prestigiului de care s-a bucurat inimoasa luptătoare pentru Unire Elena Alistar, şcoala noastră s-a ales cu un corp didactic foarte elevat. Printre profesorii şi profesoarele care se bucurau de multă simpatie în rândul elevelor era şi părintele profesor Alexandru Cristea. Comportarea şi apropierea lui părintească atrăgea simpatia tuturor elevelor din şcoală, dar mai ales a acelor din cor. Le cunoştea pe acestea foarte bine, adesea îi ştia şi pe părinţii lor. Una din expresiile lui glumeţe-ironice era "Prinţesa". Mie, de exemplu, mi se adresa: "Poftiţi la repetiţie, prinţesa din Dubăsari!"

Îmi amintesc că la o oră de muzică, unde se făcea teorie serioasă în prima jumătate a lecţiei, una dintre colegele noastre s-a ascuns în dulapul pentru paltoane, ce se afla lângă peretele din faţa clasei. După partea teoretică, făceam exerciţii de descifrare a notelor, a unor bucăţi muzicale din manual, bătând măsura în ritmul respectiv. În timp ce noi, toată clasa, exersam un cântec sub conducerea profesorului, dânsul

* (Căsătorită **Filip-Lupu**), absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Normală, promoţia 1937. Bucureşti, februarie 1995.

plimbându-se prin clasă, a simțit o voce din dulap. S-a apropiat de dulap o dată, şi încă o dată. Fata noastră din ascunziş nu-şi dădea seama că poate fi auzită şi începuse să cânte şi ea. Şi deodată... părintele deschise uşa dulapului... Colega noastră a apărut în fața clasei într-o poziție caraghioasă, ghemuită jos, cu capul între genunchi. Toată clasa a izbucnit în râs, iar odată cu elevele – şi părintele Cristea. Ruşinea fetei a fost mare, dar amintirea acestei întâmplări n-a incomodat-o mai târziu, căci profesorul a considerat şotia ca o glumă. Totdeauna după aceea, când o striga la catalog, o privea cu zâmbet şi o trata cu vorbe părinteşti. Aprecia, probabil, afecțiunea ei pentru muzică, care a făcut-o să uite de ascunziş.

Spuneam mai sus că Al. Cristea îşi cunoştea foarte bine elevele şi foarte adesea şi pe părinții lor, şi locul lor de naştere. Ştiind că familia mea prețuia foarte mult cântarea corală, a avut totdeauna grijă ca noi, cele trei surori Rău – Vera, Elena şi Lidia, eleve ale aceleiaşi şcoli – să fim repartizate în cadrul corului astfel: soprano, alt 1 şi alt 2, pentru ca în afara şcolii, acasă, să putem alcătui oricând un mic cor cu toate cântecele minunate pe care ni le preda. Şi aşa proceda cu toate elevele -surori, pe care le-a avut, şi ele au fost multe.

Neuitate vor rămâne cântecele din repertoriul corului: "Limba noastră", "Graiul Neamului", "Ziua a apus", "Voința Neamului", "Trompetele răsună", "Somnoroase păsărele", "Bat-o focul", "La Sadova", "Bate vântul vălurele", "De-a fi mândra-n deal la cruce", "Hai, Ileană, la poiană", "Lele-naltă cu galoşi", "La cişmele", "Zis-a mama că m-a da", "În țara noastră minunată" ş. a.

Nu se poate uita sărbătoarea cea mai mare a şcolii – hramul bisericii, de la 21 noiembrie. În ziua aceasta noi trăiam ca în vis! Era într-adevăr cea mai frumoasă sărbătoare, cu corurile cele mai strălucite, recitările cele mai reuşite şi, mai ales, cu piesele de teatru de la sfârşitul fiecărei serbări. Al. Cristea era sufletul acestor serbări. În afară de cor, care era baza lor, dânsul a organizat şi dirijat operete cu cele mai bune elevecoriste. Amintesc aici "Bastonul fermecat", în care am jucat rolul aviatorului, alte roluri fiind interpretate de Milea Osievschi, Nina Țău ş.a.; "Înşiră-te, mărgărite" de poetul Victor Eftimiu, cu subsemnata în rolul Zmeul Zmeilor, Jenea Belodanov (prințul), Nătălița Sturza (Făt-Frumos); "Crai Vânt" cu Lidia Rău; "Harță Răzeşul," de V. Alecsandri, muzică de Victor Iusceanu, cu Mariana Stoicov şi Lidia Rău (răzeşul). În toate aceste operete Al. Cristea era regizor, scenarist, dirijor şi chiar pianist.

Ca o icoană, amintirea...

Eugen Ureche*

În memoria mea imaginea neordinară a omului de cultură Alexandru Cristea a rămas vie şi neştearsă, cu atât mai mult cu cât s-a conturat în anii copilăriei şi adolescenţei mele. L-am cunoscut foarte aproape, deoarece am fost vecini şi am trăit o bună parte din viaţă alături, prin anii 1930 – 1940.

Pe parcursul acestei perioade din viaţa mea l-am admirat şi l-am iubit pentru energia lui, pentru talentul lui de dirijor de cor. Mai ales îmi era deosebit de plăcută vocea lui de tenor dramatic cu toate diapazoanele clasice de vocalist.

Îl admiram şi pentru dragostea sinceră şi mare faţă de copiii săi Victor şi Vladimir, dragoste care se răsfrângea ca o rază de lumină şi asupra noastră, ortaci de-o seamă cu feciorii lui, care locuiam şi noi în casele Soborului.

Al. Cristea era un om foarte comunicabil, întotdeauna gata să te servească cu ce avea şi cu ce putea. În anul 1934, când Gabriel Afanasiu (Atanasiu), profesorul de canto şi cântăreţ de operă, elev al lui Cotoni, s–a angajat să mă iniţieze în arta belcanto pentru a intra la Conservatorul "Unirea", nenea Saşa, cum îi spuneam noi părintelui Al. Cristea, a pus la dispoziţia noastră pianul din casa lui. Bănuiesc că acest lucru a putut să provoace familiei Cristea unele incomodităţi, însă eu nu observam nici umbră de iritare sau disconfort din partea acestor oameni minunaţi. E o secvenţă de amintire senină pe care n-o pot uita niciodată.

Când la radio se difuzau în transmisie directă, în fiecare vineri, concerte de operă din celebra sală italiană "La Scala", toţi iubitorii de operă se adunau în jurul aparatului din casa lui Al. Cristea. Familia lor fiind mai înstărită, avea un aparat de radio "Hornifon-lord". În timpul audiţiei stăpânul casei ţinea în mână partitura, pe care o urmărea cu încordare.

Îmi amintesc şi despre faptul că tot nenea Saşa, împreună cu fiii săi, organiza cele mai interesante şi înfocate jocuri sportive, la care,

---

* Artist al poporului, absolvent al Liceului "B. P. Hasdeu" din Chişinău, promoţia 1937. Chişinău, decembrie 1995.

bineînțeles, participam și noi, ceilalți din curte. Făceam alergări în jurul caselor diaconilor, jucam crochet, volei, aruncam greutăți. Aveam o groapă cu nisip pentru sărituri în lungime, bară pentru sărituri în înălțime.

Curtea avea nu numai aparate sportive, dar și multe-multe flori, care pe timpuri nu se distrugeau barbar ca astăzi. Cu totul altfel arată curtea astăzi (căci atât ea, cât și casele diaconilor, s-au păstrat).

Odată Mitropolitul Gurie s-a înțeles cu Rabinul principal al Basarabiei, Țirelson, să-l pregătească pe Al. Cristea pentru a cânta în limba ebraică Evanghelia de Paşti, întrucât în acele vremuri la Catedrală se cânta în mai multe limbi şi de aceea aici se aduna foarte multă lume selectă, pentru a admira mai ales vocea lui Al. Cristea, cu modulații de un canto de talia lui Rozenblat.

În anul 1937, când la Conservatorul "Unirea" a fost montată opera "Cavaleria Rusticana" a compozitorului Mascagni, anume autorul muzicii "Limbii noastre" a pregătit corurile studențeşti de la conservator, care au evaluat în acea operă, maestrul dirijând-o aşa cum numai el putea s-o facă. Acea zi a constituit o mare sărbătoare şi chiar un eveniment remarcabil pentru lumea muzicală de atunci. Există şi o fotografie de la acel eveniment cultural – imaginea a reținut corul, cu dirijorul în centru.

Chipul luminos al acestui om cu har ales, dumnezeiesc a rămas pentru mine ca o icoană pe care o țin în suflet pe parcursul întregii vieți. Dumnezeu să-l odihnească în pace.

Zile frumoase şi de neuitat

Elena Osievschi*

L-am cunoscut pe părintele Al. Cristea şi ca profesor la Liceul eparhial, şi în împrejurări de familie. Tatăl meu, protodiaconul Ioan

*Absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secția Liceu. Bucureşti, 1995.

Osievschi, a fost cu dânsul coleg de şcoală şi de conservator. Amândoi au slujit la Soborul din Chişinău. S-au cunoscut din fragedă tinereţe, deoarece Matilda, soţia părintelui Cristea, a fost cea mai bună prietenă a mamei mele Sofia, încă din copilărie. Prietenia, legată în primii ani de viaţă, a durat neîntrerupt de-a lungul anilor, până când moartea i-a despărţit.

Părintele Cristea era un om vesel, spiritual. Mereu era cu zâmbetul pe buze şi gata oricând să facă o glumă. Îmi amintesc cu plăcere de reuniunile din casa Cristea (locuiam într-o curte). Domnea mereu o atmosferă caldă, de veselie, care se sfârşea obligator cu cântece – un adevărat cor. Tenorul părintelui Cristea acoperea vocile tuturor celorlalţi. Ce frumoase şi de neuitat erau acele zile...

Doamna Matilda era o soţie şi mamă ideală, o gospodină desăvârşită, dar soarta a fost crudă cu ea... A suportat nenorocirile cu multă demnitate. Niciodată nu se lamenta de faţă cu cineva. Doar când era singură în casă şi n-o vedea nimeni, îşi plângea amarul, înconjurată de fotografiile celor dragi – a soţului şi ale feciorilor, dispăruţi atât de tragic şi de timpuriu.

Un modest omagiu

Alexandra Juravlev*

Ce poate fi mai frumos la şcoală decât lecţiile de cânt, cum erau numite în orar înainte de război lecţiile de muzică?

La Liceul eparhial toţi anii de studii cântul mi l-a predat părintele Alexandru Cristea.

Răsună clopoţelul... În clasă se stabileşte o ordine exemplară, în coridoarele largi şi luminoase – o linişte de mormânt.

Lângă uşă doi ochi ageri pândesc apariţia siluetei şi foşnetului

* (Căsătorită **Macarov**), absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Liceu, promoţia 1939. Chişinău, noiembrie 1994.

molatec al anteriului alb (în vreme frumoasă), sau negru (iarna).

Uşa se deschide cu un gest larg şi apare la început colţul catalogului (care pe vremurile celea avea mărimea de 0,5 m.p.) Apoi apare însuşi părintele cu mustăcioara neagră îngrijită şi cu chelia grijuliu mascată cu părul de pe tâmple.

"Bună ziua, coţofenelor! Staţi jos!". Acest salut era semn de bun augur şi prevestea o lecţie plăcută, fără note rele, fără observaţii şi, câteodată, lacrimi. Gestul mut de "Aşezati-vă" prevestea o lecţie serioasă, când dragul nostru părinte îşi va arăta caracterul.

În ce consta pericolul? Pur şi simplu în solfegiul de care învăţătorul era îndrăgostit ca un băietan de prima fetiţă pe care a atins-o cu buzele lui timide.

Cântam gamele. Se începea: majore, minore, acromatice, cromatice! La drept vorbind, gama s-o cânţi, mai ales în cor, când nu ţi se distinge glasul, nu e lucru de urcat Ceahlăul. Dar încearcă să cânţi separat nota "fa", sau "la", sau "si bemol". Notele negative se înşirau în catalog ca mărgelele pe aţă, iar complimentele părintelui reflectau dragostea lui pentru regnul animal: "Ţi-a călcat, dragă, ursul pe amândouă urechile", "Ce-l tragi pe "mi" ca viţelul când îşi cheamă mama", "Do-ul tău seamănă cu carr-ul cioarei". Nouă aceste comparaţii de obicei nu ne stricau chiar foarte tare dispoziţia, căci erau spuse cu glas sever şi faţa încruntată, dar ochii sclipeau a ştrengărie şcolărească. Iar notele... ele de obicei erau corectate la lecţiile următoare. Nu ţin minte vreun caz când din pricina lipsei de auz, sau rea-voinţă chiar, cineva să fi rămas corigent sau repetent.

Următoarea parte a lecţiei era mult mai atrăgătoare şi aici noi ne dădeam toată silinţa. Cântam cântece populare (părintele era mare cunoscător al folclorului basarabean) şi mai ales un imn (noi îl socoteam al liceului nostru). Autorul nu-l ţin minte, dar conţinutul reflecta viaţa şcolarilor şi ţelul învăţământului. Se numea "Noi am venit aici să luăm lumină". Poate cineva din cei ce vor citi aceste rânduri va putea spune mai mult despre el, de aceea îmi permit să-i reproduc conţinutul: "Noi am venit aici să luăm lumină / Şi apă vie să sorbim cu sete / Din cupa plină de înţelepciune / Ca nişte călători. / Noi am venit, / noi am venit / şi-ntâia oară / Cu temerea ce ţi-o inspiră zarea, / Cu gândul primitor de voie bună (bună, bună)/ De bine şi de rău neştiutori" (ceea ce e în paranteză cânta vocea a doua).

Alt chin al nostru şi al părintelui Cristea: ba prea sus, ba prea jos,

ba a-ţi luat pe dinainte, ba a-ţi întârziat! Aşa-i cu muzica! Urma partea cea mai plăcută: cântam cântece populare din toate ţinuturile: "De-ar fi mândra-n deal la cruce", "Pe cărare, sub un brad, zău, zău, zău", şi multe, multe altele, pe care neobositul culegător le scotea din sacul lui ca Ivan Turbincă şotiile din povestea lui Ion Creangă.

Din aceste coţofene şi fete cărora ursul le-a călcat pe amândouă urechile îşi recruta părintele Cristea corul. Un cor, îmi permit să afirm, neîntrecut prin frumuseţea vocilor, prin măiestria dirijorului de a pătrunde în suflet şi a trezi cele mai frumoase sentimente.

Corul cânta la biserica liceului sâmbăta seara şi duminica. Multă lume venea să asculte anume corul capelei noastre.

Cu o deosebită dragoste, grijă şi răspundere pregătea părintele Cristea partea corală a Tedeumului, care avea loc la 21 noiembrie, ziua hramului bisericii noastre. Hram simbolic – Sărbătoarea Intrării Maicii Domnului în Biserică. Programul sărbătorii era organizat cu o solemnitate deosebită. Slujba o săvârşea însuşi P. S. S. Mitropolitul, în prezenţa a 12 preoţi. Şi cea mai mare solemnitate slujbei o dădea corul.

Când se intona la sfârşitul Tedeumului "Mulţi ani trăiască!", parcă tresăreau ferestrele şi o flacără de evlavie şi recunoştinţă - şi faţă de Creator, şi faţă de cei ce ne învaţă, parcă se aprindea în sufletul fiecăreia dintre noi.

Era sărbătoarea cea mai frumoasă a liceului. După Tedeum urma repartizarea premiilor (nu se făcea la sfârşitul anului şcolar, ci la hram) de către directoarea liceului şi oficialităţile oraşului.

Sărbătoarea se termina seara cu o reprezentaţie teatralizată. Nu ştiu dacă această piesă, jucată tot de elevele liceului, ne atrăgea chiar aşa de mult. Farmecul consta în faptul că la această serată eleva din cursul superior avea voie să invite un cunoscut din liceele de băieţi. Nu numai să-l inviţi, dar în antract să şi te plimbi cu el prin marile coridoare sub ochii invidioşi ai celor ce nu aveau încă cunoscuţi, şi sub ochii foarte vigilenţi ai subdirectoarei – domnişoara Şerbanovici.

Societatea "Tinerimea Română" a anunţat un concurs între corurile liceelor din ţară. Şi părintele nostru aici şi-a suflecat mânicile anteriului şi a început să-şi pregătească "coţofenele". Printre piesele prezentate la concurs era şi "Limba noastră", pe care a scris-o, a şters-o, a refăcut-o de câteva ori până a cizelat-o ca un sculptor statuia iubită. În sala de festivităţi a liceului zeci de glasuri intonau ore întregi imnul. Fiecare sunet, fiecare voce trebuia evidenţiată şi înglobată în ansamblul corului:

"Madan, treci în rândul doi!", "Trifan, schimbăți locul cu Burduja!", etc.

Câte lacrimi, câte picături de sudoare au udat imnul înainte de a fi prezentat la concursul de la care am revenit învingători.

Şi o ultimă amintire care e poate cea mai frumoasă şi mai mişcătoare.

Din 1936 – 37 ziua de joi a fost transformată în zi de educație fizică, patriotică, estetică (ziua străjeriei).

Ce plăcere să alergi, să asculți istorii, să cânți, în sfârşit – să te distingi, în loc să stai în clase cu veşnica amenințare a unui "4". Cu această ocazie ne-am permis să facem o parodie pe o romanță modernă care se numea "Ce bine-i lângă tine" (desigur, cu conținut de dragoste). Varianta noastră era mult mai prozaică, dar foarte optimistă (nimic din cele ce cântam nu ne amenința): "Ce bine-i lângă tablă / Când nu ştii ce te-ntreabă / Mai capeți câte-un trei / Şi-un patru când nu vrei / Ce bine-i lângă tablă".

Dar tot farmecul zilei era seara. La apusul soarelui, pe timp frumos – afară, şi iarna – în sala de festivități, aşezate jos pe parchet (care era mai curat decât la unele gospodine laița), se încheia ziua cu o mică dare de seamă şi se cânta stingerea.

Părintele Cristea de data aceasta trebuia să domine minimum o mie de voci. Stingerea era un fel de imn zilei trecute cu bine şi un apel, o speranță pentru ziua de mâine: "Zi te-ai dus / Spre apus, / Peste mări, peste munți, peste văi. / Doarme tot, Dumnezeu e cu noi". Început cu glas tare, fiecare cuvânt următor scădea cu un semiton. Ultima strofă se cânta în şoaptă. Şi toți aveau impresia că o forță supranaturală domneşte în sală, că Dumnezeu e cu noi să ne păzească de rele şi parcă o adiere uşoară de vânt abia clătinător mişca aripile atotputernice ale creatorului...

Aşa mi-a rămas în suflet acest modest părinte, căruia Dumnezeu i-a hărăzit un glas deosebit de melodios, un talent de muzician, poate încă neapreciat şi azi la justa valoare. Omagiul pe care i-l port l-am expus în aceste răzlețe amintiri, pe care le depun pe modestul mormânt al scumpului meu dascăl Alexandru Cristea.

Părinte şi dirijor grijuliu

Elena Popovschi*

Anii lungi nu mi-au întunecat definitiv memoria pentru părintele Cristea. Adresarea "părinte" i se potrivea ca o mănuşă. Cum altfel poate fi numit un dirijor, care avea grijă pentru ca toţi coriştii lui să fie serviţi cu fructe, bomboane, prăjituri, alte bunătăţi aduse la biserică de cei ce veneau să asculte slujba şi corul nostru? Era fericit să ne vadă savurând delicioasele daruri. Îşi dădea bine seama de bucuria unor copile, adunate din toate colţurile Basarabiei, ba chiar şi din Vechiul Regat şi, deci, departe de răsfăţul de fiecare zi al părinţilor.

Mi-l amintesc fredonând mereu ceva încet, apoi apropiindu-se de pian. Auzeam şi noi acordurile unei melodii, care-l obsedase probabil. Aceasta se întâmpla înainte de repetiţii, până ce se adunau coristele.

Îmi mai aduc aminte de un caz de prin anii 1939 – 40. Susţineam un concert în Sala Eparhială. În timp ce interpretam "Limba noastră", părintele Cristea a devenit deodată foarte palid, s-a clătinat. Ne-am speriat, am înţeles că i s-a făcut rău şi eram pe cale să ne oprim. Dirijorul ne-a privit la început încruntat, apoi a zâmbit, corul a continuat, iar în final a fost îndelung aplaudat.

Gânduri despre şi pentru părintele Cristea

Mariana Stoicof**

Parcă a fost ieri ... şi, totuşi, zeci şi zeci de ani s–au aşternut de atunci...

---

* (Căsătorită **Florea**), absolvenă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Normală, promoţia 1940. Chişinău, 1995.

** Absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Normală, promoţia 1940. Bucureşti, februarie 1995.

Era o şcoală ca-n poveşti, cu ziduri de cetate, cu aşezare de "Acropole", cu o grădină numită "Grădina Raiului", în care sute de specii de trandafiri ne parfumau inimile din primăvară până îi acoperea mantia albă a iernii! Era ceva de vis: Şcoala eparhială cu secţiile liceală şi normală, cu şcoala primară de aplicaţie, cu capela proprie, cu o scară de 124 de trepte, care ne ducea de lângă poartă până la sala de primire a vizitatorilor noştri. Pomi fructiferi, copaci şi bănci, uzină proprie de curent electric şi apă. Jos, lângă poartă, pe o latură a curţii, se afla o clădire cu locuinţe pentru profesori. În interior – săli mari, înalte, spaţioase, cu un parchet galben şi strălucitor, întreţinut perfect de parchetarul nostru, iar în sala de festivităţi şi în alte încăperi erau răspândite 24 de piane şi pianine, la care învăţau să cânte elevele talentate cu profesoare special angajate în acest sens. Mâncare din belşug şi bine gătită, "ca la mama acasă", iar întreg personalul şcolii avea o atitudine tandră, caldă faţă de noi, încât ne simţeam ca în familie şi aşteptam cu un freamăt de nerăbdare începutul cursurilor după vacanţe, să ne regăsim în acea ambianţă de cămin familial. Corp profesoral de elită, de mare elită, în frunte cu dna directoare Elena Alistar, mare româncă, neasemuită mamă pentru eleve (nu se culca seara până nu vizita toate dormitoarele, să vadă, iarna, dacă e cald, vara – dacă este aerisit, şi pe cele dezvelite le învelea cu duioşia unei mame). Această mare femeie a crescut şi învăţat sute de eleve sărace, pe care le aducea la şcoală motivând că-i sunt nepoate. Şi cât am plâns când am aflat prin anii 1970 că a trăit în refugiu în oraşul Pucioasa singură, fără nici o "nepoată", în mare mizerie, că nu avea cine o îngriji şi a murit acolo ca o ilustră necunoscută, până când una dintre "nepoatele" sale a aflat şi i-a deshumat osemintele, reînhumându-le la cimitirul Bellu din Bucureşti, împreună cu ale surorii sale, dr. Isanos, profesoară şi dânsa la şcoala noastră.

Gândul îmi zboară acum la părintele Ilie Tocan, profesorul nostru de religie, care ne ţinea adevărate prelegeri de filozofie şi revenea destul de des la tema recunoştinţei, ca floare rară în viaţa noastră sufletească. Dar rar întâlnită este această floare, care ar fi normal să înflorească în toate inimile, în toate conştiinţele.

Am avut profesori de factura marilor oameni ai ţării, care ar putea cu cinste figura în panopliile naţionale... şi s-au stins, au plecat pe celălalt pământ fără o vorbă de cinstire, în timpuri grele, nefavorabile recunoştinţei muncii şi atitudinii lor. Acum, însă, când ne-am recucerit libertatea

cuvântului, să-i reînviem pe aceşti eroi, adevăraţi eroi ai culturii româneşti din Basarabia prin tot ce ne stă în putinţă.

Ca una dintre elevele iubite şi răsfăţate de părintele Cristea, fiind solista corului şcolii, vreau să-i ofer o mare ghirlandă de crini, garoafe şi trandafiri albi şi roşii, împletită pe gândurile şi sentimentele de admiraţie şi recunoştinţă faţă de tot ce a reprezentat el ca om şi profesor al nostru, ca dirijor, compozitor, cântăreţ, a-i omagia întreaga activitate artistică.

Ca om iubea frumosul, iubea muzica, iubea oamenii. Nu era în stare să păstreze supărarea, deşi se aprindea fulgerător. Pe noi, elevele lui cântăreţe, ne invita acasă la masă duminicile, ocazie cu care, după masă, ne completa educaţia muzicală, cântându-ne la pian şi discutând cu noi despre muzică şi compozitori. Uneori venea cu bomboane în buzunar pentru noi şi ne şoptea în timpul repetiţiei să mergem în cancelarie şi să vârâm mâna în buzunarul hainei sale, unde găseam bomboane. Când mai erau doi ani să termin Şcoala Normală, părinţii mei n-au mai fost în stare să-m' asigure banii necesari taxei de internat. Atunci i–am scris părintelui Cristea o scrisoare, la care am primit în trei zile răspuns şi bani de drum cu invitaţia să mă prezint imediat la şcoală. Pentru hramul şcolii, din 21 noiembrie, părintele a montat opereta "Harţă Răzeşul", în care eu deţineam rolul principal, şi l-a invitat pe Mitropolitul Gurie la acea serbare, vorbindu-i despre mine. Drept urmare Mitropolitul m-a binecuvântat şi mi-a acordat o bursă din partea Mitropoliei până la sfârşitul şcolii. În felul acesta ajuta Al. Cristea pe eleve. Ajutorul lui mi-a trasat direcţia vieţii.

Părintele ţinea tare mult ca elevele lui să ştie a solfegia. Mare bază punea pe citirea notelor muzicale ale unei piese, fiindcă după asta urma interpretarea textului literar. Lucra fiecare vers, fiecare cuvântel, până ieşea curat şi expresiv ca în intenţia autorului. După aceea lucra cu fiecare coristă în parte pentru încorporarea vocii ei în plenul ansamblului. Nu permitea să iasă în evidenţă o voce sau alta, oricât de frumoasă ar fi fost. Îl interesa ansamblul care reda plenitudinea piesei respective fără ascuţişuri sau ieşiri în relief. Pentru desăvârşirea interpretării lucra mult, revenea pe fragmente şi atâta le pisa, până ieşea ceea ce dorea dânsul. Nu se prezenta cu piesa la audiţie, până nu ieşea o bijuterie lucrată în filigran.

Astfel a lucrat repertoriul programului pentru concursul pe ţară, organizat de Societatea "Tinerimea Română" în anul 1938, la care a participat şi el cu ansamblul mixt de 100 persoane, alcătuit din elevele

şcolii noastre şi seminariştii din Chişinău. S-au pregătit atunci piesele: "La malurile Prutului" de Ciprian Porumbescu, "Dorul" de Constantin Baciu (cu acompaniament la pian de prof. Olga Motelică), "Doina recrutului" (solo-ul acesta şi cel din "Dorul" interpretându-l subsemnata), "Bat-o focul", "Foaie verde foi de nuc" ş. a. de care nu-mi mai amintesc. Am fost apreciaţi cu "Premiul onorific" şi invitaţi să cântăm piese la postul de radio Bucureşti.

Pe planul interpretativ vocal, părintele era vestit prin vocea de tenor-sprint, pe care o făcea admirată şi iubită de multă lume. În refugiu l-am ascultat la biserica "Boteanu" din Bucureşti. Veneau oamenii să-l admire ca pe cel mai mare tenor al operei, atât de măiestrit interpreta răspunsurile. Era cel mai elevat concert divin în dialogurile dintre preotul paroh Marius Constantinescu – bas-bariton şi diaconul Al. Cristea – tenor-sprint.

Ca dirijor şi-a format din elevele talentate înlocuitori pentru zilele în care lipsea de la Sf. Liturghie, fiind ocupat la Catedrală. Astfel, în anii în care am fost eu la şcoală, era înlocuit de elevele Tamara Buruiană şi Valentina Seul, care dirijau atât de bine, încât nu se observa lipsa adevăratului dirijor. La cor ne cerea o rostire perfect inteligibilă a textului pieselor muzicale. Nuanţările pe care reuşea să le obţină erau foarte aproape de ale celui mai mare ansamblu coral profesionist de astăzi ca "Madrigal". Nu obosea niciodată cioplitul atâta la o piesă, până când obţinea perfecţiunea. În acest sens era apreciat de muzicienii Vasile Popovici şi Victor Iuşchevici, cu care se consulta adesea şi promova elementele talentate.

Numele lui de alint pentru noi era "moniţă". Noi cam fugeam de la slujbele de vecernie din ziua de sâmbătă sau în ajunul sărbătorilor. Părintele, sesizând lipsa noastră, venea la uşa clasei care avea geam şi, turtindu-şi nasul de geam, spunea: "Moniţo, vino că te văd acolo lângă sobă, vino la biserică!"

Am scormonit în adâncurile sufletului căutând clipele, zilele, anii de aur trăiţi în apropierea părintelui Cristea, dar cenuşa s-a aşternut atât de gros în cei aproape 60 de ani, încât nu am putut scoate decât nişte mici cioburi. Voi persevera totuşi în această scormonire şi sper să dau la lumină şi perle veritabile, care să-l prezinte mai complet pe părintele Al. Cristea, bunul şi minunatul meu profesor.

Amintiri de neuitat: părintele Alexandru Cristea

Tatiana Vacalov*

E o amintire caldă din zilele copilăriei noastre şi ale maturizării noastre. Făcea parte (în viziunea mea, şi nu numai) din categoria profesorilor Şcolii eparhiale pe care-i aşteptam, pe care-i primeam în mijlocul nostru cu toată dragostea.

De câte ori ne pomeneam de-a lungul anilor (câte două-trei fetiţe mai mici sau mai mari) printre coloanele masive ale sălii de festivităţi, să-l întâmpinăm pe părintele Cristea, să-l salutăm primele...

Ieşeam tiptil să nu deranjăm liniştea perfectă a culoarelor, a holurilor şi a sălilor de clase – aveau loc meditaţiile. Patru sute de eleve interne (locuiau în internat) lucrau. Lucrau cu sârg. Deci, liniştea se înscria serios în comportarea fiecăreia dintre noi. Păşeam uşor, eram numai ochi şi urechi. Iată că uşa masivă de la intrarea principală cedează şi în cadrul ei apare Al. Cristea, dragul nostru părinte.

Începe repetiţia corului. Marea majoritate a coristelor, de toate vârstele, şi-au ocupat locul. Fiecare dintre noi îşi ştia misiunea: "disciplina pe planul unu", "fără disciplină maximă nu faci cor", "atenţie şi execuţie corectă a bucăţilor muzicale". Şi avea loc repetiţia într-o armonie perfectă. Părintele în faţa corului – vreo 120 de eleve, care-l înţelegeau dintr-o privire, dintr-un gest, dintr-o simplă mişcare a mâinii, şi ardeau toate de dorinţa să se prezinte cât se poate de bine în rolul ce le revenea.

Lucrul începea cu exerciţii de antrenarea vocii, urma executarea cântecelor cunoscute – atât laice, cât şi religioase, studierea celor noi. Avea corul părintelui Cristea şi un bogat repertoriu de muzică bisericească, prin care susţinea slujba religioasă din capela şcolii noastre.

Mândria corului nostru era interpretarea imnului "Limba noastră", născut din sufletele a doi preoţi chişinăuieni, îndrăgostiţi de graiul strămoşesc. Ne cuprindea pe toate un elan deosebit, izvorât din inima dirijorului. Sala părea mai spaţioasă, spectatorii mai numeroşi, melodia inunda încăperea, îşi continua calea în spaţiu şi-i răsunau notele- minuni până hăt departe.

Aplauze, aplauze şi iar aplauze. Noi, coristele, deveneam de

---

* (Căsătorită **Andon**), absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Normală, promoţia 1940. Chişinău, iulie 1994.

neîntrecut în arta noastră. Arta interpretativă, cultivată nouă de dirijorul Cristea.

Părintele a fost şi un mare animator al excursiilor interesante, pe care le organiza pentru coristele sale. Astfel, în primăvara anului 1939 corul şcolii noastre a avut onoarea de a prezenta întregii ţări prin radioul bucureştean un concert serios. Drept răsplată pentru munca depusă în emisiunea dată, corului nostru i s-a organizat o excursie de neuitat la mănăstirea considerată operă a meşterului Manole – "Curtea de Argeş".

Ne aştepta mănăstirea, ne aşteptau enoriaşii. Aşteptau participarea corului la serviciul divin din acea primă duminică de după sărbătoarea Sfintelor Paşti. Mare cinste pentru noi. Ne-am aranjat în imediata apropiere a mormintelor regilor români, la căpătâiul cărora vegheau candele masive ce nu şi-au stins lumina niciodată. De acolo, din naos, se ridicau rugăciunile corului nostru spre cupolele mănăstirii, melodii care au mobilizat imediat atenţia celor prezenţi, foarte mulţi la număr.

La un moment dat părintele Cristea ne comunică: "Repede urmează "Îngerul a strigat". Ne-am speriat. Nu cunoşteam nici cuvintele, nici melodia. Nedumerirea, îngrijorarea noastră a prins-o fulgerător dirijorul nostru. "Toate vocile cântă!", ne-a şoptit zâmbind. Ochii frumoşi, încărcaţi de înţelepciune, emanau o lumină neobişnuită. A trecut printre rânduri prima dată, spunându-ne cuvintele. A doua oară a fredonat melodia. La momentul oportun am cântat toate, am cântat cum am putut mai bine, au cântat toate vocile. Bucurie nemărginită.

Aşa ne-a rămas în memorie stimatul nostru profesor de muzică şi dirijor al corului, părintele nostru sufletesc Alexandru Cristea.

Clipe înălţătoare şi pline de succes...

Agnesa (Asia) Fiodorov*

Îmi amintesc cu multă plăcere de acei ani de copilărie îndepărtată. Atunci nu ne dădeam

* (Căsătorită **Licev**), eleva a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Normală. Timişoara, 1995.

seama de frumusețea lor. Eram lipsiți de griji şi apărați de minunații noştri profesori, pedagogi, directoare. Acum, la anii aproape de zenit, amintirile scoase la lumină ne fac fericite.

În anul de studii 1932 – 33 am fost dusă de părinții mei la Şcoala eparhială. Aşa mă alăturam şi eu celor două surori mai mari. Am fost selecționată din cl. I-a în corul şcolii. Primul meu dirijor a fost părintele M. Berezovschi, care ne-a dirijat un an, după care s-a retras. Trebuie să menționez aici că şi astăzi, la Catedrala Mitropolitană din Timişoara (unde sunt în cor), se cântă la Postul Mare compoziția "Uşile Pocăinței" a marelui dirijor dispărut M. Berezovschi.

Mare mi-a fost bucuria când la pupitrul dirijoral, la o slujbă de duminică, în 1933, a venit un dirijor tânăr în sutană de diacon. Figura lui de om vesel, cu zâmbet deschis, ne-a cucerit din primele răspunsuri date de noi la liturghie. Aceasta a fost prima întâlnire cu omul care ne va îndruma paşii până la sfârşitul vieții lui. Au urmat foarte multe clipe înălțătoare şi pline de succes, concerte cu diferite ocazii, deoarece corul nostru răspundea la evenimentele cele mai de seamă din acele timpuri, el fiind recunoscut ca foarte bun, datorită dirijorului Cristea.

Am luat parte la sfințirea Catedralei din Bălți, Episcop fiind atunci Visarion Puiu. Cei ce au luat parte la sfințire se întrebau, ce cor dă răspunsurile? La terminarea solemnității am fost invitați la reşedință, unde ne-am întreținut cu însuşi Episcopul. Tot atunci am cântat în sala prefecturii din Bălți.

Fiind aproape de Iaşi, mergeam uneori cu trenul şi ajungeam la slujba Mitropoliei ieşene şi dădeam răspunsurile la liturghie. Credincioşii sesizau imediat schimbarea de voci: de la voci mature – la voci limpezi de copii.

Cea mai mare bucurie a fost atunci când am luat parte la concursul "Tinerimii Române", în 1938, din care am ieşit învingători. După terminarea concursului am fost invitați la Arenele Romane, la balul "Tinerimii Române", unde ne-am adus obolul. Aplauzele ne răsplăteau munca şi oboseala.

În ziarul "Universul" a apărut o fotografie cu corul nostru. Directorul publicației, Stelian Popescu, ne-a oferit o gustare copioasă. Tot atunci am primit fiecare câte un ziar cu fotografia noastră pe prima pagină, cu un articol elogios la adresa noastră.

Îmi amintesc, eram în cl. a IV-a, părintele Cristea era plecat la Breaza, la un curs de străjerie, eu am fost onorată să țin locul ca

suplinitoare la catedra de muzică la cursul inferior. Mergeam cu catalogul şi parcă văd portativele scrise de mine pe tablă, puneam note cu creionul, ce mai, eram foarte mândră de mine. Amintiri...

Anii treceau fugărindu-se şi eu prindeam puteri în ale muzicii. Părintele Cristea avea grijă de fiecare dintre noi, ne certa dacă luam note necorespunzătoare şi ne spunea: "Dacă eşti coristă bună, trebuie să fii bună şi la învăţătură". Ne dojenea ca un părinte, iar nouă, de ruşine, ne jucau lacrimi în ochi.

Anii trec peste noi toţi. Noi am devenit domnişoare din cursul superior, iar părintelui Cristea i-au apărut ghiocei la tâmple. Îl vedeam câteodată abătut, poate obosit, dar niciodată nu arăta în faţa corului ce era în sufletul lui. Într-o sâmbătă, am fost chemată la telefon. Era dirijorul nostru. Mi-a spus: "Agnesa, mâine să dirijezi corul la biserică, la liturghie". Mi-a dat tonul pentru glasul al II-lea (în melodiile religioase sunt 8 glasuri), m-a pus să repet şi a închis telefonul. Vocea îi trăda oboseala, era bolnav.

Au venit anii de bejenie, anii negri în care părinţii au fost despărţiţi de copii şi copiii de părinţi. Bunica mea de 92 de ani a făcut drumul spre Cercul Polar, fiind în aceeaşi casă cu alţii mai tineri, care au plecat.

În anul 1942 – 43 am revenit să-mi termin studiile în cl. a VIII-a a Scolii Normale.

Zilele se adunau, anul şcolar era în curs, toamna ne prindea cu vânturi reci. În ziua aceea eram la cursuri, uşa s-a dat în lături şi vestea tristă a străbătut prin culoare cuprinzând toate clasele. A decedat părintele Cristea...

După evenimentele istorice din anii 1940 – 41 capela noastră de rugăciuni, bisericuţa noastră cu altar, cu iconostas, cu icoane luminoase, a devenit sală de dans. Deci, la revenire, ne-am refăcut capela în una din clasele a VIII-a. Acolo i-am făcut prohodul cu corul lui drag. Atât capela, cât şi coridoarele adiacente erau pline de profesori, colegi, colege cu cel plecat dintre noi. Răspunsurile corale au fost dirijate de subsemnata. Mă reţineam cu greu să nu dau drumul lacrimilor. Trebuia să fiu tare. Figura marelui nostru dirijor era acolo liniştită şi senină. Dorinţa cea mare a fost realizată. Îi făceau confraţii slujba de înmormântare colegului lor preot.

Cortegiul de pe stradă se întindea pe kilometri, strada era blocată, circulaţia oprită. Drumul spre Cimitirul Central Ortodox din strada Armenească, care urca spre deal, l-a primit în rândurile dreptilor şi pe

cel care a fost pentru noi toţi om cu suflet mare, personalitate artistică ce va rămâne în memoria neamului românesc.

Părintele Cristea a aparţinut nu numai şcolii eparhiale, dar întregului oraş, şi chiar întregii Basarabii

Claudia Cobasnian*

Am ajuns la vârsta când tot mai des îmi îndrept privirile spre anii ce s-au scurs şi... de fiecare dată constat că cea mai frumoasă perioadă a vieţii mele au fost anii de liceu. Am avut norocul să susţin examenele de intrare la unul din cele mai prestigioase licee din ţară (în preajma celui de-al doilea război mondial) – Liceul eparhial din Chişinău unde, în cadrul unui corp profesoral de înaltă calificare, activa şi Alexandru Cristea. Majoritatea profesorilor noştri aveau mare autoritate şi se bucurau de mult respect si simpatie din partea elevelor, dar unul din cei mai apropiaţi sufletelor noastre a fost părintele Alexandru Cristea.

Chiar de la primele lecţii D-lui a reuşit să ne cucerească prin bunătate, prin umorul şi răbdarea cu care ne făcea să înţelegem rostul punctelor negre de pe portativ, iar mai apoi să ştim a cânta pe note. Tot de la primele lecţii a reuşit să depisteze elevele cu calităţi muzicale deosebite, incluzându-le în corul liceului care, în afară de concertele ce le dădea pe scenele oraşului (una dintre ele sala "Expres", astăzi clădirea Filarmonicii; acolo avea loc majoritatea manifestărilor cu participarea şcolilor din oraş), mai cânta şi în capela (biserica) şcolii la serviciile religioase de sâmbătă seara şi duminică dimineaţa. Un mare merit al dirijorului Al. Cristea constă în faptul că pe parcursul anilor a tot pregătit eleve-dirijori, care erau în

* (Căsătorită **Chilianciuc**), a absolvit la 1944 şapte clase ale Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Liceu. Chişinău, septembrie 1994.

stare să-l înlocuiască ori de câte ori lipsea D-lui. Nu întâmplător majoritatea elevelor, mai ales coristele, mergând în vacanțe pe la satele lor, organizau coruri cu tineretul din sat şi dădeau concerte care erau foarte apreciate pe atunci. Adeseori aceste concerte erau urmate de baluri, la care participa floarea tineretului de prin împrejurimi şi care erau prilejuri de distracție la un nivel înalt, lăsând amintiri de neuitat în sufletele tuturor. Din păcate, astăzi cuvântul "bal" a pierdut mult din ceea ce însemna atunci: săli curate şi luminoase, orchestre renumite, tombolă (loterie), bufet, public select în ținută de gală, alegerea reginei etc., etc. Elevele de obicei mergeau la bal însoțite de părinți şi îmbrăcate mai modest (dacă nu chiar în uniformă), dar ele erau mult admirate datorită felului de a se comporta şi grației cu care dansau, lucru ce nu era neglijat în viața cotidiană a şcolii noastre. În fiecare sâmbătă seara, după cină, se mergea în sala de festivități, unde se dansa două-trei ore sub supravegherea pedagogelor. Şi ce fericite eram când după repetiția corului ni se permitea să mai rămânem în sală să dansăm puțin. Lipsă de muzică nu duceam, pentru că multe dintre eleve ştiau să cânte la pian, nici de instrumente nu se ducea lipsă. Părintele Cristea ne admira câteva momente, zâmbind cu bunătate, apoi pleca, lăsându-ne să ne distrăm în voia noastră.

De altfel, şi repetițiile corului pentru noi erau de fiecare dată o revelație şi nu numai că nu oboseam, dar nici nu observam când treceau cele două-trei ore, chiar dacă stăteam în picioare. Nu ştiu cum se făcea că, deşi având voce înaltă (eu cântam la soprano), în timpul repetițiilor însuşeam şi partițiile celorlalte voci şi, având o anumită predilecție pentru vocile mai joase, într-una din zile, în timpul serviciului religios, m-am furişat în grupul altistelor, ca să am plăcerea de a cânta într-un registru mai jos. Dar "plăcerea" mi-a fost de scurtă durată, căci imediat dirijorul m-a observat, mi-a făcut semn să mă apropii şi mi-a spus încet: "Fetița mea, atât timp cît mai ai dințişori de lapte, nu ai ce căuta între altiste". Atunci m-am simțit un pic "ofensată", căci aveam 12 ani ("domnişoară"!), dar cu anii mi-am dat seama cu câtă grijă ne-a menajat D-lui coardele vocale pentru a ne păstra şi dezvolta în mod normal vocile noastre plăpânde. Nu degeaba corul nostru avea o sonoritate deosebită şi era considerat ca unul din cele mai bune din țară, drept dovadă servind premiile ce le lua la concursuri şi faptul că nu o singură dată era invitat la Radio Bucureşti pentru a concerta timp de o oră. Pe atunci nu se practica imprimarea în prealabil, aşa că totul mergea pe viu.

Eram invitaţi adesea pentru a da concert şi la postul de radio Chişinău. Programele erau variate, constând atât din lucrări muzicale cu caracter laic, cât şi cu caracter religios. Mai ales în preajma sărbătorilor de Crăciun şi de Paşti. În majoritatea concertelor se cânta "a capella", dar au fost şi concerte în care corul era acompaniat de orchestră, spre exemplu, la interpretarea celebrului "Vals" de Ciprian Porumbescu.

După fiecare concert de la Radio Bucureşti se organiza şi o excursie prin ţară, în timpul căreia se concerta peste tot cu şi fără ocazii deosebite. În 1939, deşi eram în cursul inferior, am participat şi eu la unul dintre aceste concerte, după care timp de câteva zile am vizitat cele mai interesante locuri din Bucureşti, apoi am plecat la Curtea de Argeş, unde am vizitat mănăstirea, fântâna meşterului Manole, Palatul Regal de vară, biserica şi mormântul lui Negru Vodă şi multe altele care ne-au impresionat mult de tot.

Nu pot trece cu vederea nici felul cum a fost organizată această călătorie fără a se cheltui prea mult, dar care ne-a lăsat impresii de neuitat. S-a închiriat un vagon cl.2, care s-a amenajat în aşa fel ca în fiecare compartiment să poată dormi şase persoane. Saltelele, pernele şi cearşafurile s-au luat de la spitalul şcolii, aşa că am călătorit în condiţii normale. Pentru a nu se pierde timpul cu dejunul şi cina, au fost luaţi un servitor cu soţia, care ne pregăteau ceaiul într-un samovar enorm şi ne făceau tartine. Dimineaţa, când ne trezeam, ne aşteptau ceştile cu ceai înşirate pe şine (vagonul se trăgea pe linie moartă), primeam tartinele, în câteva minute o terminam cu dejunul şi imediat plecam ca să reuşim a vizita cât mai multe locuri. La fel şi seara când, moarte de oboseală, ne grăbeam să mergem la culcare. Masa însă o luam la diferite restaurante din oraş, mi-au rămas în amintire doar două denumiri: "Herdan" şi "Casa femeii".

Peste tot părintele Cristea era în mijlocul nostru, făcând glume, străduindu-se să ne simţim cât mai bine şi să nu regretăm că ne-am sacrificat vacanţa de Paşti. Nici vorbă, toate am fost extrem de mulţumite şi visam să mai mergem în astfel de excursii, dar... nu ne-a mai fost dat.

La Curtea de Argeş, fiind solicitate să cântăm în timpul serviciului divin din mănăstire, la un moment dat părintele Cristea şi-a dat seama că nu cunoşteam una din rugăciunile care se cântă în primele zile de după Paşti, deoarece, de obicei în aceste zile eram în vacanţă. Dând dovadă de o extraordinară prezenţă de spirit, d-lui a hotărât să învăţăm această rugăciune ("Îngerul a strigat") chiar atunci, pe loc. Într-una din pauzele replicilor corale dânsul a trecut pe la fiecare din voci, fredonând

încet partiția respectivă. Astfel, în câteva minute, în condiții cu totul neobișnuite, am învățat și cântat la timpul său această rugăciune pe patru voci, fără ca cineva să-și dea seama că am luat cunoștință de ea doar cu câteva momente în urmă. Atunci, fiind copil, mi s-a părut ceva obișnuit, dar acum, după ce am absolvit Conservatorul și am dirijat nu un singur cor, îmi dau seama că acest moment a fost o adevărată performanță și sunt convinsă că în astfel de condiții chiar un cor profesionist nu ar fi realizat așa ceva.

De asemenea, nu pot uita lecțiile de solfegiu care începeau îndată ce profesorul intra pe ușă: ne dădea o tonalitate oarecare și până d-lui ajungea la catedră toată clasa cânta gama respectivă în formă de canon (fiecare din voci intrând cu un tact mai târziu). Astfel se ajungea la încălzirea vocilor și crearea unei atmosfere datorită căreia nici nu observam când trecea lecția și ne pomeneam și cu materialele noi însușite.

Oricine și-ar aminti de Al. Cristea nu poate trece cu vederea compoziția lui "Limba noastră". Lucrarea ocupă un loc aparte în muzica de acest gen. Era nelipsită și în repertoriul corului nostru. Din cele 12 strofe ale poeziei lui Al. Mateevici, compozitorul a ales doar șapte (întâia, a doua, a șaptea, a opta, a noua, a unsprezecea, a doisprezecea), conținutul cărora corespundea întocmai caracterului melodiei, al cărui început strălucitor, scris în major, trece în minor în strofa a doua, căpătând o nuanță de lirism, această alternanță de tonalități fiind legată de textul fiecărei strofe. Ultima strofă se cânta în major, subliniindu–se astfel nota de optimism prezentă în întreaga lucrare. "Limba noastră" era nelipsită în repertoriul corului nostru în varianta concepută de autor. Din păcate, nu toți dirijorii din Republica Moldova au ținut cont de acest lucru și de aceea în unele interpretări există o discrepanță între muzică și text.

Al. Cristea era și un tată minunat, care nu scăpa prilejul de a-și arăta mândria pentru cei doi feciori, dintre care unul, Vladimir, era absolvent al Conservatorului din București. Mi-aduc aminte că odată părintele Cristea ne-a anunțat că la Chișinău sosește corul Conservatorului numit și că acești coriști vor fi cazați la noi în liceu. Noi, știind că printre ei va fi și feciorul d-lui, îl tot întrebam cum vom ști care e Vladimir, la care dânsul ne-a spus că el e cel mai frumos băiat din cor. Culmea a fost că nici una din noi nu a dat greș, apreciindu-l anume pe el.

Nu voi uita niciodată acele triste zile de toamnă când ca un trăsnet a sosit vestea morții scumpului nostru profesor. Nu ne venea a crede, căci în ajun avusesem repetiție și începusem să învățăm o nouă lucrare

compusă de d-lui, ce se numea "Hora morţii" – un cântec anti-război, care ne-a făcut să ne cutremurăm chiar de la primele tacte. Melodia scrisă în "do minor" şi într-un ritm sacadat de horă era în deplină concordanţă cu textul în care se vorbea despre ravagiile şi nenorocirile provocate de război. Am reuşit să punem la punct doar primul cuplet: "Hora morţii se întinde / Pe o rază tot mai mare / Şi sfărâmă, şi aprinde / Lanuri multe şi hotare". Cred că această compoziţie era încă în proces de creaţie şi că d-lui a vrut să vadă cum ar suna "pe viu" căci, după câte ni s-a spus, a doua zi a fost surprins de moarte în timp ce studia la pian. Îndată ce s-a aflat această tristă veste, s-au suspendat lecţiile pe trei zile şi au început pregătirile de înmormântare. A fost condus cu toate onorurile cuvenite până la locul de veci. Tristului alai din curtea şcolii i s-au alăturat locuitorii oraşului, numărul cărora nu mai înceta a creşte. Aveam impresia că tot oraşul a participat la această înmormântare, căci nu se mai vedea sfârşitul convoiului care ocupa strada din margine în margine. Atunci am înţeles că părintele Al. Cristea a aparţinut nu numai şcolii noastre, ci întregului oraş şi chiar întregii Basarabii. Nu în zadar în ziarele din acele timpuri se anunţa moartea părintelui Cristea cu litere mari pe prima pagină în felul următor: "A murit privighetoarea Basarabiei".

Esenţa corului

Xenia Mierla *

Am făcut parte din corul Şcolii eparhiale din clasa I-a până în clasa a V-a inclusiv. Se cânta pe patru voci: sopran prim, sopran secund, alt prim şi alt secund. Corul era numeros, dar pentru studierea unei partituri noi erau invitate numai coristele ce

* (Căsătorită **Plugaru**), a absolvit la 1944 şase clase ale Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secţia Normală. Bardar, raionul Ialoveni, 1995.

alcătuiau "esența corului" (fraza îi aparține părintelui Cristea). Din acest grup făceam parte şi eu. Se studia bucata până la perfecție cu aproximativ 40 de coriste, apoi la şedința următoare se aduna tot corul. Metoda aceasta ajuta la învățarea mai rapidă şi mai desăvârşită a fiecărei bucăți muzicale noi.

Îmi amintesc de concertul alcătuit din colinde, prezentat la radioul din Chişinău în ajunul războiului, prin decembrie 1939.

Un profesor îndrăgostit de muzică şi de copii

Zinaida Turlacov*

Prima cunoştință

L-am cunoscut la examenele de admitere la Şcoala eparhială în anul 1935. Eu – o fetiță slăbuță, micuță, negruță, el – om în floarea vârstei.

Înainte de a verifica cunoştințele şi unele aptitudini ale copiilor, se făcea un examen medical. Pe rând, 8 – 10 fetițe intrau într-o cameră spațioasă, unde medici iscusiți şi surori medicale le controlau starea sănătății (inima, plămânii, ochii etc.) Părintele Cristea era şi el de față. Pe d-lui îl interesau alte chestiuni: cum te cheamă, de unde eşti, îți place să cânți, ați avut la şcoala primară cor, ai fost coristă, ce cântece ai cântat, ce cântece ştii? Avea un carnețel în care făcea unele însemnări.

Controlul medical se terminase pentru mine trist. Eram prea micuță, prea slăbuță (23 kg, la aproape 11 ani) şi pielea mea era acoperită cu nişte băşicuțe roşcate. Va rezista acest copil la internat fără părinți? Ce fel de bube are?

Când părintele Cristea s-a apropiat de mine, comisia medicală încă nu luase decizia. Auzind denumirea satului meu natal, părintele a spus că ştie satul Chiriutnea, că a fost de multe ori acolo. Soția d-lui, dna Matilda Cristea, trăise câțiva ani acolo cu părinții săi.

---

* Absolventă a Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, Secția Normală, promoția 1944, 1995.

– Cu cine ai venit? – urmează întrebarea.
– Cu tata.
– Şi unde este tata?
– În coridor.

Peste câteva secunde îl aduce pe tata în camera unde lucra comisia medicală. Se stabileşte că acasă n-am avut petele roşii, pe care le aveam acum. Între timp aceste pete se micşoraseră atât ca număr, cât şi ca mărime. Părintele Cristea ghiceşte cauza lor: am dormit în una din "colibele" din vale, vizavi de gară. Cauza petelor – ploşniţele din aceste colibe.

Dar mai era o problemă. Va reuşi să înveţe acest copil plăpând, va face faţă vieţii fără de părinţi? Părintele Cristea găseşte şi aici un compromis: dacă fetiţa va da bine examenele, dacă se va avea certitudinea că va învăţa bine fără să obosească prea mult, poftim, drumul e deschis. În caz contrar, adică dacă vom avea temerea că învăţătura va cere eforturi prea mari, atunci vă aşteptăm peste un an.

Examenul de admitere l-am luat cu o medie bună şi am fost înmatriculată.

Profesolrul Alexandru Cristea

Deşi era sever, noi îl iubeam. Muzica era esenţa vieţii lui, o iubea şi ne transmitea această dragoste şi nouă. Fiecare lecţie era o îmbinare armonioasă a teoriei şi practicii. Pentru a dezvolta auzul muzical al copiilor (de această calitate părintele avea o grijă deosebită), făceam solfegii. Intonarea notelor şi denumirea lor concomitentă era un lucru însemnat şi destul de greu. Părintele lucra insistent în această direcţie şi ne ajuta cu răbdare. Exerciţiile respective le luam din manualul de muzică, dar nu erau rare cazurile când părintele crea singur aceste exerciţii, scriindu-le direct pe tablă. Concomitent cu auzul muzical se forma priceperea de a citi notele.

Ne plăceau foarte mult fragmentele de lecţii dedicate cântului în comun, cu clasa întreagă. Învăţam cântece moldoveneşti populare şi fragmente din literatura muzicală clasică. Se liniştea chiar şi cele mai neastâmpărate fetiţe.

Părintele ne învăţa cum să deschidem gura, pentru ca sunetul să iasă frumos, liber, cum să exprimăm prin cântec conţinutul respectiv. Deseori ne cânta singur şi ne arăta cum trebuie să sune fraza muzicală. Câteodată întreba cine ştie vreun cântec frumos şi vrea să-l auzim şi

noi. Se găseau întotdeauna doritori. Se evidențiau în felul acesta talentele muzicale, vocile frumoase, solistele.

Lucrul început la lecții continua şi după lecții. Noi cântam în orice moment liber. Internatul Şcolii eparhiale era unul închis în sensul că fetițele ce trăiau aici nu aveau voie să-l părăsească când vor. Puteai să ieşi în oraş numai dacă cineva din maturi (părinți ori cineva din rude) veneau să ne ceară în oraş. Ți se dădea un permis pe câteva ore şi fii bună să te întorci la timp. Cu alte cuvinte, distracțiile orăşeneşti nu ne erau accesibile. Trebuia să ne distrăm singure. Noi făceam aceasta cu mare ingeniozitate şi pricepere. Despre una din formele de distracție îmi amintesc bine. Pregăteam (clasa dată) o "serată". Se punea la uşă un anunț, se invitau colegele din clasa paralelă. Veneau şi din alte clase doritorii. Noi, "artiştii", jucam diferite scenete umoristice, dansam, cântam. Se găseau artişti de toate "genurile": conducători de cor, prezentatori ai programului ş. a. Părintele Cristea trăia în curtea şcolii. Câteodată ne vizita şi după lecții, seara. Odată a nimerit la o "serată" a clasei noastre şi m-a găsit pe mine conducătoare a corului. A ascultat cântecele noastre, a subliniat ce i-a plăcut, a făcut unele observații. Mie mi-a prezis că voi putea fi un bun dirijor de cor. Ştia părintele să aprindă în copil o făclie, un scop, un ideal către care să tindă. Ne cunoştea capacitățile, ne ajuta să le dezvoltăm. Un cuvânt bun, o laudă, un zâmbet de încuviințare ne încuraja, ne întărea încrederea în forțele proprii.

Părintele Cristea – făuritor al corului şcolii

Cor mare. Numărul de coriste oscila între 60 şi 100 de fetițe. Patru voci: sopran 1, sopran 2, alt 1 şi alt 2. La recreație, chiar în timpul lecțiilor, nu aveam frică de părintele Cristea. Ne apropiam şi ne spuneam păsul fără frică. La cor situația era alta. Dirijorul era de neînduplecat, nota trebuia luată exact, fără nici o abatere cât de mică, a cânta fals nu se admitea. Fraza trebuia cântată expresiv, aşa cum dorea d-lui. Ce muncă titanică trebuia de depus ca aceste coriste gălăgioase, de vârste diferite (de la 11 la 19 – 20 ani) să cânte ca o persoană, să răsufle în acelaşi timp, sincronic.

În timp ce părintele punea la punct o voce anumită (de exemplu, soprano 2), celelalte coriste se odihneau. Rareori, destul de rar, câte o fetiță vorbea ori râdea. Părintele se înfuria. Banca pe care se odihneau fetele din soprano 2 era liberă (repetițiile se făceau în picioare). Părintele o ridica cu ambele mâini în sus şi o trântea. Se făcea o linişte de mormânt.

Ne simțeam vinovate toate. Cum de l-am supărat?

Iată că a venit timpul să cântăm împreună. Toate ocupațiile, toate gândurile străine de cor dispăreau. Toată grija se putea caracteriza cu cuvintele: să cântăm armonios, să devenim fiecare din noi o parte organică a corului. Ştia părintele să ne transmită dorința sa, ştia să ne supună voinței proprii. Când reuşea să capete de la cor armonia necesară, fața i se lumina. Corul rămânea şi mai departe ascultător, realizator exact al gândului dirijorului. Şi noi, coristele, deveneam alți oameni. Nu era nevoie de cuvinte, care să ne confirme faptul că am reuşit să executăm cântecul aşa cum trebuie. Întreaga făptură a părintelui – fața cu ochii aprinşi, mâna care dirija, zâmbetul abia descifrabil ne susținea şi ne insufla încredere în puterile proprii. Aceste emoții erau destul de frecvente. Poate fără să ne dăm seama, veneam la cor, la repetițiile dese şi obositoare de dragul acestor momente înălțătoare. Câtă energie, câtă forță cheltuia părintele pentru a ajunge la armonia perfectă!

Câte cântece am învățat aici! Câte odată mi se pare că sunt fără număr. Cântam cântece populare româneşti: "Lelea' naltă cu galoşi / N-are putină cu borş", ori "Fata care joacă bine / Mă învață şi pe mine. / Fata care joacă rău / Îmi strică şi jocul meu", şi multe, multe altele.

Învățam şi bucăți mai mari, unde corul susținea solista: "Dorul meu pe unde trece, / Nu-i pasăre să-l întreacă. / E mai repede ca gândul, / Mai repede ca fulgerul / Dorul meu". La sfârşit se încadra corul cu fortissimo: "Dorule, ardă-te para, / Că mai îngălbenit ca ceara. / Dorule, ardă-te focul, / Că mai îngălbenit ca socul".

Câte aplauze câştiga corul prin cântecul simplu, popular: "De-ar fi lumea de hârtie / Dor, dor, dorule, / Aş aprinde-o într-o mânie / Dor, dor, dorule".

Repertoriul corului era foarte bogat. Cântece de glumă: "Unde văd cârduri de fete, / Maică, măiculiță. / Trec prin apă fript de sete, / Maică, măiculiță..." Dar cântecele patriotice? Erau pregătite pentru orice sărbătoare națională: "Sub Ştefan Vodă, Vodă... / Cel bun şi mare, / Arcaş eu fost-am şi m-am luptat / Şi m-am luptat!" Dar muzică clasică? Voi da un singur exemplu – Ciprian Porumbescu: "Prutul lin, murmurând /Şi valuri legănând, / Curge uşor, încetişor, / Pescarul surâzând, / Undița aruncând, / Cântă de dor, cântă de dor..." Corul cânta uşor, lin ca şi valurile Prutului. Se încheia cântarea cu fortissimo: "Să fim tot voioşi, / Să fim bucuroşi, / Să cântăm şi să jucăm. / Şi să cântăm, şi să jucăm, / Şi să cântăm..."

Tabloul nu va fi complet, dacă nu voi adăuga cântecele bisericeşti.

Toate serviciile divine de la biserica şcolii erau asigurate de corul nostru. Mulţi cetăţeni ai Chişinăului veneau la biserica Eparhialei special pentru a auzi gingaşul cor de fete. Multe familii de intelectuali făceau aici parastase. Corul era pregătit şi pentru aşa o formă de cult religios. Mai mult decât atât, se făceau şi nunţi.

Părintele Cristea îşi alegea un locţiitor, un dirijor de cor din rândul coriştelor. Dirijorul îl înlocuia mai ales la biserică, dar nu numai. Îmi amintesc de două conducătoare ale corului – Tamara Buruiană şi Nelly Zalevschi. Nu ştiu de ce Nelly a plecat de la şcoală. Părintele probabil ştia că ea va pleca. Într-o zi, la finele anului şcolar 1941 – 42, îmi spune: "Uită-te la Nelly. Vezi ce bine ţine corul în mâinile sale? Învaţă-te de la ea şi înlocuieşte-o." Eram bucuroasă şi totodată foarte îngrijorată. Voi putea face faţă? Nu e prea mare sarcina pentru mine? Părintele ştia să mă liniştească. Îmi dădea sfaturi, mă lăuda când reuşeam, îmi lămurea în ce constă greşeala mea când mă poticneam, mă încuraja, mă susţinea. Mă invita acasă. Îmi dădea să pregătesc partiturile pentru cântecele ce vor fi învăţate, câteodată învăţam cu el partitura vocii mele, pentru a-l putea ajuta. Întâlnirile cu părintele erau pentru mine o bucurie. Aceste clipe fericite n-au durat mult. În curând părintele ne-a părăsit. Durerea care a cuprins toată şcoala a fost nu odată descrisă. Pe mine această durere m-a copleşit. "Hora morţii" – ultima creaţie a părintelui Cristea – a fost ca un recviem scris pentru sine însuşi.

Un muzician cu un deosebit simţ al melodiei

George Pascu*

Încercăm să ne oprim asupra unui reputat dascăl de muzică, care s-a făcut cunoscut începând din anii tinereţii ca un merituos propăvăduitor al muzicii şi talentat compozitor. Este vorba de Alexandru Cristea. L-am cunoscut pe acest entuziast profesor abia prin 1937, cu prilejul unei întruniri a profesorilor de muzică din ţară, convocată de organizaţia de tineret de

* Profesor universitar, fost profesor de muzică la Seminarul "Sf. Gheorghe" din Roman şi la Liceul militar "D. A. Sturdza" din Craiova, muzicolog. Iaşi, aprilie 1995.

pe atunci, numită "Straja Țării". La Breaza, jud. Prahova, profesorii de muzică din țară, modelați de Instructorul muzical central, prof. Nelu Ionescu şi sub îndrumarea reputatului muzicolog prof. George Breazul, au dezbătut problemele educației muzicale străjereşti şi au luat în discuție repertoriile propuse de diverşi colegi din țară. Cunoşteam activitatea componistică a lui Al. Cristea prin intermediul unor foste eleve de la Şcoala eparhială din Chişinău, atunci, cadre didactice la Roman, unde activam şi eu. Am fost impresionat de fluența melodiilor lui atât de sugestive şi de accesibile, ceea ce le făcea foarte prețuite de elevi. Când am cunoscut şi "Limba noastră", mi-am dat seama că am de a face cu un muzician, ce are un deosebit simț al melodiei, căci orişiunde l-am ascultat în țară cu prilejul unor vizite în diferite centre străjereşti, cântecul "Limba noastră" părea a fi un moment solar din serbarea la care era cântat. Şi nici nu se poate altfel, pentru că, puțin cât l-am cunoscut şi am putut sta de vorbă, am intuit omul care vibrează sincer muzica creată şi profesorul care iradiază lumină, bucurie şi entuziasm.

Revenind la lucrarea "Limba noastră", aş crede că valoarea compoziției lui Al. Cristea constă, în primul rând, în melodicitatea ei cursivă, în expresia ei care, surprinzător, conjugă entuziasmul cu tristețea. Auzind-o prima dată, am simțit în ea mesajul omului basarabean, care vedea în poezia lui Mateevici şi în melodia lui Cristea un mesaj al patrioților. Dar, totodată, şi un nimb de tristețe care semăna mai degrabă a mărturisire de durere față de o împilare apreciată ca veşnică. Faptul că se cântă cu plăcere datorită unui accent romantic specific romanțelor, îi asigură fixarea în memorie, după cum, acelaşi lucru este datorat şi sintaxei muzicale foarte echilibrate. Viitorul ne va arăta dacă în condiții politice normale melodia lui Al. Cristea va rămâne ca Imn al Republicii Moldova. Alegerea acestei melodii s-a datorat, în primul rând, textului, care oglindea o veche năzuință şi un sentiment adânc implantat în sufletul românesc. Personal cred că alegerea acestui cântec ca Imn de Stat se datorează unei voințe de compromis în sensul că s-a căutat un text poetic şi muzical care să nu lezeze naționalitățile conlocuitoare destul de numeroase, ştiut fiind că imnul național se bazează mai ales pe năzuințele eroice, iar muzica în afara aspectelor festive poartă în ea şi sâmburi ale unor atitudini ofensive.

Consider că elaborarea unei monografii "Alexandru Cristea" este nu numai un act de rutină bio-bibliografică, ci şi o adevărată recunoaştere a unui om de mare valoare, care a trecut prin vâltoarea vieții modest şi fără a-şi impune adevărata lui statură.

"Puțin, da bun"

Nicolae Chiosa*

Zicală pe cât de laconică, pe atât de amplă în sens, când avem de ales în raportul cantitate-calitate. Anume aceasta îmi vine în minte la auzul măreței în simplețea sa melodii "Limba noastră", decretată azi Imn oficial al Republicii Moldova. Înscăunarea acesteia pe stindard de stat a înscris numele făuritorului ei cu litera majusculă în registrul de valori al moldovenilor. Ce o mai fi înfăptuit cândva Alexandru Cristea în sfera componistică, din păcate, nu prea ştim astăzi. Cert e că şi acest singur cântec coral ni-l înfățișează pe autor drept un om cu vădită imaginație creativă şi simț al măsurii. De bună seamă, a transpune pe portativ nemuritoarea poezie a lui Al. Mateevici s-au încumetat şi alții, însă nimănui nu i-a fost dat aidoma "diletantului" Cristea să o exprime în sunet aşa de integru şi firesc.

Firea harnică şi exigentă i-a dictat profesorului Al. Cristea cântarea unei optime forme de expunere a gândului muzical. Aceasta ne-o ilustrează cele trei variante de manuscris de care dispunem prin strădуința dlui Vlad Dumbravă şi a dnei Maria Işaev. Răsfoind filă cu filă, deosebim evoluția limbajului sonor pe parcurs de cizelare a acestuia. Astfel, în prima redacție, melodia cântecului e conturată într-o mişcare lâncedă, greoaie, implicându-i o ritmică statică, întrucâtva monotonă. În varianta următoare autorul modifică melodia, redându-i mai multă suplețe şi libertate de mişcare. În cea de-a treia redacție partiția basului devine mai plastică şi vioaie, în schimb melodia propriu-zisă îşi pierde din nou conturul intonațional. De aceea consider varianta a doua ca cea mai potrivită scopului propus. Sub acest aspect, în ansamblu cu partitura orchestrală a lui Valentin Dânga, "Limba noastră" a fost menită să enunțe la propriu spiritualitatea neamului nostru.

* Compozitor. Chişinău, 1995.

Alexandru Cristea şi melodia "Limba noastră" în viaţa mea

Grigore Filip-Lupu*

Una dintre figurile culturale marcante ale Basarabiei între cele două războaie este preotul profesor Alexandru Cristea. Personal am avut cu el foarte puţine legături. Legătură indirectă însă am avut prin cei doi băieţi ai săi – Victor şi Vladimir, pe care i-am avut camarazi în regimentul 3 Roşiori cu sediul în Buiucani, Chişinău, şi cu care am făcut împreună şi războiul în campania de răsărit.

Altă legătură, indirectă, am avut-o mult mai târziu, după război, prin stăruinţa mea în popularizarea melodiei cântecului patriotic "Limba noastră".

După moartea lui Gheoghiu-Dej în România de sub comunişti, cu închisorile pline de deţinuţi politici, s-a simţit pentru o perioadă parcă mai multă libertate a cuvântului şi a exprimării sentimentului patriotic românesc. S-au permis cântecele patriotice "Hora Unirii", "Pe-al nostru steag", "Tricolorul", "Pui de lei", "Graiul neamului", "Deşteaptă-te, Române" şi altele pentru care până la 1965 cei care le cântau erau persecutaţi, iar unii au fost chiar băgaţi la închisoare. S-a editat şi un volum de cântece patriotice. Au apărut cărţi cu conţinut istoric mai adevărat. De la un coleg al meu am auzit că regretatul profesor G.Nicolescu pregăteşte o antologie de texte istorice şi literare prin care se demonstra unitatea de limbă, de tradiţii şi obiceiuri, de trecut istoric şi de credinţă a poporului român. Am mers împreună cu colegul meu la el şi i–am propus să introducă în acest volum antologic intitulat "Cântare României" şi unele texte cu referire la Basarabia. Ne gândeam la "Doina" lui Eminescu şi la un fragment din articolul său "România în luptă cu panslavismul", din ziarul "Timpul", anul 1878. Ne-a spus că le va introduce, dar nu e sigur că le va admite cenzura. I-am propus atunci şi poezia "Limba noastră" a lui Alecu Mateevici. Nu ne-a asigurat că poate trece cenzura din cauza unor strofe cu conţinut religios şi a unui

* Absolvent al Seminarului teologic din Chişinău. Bucureşti, februarie 1995.

vers ce pomeneşte de Nistru. Eminescu cu articolul şi "Doina" n-a trecut, dar poezia lui Mateevici a fost inclusă, totuşi. Când a apărut această carte am avut o mare bucurie, căci a creat o dezlegare şi pentru publicarea cântecului "Limba noastră". Un coleg de seminar, Ion Margine, acum profesor de muzică, membru al Uniunii Compozitorilor, l-a convins pe preşedintele lor, D. Botez, să introducă melodia lui Al. Cristea într-un volum de cântece "Înalță-te, frumoasă patrie" (1969). Prin această dezlegare mulți profesori de muzică, mai ales de origine basarabeană, au introdus-o în repertoriul coral dirijat de ei.

La concursul "Dialog la distanță" şi festivalul național "Carmen Patrium" din acei ani s-au prezentat dirijorii Cobasnian de la Constanța, Ion Timuş de la Bârlad, I. Costin de la Craiova ş. a. cu "Limba noastră" de Cristea. Versurile lui Mateevici, pline de frumusețe şi conținut patriotic, i-a provocat şi pe alți compozitori să alcătuiască melodii pentru "Limba noastră". Atunci s-a născut în sufletul meu o dorință puternică ca între cântecele patriotice româneşti să fie popularizat şi un cântec de origine pur basarabean, atât ca text, cât şi ca melodie. Cu sprijinul lui Gheorghe Burcescu, preşedintele Societății literare "Relief Românesc", prieten cu I. Roman, directorul Editurii Didactice, am reuşit să introduc în manualul de "Limbă română" pentru cl. a VI-a atât textul poeziei lui Al. Mateevici, cât şi melodia lui Al. Cristea. Astfel, în toate şcolile din România, atât profesorii de limbă română, cât şi cei de muzică au popularizat numele autorilor basarabeni.

Pe de altă parte, printr-un prieten din cenaclul nostru, am reuşit să-l convingem pe unul dintre organizatorii emisiunii "Odă limbii române" de la Radio România, George Mirca, să introducă în acea emisiune săptămânală (miercuri sau joi) o strofă din "Limba noastră", cântată pe melodia lui Cristea. Emisiunea începea cu o strofă cântată de corul Liceului "Nicolae Bălcescu" din Craiova, înregistrată la concursul "Carmen Patrium" în 1975.

Am militat cu toate posibilitățile mele pentru această melodie, care mă făcuse să trăiesc de atâtea ori emoții puternice, încât mi se umpleau ochii de lacrimi. Începând din anul 1975, fie la întâlnirile colegiale, fie la comemorarea anuală a lui Al. Mateevici, fie la mesele comune între noi, refugiații basarabeni, eu propuneam să începem sau să sfârşim întâlnirea cu cântecul "Limba noastră" al lui Al. Cristea. Datorită insistenței mele ajunsesem să fiu numit de unii "*cel cu "Limba noastră*".

Trebuie să mărturisesc că atunci când am auzit la Televiziunea din

Chişinău cântându-se în loc de Imnul Național românesc "Deşteaptă-te, Române", în chip de imn moldovenesc "Limba noastră", mi-a părut rău. Pentru prima dată emoția provocată de acest cântec a fost amestecată de un sentiment de regret, deşi în spatele acestei melodii îmi apare în față chipul lui Mateevici şi cel al lui Cristea, amândoi preoți şi luptători pentru afirmarea românității "Moldovei" basarabene.

"Bubu"

Nona Cristea*

Amintirile mele despre bunicu sunt o poveste depănată de alții, în care întruchipez personajul principal.

Eram prima fetiță născută în familia Cristea. Din păcate, nu băiatul visat de tată şi de mamă, ci o fetiță destul de urâțică şi plângăreață. Dar cât de mare a fost bucuria bunicilor şi mai ales a bunicului! Pentru el reprezentam centrul familiei, universul de interes, bucurie şi dragoste, iar el era pentru mine "Bubu", aşa cum i-am putut adresa primul apel. Şi aşa a rămas numele lui pentru toți apropiații din familie – "Bubu".

Pentru alegerea numelui noii-născute s-au dat în familie adevărate "batalii", unii doreau numele Ruxandra, dar bunicu, pentru care muzica era una din rațiunile vieții, mi-a ales numele de Nona, inspirat din muzică (*nona* fiind intervalul dintre prima şi a doua notă din gamă). Dar totodată nume înscris în calendarul creştin ortodox – Cuvioasa Nona (5 august).

Copil iubit şi răsfățat de bunici, manifestam pentru bunicu o dragoste aparte. Era singurul din familie pe care-l acceptam să mă panseze când mă răneam şi eram gata să dau ascultare oricărei dorințe pe care mi-o adresa, oricât de greu mi-ar fi fost. Astfel la vârsta de patru ani, în cadrul unei slujbe duminicale la biserica Şcolii eparhiale, am spus rugăciunea "Tatăl nostru" în fața unei mulțimi de credincioşi şi, deşi eram un copil timid, chiar fricos, rugămintea bunicului m-a putut convinge şi am reuşit.

* Nepoată din partea fiului Victor Cristea. Bucureşti, februarie 1995.

Pentru mine bunicu era un Moş Crăciun de fiecare zi, pentru că nu trecea nici una, în care el, atunci când venea din oraş, să nu atârne pe nasturii hainei tot felul de mici pachețele cu surprize – bomboane, portocale, ciocolată şi alte mici delicii.

Dragostea bunicului se revărsa asupra mea în mod special, poate, şi pentru că eram un copil părăsit de mamă şi el încerca să substituie tot ceea ce credea că-mi lipseşte şi cât de bine reuşea. Pot spune că, încă din primii ani, copilăria mea s-a desfăşurat într-o lume a muzicii. În casa noastră de la Chişinău unde – după spusele bunicii – masa nu se strângea niciodată în aşteptarea musafirilor, nu odată au poposit marele actor Costache Antoniu, domnul Hogeac sau actorul Colea Răutu, veniți în turneu la Chişinău. Imediat se încropea o mică orchestră formată din pian, contrabas, acordeon şi se cânta, se improviza, se făcea muzică, toți membrii familiei fiind apți să cânte la aceste instrumente. Chiar şi pentru mine, care abia învățam vorbitul, bunicu a compus un cântecel pe care mi-l cântam singură sau când mi se cerea şi care începea cam aşa: "Nona, îngeraş, Nona, Nona copilaş..."

Când bunicu ne-a părăsit, aveam patru ani. Mi s-a spus că a plecat într-o călătorie la Dumnezeu. Îl aşteptam cuminte, dar uneori dorul inunda sufletul de copil şi întrebările mele o făceau pe bunica să lăcrimeze: "Bunicu a murit şi e în ceruri la Doamne, Doamne", îmi spunea ea. Dar pentru copilul de patru ani cuvântul moarte nu avea nici un înțeles. Percepția dureroasă era că bunicu nu mai venea şi atunci, cu disperarea invadându-mi sufletul, spuneam: "Bunico, nu vrei să murim şi să mergem noi la bunicu, dacă el nu vine?"

Din păcate mi-a fost dat să fiu alături de bunicu puțin timp, dar în sufletul meu el a fost mereu prezent, mai ales în clipele de încercare ale vieții, când rugăciunile mele se transmiteau Atotputernicului prin Bubu. Şi ce înger păzitor a fost... Câte mâini întinse n-am găsit în momente de cumpănă, numai datorită faptului că eram nepoata părintelui Cristea.

În haină preoțească sau în cea de profesor, bunicu a revărsat binele, înțelegerea şi dragostea asupra celor încredințați lui spre educare şi inițiere în arta muzicii. A fost omul pentru care iubirea față de semeni a reîntors către sine afecțiunea acestora, neştearsă în timp.

La placa comemorativă a părintelui Alexandru Cristea de la cimitirul Bellu găsesc adesea buchețele de flori, lumânări arse – semne că pe aici a trecut o amintire despre bunicu.

"Să nu iutaţi că Alexandru Cristea a iubit Basarabia şi muzica românească..."
*(interviu cu Gabriela Cristea-Tudorănescu)**

M. I.: *Stimată d-nă Gabriela Cristea, aţi fost în preajma lui Alexandru Cristea mai multe clipe în calitate de noră. Cum aţi venit în această familie?*

G. C.-T.: M-am îndrăgostit de Vladimir Cristea în timp ce ambii eram studenţi la Conservatorul de Muzică şi Artă Dramatică din Bucureşti. Căsătoria civilă s-a produs în oraşul Caracal, Oltenia (judeţul Romanaţi pe atunci), la 13 iulie 1939. La 20 august al aceluiaşi an ne-am cununat la Biserica Catedrală din Chişinău cu hramul "Naşterea Domnului". Taina sfintei cununii au săvârşit-o protoiereul Catedralei ic.stavrof. Vasile Guma şi protodiaconul Teodor Ursachi. Martori au fost Olga şi Grigore Cazacliu, ultimul fiind Rezidentul Regal al Ţinutului Nistru, pe care Al. Cristea îl cunoştea bine.

Alexandru Cristea a fost un tată desăvârşit nu numai pentru feciorii lui. M-a primit ca pe un copil al său şi adresarea mea "tată" nu era doar formală. În timpul neînţelegerilor care apar în orice familie, mai ales în una abia înfiripată, el era imparţial, luându-mi apărarea dacă era cazul.

Îi erau foarte dragi copiii. Dorea mult să am şi eu un copil. M-a însoţit la medicul ginecolog, fiind îngrijorat de sănătatea mea. După ce am ieşit de la medic, m-a întrebat nerăbdător: "Ei cum? E bine?" Era fericit să afle că voi avea copil. L-am bucurat cu naşterea unei nepoţele la 15 noiembrie 1940, pe care am numit-o Doiniţa. N-avu norocul însă să se bucure pentru căsnicia lui Victor, care se tot despărţea de soţie. În aceste situaţii trimitea cu ordonanţa bagajele la tatăl său, rugându-l să fie primit în casă. Aşa s-a întâmplat de mai multe ori fără să fie refuzat, până când Al. Cristea i-a spus într-o bună zi ordonanţei: "Du-te înapoi cu bagajele, spune-i fiului că noi îl aşteptăm, că e binevenit, dar să primească cu mai multă seriozitate căsnicia". L-a durut să procedeze astfel, însă ţinea mult la păstrarea căminului.

M. I.: *Dacă a-ţi vorbit despre seriozitatea bărbatului în familie, cum vi-l amintiţi pe Al. Cristea – soţul?*

---

* Interlocutor: **Maria Işaev**, Caracal, 17 iunie 1995.

G. C.-T.: Soţii Alexandru şi Matilda Cristea s-au înţeles bine toată viaţa. Nu e de mirare, primul fiind cu soţia blând, bun, cald, galant, gentilom. Generos, atent, îi plăcea să facă surprize fiecăruia – cadouri mai mici sau mai mari. Matilda păstra o casetă cu bijuterii dăruite de soţ cu diferite ocazii. Nu i-am auzit vreo dată certându-se. Liniştea în familie se datora şi înţelepciunii Matildei, care nu-şi contrazicea soţul, nu-şi impunea părerea. Îmi amintesc de un caz când nu fusesem de acord cu cele spuse de Vladimir. Matilda mi-a făcut semn să tac. Mai târziu, între patru ochi, mi-a dat un sfat: "Să nu-ţi contrazici soţul. Zi cum vrea el şi fă cum vrei tu".

Al. Cristea avea sentimentul responsabilităţii pentru bunăstarea materială a familiei. Era neastâmpărat în căutarea unui post avantajos din punct de vedere material (sigur şi spiritual). Nu cunosc amănunte, dar ştiu că prin 1918 soţii Cristea, cu cei doi copii mici, intenţionau să plece în America. În tren Matilda s-a îmbolnăvit, se bănuia că ar fi avut holeră şi astfel familia a revenit în Basarabia. Posibil, dorinţa de a nu fi hărţuiţi de grija existenţei i-a făcut să se decidă la acest pas. Cred că preocupările materiale l-au lipsit pe Al. Cristea de posibilitatea de a-şi continua studiile.

M. I.: *Să continuăm dialogul în jurul familiei Cristea care apare, aşa cum susţineţi D-voastră, un cămin paşnic şi cald.*

G. C.-T.: Nu numai paşnic şi cald, dar şi primitor. Îl văd pe Al. Cristea intrând în casă cu o figură radioasă şi cu exclamaţia: "Matildocica, bucură-te, avem musafiri!" Şi această frază se repeta cam în fiecare zi, încât la un moment dat l-am întrebat: "Tată, în casa asta nu poate fi puţină linişte?" Răspunsul a fost cât se poate de nevinovat: "Dar ce, Gabriela, nu-i linişte? Nu-ţi place?"

M. I.: *Cine avea onoarea de a fi oaspetele unei case atât de primitoare?*

G. C.-T.: Al. Cristea, având însuşirile enumerate mai sus, era bun cu toată lumea. Venea foarte des Gabriel Atanasiu, de la care Vladimir lua lecţii de canto după ce şi-a pierdut vocea în urma unui incident de familie (Vladimir vroia să plece în Franţa. Matilda, mamă iubitoare cum era, nu-i permitea să plece, rupându-i chiar şi paşaportul). Prietenii familiei erau preotul Simeonov şi protodiaconul Ion Osievschi, ambii de la Catedrală.

M. I.: *Care au fost casele în care a locuit Al. Cristea? Astăzi ar fi cazul să instalăm pe ele plăci comemorative, în cazul dacă ele s–au păstrat...*

G. C.-T.: Ar fi foarte bine. Pot să vorbesc despre aceste locuri din momentul în care am venit în familia Cristea. În 1939 au stat în casa Soborului pe str. Mihai Viteazul. Apartamentul avea trei odăi: sufragerie, dormitor şi odaia de muzică. În negrul an 1940 ne-am refugiat cu toţii la Caracal, în casele încăpătoare ale tatălui meu, preotul Florea-Tudorănescu. Aici Al. Cristea a stat până în toamnă, după care şi-a închiriat la Bucureşti o casă pe str. Nifor, 9, ce se afla în Piaţa Regina Maria, în spatele Patriarhiei. În 1941 a revenit în casa de pe M. Viteazul până a fost numit profesor la Şcoala eparhială. La ultima ocupa o locuinţă din patru odăi: o sufragerie, foarte mare, două dormitoare, unul fiind destinat mie şi lui Vladimir, şi nelipsita odaie în care se cânta în fiece zi. Mai târziu Vladimir a închiriat o gazdă pentru noi doi în casa unui preot, pe str. Alexandru cel Bun, vizavi de un spital. După moartea lui Al. Cristea am trecut cu traiul la Şcoala eparhială.

M. I.: *Să revenim la însuşirile lui Al. Cristea. După o ploaie de superlative, a mai rămas ceva nespus?*

G. C.-T.: Pentru mine, Al. Cristea a fost un om desăvârşit. De aceea continuu cu plăcere. Găsea mereu pe cineva ca să-l ajute. A primit în casă un vorbitor de limbă rusă, care trecuse din partea stângă a Nistrului. Acela era bolnav. Intervenţia tatălui i-a salvat viaţa. Din altă situaţie îl veţi cunoaşte pe Cristea glumeţul. Vorbisem de ziua în care dânsul m-a însoţit la medicul ginecolog. În coridor stăteau în aşteptare şi alte femei gravide. Una dintre ele îl privea ţintă pe Al. Cristea. Intrigat, dânsul a întrebat-o de motivul atenţiei. Femeia i-a răspuns că îşi doreşte pentru viitorul ei copil ochi asemănători cu ai lui, şi că, privindu-l, speră să-şi realizeze visul. Alexandru Cristea n-a întârziat să-i răspundă: "Pentru data aceasta nu garantez, e prea târziu, dar pentru viitor..." Ce ochi dorea pentru copilul său femeia gravidă? Negri, expresivi, frumoşi, cu licăriri de zâmbet şi bunătate.

M. I.: *Vor urma două întrebări la care ştiu vă va fi greu să răspundeţi şi care pot stârni lacrimi amare. Şi totuşi... ce a însemnat ziua de 28 iunie 1940 pentru familia Cristea?*

G. C.-T.: Ceea ce a însemnat pentru majoritatea basarabenilor: tragedie, durere, suferinţe, destine frânte, moarte. Ştiam despre posibila ocupaţie sovietică cu mult înaintea evenimentului produs. Ne-a avertizat Victor, ofiţer în armata română. În aprilie-mai toată casa era deja împachetată. Prin mai-iunie Al. Cristea şi-a condus familia la Caracal (soţia, nepoata Nona şi eu – gravidă), apoi a plecat la Bucureşti pentru a

participa la un concurs pentru un post de diacon la biserica "Domnița Bălașa". Vladimir rămăsese la Chișinău să aranjeze actele necesare la transportarea bagajului. Însă n-a reușit, a plecat din Chișinău doar cu ceea ce putea duce în mâini. Așa s-a pierdut o avere, agonisită prin munca întregii vieți. Între timp Al. Cristea a revenit la Caracal să ne viziteze și să ne anunțe că a depus cererea pentru concurs, apoi s-a întors la București pentru a afla rezultatul. Acolo l-a găsit vestea cedării Basarabiei. L-a durut grozav această știre. Familia Cristea era o familie de buni naționaliști, conștienți de faptul că Basarabia e pământ românesc. Această convingere au demonstrat-o atât muzicienii Alexandru și Vladimir Cristea prin toată activitatea lor, cât și Victor Cristea, care și-a ales cariera de ofițer în armata română.

La durerea invadării pământului natal de străini, se alinia teama și grija pentru cei doi fii. Victor se afla într-un regiment din Banat, iar Vladimir, rău de tot, a rămas în Chișinăul ocupat de ruși. Al. Cristea a luat trenul București-Chișinău pentru a veni în ajutorul fiului. În același timp Vladimir urma calea Chișinău-București. În drum s-a întâmplat ceea ce poate fi doar în poveste. Tatăl și fiul s-au văzut la un moment dat din fereastra trenurilor, care urmau în direcții opuse. Al. Cristea a coborât la Iași, pentru a ajunge la Caracal, unde spera să-și regăsească feciorul. Au mai trecut însă câteva zile pline de neliniște și așteptare, deoarece Vladimir s-a reținut la București. Ajuns la Caracal Vladimir mi-a mărturisit: "Când am ieșit din Basarabia, am crezut că mi se va rupe sufletul. Abia acum înțeleg de ce lăcrămai când treceai Oltul, plecând spre Basarabia. Lăsai pământul drag".

Având și inima bolnavă, imaginați-vă ce a însemnat pentru Al. Cristea și familia lui ziua de 28 iunie. Cu această zi nenorocirile mari abia au început. În doi ani și jumătate Matilda și-a pierdut soțul și doi feciori, pe Vladimir, care s-a îmbolnăvit pe front de T. B. C., și pe Victor, care a dispărut pe front în împrejurări neelucidate până la capăt, la retragerea de pe cotul Donului. Matilda nu vroia să creadă în moartea lui Victor. Tot așteptându-l, n-a făcut pentru el nici un parastas. A trăit o viață lungă (nouăzeci și nouă de ani) și a dus speranța și suferința până la capăt. Nici speranțele lui Al. Cristea pentru feciori nu s-au adeverit. Ambii erau pe front când l-am întrebat: "Tată, ce te-a făcut să devii preot la vârsta asta? " Răspunsul a fost: "Atâta timp cât voi lucra preot nici un glonț n-o să-i ajungă pe fiii mei. Mă voi ruga pentru ei în fiecare zi".

M. I.: *Boala de inimă a lui Al. Cristea, despre care a-ţi semnalat, a fost cauza morţii lui premature. Treceţi, vă rog, şi prin încercarea de a vorbi despre acest trist eveniment.*

G. C.-T.: Nu putem trece peste el, oricât de greu îmi va fi să derulez evenimentele, chiar dacă s-au scurs de atunci 53 de ani. Boala aceasta se ţinea de el de mai mult timp. A fost obsedat de ea până la moarte. Pe unde se ducea, încerca să găsească remediu pentru ea. Medicii nu puteau să-i pună diagnoza. În Germania dorea să plece mai mult în speranţa că se va trata. La Bucureşti s-a adresat unui medic vestit cu rugămintea de a fi operat. A rămas foarte decepţionat când acela a refuzat s-o facă fără diagnoză. Părea foarte tânăr pentru vârsta lui, tinereţea vibra în el. Dar vigoarea era adesea aparentă... un măr frumos, putred pe dinăuntru. În timpul crizelor se îngălbenea brusc la faţă. Aşa s-a întâmplat şi la sărbătoarea hramului Scolii eparhiale, la 21 noiembrie 1942. A muncit mult pentru refacerea corului care se destrămase, după un an de refugiu în 1940 – 41 şi lipsa sa din şcoală în 1942. Consider că revenirea la şcoală, efortul lui extraordinar, i-au grăbit sfârşitul. Dacă rămânea la Bucureşti poate mai trăia.

În ziua de 21 noiembrie 1942, când i s-a făcut rău, mă aflam în preajma lui. Mi-a destăinuit presimţirea: "Gabriela, e ultima dată când dirijez". Peste o săptămână s-a prăpădit. În ajun, în seara zilei de 26 noiembrie, a venit de pe front Vladimir. Nu ştia că tata e bolnav de o săptămână şi că eu îl suplineam la lecţii. A doua zi nu l-a mai găsit în viaţă.

M. I.: *Ca să nu finalizăm pe această notă, vine o întrebare care ţine de activitatea de muzician a lui Al. Cristea. Care preocupări muzicale din viaţa lui vă par mai importante?*

G. C.-T.: Aş pune în faţă activitatea lui de dirijor. Aici era admirabil. Se simţea în siguranţă, nu făcea gesturi largi, dar mâinile şi faţa îi erau foarte expresive (Vladimir i-a preluat această manieră de a dirija). Îşi stăpânea starea sufletească, spre deosebire de unii colegi dirijori, care puteau fi stresaţi în timpul concertului. Am audiat la Chişinău renumitul cor "Ion Vidu" din Lugoj, care a lăsat o impresie deosebită. Consider că cel al Şcolii eparhiale nu era cu nimic mai prejos decât primul, mereu uimind lumea cu voci divine de copile şi o strălucită interpretare.

O altă pasiune, un alt dar dumnezeiesc a fost vocea lui Al. Cristea. Cu regret, nu s-a realizat în calitate de cântăreţ, bănuiesc din motive familiale. Îi ziceam uneori: "Cu vocea d-tale puteai deveni un artist celebru". Îmi răspundea: "N-a fost să fie, sunt bine aşa cum sunt,

arhidiacon". Şi totuşi, cred, că tânjea. Punea în cânt tot sufletul. Fredona mereu. Opera preferată era "Paliaci". Nu scăpa prilejul să asculte opereta care venea la Chişinău, cu artistul principal Ion Dacian.

Ca profesor era adorat de eleve.

Îmi pare rău, dar nu vă pot satisface curiozitatea în ceea ce priveşte activitatea lui componistică. Cunosc lucruri ştiute şi de d-voastră. Eram tânără şi îndrăgostită de Vladimir, preocupată de tânăra noastră familie. Apoi s-a rostogolit peste noi războiul. Pot doar să repet cuvintele unui cântec, pe care ştiam că l-a scris dânsul: "Apleacă-te, floare, / Mai jos, tot mai jos / Vino, tu, voinice, / Mai la mine, mai la mine..."

M. I.: *La ce instrumente muzicale se cânta în familia Cristea?*

G. C.-T.: Ştiu din auzite că pentru Sala Eparhială se căuta un pian alb, după culoarea sălii. A fost adus însă unul negru, pe care s-a oferit să-l procure Al. Cristea. Pianul s-a pierdut în anul 1940. Primul lucru cumpărat în refugiu la Bucureşti a fost un armoniu. În 1941, la Chişinău, s-a procurat alt pian.

M. I.: *Ştiţi ceva mai mult despre rudele lui Al. Cristea?*

G. C.-T.: Foarte puţin. Auzisem de o soră care învăţa la Şcoala eparhială. La o sărbătoare naţională a interpretat într-o piesă rolul României. După manifestare a nimerit sub o ploaie şi s-a ales cu o tuberculoză galopantă, de la care i s-a tras moartea.

M. I.: *Ce-aţi dori să ne relataţi despre Vladimir Cristea, activitatea căruia, cred, se va afla la fel cândva în atenţia cercetătorilor?*

G. C.-T.: Doar câteva ştiri sumare, dându-mi seama că astăzi îl evocăm pe Al. Cristea. A fost nu mai puţin talentat decât tatăl său. Dar n-a avut timp să se realizeze. A murit la 25 iulie 1945. Înainte de moarte se plângea: "Îmi clocoteşte capul de melodii, de cântece. Nu mi-e jale să mor, căci vom muri cu toţii. Mi-e jale de cântecele pe care n-am să le scriu..."

În copilărie era şotios. Se povestea în familie un caz. După spectacolul unui hipnotizor, sosit la Chişinău, Vladimir s-a simţit capabil să hipnotizeze un băiat din şcoală. Numai că mai apoi n-a putut să-l readucă la starea normală. Bietul tată, Al. Cristea, căuta cu disperare urmele hipnotizorului inspirator pentru ca acela să-şi ajute "colegul". Cred că acest caz nu este deloc întâmplător, ci e în strânsă legătură cu activitatea dirijorală de mai apoi a lui Vladimir. Hipnotica putere de a transmite sentimentele şi de a impune voinţa sa unui instrument viu, unui grup de oameni a posedat-o cu prisosinţă Vladimir Cristea. Nu mai

vorbesc de Alexandru Cristea.

M. I.: *Ce le-aţi dori basarabenilor care, sper, nu o singură dată se vor aduna în jurul numelui lui Al. Cristea pentru a-l evoca?*

G. C.-T.: Să nu uite că a fost odată un mare dirijor care a iubit muzica românească şi a murit dirijând copiii la 21 noiembrie 1942. Să nu uite pe cel care a iubit Basarabia şi Patria românească, pentru care şi-a sacrificat doi copii frumoşi şi talentaţi. Vreau să cred că urmaşii vor persevera în cunoaşterea vieţii şi creaţiei celui care a scris nemuritoarea compoziţie "Limba noastră".

M. I.: *A fost o idee fericită să vă caut şi să vă cunosc, stimată dnă Gabriela Cristea. Prin bunăvoinţa de a-mi acorda acest interviu v-aţi demonstrat dragostea şi preţuirea pentru cel care a fost Al. Cristea. Mulţumesc mult pentru excursia în memorie, pentru medalionul cu amintiri-perle pe care îl lăsaţi posterităţii. Scuze adânci pentru şuvoiul de lacrimi, provocat de unele întrebări. Să ne auzim de bine!*

Alexandru Cristea cu elevele Şcolii eparhiale de fete din Chişinău, iubit mult de ele, mereu "vânat" pentru a se fotografia împreună

PROGRAMUL

sărbării dată de elevele cl. VIII-a

DELA LICEUL EPARHIAL DE FETE

DIN CHIŞINĂU

în beneficiul unei eleve sărace şi talantate pentru a continua studiile la conservator

în ziua de 6 Februarie 1928

Partea I.

1. IMNUL REGAL, muz. Hübsch 2. VIORICA „ Donizette 3. DORMI UŞOR „ Porumbescu	ex. de corul el. cl VIII sub conducerea maestrului *A. Cristi*
4. VALS VI CHOPIN Pe valea Oltului (Pastorală română)	ex de eleva cl. VIII *Roşca G.*
3. DUET POPULAR NEOPOLITAN . .	ex. de el. cl. VIII *Cojuharev şi Petrovschi* din cl. prof. *Atanasiu*
6. LA ZINGARA muz. Donizette	ex. *Petrovschi O.*
a. POPPER: Elegie . . . . . 5. b. POPPER: . . . . . c. POPPER: Gavotte Re major . .	solo violoncel ex. de maestrul *G. Cantacuzino* la pian *D-na Alhazova*
6. FIGARO din opera . . . . . Barbiere de Seviglia	ex. de el. cl. VIII *Cojuharev* din clasa *D-lui Atanasiu* la pian *D-na Alhazova*
7. DANS NAŢIONAL	ex. de *elevele cl. VIII*

Programul serbării şcolare *în beneficiul unei eleve sărace şi talentate pentru a continua studiile la conservator*, cu participarea elevelor cl. VIII-a a Liceului eparhial de fete, organizată de Alexandru Cristea (6 februarie 1928)

Duiosul bunic cu adorata Nona

Alexandru şi Matilda Cristea cu nepoţica Nona

Tinerii căsătoriți Gabriela şi Vladimir Cristea (1939)

Vladimir şi Gabriela Cristea la nunta civilă (în centru)

În vacanță la preotul Teodor Roşca din s. Hogineşti,
județul Orhei

Portretul Elenei Ciornea,
depus la Biblioteca Academiei Române

Parastas la mormântul lui Alexandru Cristea, oficiat de protoiereii Vasile Petrache şi Petru Buburuz, preoţii Victor Grăjdianu, Valeriu Matceac, Petru Storoja. În dreapta – folcloristul Andrei Tamazlâcaru, ziaristul Mihai Morăraş, preşedintele Uniunii Compozitorilor Ghenadie Ciobanu (14 decembrie 1995)

Mijlocul cel mai bun pentru a recrea gândirea cuiva este să-i reconstitui biblioteca.
MargueriteYourcenar

"Muzica românească de azi"

Acest ultim capitol se vrea o contribuție bibliografică la istoria muzicii românești interbelice. Inițial am pornit de la gândul despre biblioteca personală a lui Al. Cristea, dorind să-i cunosc prin prisma ei "*icoana sufletului*".* Ce publicații, în special din domeniul muzicii românești, l-au însoțit pe parcursul vieții? Este dificil, dacă nu imposibil, să răspundem la această întrebare, deoarece biblioteca sa nu s-a păstrat. Ne putem imagina însă că dintre multiplele volume muzicale, care circulau prin țară, unele i-au aparținut, altele le-a folosit în activitatea profesională, iar de existența celorlalte a știut din diverse împrejurări. Pe toate le găsim în marile biblioteci din România.

Bibliografia din capitol reprezintă genurile muzicale popularizate de Al. Cristea – cântece şi coruri bisericeşti, religioase, populare, patriotice ş. a. N-au fost omise manualele de muzică, un subiect nevalorificat în cercetare.

Lista bibliografică este departe de a fi exhaustivă, ea fiind alcătuită doar în baza fondului Bibliotecii Centrale Universitare "M. Eminescu" din Iaşi. Totuşi, titlurile expuse ne oferă o imagine a trecutului muzical românesc, a muzicii în şcoala primară şi secundară, în special culegerea intitulată **"Muzica românească de azi" (Bucureşti, 1939)**. Studiile din această lucrare – **"Muzica românească de azi"** de George Breazul, **"Muzica bisericească"** de Ion Popescu-Pasărea, **"Muzica în**

* "*În cărțile pe care le alege cineva, le păstrează cu îngrijire, le lasă după sine ca o moştenire scumpă, se vede icoana sufletului său*" (**Nicolae Iorga**).

Muntenia" de C. Bobulescu, **"Muzica în Moldova"** de Gavriil Gălinescu, **"Muzica în Transilvania"** de Tiberiu Brediceanu, **"Muzica în Basarabia"** de Alexandru Boldur, **"Muzica în Bucovina"** de Liviu Rusu ş. a. reprezintă o încercare de sinteză istorică, *"o contribuţie de valoare pentru cunoaşterea realităţii vieţii muzicale româneşti"*, din care a făcut parte şi Al. Cristea.

Materialul propus este rânduit alfabetic. Lucrările unui singur autor sunt sistematizate cronologic, cu excepţia manualelor, care sunt aranjate în frunte. Deoarece n-a fost posibilă descrierea "de visu" a volumelor, elementele bibliografice sunt redate după Catalogul alfabetic şi sistematic al bibliotecii anunţate mai sus.

Descrierea bibliografică se face după STAS-urile, nominalizate în Cuvântul înainte.

* * *

1. **A-Gafiţei, Gh. I.** Colinde populare: Culegere. – Iaşi : Tipogr. Lucrătorilor Asociaţi, 1938. – 55 p.
2. **Anastasimatarul**, irmologhionul şi gramatica muzicii bisericeşti / retipărită de Neagu Ionescu şi Nae Severeanu. – Bucureşti : Tipogr. Cărţilor Bisericeşti, 1897. – 298 p.
3. **Baciu, Constantin I.** Coruri didactice, epice, lirice, spirituale: caietul al 3-lea. – Iaşi : Brawo, 1939. – 78 p.
4. **Baciu, Constantin I.** Leturghia în la bemol major pentru cor mixt şi soli. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 64 p.
5. **Bănulescu, N.** – vezi Kiriac, D. G.
6. **Barbu, Filaret.** – Asociaţia corurilor şi fanfarelor române din Banat. In: Banatul: Contribuţii la cunoaşterea unei provincii. – [s. l.: s. n.], 1943. – (Cercul bănăţenilor din Bucureşti).
7. **Barbu, Filaret.** Colinde / versuri de C. Miu-Lerca. – Timişoara : Tipogr. Românească, 1940. – 29 p.
8. **Bârcă, Mihail; Popovici, Victor.** Cântece basarabene armonizate pe 2 şi 3 voci egale. – Chişinău : Tipogr. Grabovschi, 1939. – 37 p.
9. **Bârcă, Mihail.** Noi umblăm şi colindăm: colind moldovenesc. – [s.l.] : Imprimerie franc. De musique, 1927. – 4 p.

10. **Bârcă, Mihail.** Of, sărmanul omul prost. – [s. l. : s. n.], 1929. – 8p.
11. **Bârcă, Mihail.** Bate vântul: melodie din Basarabia: Op. 1, nr. 2. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 8 p.
12. **Bârcă, Mihail.** Dragă Mărioară / armonizare de M. Bârcă. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 2 p.
13. **Bărcă, Mihail.** 3 cântece pentru sopran cu acomp. de piano: Plângi mireasă; Frunzuliță, stuh de baltă; Cântec de leagăn. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 8 p.
14. **Bartok, Bela.** Cântece populare româneşti din comitatul Bihor (Ungaria). – Bucureşti : Socec, 1913. – 360 p.
15. **Bartok, Bela.** Scrieri mărunte despre muzica populară românească... / trad. de C. Brăiloiu. – Bucureşti : [Luceafărul], 1937. – 55 p.
16. **Bena, Augustin.** Teoria muzicii: principiile ei. – Ed. a 2-a. – Cluj: Ardealul, 1927. – 165 p.
17. **Berezovschi, Mihail.** Cânta-voi Dumnezeului meu până ce voi fi: imnele Sf. Liturghii pentru cor mixt, bărbătesc şi pentru 3 voci egale. – Ed. 1-a. – Chişinău : Editura Eparhiei Chişinăului, 1922. – 194 p.
18. **Berezovschi, Mihail.** Cânta-voi Dumnezeului meu până ce voiu fi: imnele Vecerniei, Utreniei, din Triod, Sf. Paşti, Te-Deum şi Sfințirea Bisericii, pentru cor mixt bărbătesc şi pentru 3 voci egale. – Chişinău : Ed. Eparhiei Chişinăului, 1927. – 271 p.
19. **Berezovschi, Mihail.** Cânta-voi Dumnezeului meu până ce voiu fi: Doamne strigat-am; Stihurile; Dogmaticele; Dumnezeul este Domnul, cu troparele Învierii: pe opt glasuri: după melodiile bisericeşti basarabene. – Ed. a 2-a. – Chişinău : Ed. Grabovschi, 1940. – 24 p.
20. **Botez, Marcel.** Cântece şi semne muzicale: carte pentru cl. I-a a liceelor şi gimnaziilor de băieți şi fete, a seminariilor şi a şcoalelor normale, profesionale şi de menaj. – Craiova : Scrisul Românesc, [1935]. – 112 p. : il., n. muz.
21. **Botez, Marcel.** Cântece şi semne muzicale: carte pentru cl. II-a a liceelor şi gimnaziilor de băieți şi fete... – Craiova : Scrisul Românesc, 1935. – 107 p. : il., n. muz.
22. **Botez, Marcel.** Cântece şi semne muzicale: carte pentru cl. III-a a liceelor şi gimnaziilor de băieți şi fete... / il.de Marin H. Georgescu. – Craiova : Scrisul Românesc, 1932. – 139 p. : il.

23. **Botez, Marcel.** Cântece şi semne muzicale: carte pt. cl. IV-a a tuturor şcoalelor de grad secundar / il. de Marin H.Georgescu. – Craiova : Scrisul Românesc, 1938. – 136 p. : n. muz.
24. **Botez, Marcel.** Îndrumări în viaţa muzicală: carte pentru cl. V-a a şcoalelor de grad secundar. – Craiova : Scrisul Românesc, 1935. – 120 p. : il., n. muz.
25. **Botez, Marcel.** Îndrumări în viaţa muzicală: carte pentru cl. VI-a a şcoalelor de grad secundar. – Craiova : Scrisul Românesc, 1936. – 225 p. : n. muz.
26. **Botez, Marcel.** Orientări în viaţa muzicală... – Craiova : Scrisul Românesc, 1936. – 224 p.
27. **Botez, Marcel.** Un ingenios mijloc de educaţie muzicală. – Bucureşti : Cartea Românească, [1936]. – 18 p. : fig.
28. **Botezanu, N.** – vezi Bruma, Gabriel.
29. **Botto, Iosif Romulus.** Imne şi cântece. – Arad : Diecezana, 1942. – 40 p.
30. **Brăiloiu, Constantin; Croitoru, Ion.** Manual de muzică pentru cl. I-a a şcoalelor secundare. – Bucureşti : Adevărul, 1935. – 172 p.
31. **Brăiloiu, Constantin; Croitoru, Ion.** Manual de muzică pentru cl. II-a a şcoalelor secundare. – Bucureşti : Ed. Autorilor Asociaţi, [1936]. – 166 p. : n. muz.
32. **Brăiloiu, Constantin.** 5 Wiegeenlieder für hohe singstimme und streichquintett = 5 Cântece de leagăn pentru o voce înaltă şi cvintet de coarde. – Bucureşti : Fundaţia pentru Lit. şi Artă, 1915. – 42 f.
33. **Brăiloiu, Constantin.** 4 cântece populare româneşti armonizate pentru voce şi pian: 1. Dimineaţa lui Crăciun; 2. Bate murgu din picior; 3. Cine n-are scârbă-n lume; 4. Dragu neni, Mărioară. – Bucureşti : Soc. Compozitorilor Români, 1927. – 6 p.
34. **Brăiloiu, Constantin.** Arhiva de folclor a Societăţii Compozitorilor Români: schiţă a unei metode de folclor muzical. – Bucureşti : Ed. Soc. Compozitorilor Români, 1931. – 18 p. – Extr. din: Boabe de grâu, an. 2, nr. 4.
35. **Brăiloiu, Constantin.** Colinde şi cântece de stea. – Bucureşti : Oltenia, 1931. – 67 p. – (Publ. Acad. de Muz. Religioasă a Sf. Patriarhii Ortodoxe Române, 1).
36. **Brăiloiu, Constantin.** Cântece bătrâneşti din Oltenia, Moldova şi Bucovina / culeg. îngrijită de Const. Brăiloiu. – Bucureşti : Oltenia,

1932. – 151 p. – (Publ. Arh. de Folclor).
37. **Brăiloiu, Constantin.** Bocete din Oaş. – Bucureşti : Socec, 1938. – 90 p. : tab. – Extr. din: Grai şi suflet, 7.
38. **Brăiloiu, Constantin.** Colindele d-lui G. Breazul. – Bucureşti : Monitorul Oficial, 1938. – 16 p. – Extr. din: Viața Românească, 1938, nr. 8.
39. **Brăiloiu, Constantin.** Străinii despre muzica noastră. – Bucureşti : Monitorul Oficial, 1939. – 12 p. – Extr. din: Rev. Fundațiilor Regale, 1939, nr. 1.
40. **Brătianu, Ionel.** Pui de lei: cor pentru 3 voci egale... / poezie de Ioan Nenițescu. – Bucureşti : Feder, 1902. – 4 p.
41. **Brătianu, Ionel.** Coruri pentru ambele sexe. – Bucureşti : Cartea Românească, 1919. – 8 p.
42. **Brătianu, Ionel.** Imnul eroilor / versuri de I. Doridont. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 4 p.
43. **Breazul, George; Saxu, N.** Carte de cântece pentru copii: cl. I-a primară. – Craiova : Scrisul Românesc, [1937].
44. **Breazul, George; Saxu, N.** Carte de cântece pentru copii: cl. a II-a primară. – Craiova : Scrisul Românesc, [1938]. – 30 p. : il., n. muz.
45. **Breazul, George; Saxu, N.** Carte de cântece pentru copii: cl. a III-a primară. – Craiova : Scrisul Românesc, [1938]. – 32 p. : il., n. muz.
46. **Breazul, George; Saxu, N.** Carte de cântece pentru copii: cl. a IV-a primară. – Craiova : Scrisul Românesc, [1938]. – 32 p. : il., n. muz.
47. **Breazul, George; Drăgoi Sabin V.** Carte de cântece: pentru cl. I-a secundară de băieți şi fete / des. de Demian. – Craiova : Scrisul Românesc, [1931]. – 160 p. : il., n. muz.
48. **Breazul, George; Drăgoi, Sabin V.** Carte de cântece: pentru cl. a II-a secundară de băieți şi fete / des. de Demian. – Craiova : Scrisul Românesc, 1931. – 151 p. : il., n muz.
49. **Breazul, George; Drăgoi, Sabin V.** Carte de cântece: pentru cl. a III-a secundară de băieți şi fete. – Craiova : Scrisul Românesc, 1927. – 144 p. : fig. color, n. muz.
50. **Breazul, George.** Carte de cântece: pentru cl. a IV-a secundară de băieți şi fete. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 46 p. – Cartea conține recenzii, aprecieri, critice, scrisori.

51. Breazul, George; Drăgoi, Sabin V. Carte de cântece: pentru cl. I-a a liceelor industriale şi comerciale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1938. – 80 p. : il., n. muz.

52. Breazul, George; Drăgoi, Sabin V. Carte de cântece: pentru cl. a II-a a liceelor industriale şi comerciale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1938. – 80 p. : il.

53. Breazul, George; Drăgoi, Sabin V. Carte de cântece. pentru cl. a III-a a liceelor industriale şi comerciale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1927. – 80 p. : fig. color, n. muz.

54. Breazul, George; Drăgoi, Sabin V. Carte de cântece: pentru cl. a IV-a a liceelor industriale şi comerciale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1927. – 80 p. : il. color, n. muz.

55. Breazul, George; Drăgoi, Sabin V. Carte de cântece: pentru cl. a V-a a liceelor industriale şi comerciale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1927. – 96 p. : fig. color, n. muz.

56. Breazul, George. – Arta muzicală în cultura românească. In: Politica culturii: 30 prelegeri publice şi comunicări organizate de Institutul Social Român: cu anexe... – [Bucureşti] : Inst. Social Român, [1931]. – X, 558 p.

57. Breazul, George. Muzica românească la Praga: România la întâiul congres internaţional de educaţie muzicală, ţinut la Praga în apr. 1936. – Bucureşti: Cartea Românească, [1936]. – 12 p.

58. Breazul, George. – Un capitol de educaţie muzicală. În: Omagiu lui Constantin Kiriţescu. – Bucureşti: Cartea Românească, 937. – 882 p.

59. Breazul, George. Colinde / culeg. întocm. de G. Breazul; cu des. de Demian. – Bucureşti : Fundaţia Culturală Regală "Principele Carol", 1938. – 454 p. – (Cartea satului; 2).

60. Breazul, George. – Muzica românească de azi. În: Niţulescu, P. Muzica românească de azi: Cartea sindicatului artiştilor instrumentişti din România. – Bucureşti : Marvan, 1939. – 1102 p.

61. Breazul, George. Colindele: Întâmpinare critică. – Craiova : Scrisul Românesc, [1940]. – 218 p. – (Melos. Cul. de st. muz.; 4).

62. Breazul, George. Patrium Carmen: Contribuţii la studiul muzicii româneşti. – Craiova : Scrisul Românesc, 1941. – XX, 747 p.

63. Breazul, Georgė – vezi Chirescu, I. D.

64. Breazul, George – vezi Popescu-Pasărea I.

65. Brediceanu, Tiberiu. Muzica şi compozitorii români ai Transil-

vaniei: Conferință... – Chișinău : Cartea Românească, 1926. – 12 p. – (Bibl. Astrei Basarabene).

66. **Brediceanu, Tiberiu.** Doine şi cântece poporale româneşti: voce şi piano: caet 1. – [Braşov, 1927].
67. **Bruma, Gabriel; Botezanu, Nic.** Repertoriul coral al învățătorilor din jud. Turda / alcăt. de V. Bruma şi Nic. Botezanu. – [s. l. : s. n.], 1939. – 173 p.
68. **Bunescu, Ioan.** Prohodul Domnului Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos... – Bucureşti : Cucu, 1886. – 50 p.
69. **Bunescu, Ioan.** Repertoriu choral religios cuprinzând compoziţiunile celor dintâi maeştri şi scriitori români. – Bucureşti : Cucu, 1886. – 210 p.
70. **Cântări** bisericeşti pentru corurile mixte săteşti cuprinzând: Sfânta Liturghie; Slujba tedeumului; Slujba cununiei; Slujba înmormântării. – Ed. a 2-a.. – Cernăuți : Mitropolia Bucovinei, 1939. – 32 p.
71. **Cântări** creştineşti cu note şi muzică. – Ed. nouă. – Bucureşti : Cartea de Aur, [1936]. – 83 p.
72. **Cântări** Domnului: Cântare nouă: cântările Sf. Liturghii şi alte cântări bisericeşti şi creştineşti. – Alexandria : [Speranța], 1935 . – 16 p.
73. **Cântări** naționale şi alte diverse cântece. – Ed. a 9-a. – Arad : Diecezana, 1928. – 343 p.
74. **Cântări** religioase. – Turnu-Măgurele : Adevărul Creştin, [1934]. – 32 p.
75. **Cântările** Bunei-Vestiri. – Ed. a 3-a. – Sibiu : Haiser, 1924. – 179 p.
76. **Cântările creştinului.** – Ed. a 2-a. – Bucureşti : [Tipogr. de Artă], 1937. – 95 p.
77. **Cântați** cu inima curată!: Culegere de cântece distractive şi religioase. – Iaşi : Presa Bună, 1933. – 192 p.
78. **Cântece** de stea şi pluguşor... – Huşi : Cerchez, [1936]. – 32 p.
79. **Cântece** naționale pentru două voci egale. – Cernăuți : [s. n.], 1942. – 16 p.
80. **Cântece** româneşti pentru şcoala primară. – Bucureşti : Bucovina "I. E. Torouțiu", 1943. – 265 p.
81. **Cântece** şi coruri şcolare. – Ed. a 3-a. – Bucureşti : Casa Şcoalelor, 1929. – 254 p.
82. **Cântece** şi coruri şcolare pentru uzul copiilor din şcoalele primare.

– Ed. a 2-a. – Bucureşti : România nouă, 1928. – 238 p. – (Din publ. Casei Şcoalelor).

83. **Cântece** şi poezii româneşti: Pentru Ţară şi Rege. – Tg. Mureş : Tipogr. Comunei, 1937. – 32 p.
84. **Cântece** şi strigături din judeţul Cernăuţi / publ. de Gavril Ionescu. – Cernăuţi: [s. n.], 1933. – 60 p.
85. **Cântece** şi versuri alese din cei mai buni scriitori români. – Bucureşti: Gobl : 1911. – 143 p.
86. **Cântece,** versuri de stea, colinde şi cântecele irozilor ce se cântă la Naşterea Domnului nostru Iisus Christos: culese de un prieten al copiilor. – Ed. a 3-a. – Braşov : Ciurcu, 1923. – 126 p.
87. **Cântece** vitejeşti. – [Dorohoi : Speranţa, s. a.]. – 63 p.
88. **Cântecele** pentru 8 Iunie 1938. – Bucureşti : Bucovina "I. E. Torouţiu", 1938. – 12 p.
89. **Cântecele** pentru 8 Iunie 1940. – Bucureşti : Vremea, 1940. – 8 f. – (Straja Ţării).
90. **Capriţa, Ioan.** Coruri după diferiţi autori pentru una, două şi trei voci. – Ed. 1-a. – Chişinău : Grabovschi, [s. a.]. – 32 p.
91. **Caranica, Ioan.** 130 de melodii populare aromâneşti. – Bucureşti : Universul, 1937. – 159 p.
92. Carte de imne şi cântece a elevului de la Liceul "Mihai Viteazul" / publ. cu concursul lui Ioan Croitoru, prof. de muz. al lic. – Bucureşti : Tipogr. Atheneu, 1938. – 8 f.
93. **Cartu, Ioan**. Colecţiune de rugăciuni, marşuri şi alte cântări pentru uzul şcoalelor primare: no. 1. – Bucureşti : [s. n.], 1865. – 7 p.
94. **Cartu, Ioan**. Imnuri şi rugăciuni cântate de elevii Şcoalei normale din Bucuresti. – Bucureşti : Weiss, 1870. – 20 p.
95. **Castaldi, Alfonso.** Imnul Tinerimii Române: pentru 4 voci mixte / versuri de M. Rădulescu. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 4 p.
96. **Castaldi, Alfonso**. Marşul cercetaşilor. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 8 p.
97. **Caudela, Eduard** (despre...). Georgescu-Theologu, G. Eduard Caudela: 60 de ani de activitate artistică. – Bucureşti : Minerva, 1916. – 47 p.
98. **Cele** mai frumoase cântece şi poezii culese şi aranjate de X. – Bucureşti : Tipogr. Lucr. Rom., 1886. – 32 p.
99. **Cerne, Titus.** Instrumentele muzicale populare. – Iaşi : Miron

Costin, 1895. – 22 p. – Exstr. din: Rev. Muz. Arta.

100. Cerne, Titus. Dicţionar de muzică: Voci şi instrumente; Biserică; Concert; Teatru; Compoziţie şi istorie. – Iaşi : Miron Costin, 1898 – 1899. – 2 vol.

101. Cerne, Titus. Te Deum: imne şi răspunsuri pentru cor bărbătesc. – Iaşi : Iliescu, 1900. – 11 p.

102. Chika-Comaneşti, Ioana N. Cântări liturgice pentru cor mixt. – Bucureşti : Socec, 1938. – 14 f.

103. Chirescu, I. Prohodul Domnului nostru Isus Hristos. – Craiova : Scrisul Românesc, 1936. – 32 p.

104. Chirescu I. D.; Breazul, G. Colecţie de coruri: Vol. 1. – Craiova : Scrisul Românesc, [1937]. – 16 p.

105. Chirescu I. D. Miniaturi corale pentru voci egale, mixte şi bărbăteşti. – Bucureşti : [Luceafărul], 1944. – 43 p.

106. Chirescu, Ioan; Breazul, George. Repertor coral pentru şcoli. – Ed. oficială. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 49 p.

107. Chirița, I. – vezi Chirița, Mihail.

108. Chirița, Mihail; Popescu, Chiril; Chirița, I. Prohodul Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos: armonizat pe 1, 2, 3 şi 4 voci... – Piteşti : Tipogr. Artistică P. Mitu, 1936. – 86 p.

109. Chişmorie, Ioan. Cântările armoniei: cântări religioase pentru diferite ocazii. – Oradea : Mercur, [1937]. – 64 p.

110. Ciauşanu, G. F.; Fira G.; Popescu, C. M. Culegere de folclor din jud. Vâlcea şi împrejurimi cu un glosar. – Bucureşti : Cult. Naţ., 1928. – 212 p. – (Acad. Română. Din Vieaţa Poporului Român; 35).

111. Ciocan, Ioan – vezi Mărinescu, Al.

112. Ciorogariu, P. Cântece din popor: versuri şi muzică. – Bucureşti : Socec, 1909. – 134 p. – (Bibl. Românească Encicl. Socec; 42–44).

113. Cocişiu, Ilarion. Despre răspândirea geografică a unui cântec de stea. – Bucureşti : Monitorul Oficial, 1939. – 11 p. – Extr. din: Sociologie Rom. – 1938. – an. 3. – nr. 10 – 12.

114. Cocişiu, Ilarion. Colinde din Ardeal. – Bucureşti : [s. n.], 1940. – 16 p.

115. Cocişiu, Ilarion. Cântece din Ardeal. – Bucureşti : [s. n.], 1941. – 16 p.

116. Colecţie de cântece... – Bucureşti : Oltenia, 1937. – 14 p.

117. Columba, Sava. Cântece străjereşti pentru ceremonial şi 8 Iunie / întocm. de prof. Sava Columba, comandant străjer. – Cluj : Minerva, 1939. – 30 p.
118. Comana, G. – vezi Popescu-Pasărea, Ion.
119. Comişel, G. Cântece şi jocuri străjereşti. – Ploieşti : Naţionala, [1935]. – 12 f.
120. Comişel, G. – vezi Soloveanu, V.
121. Constantinescu, C. I. 8 Iunie: imn festiv: cor mixt / versuri de Plutaşu. – Chişinău : Grabovschi, [s. a.]. – 4 p.
122. Coruri mixte. – Bucureşti : Lupta, 1939. – 16 p.
123. Costescu, Ion. Memoriu asupra unora din causele care împiedică propăşirea musicei în România. – Bucureşti : Binder, 1889. – 40 p.
124. Costescu, Ion. Mnemonica pentru studiul intervalelor al gammelor şi al tonurilor relative. – Bucureşti : Cronica, 1904. – 30 p.
125. Cristea, Alexandru. Limba noastră. – Chişinău : [s.n.], 1938. – 2 f.
126. Croitoru, Ion. Carte de imne şi cântece: broşura muzicală nr. 1. – Bucureşti : Atheneu, 1938. – 8 f.
127. Croitoru, Ion. Liturghia psaltică omofonă pentru şcoală şi popor. – Bucureşti : [s. n.], 1940. – 72 p.
128. Croitoru, Ion – vezi Brăiloiu, Constantin.
129. Cuclin, Dimitrie. Tratat de forme muzicale. pentru uzul învăţământului academic şi secundar. – Bucureşti : Bucovina, 1934. – 88 p.
130. Cuclin, Dimitrie. Manual de muzică: pentru cl. I-a secundară. – Craiova : [s. n.], 1936. – 128 p. : n. muz.
131. Cuclin, Dimitrie. Manual de muzică: pentru cl. a II-a secundară. – Bucureşti : Cartea Românească, [1937]. – 159 p. : n. muz.
132. Cuclin, Dimitrie. Manual de muzică: pentru cl. a III-a secundară. – Bucureşti : Cartea Românească, [1937]. – 136 p. : n. muz.
133. Cuclin, Dimitrie. Manual de muzică: pentru cl. a IV-a secundară. – Bucureşti : Cartea Românească, [1937]. – 172 p. : n. muz.
134. Cuclin, Dimitrie. Manual de muzică: pentru cl. a V-a secundară. – Bucureşti : Cartea Românească, [1937]. – 174 p. : n. muz.
135. Cuclin, Dimitrie. Doine şi sonete. – Bucureşti : Oltenia, 1932. – 52 p.
136. Cuclin, Dimitrie. Tratat de estetică muzicală. – Bucureşti : Oltenia, 1933. – 519 p.

137. Cuclin, Dimitrie. Monografii. Contribuţie la eventuala reformă a fundamentelor muzicii: pt. 1 – 5. – Bucureşti : Bucovina, 1934. – 65 p.

138. Cuclin, Dimitrie. Musique, art, science et philosophie. – Bucureşti : Bucovina, 1934. – 6 p.

139. Cuclin, Dimitrie. Le role du chant gregorien dans le passe jours et du chant byzantin dans l' avenir. – Bucureşti : Bucovina, 1936. – 22 p.

140. Cuclin, Dimitrie; Ionescu, Nelu. Coruri pentru voci egale. – Bucureşti : Cartea Românească, 1937. – 48 p.

141. Cuclin, Dimitrie; Ionescu, Nelu. Cântece pentru străjeri. – Bucureşti : S.A.R. Marvan, 1938. – 87 p. – Aprobate de "Straja Ţării".

142. Cucu, Gheorghe. Colinde populare / culese şi armonizate de Gh. Cucu; tip... sub îngrijirea pr. Eugen Bărbulescu. – Bucureşti : Tipogr. Cărţilor Bisericeşti, 1932. – 33 p. : n. muz.

143. Cucu, Gheorghe. Prohodul Domnului nostru Iisus Christos. – Craiova : Scrisul Românesc, 1933. – 20 p.

144. Cucu, Gheorghe. 200 colinde populare culese de la elevii Seminarului Nifon în anii 1924 – 27 / ed. post. îngrijită de Const. Brăiloiu. – Bucureşti : Adevărul, 1936. – 248 p.

145. Cucu, Gheorghe. Trei coruri religioase pe trei voci egale pentru uzul tuturor şcoalelor... / ed. îngrijită de Gh. Cucu. – Bucureşti : Cartea Românească, [1936]. – 14 p.

146. Cucu, Gheorghe. Liturghie pe trei voci egale: pentru uzul seminariştilor, şcoalelor normale de băieţi şi fete, şcoalelor de cântăreţi bisericeşti, precum şi pentru toate corurile bisericeşti formate din tineri. – Ed. a 2-a. – Bucureşti : Cartea Românească, [s. a.]. – 40 p.

147. Cunţanu, Dimitrie. Cântările bisericeşti după melodiile celor opt glasuri ale sfintei biserici ortodoxe române / ed. îngrijită de Timotei Popovici. – Ed. a 3-a. – Sibiu : Krafft, 1932. – 96 p.

148. Cutavas, Dimitrie. La cinstita adormire a prea slăvitei de Dumnezeu, născătoarei şi pururea fecioarei Maria, slava şi acum. – Sinaia : Tipogr. Cărţilor Bisericeşti, 1912. – 14 p.

149. Dandescu, Gheorghe – vezi David, Dumitru.

150. Danielescu, Ioan. Zece coruri compuse şi aranjate pentru 4 voci mixte. – Ed. a 2-a. – Craiova : Scrisul Românesc, 1929. – 32 p.

151. Danielescu, Ioan Gr. Cântările sfintei liturghii: compuse şi

aranjate pentru 4 voci mixte... – Buzău : Călinescu, 1930. – 56 p.
152. Danielescu, Ioan Gr. 34 coruri compuse şi aranjate pentru 2 şi 3 voci egale. – Craiova : Scrisul Românesc, 1931. – 51 p.
153. Danielescu, Ioan Gr. 18 coruri compuse şi aranjate pentru 4 voci mixte. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 57 p.
154. David, Dumitru. Cântarea în preţuirea cugetării: Gânduri despre muzică din literatura lumii. – Bucureşti : Tipogr. Cărţilor Bisericeşti, 1939. – 56 p.
155. David, Dumitru; Dandescu, Gheorghe. Coruri religioase şi populare pentru sezători şi serbări şcolare: culegere / cu o pref. de A. Rotundu. – Piatra-Neamţ : [s. n.], 1939. – 28 p.
156. Delly. Sârba popilor pentru cor bărbătesc. – Cluj : Kiraly, 1939. – 4 p.
157. Delly. Trăiască Regele, mântuitorul ţării: pentru 1, 2, 3 sau 2, 3 voci egale. – Cluj : Kiraly, 1939. – 4 p.
158. Dima, George. Colecţiune de cântări bisericeşti: Op. 3. – Vienne : Eberle, 1895. – 86 p.
159. Dima, George. Axioanele sărbătorilor împărăteşti: Op. 4. – Wien : Eberle, 1896. – 27 p.
160. Dima, George. Cântări liturgice pentru cor mixt: 1. Irmosul crăciunului; 2. Irmosul Rosaliilor; 3. Irmosul Intrării în Biserică; 4. De Tine se bucură. – Ed. a 2-a. – Cluj : Schildkraut, [s. a.]. – 21 p.
161. Dima, George. Liturghia Sfântului Ioan Gură-de-Aur: pentru cor de bărbaţi. – Cluj : Schildkraut, [s. a.]. – 35 p.
162. Drăgoi, Sabin V. Liturghia Sfântului Ioan Gură-de-Aur: pentru cor de bărbaţi. – Timişoara : Cartea Românească, 1927. – 76 p.
163. Drăgoi, Sabin V. 303 colinde cu text şi melodie / culese şi notate de Sabin Drăgoi. – Craiova : Scrisul Românesc, [1930]. – 265 p. : n. muz.
164. Drăgoi, Sabin V. Monografia muzicală a comunei Belinţ: 90 melodii cu texte culese, notate şi explicate. – Craiova : Scrisul Românesc, 1934. – 157 p. – (Melos. Culeg. de st. muz.; 3).
165. Drăgoi, Sabin V. Bănăţeana: pentru cor de bărbaţi. – Timişoara : Moravetz, [1936]. – 4 p.
166. Drăgoi, Sabin V. – 122 melodii populare. În: Omagiu lui Constantin Kiriţescu. – Bucureşti : Cartea Românească, 1937. – 882 p.
167. Drăgoi, Sabin V. Liturghia solemnă pentru cor mixt / ed. îngrijită

de Liviu Rusu. – [Cernăuți] : Mitrop. Silvestru, 1939. – 34 p.
168. Drăgoi, Sabin V. – vezi Breazul, George.
169. Dima, Gh. I. – vezi Musicescu, Gavriil.
170. Dimitrescu-Bistrița, Gh. N. Cântece româneşti / culese de N. Dumitrescu-Bistrița. – Craiova : Samitca, [1921]. – 2 vol. – (Din publ. rev. Izvoraşul).
171. Dumitrescu-Bistrița, Gh. N. Cântece patriotice şi şcolare pe 2 voci. – Ed. 1. – Bistrița-Mehedinți : Izvoraşul, 1932. – 55 p.
172. Enescu, George (despre...). Costin, Maximilian. George Enescu: Date critice şi biografice. – Timişoara : Cartea Românească, 1926. – 69 p. – (Bibl. Muzicală).
173. Enescu, George (despre...). Costin, Maximilian. George Enescu. – Bucureşti : Cartea Românească, 1938. – 30 p.
174. Enescu, George (despre...). Hodoroabă, N. George Enescu: Contribuții la cunoaşterea vieții sale. – Iaşi : Viața Românească, 1927. – 64 p.
175. Enescu, George (despre...). Trancu-Iaşi, Gr. L. Oameni şi năzuințe. – Craiova : Scrisul Românesc, 1937. – 219 p.
176. Fira, Gh. Cântece şi hore / tip. după alegerea şi cu îngrijirea lui D.G. Kiriac. – Bucureşti : Socec, 1916. – 118 p. – (Acad. Română. Din Viața Poporului Român. Cul. de st.; 31).
177. Fira, G. Nunta în județul Vâlcea / cu raport, pref. de Const. Brăiloiu. – Bucureşti : Cultura Națională, 1928. – 53 p. – (Acad. Română. Din Viața Poporului Român. Cul. de st; 37).
178. Fira, G. – vezi Ciauşanu, G. F.
179. Flechtenmacher, A. Imnu naționalu cântatu la re' nturnarea principelui domnitoriu Grigorie Alessandru Ghica / cuv. de D. Gusti. – Iaşi : Parteni, 1854. – 4 p.
180. Flechtenmacher, A. Hora Unirei / cuv. de V. Aleksandri. – Iassii : [s.n.], 1856. – 5 p.
181. Flechtenmacher, A. Apelul moldovenilor de la 1848: Cântu resbelnic: O p. 133 / cuv. de T. Poni. – Bucureşti : Patin, [s. a.]. – 3 p.
182. Flechtenmacher, A. Mutter Stefan' s des Grossen = Muma lui Ştefan cel Mare / Gedicht von Demitrie Bolintineanu. – Buk. : Weiss, [s. a.]. – 2 f.
183. Friedwagner, Matthias. Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. I. Band Liebeslieder. – Wiituburg : Triltsch, 1940. – 596 p.

184. Gălinescu, G. Tratat de muzică: pentru cl. I-a secundară. – Bucureşti : Naţionala-Ciornei, 1930. – 96 p.
185. Gălinescu, G. Tratat de muzică: pentru cl. a II-a secundară. – Bucureşti : Naţionala-Ciornei, 1930. – 96 p.
186. Gălinescu, G. Tratat de muzică: pentru cl. a III-a secundară. – Ed. a 2-a. – Bucureşti : [s. n.], 1936. – 119 p. : n muz.
187. Gălinescu, G. Arta religioasă, caracteristica, rolul şi importanţa ei: teză pentru licenţă. – Bucureşti : Gobl, 1909. – 66 p. – (Facultatea de teologie din Bucureşti).
188. Gălinescu, G. Manuale didactice de muzică: recenzii. – Bucureşti : Bucovina, 1934. – 45 p.
189. Gălinescu, G. Cântecele munţilor noştri. – Piatra-Neamţ : Lumina, 1937. – 15 p. – Extr. din: An. Lic. de băieţi din Piatra-Neamţ. – 1935 – 36.
190. Gălinescu, G. Muzica în Moldova. – Bucureşti : Marvan, 1940. – 60 p.
191. Gălinescu, G. Cântarea bisericească. – Iaşi : Terek, 1941. – 111 p.
192. Garofoiu, Ioan I. Cântece populare de Crăciun din toate provinciile. – Piteşti : Progresul, 1936. – 48 p.
193. Georgescu, C. Dorul inimii: culegere de romanţe şi cântece populare, cântece patriotice... – Bucureşti : Cultura Rom., [1941]. – 126 p.
194. Georgescu, C.; Moldoveanu N. Ia viaţă' n glumă / prelucr. de C. Georgescu şi N. Moldoveanu. – Bucureşti : Independenţa, 1941. – 64 p.
195. Georgescu, C. Poesii didactice cuprinzând cântece pentru copii în toate anotimpurile... cu adaos de cântece naţionale, eroice, religioase şi antialcoolice. – Muşăteşti-Argeş : Valescu, [s. a.]. – 62 p.
196. Georgescu-Theologu, G. Flamuri tricolore: imnuri patriotice / Text muz. compl. de Ed. Caudella, Alf. Castaldi ĕtc... – Bucureşti : Min. de război, 1920. – 64 p.
197. Georgescu, Ioan M. Principii muzicale. Rolul emisiei în mecanismul vocal: pentru uzul conservatoarelor... – Bucureşti : Viaţa Românească, 1922. – 144 p.
198. Georgescu, Ioan M. Reforma învăţământului secundar: Propuneri cu privire la obiectul muzicei vocale. – Tîrgu-Mureş : Concordia, 1927. – 30 p.

199. Georgescu, Ioan M. Muzica vocală în liceu: Critică şi soluţii. – Craiova : Scrisul Românesc, 1928. – 29 p.

200. Georgescu, Ioan M. Reforma învăţământului secundar: Muzica vocală în liceu: Critică şi soluţii. – Craiova : Ramuri, 1928. – 15 p.

201. Georgescu, Ioan M. Cântece şi coruri în 2 voci, culese din popor pentru excursii şi petreceri familiare. – Craiova : Scrisul Românesc, 1930. – XVI, 12 p.

202. Georgescu, Ioan M. Exerciţii practice de armonie pentru deprinderea auzului şi a vocii cu formarea secundului. – Craiova : Scrisul Românesc, 1930. – 48 p.

203. Georgescu, Ioan M. Studii asupra muzicii vocale din învăţământul secundar. Fiziologia registrelor la vocile normale şi anormale. Aforisme muzicale. – Târgu-Mureş : Kohn, 1930. – 100 p.

204. Georgescu, Ioan M. Aforisme muzicale. – Ed. a 3-a. – Craiova : Scrisul Românesc, [1939]. – 48 p.

205. Georgescu, Ioan M. Principii originale în muzica vocală de curs secundar pentru băieţi şi fete. – Craiova : Scrisul Românesc, 1939. – 111 p.

206. Georgescu, Ioan M. Rezumatul subiectelor a 30 opere vocale... – Alba-Iulia : Ti p. Alba, 1944. – 48 p.

207. Georgescu, Ioan M. Aforisme muzicale. Fiziologia registrelor la vocile normale şi anormale. – Târgu-Mureş : Concordia, [s. a.]. – 66 p.

208. Gheorghiu, Gr. I. – vezi Musicescu, Gavriil.

209. Gheorghiu, Mardare. Prohodul Domnului Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Christos. – Iaşi : Miron Costin, 1897. – 96 p.

210. Givulescu, Cornel. Trei liturghii pentru cor de bărbaţi. – Arad : Ti p. Diecezana, 1933. – 157 p.

211. Givulescu, Cornel. 30 colinde pentru cor de bărbaţi. – Timişoara : Moravetz, 1936.

212. Hasnaş, Victoria. Manual de muzică: pentru cl. I-a secundară. – Bucureşti : Libr. Universala Alcalau, 1930 – 31. – 99 p. : il., n. muz.

213. Hasnaş, Victoria. Manual de muzică: pentru cl. a II-a secundară de ambele sexe. – Bucureşti : Libr. Universala Alcalau, 1931. – 117 p. : il., n. muz.

214. Hasnaş, Victoria. Manual de muzică: pentru cl. a III-a secundară

de ambele sexe. – Craiova : Libr. Universala Alcalau, 1931. – 100 p.: n. muz.

215. Hasnaş, Victoria. Carte de muzică: pentru cl. a IV-a secundară de ambele sexe. – Bucureşti : Libr. Universala Alcalau, 1930. – 92 p. : n. muz.

216. Hasnaş, Victoria. Manual de muzică: pentru cl. a V-a secundară de ambele sexe. – Bucureşti : Libr. Universala Alcalau, 1930. – 90 p. : n. muz.

217. Hasnaş, Victoria. Manual de muzică: pentru cl. a VI-a de ambele sexe. – Bucureşti : Libr. Universala Alcalau, 1930. – 72 p. : il., n. muz.

218. Hasnaş, Victoria. Manual de muzică: pentru cl. a VII-a secundară de ambele sexe. – Bucureşti : Libr. Universala Alcalau, 1929. – 84 p. : n. muz.

219. Hasnaş, Victoria. Teorii şi solfegii: pentru cl. I-a a şcoalelor secundare de fete şi licee. – Craiova : Scrisul Românesc, 1928. – 44 p. : n. muz.

220. Hasnaş, Victoria. Teorii şi solfegii: pentru cl. a II-a a şcoalelor secundare de fete şi licee. – Craiova : Scrisul Românesc, 1926. – 29 p. : n. muz.

221. Hasnaş, Victoria. Teorii şi solfegii: pentru cl a III-a a şcoalelor secundare de fete şi licee. – Craiova : Scrisul Românesc, 1928. – 34 p. : n. muz.

222. Hasnaş, Victoria. Teorii şi solfegii: pentru cl. a IV-a a şcoalelor secundare de fete şi licee. – Craiova : Scrisul Românesc, 1926. – 44 p. : n. muz.

223. Herescu, Maria. Doina Cucului / poesie de V. Alecsandri. – Bucureşti : Herescu, [s. a.]. – 3 p.

224. Hubsch, E. Hymn national roumain / paroles de V. Alecsandri. – Bucureşti : [STTZ, s. a.]. – 4 p.

225. Jora, Mihail. Patru coruri mixte: Op. 13... – Cernăuți : Nord, 1938. – 11 p.

226. Imnuri şi cântece religioase, morale, patriotice, eroice, naționale, istorice şi populare / compuse de mai mulți aut.; adunate, unele corigiate şi imprimate de Oprea Demetrescu. – Râmnicul Vâlcea : [s. n.], 1874. – 80 p.

227. Ionescu, D. Liturghia în două voci: cu zicerile preotului / cu o pref. de Gh. Ghibă. – Iaşi : Iliescu, 1896. – 32 p.

228. Ionescu, Dimitrie. Carte de muzică vocală, cu teorie aplicată la cântece: pentru trebuința şcoalelor normale şi seminariilor. – [Iaşi : s. n.], 1913. – 56 p.

229. Ionescu, Gavriil. Cântece şi strigături din jud. Cernăuți. – Cernăuți : [s. n.], 1933. – 60 p.

230. Ionescu, G. ş.a. Memoriu asupra cauzelor care împiedică propăşirea muzicei corale în România. – Bucureşti : Cucu, 1903. – 35 p.

231. Ionescu, N. Buchetul musical ce conține toate cântările indispensabile unui cântăreț în tot timpul anului... / cul. de N. Ionescu. – Bucureşti : Ti p. Al. Georgescu, 1881. – 257 p.

232. Ionescu, Nelu; Potolea I. M. Manual de muzică: pentru cl. I-a a gimnaziului unic. – Bucureşti : Socec, 1924. – 61 p. : n. muz.

233. Ionescu, Nelu. Însemnări muzicale. – [Craiova : Speranța], 1935. – 93 p.

234. Ionescu, Nelu. Şapte coruri mixte... – [Craiova] : Ramuri, [1937]. – 33 p.

235. Ionescu, Nelu. Patru cântece pentru voci de fete / versuri de Sabina Paulian. – Craiova : Ramuri, 1937. – 7 p.

236. Ionescu, Nelu – vezi Cuclin, D.

237. Ivaşcanu, Aurel – vezi Marinescu, Al.

238. Ivela, A. Levy. Manual de muzică vocală cuprinzând solfegii şi cântece pentru cl. I-a secundară de ambele sexe. – Ed. a 4-a. – Bucureşti : Alcalay, 1919. – 88 p.

239. Ivela, A. Levy. Manual de muzică vocală cuprinzând solfegii şi cântece pentru cl. a II-a secundară de ambele sexe. – Ed. a 5-a. – Bucureşti : Viața Românească, 1921. – 64 p.

240. Ivela, A. Levy. Manual de muzică vocală cuprinzând solfegii şi cântece pentru cl. I-a secundară de ambele sexe / refăcut... de Gr. Magiari. – Ed. a 2-a. – Bucureşti : Alcalay, 1930 – 31. – 107 p.

241. Ivela, A. Levy. Manual de muzică vocală cuprinzând solfegii şi cântece pentru cl. a II-a secundară de ambele sexe / refăcut... de Gr. Magiari. – Ed. a 4-a. – Bucureşti : Alcalay, 1934. – 104 p.

242. Ivela, A. Levy. Manual de muzică vocală cuprinzând solfegii şi cântece pentru cl. a III-a secundară de ambele sexe / refăcut... de Gr. Magiari. – Bucureşti : Alcalay, 1934. – 100 p.

243. Ivela, A. Levy. "Orpheus": carte de muzică: pentru cl. a IV-a secundară de ambele sexe / complect adăugită şi refăcută de Gr.

Magiari. – Ed. a 2-a. – Bucureşti : Universala, 1932. – 120 p. : portr., n. muz.

244. Ivela, A. Levy. "Orpheus": carte de muzică: pentru cl. a V-a secundară de ambele sexe / complect adăugită şi refăcută de Gr. Magiari. – Ed. a 2-a. – Bucureşti : Universala, 1935. – 112 p. : tab., n. muz.

245. Ivela, A. Levy. "Orpheus": carte de muzică: pentru cl. a VII-a secundară de ambele sexe / complect adăugită şi refăcută de Gr. Magiari. – Bucureşti: Universala, 1931. – 128 p. : portr., n. muz.

246. Ivela, A. Levy. "Orpheus": Cartea iubitorilor de muzică. – Ed. a 3-a rev. şi adăogită. – Bucureşti : Alcalay, [1922]. – 180 p.

247. Ivela, A. Levy. Solfegii şi cântece de muzică vocală: pentru cl. I-a secundară. – Ed. a 13-a. – Bucureşti : Universala Alcalau, 1928-29. – 96 p. : n. muz.

248. Ivela, A. Levy. Solfegii şi cântece: Curs complet de muzică vocală: pentru cl. a II-a secundară. – Ed. a 10-a. – Bucureşti : Universala, 1927. – 64 p. : n. muz.

249. Ivela, A. Levy. Solfegii şi cântece: Curs complet de muzică vocală: pentru cl. a III-a secundară. – Ed. a 4-a. – Bucureşti : Viaţa Românească, 1920. – 64 p. : n. muz.

250. Ivela, A. Levy. Solfegii şi cântece: Curs complet de muzică vocală: pentru cl a IV-a. – Ed. a 5-a. – Bucureşti : Viaţa Românească, 1921. – 64 p. : n. muz.

251. Ivela, A. Levy. Solfegii şi cântece: Curs complet de muzică vocală. – Ed. a 6-a. – Bucureşti : Viaţa Românească, 1922. – 64 p. : n. muz.

252. Ivela, A. Levy. Album muzical cuprinzând coruri şcolare culese, aranjate şi compuse pentru clasa de ansamblu a şcoalelor secundare de ambele sexe. – Bucureşti : Steinberg, 1905. – 95 p.

253. Ivela, A. Levy. De-ale muzicei: Muzica în raport cu celelalte arte; Rezumat din istoria universală a muzicei; Muzica şi poezia; Muzica religioasă, corală, instrumentală, populară, opera, câteva povestiri etc. – Bucureşti : Alcalay, 1909. – 128 p . – (Bibl. pentru toţi).

254. Ivela, A. Levy. Dicţionar muzical ilustrat. – Bucureşti : Alcalay, [1927]. – 224 p.

255. Ivela, A. Levy. Povestiri muzicale. – Bucureşti : Alcalay, [s. a.], 127 p. – (Bibl. pentru toţi).

256. Kiriac, D. G. Îngerul a strigat. Axionul învierii: Armonizat pentru

cor de 4 voci mixte... – Bucureşti : Gobl, 1902. – 19 p.

257. Kiriac, D. G.; Bănulescu, N.; Saxu, N. Cântece şi coruri şcolare pentru uzul copiilor din şcoalele primare. – Bucureşti : Gobl, 1909. – 242 p.

258. Kiriac, D. G. Cântece şi hore adunate de Gh. Fira. – Bucureşti : Socec, 1916. – 118 p.

259. Kiriac, D. G. Nouă cântece populare româneşti, armonizate pentru voci şi pian / ed. post. îngrijită de C. Brăiloiu. – Bucureşti: Ed. Soc. Compozitorilor Români, 1929. – 14 p.

260. Kiriac, D. G. Cântece şi coruri şcolare pentru toate treptele învăţământului / ed. post. îngrijită de C. Brăiloiu. – Bucureşti : Socec, 1930. – 179 p.

261. Kiriac, D. G. Colinde şi cântece de Crăciun / ed. compl. şi îngrijită de C. Brăiloiu. – Bucureşti : Soc. Compozitorilor Români, 1935. – 16 p.

262. Lugojan, Trifon. Carte de rugăciuni şi cântări bisericeşti pentru şcolari. – Ed. a 3-a. – Arad : Diecezana, 1925. – 268 p.

263. Lugojan, Trifon. Ecteniile cu răspunsuri la liturghie aranjate pe o voce pentru şcolari. – Arad : Diecezana, 1927. – 32 p.

264. Lugojan, Trifon. Cântări bisericeşti la sărbătorile Maicei Domnului; Troparele şi Condacele sfinţilor celor mari şi cele obişnuite la înmormântarea mirenilor. Vol. 2: Partea a 2-a. – Ed. a 3-a. – Arad : Ti p. Diecezana, 1928. – 222 p.

265. Lugojan, Trifon. Carte de rugăciuni şi cântări bisericeşti. – Ed. a 4-a. – Arad : Diecezana, 1931. – 301 p.

266. Lugojan, Trifon. Douăzeci şi patru colinde redactate pentru 2 – 3 voci / pref. de Andrei Magieru. – Arad : Diecezana, 1940. – 34 p.

267. Lungu, N. – vezi Magiari, Gr.

268. Magiari, Gr.; Lungu, N. Carte de muzică: Solfegii şi cântece: pentru cl. I-a secundară a tuturor şcoalelor de băieţi şi de fete. – Bucureşti : Universul, 1935. – 96 p. : il., n. muz.

269. Magiari, Gr.; Lungu, N. Carte de muzică: Solfegii şi cântece: pentru cl. a II-a a tuturor şcoalelor de băieţi şi de fete. – Ed. a 2-a. – Bucureşti : Universul, 1943. – 96 p. : il., n. muz.

270. Magiari, Gr.; Lungu, N. Carte de muzică: Solfegii şi cântece: pentru cl a III-a secundară a tututror şcoalelor de băieţi şi de fete. – Bucureşti : Lupta, [1935]. – 104 p. : fig., n. muz.

271. Magiari, Gr.; Lungu, N. Carte de muzică: Solfegii şi cântece: pentru cl. a IV-a secundară a tuturor şcoalelor de băieţi şi de

fete. – Ed. a 3-a. – Bucureşti : Lupta, 1935. – 104 p. : il., n. muz.

272. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: pentru cl. a V-a secundară a tuturor şcoalelor de băieţi şi de fete. – Bucureşti : Lupta, 1935. – 112 p.

273. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: pentru cl. a VI-a secundară a tuturor şcoalelor de băieţi şi de fete. – Bucureşti : Lupta, 1935. – 112 p. : il., n. muz.

274. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: pentru cl. a VII-a a tuturor şcoalelor de băieţi şi de fete. – Bucureşti : Lupta, [1936]. – 104 p. : fig., n. muz.

275. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfegii şi cântece: pentru cl. I-a a liceelor comerciale de băieţi şi fete. – Bucureşti : Lupta, 1938. – 80 p. : n. muz.

276. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfegii şi cântece: pentru cl. a II-a a liceelor comerciale de băieţi şi de fete. – Bucureşti : Universul, 1937. – 80 p. : il.

277. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfegii şi cântece: pentru cl. a III-a a liceelor comerciale de băieţi şi de fete. – Bucureşti : Lupta, 1938. – 78 p. : il., n. muz.

278. **Magiari, Gr.; Lungu, N.** Carte de muzică: Solfegii şi cântece: pentru cl. a IV-a a liceelor comerciale de băieţi şi de fete. – Bucureşti : Lupta, 1938. – 80 p. : il., n. muz.

279. **Mărinescu, Al.; Ciocan, Ioan; Ivăşcanu, Aurel.** Educaţie fizică. Joc şi cântec: pentru şcoala primară. – Făgăraş : Lazăr, 1936. – 206 p.

280. **Mirea, Ilie I.** Colecţie de cântece şcolare şi populare pe 1-4 voci. – Bucureşti : Cugetarea, 1937. – 151 p.

281. **Mirea, Ilie I.** Carte cu colinde, cântece de stea, pluguşoare, vicleime, sorcove. – Bucureşti : Cugetarea, 1940. – 158 p.

282. **Moldoveanu, N.** – vezi Georgescu, C.

283. **Mugur, George I.** Muzica copiilor: carte didactică pentru cl. 2 – 3 primară. – Bucureşti : Luis, 1888. – 71 p.

284. **Mugur, George I.** Piese corale pentru folosul claselor d' ansamblu din şcolile secundare. – Bucureşti : Luis, 1887. – 51 p.

285. **Mureşanu, Iacob** (despre...). Viaţa şi operele compozitorului Iacob Mureşianu (1857 – 1919). – Cluj : Ti p. Naţională, 1933. – 82 p.

286. **Musicescu, Gavriil.** Curs practic de muzică vocală / acomodat

după progr. nouă de T. Teodorescu. – Iaşi : Librăria Nouă, 1912. – 3 vol. (Broş. 1-a: pentru cl. I-a a şcoalelor secundare de ambele sexe. – 43 p.; Broş. a 2-a: pentru cl. a II-a a şcoalelor secundare de ambele sexe. – 41 p.; Broş. a 3-a: pentru cl. a III-a a şcoalelor secundare de ambele sexe. – 57 p.).

287. Musicescu, Gavriil; Dima, G.; Gheorghiu, Gr. I. Anastasimatariu cuprindend serviciile de sâmbătă seara şi duminică dimineaţa puse pe cele 8 glasuri... de G. Musicescu, Gh. I. Dima, Gr. I. Gheorghiu: glasul 1 – 8. – Iaşi : [s. n.], 1884 – 89.

288. Musicescu, Gavriil; Dima, Gheorghe I.; Gheorghiu, Grigorie I. Anastasimatariu cuprinzând svetelnele, voscresnele şi dohologiile puse pe cele 8 glasuri... de G. Musicescu, Gh. I. Dima, Gr. I. Gheorghiu: pe 8 glasuri. – Iaşi : [s. n.], 1885. – 96 p.

289. Musicescu, Gavriil; Dima, Gheorghe I; Gheorghiu, Grigorie. Rânduеala liturghiei sântului Ioan Chrisostom prelucrată şi scrisă pe notaţiunea liniară de G. Musicescu, George I. Dima, Gr. I. Gheorghiu. – Iaşi : [s. n.], 1886. – 54 p.

290. Musicescu, Gavriil; Gheorghiu, Grigorie I. 17 axioane întrebuinţate în serviciul bisericei ortodoxe la diferite serbători şi zile mari / prelucr. şi... de G. Musicescu şi Gr. I. Gheorghiu. – Iaşi : [s. n.], 1897. – 26 p.

291. Musicescu, Gavriil; Gheorghiu, Grigorie I. Catavasiile serbătorilor de peste an: prelucrate şi transpuse pe notaţiunea liniară. – Iaşi : [s. n.], 1899. – 57 p.

292. Musicescu, Gavriil. Întâmpinare la Raportul Comisiunei Sf. Sinod discutat în şedinţa de la 25 maiu 1899 relativ la înlocuirea semnelor psaltichiei prin notaţiunea liniară. – Iaşi : Ti p. Dacia, 1900. – 68 p.

293. Musicescu, Gavriil. Imnele sfintei liturghii: pentru cor mixt şi piano. – Ed. a 3-a. – Bucureşti : Soc. Compozitorilor Români, 1934. – 203 p.

294. Musicescu, Gavriil (despre...). Gavriil Muzicescu (20 martie 1847 – 8 decembrie 1903): Comemorare. – Iaşi : Dacia, 1904. – 10 p. – Asociaţiunea Generală a Artiştilor din Iaşi.

295. Musicescu, Gavriil (despre...). Gheorghiu, Grigorie I. Corul lui Muzicescu: publicaţie postumă. – Iaşi : Viaţa Românească, 1926. – 23 p.

296. Musicescu, Gavriil (despre...) – vezi Poslușnicu, Mihail Gr.

297. Muzicescu, Gavriil. Trompetele răsună / versuri de Scipione Bădescu. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 4 p.

298. Negrea, Marțian. Un compozitor român ardelean din sec. al 17-lea: Ioan Caioni (1629 – 1687). – Craiova : Scrisul Românesc, [1940]. – 72 p. – (Melos. Cul. de st. muz.; 2).

299. Nițulescu, P. Muzica românească de azi. – București : Marvan, 1939. – 1102 p. – Cartea Sindicatului Artiștilor Instrumentiști din România.

300. Oancea, N.; Soricu, I. U. Carte de cântece: pentru clasele I-a și a II-a primară. – București : Ed. Libr. Pavel Suru, 1936. – 61 p. : n. muz.

301. Oancea, N.; Soricu, I. U. Carte de cântece: pentru cl. III-a primară. – București : Libr. Pavel Suru, 1936. – 48 p. : fig. color, n. muz.

302. Oancea, N.; Soricu, I. U. Carte de cântece: pentru cl. IV-a primară. – București : Ed. Libr. Pavel Suru, 1936. – 61 p. : n. muz.

303. Oancea, N. Culegere de coruri. – București : Fundația "Principele Carol", 1935. – 104 p.

304. Oancea, N. Floricele: Cântece pentru copii. – București : Libr. Pavel Suru, [1936]. – 37 p. – (Soc. muz. a învățătorilor din București).

305. Oancea, N. La horă-n sat: Colecție de coruri mixte: Vol. 1 – 2. – București : Tipogr. Pavel Suru, 1936.

306. Pann, Anton. Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau Gramatica melodică... – București : Întru a sa Tipogr. de Muz. Bisericească, 1845. – 232 p.

307. Pann, Anton. Rânduiala Sfintei și Dumnezeiești Liturghii. În care unele compuse, alte prelucrate și date la lumină... de Anton Pann. – București : Întru a sa Tipogr. de Muz. Bisericească, 1847. – 92 p. : n. muz.

308. Petrescu, J. D. Les idiomes et le canon de l' Office de Noël. – Paris : Geuthner, 1932. – 70 p.

309. Popescu, C. M. – vezi Ciauşanu, G. F.

310. Popescu, Chiril – vezi Chirița, Mihail.

311. Popescu-Pasărea, I. Cântările dela tedeum, sfeștanie, cununie, înmormântare și parastas: scrise pe muzică bisericească orientală... – București : Tipogr. Cărților Bisericești, 1910. – 48 p.

312. Popescu-Pasărea, I. Cântările Triodului. – Bucureşti : Tipogr. Cărţilor Religioase, 1925. – 112 p.

313. Popescu-Pasărea, I. Catavasier ce cuprinde catavasiile de peste tot anul svetelnele şi voscresnele învierii precum şi doxologiile (mici şi mari) pe 8 glasuri / tip. după muz. bisericească după diferiţi aut. de I. Popesc-Pasărea. – Bucureşti : Tipogr. Cărţilor Bisericeşti, 1927. – 98 p.

314. Popescu-Pasărea, Ion; Comana, G.; Breazul, G. Cântările Sfintei Liturghii: întocmite pentru şcoală şi popor. – Craiova : Scrisul Românesc, [1937]. – 32 p.

315. Popovici, Timotei. Cântece naţionale pentru 2 voci egale. – Ed. a 2-a. – Sibiu : Drotleff, 1920. – 64 p.

316. Popovici, Timotei. Carte de cântece: cântece în 1, 2 şi 3 voci egale pentru azilele de copii, şcoalele primare şi cursul inferior al şcoalelor secundare / întocm. de Timotei Popovici. – Sibiu : Ed. Autorului, 1924. – 167 p.

317. Popovici, Timotei. Florile dalbe: colecţiune de colinde şi cântece de stea pentru cor mixt şi de bărbaţi. – Craiova : Scrisul Românesc, [1929]. – 32 p.

318. Popovici, Timotei. Cântările Liturghiei: Sf. Ioan Gură de Aur. – Ed. a 5-a. – [s. l. : s. n.], 1933. – 32 p.

319. Popovici, Timotei. Cântările bisericeşti după melodiile celor opt glasuri / cules şi întâi publ. în 1890 de D. Cunţanu. – Sibiu : Krafft, 1943. – 96 p.

320. Popovici, Vasile. Colinde armonizate pe trei voci egale. – Bucureşti : Socec, 1935. – 31 p.

321. Popovici, Vasile. Cântecul popular la Copanca. – Chişinău : Tipogr. Moldovenească, 1939. – 14 p. – Extr. din: Bul. Inst. de Cercet. Sociale al României, Regionala Chişinău, 1938, Vol. 2.

322. Popovici, Vasile. Din folclorul muzical al românilor de peste Nistru. – Bucureşti : Bucovina, 1942. – 14 p.

323. Porumbescu, Ciprian. Cât îi ţara românească. – [s. l. : s. n., s. a.]. – 4 p.

324. Porumbescu, Ciprian (despre...). Branisce, Valeriu. Ciprian Porumbescu: Icoane din frământările unui suflet de artist. – Lugoj : Ed. Autorului, 1908. – 118 p.

325. Porumbescu, Ciprian (despre...). Morariu, Constantin. Ciprian Porumbescu. – Cernăuţi : Glasul Bucovinei, 1926. – 16 p. – Extr.

326. Porumbescu, Ciprian (despre...). Morariu, Leca. La semicentenarul lui C. Porumbescu. – Suceava : Glasul Bucovinei, 1933. – 36 p.

327. Porumbescu, Ciprian (despre...). Pavelescu, Ştefan. Viaţa lui Ciprian Porumbescu. – Suceava : [s. a.], 1940.

328. Porumbescu, Ciprian (despre...) – vezi Posluşnicu, Mihail Gr.

329. Posluşnicu, Mihail Gr. Crestomaţia muzicală: pentru elevii cl. I-a a şcoalelor secundare de ambele sexe. – Ed. a 5-a. – Bucureşti : Cartea românească, 1925. – 78 p.

330. Posluşnicu, Mihail Gr. Crestomaţia muzicală: pentru elevii cl. a II-a a şcoalelor secundare de ambele sexe: cu coruri laice pentru una şi două voci egale. – Ed. a 4-a. – Bucureşti : Cartea Românească, [1925]. – 84 p. : n. muz.

331. Posluşnicu, Mihail Gr. Crestomaţia muzicală: pentru cl. a III-a a şcoalelor secundare de ambele sexe. – Ed. a 3-a. – Bucureşti : Cartea Românească, 1923. – 96 p. : il., n. muz.

332. Posluşnicu, Mihail Gr. Crestomaţia nuzicală: pentru cl. a IV-a a şcolilor secundare de ambele sexe: cu coruri laice şi liturgice pentru una, două şi trei voci egale. – Bucureşti : Cartea Românească, 1923. – 90 p. : n. muz.

333. Posluşnicu, Mihail Gr. Crestomaţie muzicală: pentru cl. a V-a a şcolilor secundare de ambele sexe: cu solfegii şi coruri pentru una, două, trei şi patru voc egale. – Bucureşti : Cartea Românească, 1921. – 77 p. : il., n. muz.

334. Posluşnicu, Mihail Gr. Crestomaţie muzicală. pentru elevii cl. a VI-a a şcolii secundare de ambele sexe: cu solfegii şi coruri pentru una, două şi trei voci egale. – Bucureşti : Cartea Românească, 1921. – 93 p. : n. muz.

335. Posluşnicu, Mihail Gr. Viaţa musicală: pentru cl. a IV-a a şcoalelor secundare de ambele sexe. – Bucureşti : Cartea Românească, 1929. – 90 p. : n. muz.

336. Posluşnicu, Mihail Gr. Viaţa musicală: pentru cl. a VI-a a şcoalelor secundare de ambele sexe. – Bucureşti : [s. n.], 1929. – 82 p. : il., n. muz.

337. Posluşnicu, Mihail Gr. Viaţa musicală: pentru cl. a VII-a a şcoalelor secundare de ambele sexe. – Bucureşti : Cartea Românească, 1929. – 102 p. : n. muz., portr.

338. Posluşnicu, Mihail Gr. Istoria muzicei universale: Forme muzicale

la popoarele occidentale şi la români: pentru cl. a VI-a secundară de ambele sexe. – Bucureşti : Cartea Românească, 1935. – 176 p. : il., n. muz.

339. Poslușnicu, Mihail Gr. Istoria muzicii contemporane şi moderne la români: Muzica bisericească, muzica cultă şi poporană: pentru cl. a VII-a secundară de ambele sexe. – Bucureşti : Cartea Românească, 1935. – 164 p. : il., n. muz.

340. Poslușnicu, Mihail Gr. Tratat muzical teoretico-practic..: cl. I-a. – Bucureşti : Cartea Românească, 1939. – 94 p.

341. Poslușnicu, Mihail Gr. Tratat muzical teoretico-practic: Crestomație muzicală şi o anexă de îndrumare la dicteul muzical oral şi scris: pentru cl. a II-a secundară de ambele sexe. – Bucureşti : Cartea Românească, [1935]. – 79 p. : fig., n. muz.

342. Poslușnicu. Mihail Gr. Tratat muzical teoretico-practic: Crestomație muzicală şi o anexă de îndrumare la dicteul muzical oral şi scris: pentru cl. a III-a secundară de ambele sexe. – Bucureşti : Cartea Românească, 1935. – 112 p. : fig., n. muz.

343. Poslușnicu, Mihail Gr. Din trecutul muzical al românilor: Gavriil Muzicescu: Viața şi opera sa muzicală / cu o pref. de C. N. Ifrim. – Bucureşti : Cartea Românească, 1925. – 36 p.

344. Poslușnicu, Mihail Gr. Ciprian Porumbescu: Viața şi opera sa muzicală. – Bucureşti : Cartea Românească, 1926. – 95 p.

345. Poslușnicu, Mihail Gr. Istoria musicei la români: De la renaştere până' n epoca de consolidare a culturii artistice / cu o pref. de N. Iorga; cu 193 chipuri în text. – Bucureşti : Cartea Românească, 1928. – 632 p.

346. Poslușnicu, Mihail Gr. Istoria muzicei la români: Recenziile presei române şi scrisori. – Bucureşti : Cartea Românească, 1928. – 7 p.

347. Poslușnicu, Mihail Gr. Lăutarii basarabeni. În: Poslușnicu, M. Gr. Istoria musicei la români: De la renaştere... – Bucureşti : Cartea Românească, 1928. – p. 626 – 628.

348. Poslușnicu, Mihail Gr. – Mişcarea musicală în Basarabia: Înainte de unire cu patria-mamă. În: Istoria musicei la români: De la renaştere... – Bucureşti : Cartea Românească, 1928. – p. 502-509.

349. Poslușnicu, Mihail Gr. Caligrafia muzicală. – Bucureşti : Cartea Românească, 1937. – 38 p.

350. Poslușnicu, Mihail Gr. Călăuza șefului de cor: pentru uzul absolvenților de școli normale, seminarii și organizatorilor de coruri: aprobat de Minister cu ord. 721 din 1921. – București : Cartea Românească, [s. a.]. – 39 p.

351. Poslușnicu, Mihail Gr. Imnul Reginei Maria. – București : Cartea Românească, [s. a.]. – 6 p.

352. Poslușnicu, Mihail Gr. Irozii sau vicleimul. Mister al nașterii Domnului: Înscenare într-un act, un prolog și tabloul sfânt: după manuscrisul chirilic din an. 1830. – Botoșani : Saidam, [s. a.]. – 52 p.

353. Poslușnicu, Mihail Gr. Mă cheamă: baladă sentimentală pentru voce de bariton sau mezzosoprano și piano. – [București : Cartea Românească, s. a.]. – 4 p.

354. Potolea, I. M. – vezi Ionescu, N.

355. Rusu, Liviu. 6 colinde pentru sopran, mezzo-sopran și alt / cu o grav. de Rudd Rubiczka. – Cernăuți : Nord, 1938. – 4 f.

356. Rusu, Liviu. Muzica în Bucovina. – București : Marvan, 1940. – portr.

357. Saxu, N. – vezi Breazul, George.

358. Saxu, N. – vezi Kiriac, D. G.

359. Severeanu, Maria; Severeanu, N. Lectura muzicală: Solfegii: pentru cl. I-a secundară. – Ed. a 6-a. – Buzău : Ioan Călinescu, 1921. – 48 p. : n. muz.

360. Severeanu, Maria; Severeanu, N. Lectura muzicală: Solfegii: pentru cl. a II-a secundară. – Ed. a 5-a. – București : Cartea Românească, 1920. – 42 p. : n. muz.

361. Severeanu, Maria; Severeanu, N. Lectura muzicală: Solfegii: pentru cl. a III-a secundară. – Ed. a 9-a. – Buzău : Tipogr. Ioan Călinescu, [1935]. – 64 p. : n. muz.

362. Severeanu, Maria; Severeanu, N. Lectura muzicală: Solfegii: pentru cl. a IV-a secundară. – Ed. a 5-a. – Buzău : Tipogr. Ioan Călinescu, 1921. – 64 p. : n. muz.

363. Severeanu, N. – vezi Severeanu, Maria.

364. Severeanu, N. – vezi Tănăsecu, Mihail.

365. Severeanu, Neculai. Curs elementar de muzică orientală bisericească..: pentru uzul seminariilor și școalelor de cântăreți... – Buzău : Georgescu, 1900. – 32 p.

366. Severeanu, Neculai. Irmologhionu-catavasier, cuprinzând

catavasiile tuturor praznicilor de peste an cu axioanele lor. – Buzău : Georgescu, 1900. – 96 p.

367. Severeanu, Neculai. Colecțiuni de cântece naționale bătrâneşti şi călugăreşti, aranjate pe muzică orientală. – Buzău : Ed. Autorului, 1904. – 47 p.

368. Severeanu, Neculai. Anastasimatarul ritmic cuprinzând cântările celor 8 glasuri cu podobiile lor, precum şi slavele celor 11 evanghelii ale învierii. – Ed. a 2-a. – Buzău : Opreanu, 1938. – 273 p.

369. Severeanu, Nicolae. Liturghierul ritmic cuprinzând cântările Sf. Liturghii ale Sfinților Ioan Gură de Aur, Vasilie şi Grigorie: pentru uzul seminariilor şi şcoalelor de cântăreți. – Ed. 1-a. – Buzău : Bălănescu, 1928.

370. Soloveanu, V; Comişel, G. Cântarea copiilor: repertor pe o voce, două şi trei voci: pentru uzul şcoalelor primare şi secundare. – Bucureşti : Văcăreşti, [s. a.]. – 80 p.

371. Soloveanu, Vasile. Carte de muzică cuprinzând solfegii progresive însoțite de partea teoretică şi de cânturi pe o voce şi pe două voci: pentru cl a II-a secundară. – Bucureşti : Carol Gobl, 1912. – 46 p. : n. muz.

372. Soloveanu, Vasile – vezi Tănăsecu, Mihail.

373. Soricu, I. U. Doine din zile de luptă. – Iaşi : Suru, 1917. – 68 p.

374. Soricu, I. U. Doinele mele: Din zilele de luptă. – Ed. a 2-a. – Orăştie : Libertatea, 1919. – 166 p.

375. Soricu, I. U. Îngerul a strigat: poesii şi cântece naționale. – Bucureşti : Universul, 1939. – 150 p.

376. Soricu, I. U. – vezi Oancea, N.

377. Straja Țării: Taberele de şefi de grupă: repertoriu muzical. – [s. l. : s. n.], 1940. – 29 p.

378. Tănăsescu, Mihail; Soloveanu, Vasile. Carte de muzică: Solfegii: pentru cl. I-a de băieți şi fete. – Bucureşti : Cartea Românească, [1920]. – 64 p. : n. muz.

379. Tănăsescu, Mihail; Soloveanu, Vasile. Carte de muzică: Solfegii: pentru cl. a II-a secundară de băieți şi fete. – Bucureşti : Cartea Românească, [1920]. – 63 p. : n. muz.

380. Tănăsescu, Mihail; Soloveanu, Vasile. Carte de muzică: Solfegii: pentru cl. a III-a secundară de băieți şi fete. – Bucureşti : Cartea Românească, 1923. – 120 p. : n. muz.

381. Tănăsescu, Mihail; Soloveanu, Vasile. Carte de muzică:

Solfegii: pentru cl. a IV-a secundară de băieţi şi fete. – Bucureşti : Cartea Românească, 1920. – 86 p. : n. muz.

382. Tănăsescu, Mihail; Soloveanu, Vasile. Carte de muzică: Solfegii: pentru cl. a V-a secundară de băieţi şi fete. – Bucureşti : Cartea Românească, 1922. – 58 p. : n. muz.

383. Teodorescu, Livia. Curs de muzică: Cuprinzând grafica sunetelor muzicale, cântece şi solfegii: pentru cl. I-a secundară. – Râmnicul-Sărat : Munca, 1936. – 95 p. : n. muz.

384. Teodorescu, Livia. Curs de muzică: pentru cl. a IV-a secundară. – Craiova ; Bucureşti: Scrisul Românesc ; [S. A.], 1929. – 44 p. : n. muz.

385. Teodorescu, Livia. Curs de muzică: pentru cl. a V-a secundară. – Craiova ; Bucureşti : Scrisul Românesc ; [S. A.], 1929. – 68 p. : n. muz.

386. Teodorescu, Livia. Curs de muzică: pentru cl. a VI-a secundară. – Râmnicul-Sărat : Naţionala, 1930. – 88 p. : n. muz.

387. Teodorescu, Livia. Curs de muzică: pentru cl. a VII-a secundară. – Râmnicul Sărat : Naţionala, 1930. – 112 p. : n. muz.

388. Teodorescu, T. Imnuri liturgice compuse pentru cor de 4 voci mixte: Partitură. – Iaşi : [s. n., 1919].

389. Teodossiu, Grig. Ciripit de păsărele: Cântece şi jocuri de copii pentru familii, grădinile de copii şi şcoalele primare: Vol. 2. – Bucureşti : Ed. Casei Şcoalelor, 1925. – 174 p.

390. Teodossiu, Grigore. Ciripit de păsărele: cântece şi jocuri de copii pentru familii, grădinile de copii şi şcoalele primare. – Ed. nouă, îmbunătăţită / cu 12 il. de A. Murnu şi 87 piese muz. – Bucureşti : Cartea Românească, 1933-36. – 2 vol.

391. 300 cântări creştineşti, fără note muzicale. – Bucureşti : Văcărescu, 1945. – 304 p.

392. Ursu, Nic. Contribuţii muzicale la monografia com. Sârbova, jud. Timiş-Torontal. – Timişoara : Naţionala, 1939. – 77 p. – Extr. din monogr. com. Sârbova.

393. Ursu, Nic. Contribuţii muzicale la monografia com. Măguri, jud. Cluj. – Timişoara : Astra, 1940. – 71 p.

394. Ursu, Nic. O nuntă în Valea Almăjului (jud. Caraş): descriere cu 20 de cântece şi jocuri populare. – Timişoara : Naţionala, 1940. – 30 p.

395. Vasiliu, Alexandru. Cântece, urături şi bocete de-ale poporului,

însoțite de 43 arii / notate de Sofia Teodoreanu. – Bucureşti : [s.n.], 1909. – 207 p. – (Acad. Română. Din Viața Poporului Român. Culeg. de st.; 4).

396. Vasiliu, N. Gh. Carte de muzică: pentru cl. I-a secundară de băieți şi fete. – Cernăuți : Tipogr. Mitropolitul Silvestru, 1935. – 55 p. : n. muz.

397. Vasiliu, N. Gh. Carte de muzică: pentru cl a II-a secundară de băieți şi fete. – Cernăuți : Tipogr. Mitropolitul Silvesctru, 1935. – 63 p. : n. muz

398. Vasiliu, N. Gh. Carte de muzică: pentru cl. a III-a secundară de băieți şi fete. – Cernăuți : Tipogr. Mitropolitul Silvestru, 1935. – 64 p. : n. muz

399. Vasiliu, N. Gh. Carte de muzică: pentru cl. a IV-a secundară de băieți şi fete. – Cernăuți : Tipogr. Mitropolitul Silvestru, 1936. – 72 p. : n. muz.

400. Vasiliu, N. Gh. Ansamblul coral: coruri pe 2, 3 şi 4 voci pentru şcoalele secundare de băieți şi fete. – Cernăuți : [s. n.], 1938. – 52 p.

401. Velceanu, Iosif. Corurile şi fanfarele din Banat. – Craiova : Scrisul Românesc, 1929. – 112 p.

402. Velceanu, Iosif. Autobiografie. – Timişoara : Tipogr. Românească, [1937]. – 224 p. : il.

403. Vidu, Ion. Liturghia Sf. Ioan Hrisostom. – Râmnicul Vâlcea : [s. n.], 1930. – 22 p.

404. Vidu, Ion. 12 coruri: din repertoriul Societății Compozitorilor Români. – Craiova : Scrisul Românesc, 1933. – 48 p.

405. Vidu, Ion. Cântece şi coruri şcolare pentru toate treptele învățământului / ed. post. Îngrijită de Dimitrie D. Stan. – Lugoji : Auspitz, 1934. – 65 p.

406. Vorobchievici, Isidor. Manual de armonia muzicală. – Cernăuți : Echardt, 1869. – IX, 207 p.

407. Vorobchieviciu, Isidor. Colecțiune de cântece pentru şcoalele poporale / de Isidor Vorobchieviciu. – Viena : În Ed. I. R. a cărților şcolare, 1914. – 16 p.

408. Vulpescu, Mih. Cântecul popular românesc / pref. de N. Iorga. – Bucureşti : Tipogr. Oltenia, 1930. – 292 p. : il., n. muz.

409. Vulpescu, Mih. Irozii-păpuşile. Teatrul țărănesc al vicleimului. Scaloianul şi paparudele. – Bucureşti : Universul, [1941]. – 125

p. – muz. şi fotogr. în text.

410. Vulpian, D. [Musica populară]: vol. 2. – Bucureşti : Socec, [1897 – 1908]. – 86 p.

411. Zece cântece naţionale româneşti. – Ed. a 7-a. – Medias : Reissengerger, 1919. – 9 p.

412. Zirra, Al. I. 43 de coruri pentru uzul şcoalelor secundare, normale, profesionale, seminarii, etc. – Craiova : Scrisul Românesc, 1928. – 63 p.

413. Zirra, Alexandru I. Tratat de armonie: 710 exemplare: 150 teme. – Craiova : Scrisul Românesc, 1928. – 205 p.

Referințe bibliografice

1. **Absolventele** Şcoalei eparhiale de fete din Chişinău // Cuvânt moldovenesc. – 1930. – 14 noiembr. – p. 3.
2. **Alexandru Cristea** // Caiete de cultură: Ed. spec. a săpt. "Viața satului". – 1995. – nr. 47. – 9 dec. – 4 p.
3. **Alexandru Cristea** – 105 ani de la naştere // Lit. şi arta. – 1995. – 16 mart. – p. 6.
4. **Alexeev, M.** Ziua sădirii pomilor // Viața Basarabiei. – 29 ian. 1933. – p. 1.
5. **Alistar, Elena.** Un scurt istoric al Şcoalei eparhiale de fete din Chişinău // Ghiocei: Rev. Soc. culturale "Iulia Hajdeu" de pe lângă Lic. eparhial de fete din Chişinău. – 1934. – an.1. – nr. 3. – mai. – p. 1 - 3.
6. **Alistar, Elena.** Amintiri de la "Congresul ostăşesc" care a votat autonomia Basarabiei // Gazeta Basarabiei. – 1937. – 21 oct. – p. 2.
7. **Alistar, Elena.** Un apel către fostele profesoare şi eleve ale Liceului eparhial de fete // Raza. – 1942. – 14 - 21 iun. – p. 3.
8. **Alistar, Elena.** Amintiri din anii 1917 – 1918 // Patrimoniu. – 1991. – nr. 3. – p. 97 – 117.
9. **Alistar, Elena.** Bucuria revenirii Basarabiei la Patria mamă // Magazin istoric. – 1993. – mart. – p. 9.
10. **Almanahul** Străjerilor. – 1939. – p. 241.
11. **Anuarul** Arhiepiscopiei Chişinăului. – Chişinău, [1932]. – p. 39.
12. **Anuarul** Chişinăului pe anul 1940. – Chişinău : Ed. Arpid, [s. a.]. – p. 114.

13. **Anuarul** liceului de băieţi "A. Donici" din Chişinău pe anul şc. 1934 – 35. – Chişinău.
14. **Anuarul** liceului. de fete "Principesa Ileana" din Tighina: anul şc. 1923 – 24 / întocm. de secretara lic. Claudia Tempca. – Tighina : Tipogr. Postan, 1925.
15. **Anuarul** liceului de fete "Principesa Ileana" din Tighina: anul şc. 1925 – 26 / întocm. de dir. lic. M. Usinevici. – Tighina : Tipogr. Postan, [s. a.].
16. **Anuarul** liceului de fete "Principesa Ileana" din Tighina: anii şc. 1931 – 32, 1932 – 33, 1933 – 34 / publ. de Maria Dumitrescu, dir. lic. – Tighina : Tipogr. E. Postan, 1935.
17. **Anuarul** liceului nr. 2 de băieţi din Chişinău: schiţă istorică (1871 – 1921). – Chişinău : Tipogr. G. Volin "Passage", 1922.
18. **Anuarul** Seminarului teologic superior "Mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni" din Chişinău: Note din istoricul seminarului / publ. de Constantin Popovici. – Chişinău : Tipogr. Eparhială Cartea Românească, 1926. – p. 41, 44 ş. a.
19. **Aprecierile** personalităţilor noastre de seamă în legătură cu străjerismul // Almanahul străjerilor: Bul. O.E.T.R. – 1937. – nr. 1. – ian. – p. 96 – 106. – Din cuprins: Î. P.S.S. Miron, Patriarhul României. Biserica şi străjeria; N. Iorga. Opera regelui; D. Gusti. Simţul datoriei în străjerie; I. P. Angelescu. Educaţia morală şi religioasă; C. Rădulescu. Iniţiere în străjerie, ş. a.
20. **Arhiva** bisericii "Bradu Boteanu" din Bucureşti, dos. corespondenţei parohiale pe anii 1939 – 41, p. 46, 66.
21. **Arhiva** Naţională a Republicii Moldova* , **fond 218** (Şcoala spirituală din Chişinău: 1817 – 1918), **inv. 1, dos. 214.**
22. Ibidem, f. 16, 18, 29.
23. Ibidem, f. 55.
24. Ibidem, dos. **846,** f. 23.
25. Ibidem, f. 59.
26. Ibidem, f. 134.
27. Ibidem, **dos. 857,** f. 16.
28. Ibidem, f. 52, 55.
29. Ibidem, f. 73.
30. Ibidem, f. 83, 92.
31. Ibidem, f. 87.
32. Ibidem, **dos. 862,** f. 109.

33. Ibidem, f. 142.
34. Ibidem, **dos. 863.**
35. Ibidem, dos. 1144, f. 1, 4.
36. Ibidem, **dos. 1153,** f. 3, 5.
37. Ibidem, **dos. 1155,** f. 8, 9, 12, 13, 17.
38. **A. N. R. M, fond 1135** (Episcopia Chişinăului: 1918 – 45), **inv. 1, dos. 25.**
39. Ibidem, f. 196.
40. **N. R. M., fond 1772** (Inspectoratul Şcolar Reg. XV Chişinău şi instituţiile de învăţământ subordonate: 1918 – 40, 1941 – 44) , **inv. 1, dos. 32.**
41. Ibidem, **inv. 3, dos. 6.**
42. Ibidem, **dos. 8 – 14.**
43. Ibidem, dos. 23, f. 58.
44. Ibidem, **inv. 4, dos. 2,** f. 1.
45. Ibidem, **inv. 8** (Liceul de băieţi nr. 2 "M. Eminescu": 1917 – 40), **dos. 1130** (stat personal al prof. Arghir Gavriliţă).
46. Ibidem, **dos. 1134** (dos. personal al prof. de muz. Mihail Berezovschi).
47. **A. N. R. M., fond 1862** (Directoratul Instrucţiunii şi Cultelor din Basarabia şi instituţiile de învăţământ subordonate: 1918 – 40, 1941 – 44), **inv. 5** (Şc. normală de băieţi din Chişinău "Mihai Viteazul": 1919 – 44), **dos. 24**
48. **A. N. R. M., fond 1862, inv. 9** (Seminarul teologic din Chişinău), **dos. 142.**
49. Ibidem, **dos. 221,** f. 173.
50. Ibidem, f. 230.
51. Ibidem, **dos. 227.**
52. Ibidem, dos. 589.
53. **A. N. R. M., fond 1862, inv. 11** (Seminarul teologic din Chişinău: 1918 – 44), **dos. 295** (dos. personal al prof. de muz. Ion Capriţă).
54. Ibidem, **dos. 321** (dos. personal al prof. de muzică Alexandru Iacovlev).
55. **A. N. R. M., fond 1862, inv. 13** (Şcoala eparhială normală nr. 2 "Regina Mama Elena": 1919 – 43), **dos. 79** (procesele verbale ale şedinţelor Consiliului pedagogic pentru perioada 25 oct. 1935 – 12 sept. 1939).
56. Ibidem (procesul verbal din 18 dec. 1936), f. 24, 25.

57. Ibidem (procesul verbal nr. 34 din 2 noiembr. 1937.Darea de seamă asupra sfinţirii Troiţei şi clopotului, dăruite com. Coşeni, jud. Trei Scaune).
58. Ibidem (procesul verbal nr. 48 din 25 apr. 1939), f. 68.
59. Ibidem (procesul verbal nr. 56 din 12 sept. 1939).
60. Ibidem, **dos. 113,** f. 170.
61. Ibidem, f. 215.
62. Ibidem, **dos. 114,** f. 93.
63. Ibidem, **dos. 126,** f. 9.
64. Ibidem, f. 641.
65. Ibidem, f. 661a.
66. Ibidem, f. 765.
67. Ibidem, f. 1145.
68. Ibidem, f. 1217.
69. Ibidem, f. 1383.
70. Ibidem, f. 1397.
71. Ibidem, f. 1402.
72. Ibidem, **dos. 683** (dos. personal al dir. şc. Elena Alistar).
73. Ibidem, **dos. 706** (dos. personal al prof. Elisabeta Isanos-Balan).
74. Ibidem, **dos. 715** (dos. personal al prof. de muz. Vladimir Cristea).
75. Ibidem, f. 8.
76. Ibidem, f. 9.
77. Ibidem, f. 31.
78. Ibidem, f. 38.
79. **A. N. R. M., fond 1862, inv. 23** (Lic. real "A. Russo" din Chişinău: 1917 – 40), **dos. 96** (An. lic. "A. Russo" pe anii 1927 - 28).
80. Ibidem, f. 4 (programul concertului susţinut de Liceul real "A. Russo" sub conducerea lui Zaharia Poroseci în data de 24 mart. şi 5 mai 1928 în Sala Eparhială din Chişinău).
81. Ibidem, **dos. 960** (dos. personal al prof. de muz. Zaharia Poroseci).
82. **A. N. R. M., fond 1862, inv. 26** (Lic. de băieţi "B. P. Hasdeu" din Chişinău: 1918 – 44), **dos. 30.**
83. **A. N. R. M., fond 1862, inv. 30** (Lic. eparhial de fete "Regina Mama Elena" din Chişinău: 1918 – 44), **dos. 69,** f. 97.
84. Ibidem, **dos. 98,** f. 208, 209.
85. Ibidem, f. 267.
86. Ibidem, f. 271.
87. Ibidem, f.303.

88. Ibidem, f. 317.
89. Ibidem, f. 417.
90. Ibidem, **dos. 99.**
91. Ibidem, **dos. 123,** f. 21.
92. Ibidem, f. 61.
93. Ibidem, f. 62.
94. Ibidem, f. 165.
95. Ibidem, f. 167.
96. Ibidem, f. 312.
97. Ibidem, f. 325.
98. Ibidem, f. 354, 355.
99. Ibidem, f. 399.
100. Ibidem, **dos. 126.**
101. Ibidem, **dos.** 164, f. 53.
102. Ibidem, **dos. 184,** f. 44.
103. Ibidem, **dos. 199.**
104. Ibidem, f. 366, 367.
105. Ibidem, f. 506, 507.
106. Ibidem, **dos. 211.**
107. Ibidem, f. 55.
108. Ibidem, f. 249.
109. Ibidem, **dos. 219.**
110. Ibidem, f. 303.
111. Ibidem, f. 304.
112. Ibidem, f. 728 – 794.
113. Ibidem, **dos. 235.**
114. Ibidem, f. 2.
115. Ibidem, f. 6.
116. Ibidem, f. 92.
117. Ibidem, f. 116.
118. Ibidem, f. 135.
119. Ibidem, **dos. 254,** f. 18, 43.
120. Ibidem, f. 21.
121. Ibidem, f. 26.
122. Ibidem, f. 29.
123. Ibidem, f. 45 – 47, 172 – 188.
124. Ibidem, f. 584 – 590.
125. Ibidem, **dos. 255,** f. 4.

126. Ibidem, f. 15.
127. Ibidem, f. 25.
128. Ibidem, **dos. 271.**
129. Ibidem, **dos. 273,** f. 161 ş. a.
130. Ibidem, **dos. 625** (dos. personal al dir. lic. E. Alistar).
131. Ibidem, **dos. 631** (dos. personal al prof. de muz. Mihail Berezovschi).
132. Ibidem, **dos. 635** (dos. personal al prof. de muz. Mihail Bârcă).
133. Ibidem, **dos. 676** (dos. personal al prof. de muz. Alexandru Cristea).
134. **A. N. R. M., fond 2108** (Directoratul Învăţământului Public din Basarabia şi instituţiile de învăţământ subordonate: 1892 – 1922), **inv. 2, dos. 11** (Darea de seamă a şcolilor din reg. Chişinău. Lista profesorilor şi elevilor din reg. Chişinău), f. 2.
135. **A. N. R. M., fond 2114** (fond personal Alexandru Plămădeală: 1896-1968), **inv. 1, dos. 90** (scrisorile lui Victor Mateevici către Olga Plămădeală: 6 apr. 1958 – 9 iul. 1963).
136. **Arhivele** Naţionale ale României" , Filiala Iaşi, fondul Academiei de Muzică şi Artă Dramatică "George Enescu", **anul 1935, dos. 13,** f. 370.
137. Ibidem, **anul 1939, dos. 13,** f. 296.
138. Ibidem, **anul 1941, dos. 15,** f. 317 – 334.
139. Ibidem, **anul 1944, dos. 11,** f. 50 – 51.
140. **A. N. R.,** Filiala Iaşi, fondul personal Paul şi Zamfira Mihail, **dos. 900.**
141. Ibidem, dos. 1456.
142. **A. N. R.,** Filiala Iaşi, fond personal Mihail Poslușnicu, **inv. 1971, dos. 163** (Scrisoarea prof. Grigore Gâdei din 5 sept. 1930 către Mihail Poslușnicu).
143. **Baciu, Constantin I.** – Limba noastră: Cor la unison; Cor pentru două voci egale femeeşti sau pentru tenor şi bas / versuri de Al. Mateevici; muz. de C. I. Baciu. În: Baciu, Constantin I. Coruri didactice, epice, lirice, spirituale: caietul al 3-lea. – Iaşi : Tipogr. Brawo, 1939. – p. 13 – 16.
144. **Badiu, Vasile.** Autorul melodiei "Limba noastră" // Lit. şi arta. – 1986. – 3 apr.
145. **Badiu, Vasile.** Pasărea phoenix // Glasul Naţiunii. – 1992. – nr. 47(119). – dec. – p. 11.

146. Baltaga, Anatolie. Părintele Alexandru Cristea // Basarabia. – [1943]. – 29 noiembr. – p. 3.
147. Bejenaru, Mihail. Şcoala şi străjeria. – Chişinău : Imprimeria Chişinău, 1938. – 12 p. – Extr. din: Rev. "Misionarul", 1938, nr. 12.
148. Belodanov, I., protodiacon. O excursie frumoasă // Raza. – 1934. – 8 iul. – p. 2.
149. Berzedeanu, Victor. Zilele "Alexandru Cristea la Chişinău" // Ţara. – 1995. – 15 dec.
150. Bobernaga, Sofia; Plămădeală, Olga. Alexandru Plămădeală. – Chişinău : Literatura Artistică, 1981. – p. 22 – 23, 32, 45, 74.
151. Boldur, Alexandru. – Basarabia românească; Contribuţii la studiul istoriei românilor, istoria Basarabiei, sub dominaţia rusească (1812 – 1918): Politica. Ideologia. Administraţia. În: Boldur, Alexandru. Istoria Basarabiei. – Bucureşti : Ed. Victor Frunză, 1992.
152. Boţan, Leonida. O excursie la Odesa // Raza. – 1942. – 5 – 12 iul. – p. 3.
153. Breazul, George. Concursurile de coruri şi fanfare // Tinerimea Română: Jubileul de 60 de ani: 1878 – 1938. – 1938. – nr. 9 - 10. – mai – iun. – p. 401 – 409.
154. Ibidem, p. 403, 404.
155. Ibidem, p. 404, 406.
156. Ibidem, p. 408.
157. Ibidem, p. 407 – 409; 408 – 409.
158. Breazul George. – Muzica românească de azi. În: Niţulescu, N. Muzica românească de azi: Cartea sindicatului artiştilor instrumentişti din România / alcăt. P. Niţulescu. – Bucureşti : Inst. de arte grafice Marvan S.A.R., 1939. – p. 21 – 596.
159. Ibidem, p. 121.
160. Ibidem, p. 369 – 410.
161. Ibidem, p. 533 – 535.
162. Ibidem, p. 557 – 559.
163. Ibidem, p. 559 – 561.
164. Ibidem, p. 574 – 575.
165. Ibidem, p. 595.
166. Breazul, George. Corurile şcolare şi concursurile "Tinerimii" // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1939 – 40. – nr. 2. – p. 65 –

71; 67; 69; 70; 71.

167. Breazul, George. Patrium Carmen: Contribuţii la studiul muzicii româneşti. – Craiova : Scrisul Românesc, 1941. – XX, 747 p. – (Melos; 1).

168. Breazul, George. Scrisori şi documente: Vol. 1 / ed. îngrijită şi adnot. de Titus Moisescu. – Bucureşti : Ed. Muzicală, 1984. – p. 577.

169. Ibidem, p. 607.

170. Breazul, George; Saxu, N. Carte de cântece pentru copii / ed. îngrijită de Titus Moisescu. – Bucureşti : Ed. Muzicală, 1985.

171. Ibidem, p. 32.

172. Brevet la medalia pentru "Bărbăţie şi Credinţă" cu spade cl. II-a, eliberat caporalului T. R. Cristea Vladimir la 1 sept. 1942, nr. 40783 (Înaltul Decret nr. 2565 din 1 sept. 1942) – doc. orig.

173. Brevet la medalia "Virtutea militară de război" cl. II-a, eliberat sergentului T.R. Cristea Vladimir la 23 febr. 1944, nr. 21579 (Înaltul Decret nr. 405 din 23 febr. 1944) – doc. orig.

174. Bul. Municipal. – 1943. – 1 – 15 mart. – p. 20.

175. Ibidem, p. 24.

176. Bul. Oficial al Provinciei Basarabia. – 1942. – Partea I. – nr. 2. – 1 febr. – p. 25 – 27.

177. Buzilă, Serafim. – Alexandru Cristea. În: Buzilă, Serafim. Graiul neamului: Pagini din muzica corală naţională. – Chişinău : Hyperion, 1991. – p. 303 – 307.

178. Buzilă, Serafim. – Cristea Alexandru. În: Buzilă, Serafim. Interpreţi din Moldova: Lexicon enciclopedic (1460 – 1960). – Chişinău : Ed. ARC, 1996. – p. 142 – 143 (A. Cristea); 412 – 413 (P. Şerban).

179. Buzilă, Varlaam, preot. Ceva despre Şcoala eparhială de fete din Chişinău // Raza. – 1932. – 4 – 11 sept. – p. 1.

180. Cândea, A. Alexandru Plămădeală: Schiţă biografică. – Chişinău : Cartea Moldovenească, 1959. – p. 26.

181. Cântece româneşti pentru şcoala primară. – Bucureşti : Bucovina, 1943. – p. 101.

182. Cântece străjereşti pentru ceremonial şi 8 iunie. – Cluj : [s. n.], 1939. – p. 29.

183. Capriţa, Ion. Coruri după diferiţi autori pentru una, două şi trei voci. – Ed. 1-a. – Chişinău: Grabovschi, [s. a.]. – 32 p.

184. Castaldi, Alfonso. Imnul Tinerimii Române: Pentru 4 voci mixte / versuri de M. Rădulescu. – Craiova : Scrisul Românesc, [s. a.]. – 4 p.
185. Catalogul Bibliotecii Societății Istorico-Arheologice Bisericești. – Chișinău, 1925.
186. Cazul de la Școala eparhială // Raza. – 1934. – 2 dec. – p. 2.
187. Ceas de închinare // Basarabia. – 1942. – 2 dec. – p. 1.
188. Ce interesează pe profesorii de muzică din noul Regulament al învățământului secundar // Armonia. – 1929. – nr. 5 – 6. – p. 17.
189. Certificat de absolvire a Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică din București, eliberat lui Cristea Vladimir la 7 febr. 1940, nr. 148 – doc. original.
190. Certificat de absolvire a Școlii comerciale superioare de băieți din Chișinău, eliberat absolventului Cristea Vladimir la 27 sept. 1932, nr. 173/78 – doc. original.
191. Certificat de urmare a clasei de canto și solfegiu a Conservatorului de Muzică din Strasburg, eliberat lui Cristea Vladimir în data de 8 dec. 1934, nr. 4082 – doc. original.
192. Chirilov-Eftimiu, Zenaida. Cuvântare rostită cu ocazia comemorării directoarei Elena Alistar la mormântul acesteia în ziua de 21 mai 1987. – 4 p. m-s.
193. Ciaicovschi-Mereșanu, Gleb. – Alexandru Cristea. În: Calendar: 1990 / alcăt. și red. Aurelia Danu. – Chișinău : Cartea Moldovenească, 1989. – p. 121.
194. Ciclu de conferințe pe anul 1938 cu prilejul aniversării a 60 ani dela înființare // Tinerimea Română. – 1938. – nr. 6. – febr. – p. 246.
195. Cimbruşor, Lenuța. 21 Mai // Ghiocelul. – 1938. – nr. XI.
196. Ciobanu, Ștefan. Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. – Chișinău : Ed. Encicl. Gheorghe Asachi, 1992.
197. Ibidem, p. 142.
198. Ciornea, Elena. – Școala noastră... (Școala eparhială din Chișinău). În: Elena Ciornea: In memoriam. – București, 1985. – p. 29, multigraf.
199. Ibidem, p. 30 – 31.
200. Circulara Societății "Tinerimea Română" către directori de școli în vederea concursurilor din aprilie 1934 // Rev. Soc. Tinerimea

Română". – 1934. – nr. 7. – p. 249 – 253.
201. Circulara Societăţii "Tinerimea Română" în vederea concursurilor şcolare din aprilie 1934 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1934. – nr. 6. – p. 215 – 217.
202. Circulara "Tinerimii Române" către directorii instituţiilor de învăţământ despre anunţarea concursurilor pe anul 1926 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1925-26. – nr. 6. – p. 159 – 160.
203. Cobasnian, Claudia. Alexandru Cristea // Lit. şi arta. – 1989. – 2 mart.
204. Cobasnian, Claudia. Să ne amintim de Alexandru Cristea // Lit. şi arta. – 1992. – 12 noiembr. – p. 6.
205. Codarcea, Liviu. "Tinerimea Română" la Bucureşti în anul 1928 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1928. – nr. 9 – 10. – p. 12 – 24.
206. Codargea, Liviu. Excursiunea "Tinerimii Române" în Basarabia: 22 Maiu – 28 Maiu 1926 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1926 – 27. – nr. 1. – p. 15 – 24.
207. Colesnic, Iurie. Doina dorurilor noastre. – Chişinău : Literatura Artistică, 1990. – p. 133.
208. Ibidem, p. 162.
209. Ibidem, p. 166.
210. Ibidem, p. 172.
211. Colesnic, Iurie. Basarabia necunoscută. – Chişinău : Universitas, 1993. – p. 285.
212. Comemorarea celor trei martiri ai Basarabiei // Gazeta Basarabiei. – 1937. – 4 sept. – p. 2.
213. Comemorarea lui A. Mateevici // Gazeta Basarabiei. – 1938. – 21 mai. – p. 2.
214. Comemorarea lui A. Mateevici, S. Murafa şi A. Hodorogea: O pagină inedită din istoria luptelor pentru desrobirea Basarabiei // Viaţa Basarabiei. – 1937. – 4 sept. – p. 2.
215. Comemorarea luptătorilor naţionalişti basarabeni // Viaţa Basarabiei. – 1937. – 12 aug.
216. Comemorarea luptătorilor naţionalişti basarabeni a fost amânată // Viaţa Basarabiei. – 1937. – 19 aug. – p. 2.
217. Comemorarea martirilor basarabeni // Viaţa Basarabiei. – 1937. – 3 sept. – p. 4.
218. Comemorarea martirilor libertăţii Basarabiei // Gazeta

Basarabiei. – 1937. – 12 aug. – p. 2.
219. Concertul coral de sub conducerea lui M. Stegariov // Viața Basarabiei. – 1936. – 26 apr. – p. 2.
220. Concurenții Societății "Tinerimea Română" la mormântul Eroului Necunoscut // Universul. – 1938. – 30 apr. – p. 6.
221. Concursuri de cântece, jocuri şi port românesc în capitala Basarabiei // Raza. – 1943. – 29 aug. – 5 sept. – p. 4.
222. Concursurile Societății "Tinerimea Română" şi regionalismul cultural // Viața Basarabiei. – 1938. – nr. 3. – mart. – p. 73.
223. Concursurile "Tinerimii Române" // Curentul. – 1938. – 1 mai. – p. 3.
224. Concursurile "Tinerimii Române": Cum s-au desfăşurat serbările organizate de Societate // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1925 – 26. – nr. 9 – 10. – p. 244 – 245.
225. Concursurile "Tinerimii Române" din anul acesta: Însemnările unui asistent // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1926. – nr. 9 – 10. – p. 246 – 249; 263.
226. Congresul cântăreților // Raza. – 1936. – 15 mart. – p. 3.
227. Copie matriculară a şcolarului Liceului de băieți "Mihai Eminescu" Cristea Vladimir, certificat nr. 684 din 23 aug. 1927.
228. Cosma, Viorel. Cine a compus muzica cântecului "Limba noastră" // Contemporanul. – 1987. – nr. 44. – 30 oct.
229. Cristea, Alexandru. În: Literatura şi arta Moldovei: Enciclopedie în 2 vol: Vol. 1. – Chişinău : Red. Principală a Encicl. Sovietice Moldovenești, 1985. – p. 337.
230. Cristea Alexandru. Limba noastră / versuri de A. Mateevici, muz. de A. Cristea. – Chişinău : [Tipogr. Uniunii Clericilor Ortodocşi din Basarabia], 1938. – 2 f.
231. Cristea, Alexandru. – Limba noastră. În: Straja Țării: Taberele de şefi(e): Repertoriu muzical. – [s. l. : s. n.], 1940. – p. 22 – 23.
232. Cristea, Alexandru. – Limba noastră. În: Popescu I. G.; Bogdanovschii E. M. Corul şcolar: îndrumări metodice şi practice pentru conducătorul de cor şcolar. – Chişinău : Ed. de Stat Cartea Moldovenească, 1959. – p. 70 – 74.
233. Cristea, Alexandru. – Limba noastră. În: Limba noastră: Prospect editat către centenarul naşterii lui A. Mateevici de către Societatea Benevolă "Prietenii cărții" din R.S.S.M. şi Muzeul Republican de Literatură "D. Cantemir" / autor-

alcătuitor V. Malaneţchi. – Chişinău : Timpul, 1989.
234. **Cristea, Alexandru.** – Limba noastră. În: Mateevici, A. Limba noastră. – Chişinău : Lit. Artistică, 1989. – p. 30.
235. **Cristea, Alexandru.** – Limba noastră. În: Limba română: manual pentru cl. VI-a. – Bucureşti : Ed. Didactică şi Pedagogică, R. A., 1997. – p. 34.
236. **Cristi, Alexandru.** Un răspuns // Raza. – 1936. – 6 dec. – p. 1 – 2.
237. **Cronica:** Înştiinţare despre moartea păr. A. Cristea // Viaţa Basarabiei. – 1943. – nr. 1. – p. 69 – 70.
238. **Cronicar.** Concursurile "Tinerimii Române" în aprilie 1934 //Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1934. – nr. 8. – p. 275 – 301.
239. **Cuclin, Dmitrie; Ionescu, Nelu.** Cântece pentru străjeri: Aprobate de Straja Ţării. – Bucureşti : S. A. R. Marvan, 1938. – p. 3.
240. **Decretul** Regal din 7 oct. 1937 nr. 3.424 despre înfiinţarea "Straja Ţării" // Monitorul Oficial. – Partea I-a. – 1937. – nr. 233. – 8 oct. – p. 8189 – 8192.
241. **Deschiderea** cursurilor la şcolile secundare din localitate // Basarabia. – 1942. – 23 oct. – p. 3.
242. **Dicţionarul** membrilor Sfatului Ţării al Basarabiei (de A. Chiriac) // Patrimoniu. – 1991. – nr. 3. – p. 65.
243. **Din** comorile sufletului basarabean: Material didactic folcloristic adunat de eleve sub îndrumarea prof. Ecaterina Nemirovschi. – Chişinău: Tipogr. Uniunii Clericilor Ortodocşi din Basarabia, 1936. – (Şcoala normală eparhială de fete).
244. **Din** opera unui apostolat muzical în Basarabia // Armonia: Rev. de cultură muz. – 1932. – nr. 4 – 8. – apr. – aug. – p. 70 – 73.
245. **Din** programa analitică străjerească // Straja Ţării: Buletin. – 1938. – nr. 1 – 2. – ian. – febr.
246. **20** ani de la moartea lui Mateevici, Hodorogea şi Murafa // Raza. – 1937. – 12 aug. – p. 4.
247. **Drăslicean, R.** Un chip duios, nutrind speranţă... // Învăţământul public. – 1988. – 16 mart. – p. 3.
248. **Dumbravă, Vlad.** Alexandru Cristea – autorul creaţiei muzicale "Limba noastră" // Lit. şi arta. – 1996. – 11 apr. – p. 6.
249. **Dumbravă, Vlad.** Alexandru Cristea – autorul muzicii la poezia "Limba noastră" // Destine: Publ. de cultură şi probleme sociale.

– Bucureşti. – 1996. – An. 7. – nr. 62.
250. Dumitrescu, Maria. Urare bine meritată // Ghiocelul. – 1938. – nr. XI. – nr. consacrat Elenei Alistar.
251. Dumitrescu, Nae. Conferinţa la festivitatea jubiliară de 60 de ani ai Societăţii "Tinerimea Română" // Tinerimea Română: Jubuileul de 60 de ani: 1878 – 1938. – 1938. – nr. 9 – 10. – mai – iun.
252. Dunăreanu, Nicolae. Amintiri despre părintele Cristea // Basarabia. – 1942. – 11 dec. – p. 3.
253. E.G. Excursia elevelor Liceului eparhial de fete din Chişinău // Raza. – 1935. – 2 iun. – p. 3. – 8 iun. – p. 1.
254. Elevele Şcolii eparhiale au depus în Ardeal o cruce şi un clopot // Raza. – 1937. – 17 oct. – p. 4.
255. Extract din registrul mitrical (starea civilă), partea a II-a, pentru cununaţi pe anul 1910, parohia bisericii Sf. Gheorghe din Chişinău, 1941, luna august, ziua 21, nr. 2.
256. Extract din registrul mitrical (starea civilă), partea I-a, pentru născuţi pe anul 1891, eliberat de parohia bisericii Sf. Gheorghe din Chişinău la 26 aug. 1941, nr. 8. pe numele lui Alexandru Cristea, actul de naştere nr. 1.
257. Extract din registrul mitrical (starea civilă), partea I-a, pentru născuţi pe anul 1911, eliberat pe numele lui Vladimir Cristea de Consiliul Eparhial Chişinău în baza registrelor mitricale ale bisericii com. Ataci, jud. Soroca la 25 febr., nr. 6031 ("Otaci"; anul eleberării extrasului este indiscifrabil – n. n.).
258. Exstras din registrul stării civile pentru morţi pe anul 1945, eliberat pe numele lui Vladimir Cristea de primăria oraşului Caracal, serviciul stării civile, la 30 iulie 1945, nr. 1165.
259. Festivităţile "Tinerimii Române": La mormântul Eroului Necunoscut // Dreptatea. – 1938. – 30 apr. – p. 3.
260. Filip-Lupu, Grigore. Limba noastră: Eseuri. – Bucureşti: 1978, p. 136. – multigraf.
261. Filip-Lupu, Grigore. Compozitorul Alexandru Cristea // Glasul Naţiunii. – 1995. – nr. 45(265). – noiembr.
262. Gândurile zilei // Ghiocelul. – 1940. – nr. 1-4. – ian. – apr. – p. 61 – 62.
263. Gazeta Basarabiei. – 1938. – 21 mai. – p. 3.
264. Georgescu, Ioan. Impresii de la serbările "Tinerimii Române"

din anul 1926 // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1926 – 27. – nr. 1. – p. 10 – 14.

265. Ghibu. Onisifor. Trei ani pe frontul basarabean. – Chişinău : Tipogr. Eparhială Cartea Românească, [s. a.]. – p. 29. – (Bibl. Astrei Basarabene; 10).

266. Hangiu, I. Dicţionar al presei literare româneşti (1790 - 1982). – Bucureşti : Ed. Şt. şi Encicl., 1987. – p. 241.

267. Ibidem, p. 285.

268. Harea, V. Educaţia, învăţământul şi gândirea pedagogică în Moldova dintre Prut şi Nistru din perioada 1918 – 1944. În: A. N. R., Filiala Iaşi, fond personal Vasile Harea, dos. 19, p. 276 – 300.

269. Harghel, Gheorghe. Limba noastră / melodie de Gh. Harghel. – 4 p. m-s. – în grafia chirilică.

270. Hotărârea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe din Rusia din [dec. 1907] cu privire la predarea cântului bisericesc în limba moldovenească la Seminarul teologic din Chişinău // Luminătorul. – 1908. – an. 1. – nr. 1. – ian. – p. 71.

271. Hotărârea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe din Rusia din oct. 1906 cu privire la predarea limbii moldoveneşti la Seminarul teologic din Chişinău // Luminătorul. – 1908. – an. I – nr. 1. – ian. – p. 70 – 71.

272. Întrunirea familiilor clericilor din or. Chişinău // Raza. – 1938. – 12 ian. – p. 2.

273. Ionescu, Nelu. Darea de seamă asupra cursurilor ţinute la Breaza de la 8-11 ian. 1939 cu profesoarele şi profesorii de muzică din ţară // Straja Ţării: Bul. – 1939. – nr. 3 – 4. – mart. – apr. – p. 92 – 95.

274. Iorga, Nicolae. Opera regelui // Almanahul străjerilor: Bul. O.E.T.R. – 1937. – nr. 1. – ian. – p. 97 – 98.

275. Iorgu, Tudor. Mişcarea culturală socială în Basarabia după Unire: 1918 – 1944. – Bucureşti, 1976. – p. 199. – m-s.

276. Ibidem, p. 199.

277. Î. P. S. S. Patriarhul Miron Cristea către tineret: Cuvântarea rostită la radio pentru concurenţii "Tinerimii Române" // Basarabia. – 1938. – 5 mai. – p. 4.

278. S. Sărbătoarea d-nei dr. E. Alistar // Basarabia. – 1938. – 15 noiembr.

279. Işaev, Maria. Alexandru Cristea: 50 ani de nemurire // Glasul Naţiunii. – 1992. – nr. 47(119). – dec. – p. 11.
280. Işaev, Maria. Alexandru Cristea: Portrete de pedagogi români / / Rev. de pedagogie şi psihologie. – 1993. – nr. 5 – 8. – p. 44.
281. Işaev, Maria. Invitaţie la faptă, ori Unde este înmormântat autorul melodiei "Limba noastră"? // Lit. şi arta. – 1993. – 23 sept. – p. 8.
282. Işaev, Maria. Împreună vom scrie biografia lui Alexandru Cristea // Glasul Naţiunii. – 1995. – nr. 45(265). – nov. – p. 6.
283. Işaev, Maria. O viaţă trăită în faţa altarului // Luminătorul. – 1995. – nr. 6. – p. 57 – 73.
284. Işaev, Maria. Să readucem în prezent viaţa şi opera compozitorului A. Cristea // Lit. şi arta. – 1995. – 13 iul. – p. 6.
285. Işaev, Maria. Zile de închinare şi reconstituire // Lit. şi arta. – 1996. – 11 ian. – p. 6.
286. Işaev, Maria. Trei nume pentru panteonul Basarabiei – fraţii Teodor, Antonie şi Gheorghe Harghel // Luminătorul. – 1996. – nr. 4. – p. 36 – 39.
287. Işaev, Maria. Un apostol al idealurilor naţionale din "Provincia Phoenix" – Elena Alistar // Lit. şi arta. – 1997. – 18 dec. – p. 6.
288. Jubileul Societăţii "Tinerimea Română": A 72-a reprezentaţie a piesei "Serenada din trecut" de Mircea Rădulescu // Universul. – 1938. – 30 apr.
289. Juravlev, Alexandra. Un modest omagiu // Lit. şi arta. – 1995. – 13 iul. – p. 6.
290. La liceele comerciale şi eparhiale de fete // Universul. – 1938. – 23 mai. – p. 14.
291. Licev-Feodorov, Agnesa. "Limba noastră" în prima audiţie // Lit. şi arta. – 1995. – 13 iul. – p. 6.
292. Luminătorul. – 1920. – nr. 6. – iun. – p. 46 – 48.
293. Marian, Liviu. – Cultura şi şcoala. În: Ciobanu, Ştefan. Basarabia / sub îngrijirea lui Şt. Ciobanu. – Chişinău: Universitas, 1993. – p. 238 – 255.
294. Monitorul Oficial. – Partea I: Legi, decrete. – 1937. – An. 105. – nr. 233. – 8 oct. – p. 8189 – 8192.
295. Moraru, Emilia. In memoriam // Moldova Literară: Supl. la ziarul Moldova Suverană. – 1995. – 20 dec.
296. Murăraşu. Conferinţa susţinută la festivităţile jubiliare de 60 de

ani ai Societăţii "Tinerimea Română" // Tinerimea Română: Jubileul de 60 de ani: 1878 – 1938. – 1938. – nr. 9 – 10. – mai – iun.

297. Nica, Sergiu Matei. Pentru Alexei Mateevici // Raza. – 1937. – 17 iun. – p. 1.

298. Nica, Sergiu Matei. Cântecul tinereţei basarabene // Raza. – 1938. – 8 mai. – p. 3.

299. Nica, Sergiu Matei. Sufletul muzical al Basarabiei: Pretext pentru înfiinţarea orchestrei simfonice // Basarabia. – 1941. – 27 noiembr. – p. 2.

300. Nica, Sergiu Matei. Omul care ardea // Raza. – 1942. – nr. 640. – 6 – 13 dec. – p. 1, 4.

301. Nica, Sergiu Matei. Oameni care nu se pot uita// Basarabia, 1941, 5 dec., p. 1.

302. Nuca, S. D-na Elena Alistar-Romanescu: Fosta membră a Sfatului Ţării // Făclia. – 1991. – 1 febr. – p. 11.

303. Organizarea orchestrei simfonice a A. C. T.-ului. – (articol decupat din publ. neidentificată – n. n).

304. Parastas pentru Alexie Mateevici // Viaţa Basarabiei. – 1937. – 29 aug. – p. 4.

305. Părintele Alexandru Cristea mulţumeşte // Raza. – 1938. – 22 mai. – p. 4.

306. Părintele Alexandru Cristea numit preot // Raza. – 1942. – 23 – 30 aug.

307. Părintele diacon Cristea a revenit în Basarabia // Raza. – 1942. – 26 iul. – 2 aug. – p. 4.

308. Patronul Liceului eparhial din Chişinău // Basarabia. – 1938. – 23 noiembr. – p. 2.

309. P.G. Preot Alexandru Cristea // Luminătorul. – 1942. – nr. 11 – 12. – p. 739 – 741.

310. Ibidem, p. 739.

311. Ibidem, p. 740 – 741.

312. Plămădeală, Antonie. – Ştiri noi despre A. Mateevici şi despre autorul melodiei "Limba noastră". În: Plămădeală, Antonie. Alte file de calendar de inimă românească. – Sibiu, 1988. – p. 205 – 211.

313. Ibidem, p. 207.

314. Ibidem, p. 210.

315. Pomenirea lui Alexie Mateevici // Raza. – 1938. – 22 mai. – p. 4.

316. Popescu, Iliodor, preot. Să păstrăm tradiţiile // Raza. – 1936. – 22 noiembr. – p. 1.

317. Popovschi, Valeriu. Elena Alistar – o luptătoare pentru idealurile naţionale: Momente din activitatea preşedintelui Ligii femeilor basarabene, fostă deputat a Sfatului Ţării // Vocea poporului. – 1990. – 17 iul. – p. 4.

318. Preotul Alexandru Cristea // Basarabia. – 1942. – 7 dec. – p. 3.

319. Preotul Alexandru Cristea: necrolog din partea corpului didactic, administrativ, precum şi a elevelor Aşezămintelor eparhiale "Regina Mama Elena" din Chişinău // Raza. – 1942. – 29 noiembr. – 6 dec. – p. 2.

320. Preotul Marius Constantinescu. – Bucureşti : Ed. Institutului Biblic şi Misiune Ortodoxă, [s. a.], p. 6. – Extr. din: Rev. Glasul Bisericii, 1953, nr. 8.

321. Prisacaru, Vasile. Comemorarea lui Porumbescu // Raza. – 1934. – 24 [iul.] – p. 2.

322. Profesoarele şi profesorii de muzică din învăţământul secundar. În: Niţulescu, P. Muzica românească de azi: Cartea sindicatului artiştilor instrumentişti din România. – Bucureşti : Marvan, 1939. – p. 1027 – 1038.

323. Program şi Instrucţiuni: 1 septembrie 1939 – 31 august 1940 // Straja Ţării: Bul. O. E. T. R. – 1939. – nr. 9 – 10. – sept. – oct. – p. 65 – 69. – (Straja Ţării. Direcţia Îndrumării).

324. Programa analitică a învăţământului muzical în şcoalele secundare: Publicată în Monitorul Oficial nr. 277 din 30 noiembr. 1934 // Armonia: Rev. profesorilor de muz.: Publ. de interes profesional. – 1935. – nr. 1 – 3. – ian. – mart. – p. 54 – 60.

325. Programul concursurilor şi serbărilor jubileului de 60 ani de existenţă a Societăţii "Tinerimea Română" (1878 – 1938) // Tinerimea Română. – 1937 – 38. – nr. 7. – mart. – p. 286 – 288.

326. Programul muzical pentru 8 Iunie 1940 // Straja Ţării: Bul. – 1940. – nr. 2. – febr. – p. 138 – 140.

327. Programul posturilor europene pe săptămâna 24 aprilie – 1 mai 1938 // Radio-Adevărul. – 1938. – p. 22, 24.

328. Programul posturilor europene pe săptămâna 15 – 22 mai 1938 //Radio-Adevărul. – 1938. – 15 mai. – p. 24.
329. Programul radio pe 30 aprilie 1938: Participarea la emesiune a directoarei Şcolii eparhiale din Chişinău El. Alistar şi a corului mixt dirijat de prof. A. Cristea (orele 16.30 – 18.00) // Universul. – 1938. 1 mai. – p. 2.
330. Radiana, Rafail. Muzica şi maeştrii ei în Basarabia: Diaconul Alexandru Cristea // Viața Basarabiei. – 1938. – nr. 8 – 9. – p. 52 – 59.
331. Radio- Adevărul. – 1939. – 14 ian.
332. Ibidem, 21 ian.
333. Ibidem, 28 ian.
334. Ibidem, 4 febr.
335. Ibidem, 18 febr.
336. Ibidem, 25 febr.
337. Ibidem, 4 mart.
338. Ibidem, 11 mart.
339. Ibidem, 18 mart.
340. Ibidem, 25 mart.
341. Ibidem, 1 apr.
342. Ibidem, 15 apr.
343. Ibidem, 22 apr.
344. Ibidem, 23 apr.
345. Ibidem, 29 apr.
346. Ibidem, 13 mai.
347. Ibidem, 20 mai.
348. Ibidem, 25 mai.
349. Ibidem, 10 iun.
350. Ibidem, 1 iul.
351. Ibidem, 22 iul.
352. Ibidem, 19 aug.
353. Ibidem, 26 aug.
354. Ibidem, 9 dec.
355. Ibidem, 23 dec.
356. Raşcu, Gh. Excursiile şcolare // Raza. – 1931. – 7 – 14 iun.; 14 – 21 iun.
357. Raza. – 1937. – 19 aug.
358. Raza. – 1942. – 29 nov. – 6 dec.

359. Remenco, D. Un basarabean // Gazeta Basarabiei. – 1937. – 9 sept. – p. 2.
360. Repertoriu coral bisericesc pentru cultul creştin ortodox (şi greco-catolic) // Armonia: Rev. prof. de muz. – 1929. – nr. 1 – 2. – p. 7 – 11.
361. Repertoriul coral al învăţătorilor din jud. Turda / alcăt. de G. V. Bruma şi N. Botezanu. – [s. l. : s. n.], 1939. – p. 68 – 72.
362. Repertorul coral al şcoalelor secundare // Armonia: Rev. profesorilor de muz. – 1930. – nr. 1 - 3. – ian. - mart. – p. 17 – 19.
363. Reuniunea tradiţională a preoţilor în Sala Eparhială // Viaţa Basarabiei. – 1936. – 6 ian. – p. 2.
364. Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1926 – 27. – nr. 2 – 3. – p. 32, 37.
365. Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1926. – nr. 7. – p. 192.
366. Rev. Soc. Tinerimea Română: Jubileul de 60 de ani: 1878 – 1938. – 1938. – nr. 9 – 10. – mai – iun.
367. Rezultatul concursului "Tinerimii Române" din 1 iun. 1921 la coruri // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1921. – nr. 6. – p. 194.
368. Rotaru, N. Sărbătoarea dnei dr. Alistar şi expoziţia de fine de an de la Liceul eparhial // Basarabia. – 1938. – 9 iun. – p. 4.
369. Rupa, Al. Pensionarea dnei dr. El. Alistar-Romanescu // Basarabia. – 1938. – 9 mart. – p. 2.
370. 70 ani de la înfiinţarea Şcolii eparhiale // Raza. – 1934. – 20 mai. – p. 2.
371. Sărbătoarea Patronului Şcoalei eparhiale // Raza. – 1933. – 26 noiembr. – p. 2.
372. Sărbătoarea Unirii Basarabiei // Cuvânt moldovenesc. – 1938. – 17 apr. – p. 4.
373. Sărbătorirea a 24 de ani de apariţie a gazetei "Cuvânt moldovenesc": O frumoasă şedinţă comemorativă // Cuvânt moldovenesc. – 1938. – 9 ian. – p. 1, 4.
374. Sărbătorirea d-lui Liviu Rebreanu la Chişinău // Pagini basarabene. – 1936. – nr. 6 – 7. – iun. – iul. – p. 18.
375. Sărbătorirea Patronului Aşezemintelor eparhiale "Regina Mama Elena" din 21 noiembrie 1942 // Luminătorul. – 1942. – nr. 11 – 12. – p. 737.
376. Şcoala Basarabeană. – 1935. – mart. – p. 43.

377. Şcoala Moldovenească. – 1917. – nr. 5 – 6. – oct. – dec. – p. 282.

378. Scrisoarea profesorului universitar [N.] Tomescu din 20 dec. 1942, adresată Aşezământului Eparhial cu prilejul morţii lui A. Cristea // Ghiocelul. – 1943. – an. 7. – nr. 1 – 3. – oct. – dec.

379. Se desfiinţează Şcoala normală eparhială? // Raza. – 1938. – 17 apr.

380. Şerban, I. Despre ansamblul coral în şcolile normale şi secundare // Armonia: Rev. prof. de muz. – 1928. – nr. 3 – 4. – p. 2 – 5.

381. Şerban, P. Codrule, codruţule: Cântece populare moldoveneşti. – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1970. – p. 3 – 5.

382. Serbarea Sfinţilor Constantin şi Elena // Basarabia. – 1938. – 26 mai. – p. 1.

383. Serviciul de la biserica Sf. Spiridon , 20 maiu 1928 // Tinerimea Română. – 1928. – nr. 9 – 10. – p. 29.

384. Sfinţirea bisericii din Paşcani, Lăpuşna // Raza. – 1934. – 1 noiembr. – p. 2.

385. Sfinţirea bustului de pe mormântul poetului A. Mateevici // Cuvânt moldovenesc. – 1938. – 29 mai.

386. Sfinţirea Catedralei din Tighina // Raza. – 1934. – 25 dec. – p. 2.

387. Sfinţirea schitului "Mitropolitul Gurie" // Raza. – 1934. – 9 sept. – p. 2.

388. Slavscovschi, Eduard. Străjerismul: Originea // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1939. – nr. 6. – febr. – p. 208 – 211.

389. Solomon, Anatol. Limba noastră: Suită-fantezie românească pentru cor şi pian a cappela / muz. de A. Solomon. – Bucureşti. – m-s. – proprietatea dlui Eugen Solomon.

390. Sosirea participanţilor la concursurile Societăţii "Tinerimea Română" // Universul. – 1938. – 29 apr.

391. Şpac, Ion. Revista "Viaţa Basarabiei": Indice bibliografic. – Chişinău. – p. 225. – m-s.

392. Stat personal al profesorului suplinitor la Şcoala normală de învăţătoare din Chişinău Vladimir Cristea, întocmit la 5 mart. 1943 – doc. original.

393. Stoicov, Ioan. – Istoricul învăţământului primar bisericesc în Basarabia sub dominaţia rusă (1812 – 1917). În: Suferinţele Basarabiei şi răpirile ruseşti: Antologie. – Bucureşti

: Ed. Semne, 1996.
394. **Straja** Țării: Buletin. – 1938. – nr. 1 – 2. – ian. – febr. – p. 84 – 85.
395. **Straja** Țării: Buletin. – 1938. – nr. 3 – 4. – mart. – apr. – p. 3 – 4.
396. **Straja** Țării: Buletin O. E. T. R. – 1938. – nr. 1 – 2. – ian. – febr.
397. **Straja** Țării: Buletin O. E. T. R. – 1938. – nr. 3 – 4. – mart. – apr.
398. **Suprema** jertfă a Basarabiei: Grupaj de materiale închinate celor trei martiri – A. Mateevici, A. Hodorogea şi S. Murafa // Viața Basarabiei. – 1937. – 2 sept. – p. 1, 4.
399. **Suruceanu, T.** Preot Alexandru Cristea // Columna. – 1992. – nr. 4 – 5.
400. **Tabloul** premianților la concursul Societății "Tinerimea Română" din 1938 // Universul. – 1938. – 24 mai. – p. 10.
401. **Telembici, Anatol.** Alexandru Cristea, "Omul care ardea" // Alfa şi Omega. – 1995. – 1 – 15 dec. – p. 2.
402. **Telembici, Anatol.** Alexandru Cristea, "Omul care ardea" // Țara. – 1995. – 19 dec.
403. **Tematica** pentru examenul de admitere la seminariile teologice / / Vestitorul ortodoxiei româneşti. – 1991. – an. III. – nr. 33 – 34. – 15 – 30 apr. – p. 4.
404. **Țepordei, Vasile.** Alexandru Cristea // Raza. – 1942. – 29 noiembr. – 6 dec. – p. 1.
405. **Țepordei, Vasile.** Muzica basarabeană la un greu impas // Basarabia. – 1942. – 4 dec.
406. **Tocan, Ilie.** Congresul cântăreților // Raza. – 1936. – 15 mart.
407. **Tofan, Gh.** Limba şi istoria națională la şcolile secundare din Basarabia // Şcoala Moldovenească. – 1917. – nr. 5 – 6. – oct. – dec. – p. 220.
408. **Trei** morminte: Nadejda Tutor, Liviu Marian, Alexandru Cristea // Viața Basarabiei. – 1943. – nr. 1. – p. 69 – 70.
409. **Trista** solemnitate a înmormântării păr. Alexandru Cristea // Basarabia: Ziarul noii vieți româneşti. – 1942. – 4 dec. – p. 3.
410. **Tudorănescu-Cristea, Gabriela.** "Să nu uitați că Alexandru Cristea a iubit Basarabia şi muzica românească" // Basarabia. – 1995. – nr. 12. – p. 129 – 135. – Interviu realizat de Maria Işaev.

411. Ultima zi a concursurilor Societăţii "Tinerimea Română" // Curentul. – 1938. – 3 mai. – p. 5.
412. Un an de muncă românească: Serbările şi expoziţia desrobirii: Noiembrie 1942. – Chişinău, 1942. – p. 147.
413. Universitatea populară din Chişinău: Pagini din viaţa culturală din Basarabia: 1918 – 1922 / de I. Negrescu, prof. şi secretar al Consiliului profesoral. – Chişinău: Tipogr. Soc. de Ed. Naţională "Luceafărul", 1922. – p. 17.
414. Vacalov-Andon, Tatiana. Rugăciunile corului se ridicau spre cupolele mănăstirii Curtea de Argeş // Lit. şi arta. – 1995. – 13 iul. – p. 6.
415. Vasilache, Elena. Pentru restabilirea adevărului // Lit. şi arta. – 1987. – 9 iul. – p. 5.
416. Vasiliu, N. A. Corurile şcolare // Armonia: Rev. profesorilor de muz.. – 1927. – nr. 1. – p. 8 – 11.
417. V.C. Sărbătorirea d-nei Maria Dumitrescu la Tighina // Basarabia. – 1938. – 25 sept. – p. 3.
418. Viaţa Basarabiei. – 1935. – 24 febr.
419. Viaţa Basarabiei. – 1938. – nr. 6 – 7. – p. 127/581.
420. Vizita corului mixt al Şcolii eparhiale şi Seminarului teologic din Chişinău, făcută ziarului "Universul" // Universul. – 1938. – 4 mai. – p. 9.
421. Vlădescu-Răcoasa, G. Istoricul Societăţii "Tinerimea Română" // Rev. Soc. Tinerimea Română. – 1929. – nr. 6 – 7. – p. 33 – 39. – nr. 8. – p. 29 – 32. – nr. 9 – 10. – p. 39 – 43.
422. Vnorovschi, Cleopatra; Vnorovschi, Ludmila. Şcoala eparhială de fete din Chişinău. – Chişinău : Museum, 1995. – 32 p.

Referinţe bibliografice în limba rusă

423. Встреча епископа Владимира 17 января 1908 года с учащимися Кишинёвской духовной семинарии // Киш. Епархиальные Ведомости. – 1908. – № 5. – 3 февр. – стр. 160 – 166.
424. Епархиальная хроника // Киш. Епархиальные Ведомости. – 1908. – № 7. – 17 февр. – стр. 252 – 253.
425. Там же. – № 20 – 21. – 18 – 25 мая. – стр. 830 – 831.

426. Там же. – № 26. – 29 июн. – стр. 127 – 129.
427. Там же. – № 51 – 52. – 21 – 28 дек. – стр. 1933 – 1936.
428. Киш. Епархиальные Ведомости. – 1907. – № 43. – стр. 1506 – 1507.
429. Там же. – 1908. – № 2. – 13 янв. – стр. 151 – 155.
430. Там же. – № 6. – 10 февр. – стр. 35. – оф. часть.
431. Там же. – № 25. – июн. – стр. 2. – прил.
432. Лотоцкий, П. Административный строй Кишинёвской духовной семинарии по уставу 1808 – 14, 1867 и 1884 годов // Киш. Епархиальные Ведомости. – 1913. – № 2, 3, 4, 5, 6, 12.
433. Пархомовичь, Иосиф М. Духовно-учебные заведения Кишинёвской епархии: Краткии очерк к столетию ея: 1813 – 1912. – Кишинёв : Епархиальная Тип., 1913.
434. Пархомовичь, Иосиф М. – Духовно-учебные заведения и отношение к ним архиепископа Сергия. Отношение архиепископа Сергия к Епархиальному женскому училищу... См.: Пархомовичь, Иосиф М. Архиепископ Сергий и деятельность его в Кишинёвской епархии (21 августа 1882г. – 12 января 1891г) // Тр. Бессарабскаго Церковнаго Ист.-Археологическаго О-ва. – 1923. – Том 15. – стр. 57 – 66, 86.
435. Плэмэдялэ, Ольга. Алехандр Михайлович Пламадялэ: Жизнь и творчество. – Кишинёв : Картя молдовеняскэ, 1965. – стр. 89.
436. Систематический указатель статей помещённых в неофициальной части Кишинёвских Епархиальных Ведомостей с 1867 (с начала издания) по 1904 год. – Кишинёв : Епархиальная Тип., 1910. – 156 стр.
437. Систематический указатель статей помещённых в неофициальной части Кишинёвских Епархиальных Ведомостей с 1905 по 1912 гг. – Кишинёв : Епархиальная Тип., 1913. – 157 стр.
438. Систематическии указатель статей помещённых в неофициальной части Кишинёвских Епархиальных Ведомостей за 1913 год / под ред. В. Курдиновского. – Кишинёв : Епархиальная Тип., 1914. – 21 стр.
439. Сообщение о закрытии пяти классов Кишинёвской

духовной семинарии // Киш. Епархиальные Ведомости. – 1908. – № 4. – 27 янв. – стр. 131 – 132.

440. Справочная книга Кишинёвской епархии на 1915 год / сост. и изд. Канцелярией Киш. Духовной Консистории. – Кишинёв: Епархиальная Тип., 1915.

441. У. По поводу постановления последняго общеепархиального съезда депутатов духовенства о местной духовной семинарии // Киш. Епархиальные Ведомости. – 1908. – № 9. – 2 март. – стр. 307 – 313. – неоф. часть.

SUMAR

Lidia Kulikovski. Cuvânt înainte 4

Vasile Malanețchi.

Dosarul "Alexandru Cristea" sau o anchetatoare printre cercetători (în loc de prefață).....5

Argumente pentru o reconstituire documentară.....10

Tabel cronologic.....13

Capitolul I.

Segmente din arborele genealogic 17

Capitolul II.

"Toate-s vechi şi nouă toate..." 31

Capitolul III.

"Profesorul care iradiază lumină, bucurie şi entuziasm" 43

1. Contribuții la istoria Şcolii eparhiale de fete din Chişinău 44

2. Născute pentru a rămâne în istorie.....52

a. *"a iubit copilul..."* 52

b. *"tot atât de luminoasă şi scumpă nouă..."*.....60

3. Puțin despre buna educație.....62

4. Repere profesionale 69

Capitolul IV.

"Sublimul era totdeauna gradul la care se înălța părintele Cristea în opera sa".....95

Capitolul V.

"Prezentul şi viitorul, cinstindu-i memoria, vor undui frumoasele-i melodii în veac de veac! 123

Capitolul VI.

"Un cuib românesc" 147

Capitolul VII.

Armata albă a Regelui" 171

Capitolul VIII.

O viaţă trăită în faţa altarului 191

Capitolul IX.

"Povara durerii pe care o încearcă o provincie întreagă" 201

Capitolul X.

Amintiri de zile mari 213

- **Elena Ghinculov.** Pentru restabilirea adevărului 215
- **Elena Ciornea.** Amintiri despre "Tinerimea Română" 216
- **Eugen Solomon.** Amintiri din seminar 219
- **Galina Marcu**. Personalitate artistică, ce a făcut cinste Basarabiei 220
- **Veronica Bancea.** Un duios şi nepreţuit omagiu fostului meu profesor 224
- **Maria Boxan.** Omul care mi-a descoperit şi îngrijit calităţile vocale 226
- **Eugenia Bancea.** Diriginte şi profesor care ştia să se facă iubit de toţi 229
- **Ludmila Vnorovschi.** Ochii care luceau pentru tot ce era frumos, ce era sublim 231
- **Elena Rău.** Sufletul serbărilor şcolare 232
- **Eugen Ureche.** Ca o icoană, amintirea 234
- **Elena Osievschi.** Zile frumoase şi de neuitat 235

- **Alexandra Juravlev**. Un modest omagiu 236
- **Elena Popovschi.** Părinte şi dirijor grijuliu 240
- **Mariana Stoicof.** Gânduri despre şi pentru părintele Cristea 240
- **Tatiana Vacalov.** Amintiri de neuitat: părintele Alexandru Cristea 244
- **Agnesa Feodorov.** Clipe înălțătoare şi pline de succes 245
- **Claudia Cobasnian.** Părintele Cristea a aparținut nu numai Şcolii eparhiale, dar întregului oraş, şi chiar întregii Basarabii 248
- **Xenia Mierla.** Esența corului 252
- **Zinaida Turlacov.** Un profesor îndrăgostit de muzică şi de copii 253
- **George Pascu.** Un muzician cu un deosebit simț al melodiei 257
- **Nicolae Chiosa**. "Puțin da bun" 259
- **Grigore Filip-Lupu.** Alexandru Cristea şi melodia "Limba noastră" în viața mea 260
- **Nona Cristea.** Bubu 262
- **Gabriela Cristea-Tudorănescu**. "Să nu uitați că Alexandru Cristea a iubit Basarabia şi muzica românească..." 264

Capitolul XI.

"Muzica românească de azi" 277

Referințe bibliografice 307

Maria Vieru-Işaev s-a născut la 7 iulie 1951, la Chişinău. A absolvit în anul 1977 Facultatea de Drept a Universităţii de Stat din oraşul natal. Timp de 10 ani a activat în domeniul juridic.

La 1989 şi-a schimbat orientarea profesională, optând pentru biblioteconomie. Din 1994 este angajată a Bibliotecii Municipale "B. P. Hasdeu" din Chişinău.

Democratizarea societăţii a adus-o în sfera cercetărilor trecutului cultural al Basarabiei. S-a consacrat studierii subiectelor din istoria acestui ţinut românesc, manifestând predilecţie pentru perioada anilor 1918-1944 – o etapă de importanţă majoră în destinul basarabenilor. Etapă marcată prin redeşteptarea şi dezvoltarea spiritului românesc în provincia dintre Prut şi Nistru.

A publicat articole şi studii în presa periodică şi cea de specialitate. Monografia despre viaţa şi activitatea lui Al. Cristea este prima realizare editorială de proporţii a cercetătoarei. Continuă investigaţiile în arhivele şi bibliotecile din România şi Republica Moldova, în vederea realizării monografiilor "Biblioteca Publică a Municipiului Chişinău (1877 – 2002). Etape istorice"; "Din istoria Bibliotecii Centrale din Chişinău (1918 – 1944)"; "Cimitirele şi bisericile militare dispărute din Chişinău"; "Înaintaşi basarabeni. Edificii istorice din Chişinău: culegere de studii".

La aceeaşi editură au mai apărut:

1. Mihai Adauge, Eugenia Danu, Valeriu Popovschi. Mişcarea naţională din Basarabia: Cronica evenimentelor din anii 1917 – 1918, 1998
2. Irina Cereş. Republica Moldova în relaţiile economice internaţionale (1991 – 1995), 1998
3. Nicolae Enciu. Basarabia în anii 1918 – 1940: Evoluţie demografică şi economică, 1998
4. Gheorghe E. Cojocaru. Sfatul Ţării: Itinerar, 1998
5. Mihai Gribincea. Trupele ruse în Republica Moldova: Factor stabilizator sau sursă de pericol?, 1998
6. Anton Moraru, Ion Negrei. Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc, 1998
7. Theodor Codreanu. Dubla sacrificare a lui Eminescu, 1999
8. Nicolae Fuştei. Mitropolitul Dosoftei: Viaţa şi activitatea, 1999
9. Viorica Nicolenco. Extrema dreaptă în Basarabia (1923 – 1940), 1999
10. Vladimir Tcaci. Moldova în relaţiile politice internaţionale (1763 – 1774), 1999
11. Demir Dragnev. Ţara Moldovei în epoca luminilor, 2000
12. Demir Dragnev, Ion Varta. Istoria românilor: Epoca modernă (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – 1918), 2000
13. Valentin Mândâcanu. Între acasă şi acasă: Trăite...Văzute... Auzite..., 2000
14. Vitalie Pastuh-Cubolteanu. Pe răscrucea istoriei, 2000
15. Iurie Roşca. Exerciţii de luciditate, 2000
16. Gheorghe E. Cojocaru. Politica externă a Republicii Moldova: Studii, 2001
17. Gheorghe Ghibănescu. Impresii şi note din Basarabia, 2001
18. Anatol Eremia. Nomenclatorul localităţilor din Republica Moldova, 2001

Editura "Civitas" a editat, de asemenea, întreg ciclul de manuale la istoria românilor şi istoria universală pentru clasele liceale.

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii
Vieru - Işaev, Maria
Alexandru Cristea (1890-1942): Viaţa şi activitatea reflectate în timp / Maria Vieru-Işaev . – Ch.: Civitas, 2001(F.E. - P. "Tipogr. Centrală").– 336 p.
Bibliogr. p. 307-330
ISBN 9975-936-88-1
Tiraj: 900 exemplare
784.071.1

Tipografia Centrală, str. Florilor 1, Chişinău, Republica Moldova

Abordând fenomenul Al. Cristea ca pe un element definitoriu al evoluției culturii muzical-pedagogice-bisericești din Basarabia interbelică, autoarea cărții a stabilit și scos în evidență coordonatele unei întregi epoci istorice. Pornind să reconstituie calea vieții și activității lui Al. Cristea, cunoscutul autor al melodiei "Limba noastră" pe versurile lui Al. Mateevici, și, implicit, să refacă anturajul și climatul în care acesta și-a desfășurat activitatea, Maria Vieru-Işaev a căutat să amplifice și să aprofundeze investigațiile, utilizînd din plin informația din cele mai indicate surse: materiale inedite de arhivă; apoi surse bibliografice depozitate în biblioteci și, în fine mesajul ce s-a conturat din graiul viu al contemporanilor, pe mulți dintre care a reușit să-i mai prindă în viață și să le solicite mărturiile – prețioase piese și detalii de care a avut nevoie pentru a întregi profilul etic și efigia profesională a protagonistului monografiei. Conducerea investigației pe tustrele planurile a permis refacerea în ansamblu a dosarului/ celui care a fost Alexandru Cristea: om de aleasă credință și de simțire românească, slujitor devotat al bisericii, pedagog de vocație și, în fine, talentat compozitor și dirijor de cor, deci, o personalitate complexă, figură marcantă a epocii.

Vasile Malanețchi